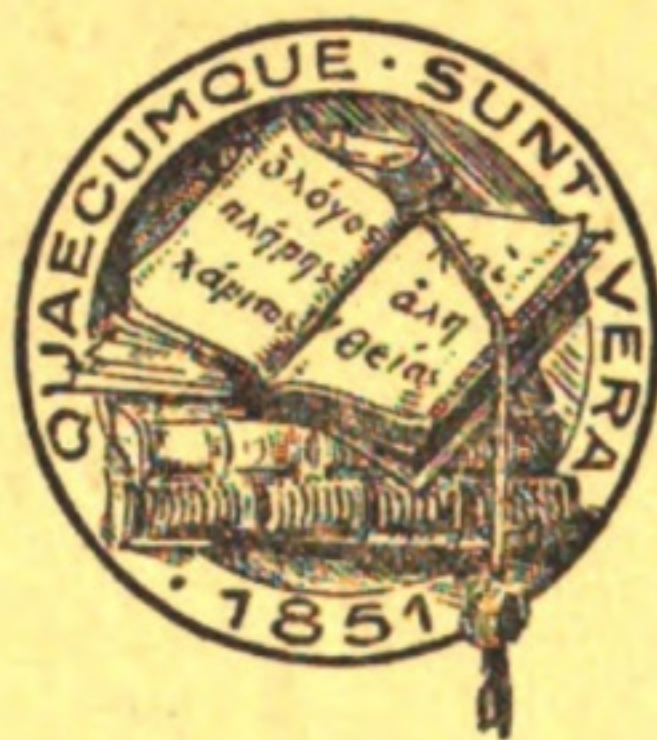

NORTHWESTERN
UNIVERSITY
LIBRARY

EVANSTON
ILLINOIS

NORDISK TIDSSKRIFT
FOR
FILOLOGI

FJERDE RÆKKE

7
SYVENDE BIND

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK FORLAG

GRÆBES BOGTRYKKERI

1918

Th. paaberaaber sig. N. nævner (s. 20) Gjessing's gjætning, at Cat. kunde være Are's «Konungaæfi», og efter hans hele tankegang er det klart, at han ikke kan forlige sig dermed. Den enkleste løsning er vel at antage, at der i Norge har eksisteret en optegnelse af kongerækken af lignende art som de bispefortegnelser, der endnu er bevarede, og hvorefter en sikkert røber norsk sprogform (Munch, Saml. Afh. II 590 ff., jfr. Hertzberg, [Norsk] Hist. Tidsskr. 4. R. III s. 51 f.). Dette synes ogsaa at være N.'s mening, naar han i resuméet tilslut (s. 200) blandt Th.'s ikke-islandske kilder regner med «en (norsk?) kongerække (Catalogus)».

N. beklager, at han ikke kan gaa nærmere ind paa det vigtige, men ingenlunde lette spørgsmaal om Ágrip's kilder; han maa nøie sig med at antyde, hvad han anser for det sandsynlige forhold. Indgaaende behandler han dog alt, som vedkommer Olav den helliges saga. Han giver en udførlig og, som det maa synes, overbevisende begrundelse af, at Leg. s. er interpoleret fra Ágrip (ogsaa antaget af Storm) — dette sidste skrift er følgelig helt uafhængig af Æ. s. —, og han gjør opmærksom paa flere forhold, som støtter den ogsaa af andre antydede opfatning, at det bevarede Ágrip-haandskrift viser sterk forkortning af sin original.

Ved denne sidste antagelse forklares ogsaa Ágrip's besynderligheder med hensyn til indhold (stofvalg) og fremstilling. Hvis det er rigtigt, at Ágrip — foruden Th. og norsk mundtlig tradition — har til kilde «et tabt, islandsk oversigtsværk, benyttet især i de ældste sagaer» (N. s. 41), er det rimeligt at antage med N. (og Finnur Jónsson), at forfatteren har været en islænding. Men N. lader — overensstemmende med den almindelige opfatning — Ágrip være skrevet i Norge¹ og er (ligesom Storm, Finnur Jónsson og Koht) tilbøielig til at antage, at det er forfattet paa foranledning af kong Sverre for at danne et slags indledning til hans egen saga. —

I 3. kapitel kommer N. til sit egentlige emne, de tre Olavs-sagaer: Æ. s., Styrme's bog og Leg. s., og om dem handler ogsaa de følgende afsnit (kap. 4—6).

Forfatteren af Æ. s. synes efter N. at tilhøre samme trin i udviklingen som Odd munk: indsamlingen og det første forsøg paa at bearbejde det rige og spredte stof (s. 53). Det antydes derigjennem, at Æ. s. er nogenlunde samtidig med Odds's Olav Trygvessons saga (c. 1190). En enkelthed gjør N. tilbøielig til at antage, at Odd har kjendt Æ. s. og kanske derved faaet stødet til at skrive om den ældre Olav (s. 123). Helt ubestemt sætter

¹ Til de norske sprogeiendommeligheder, som Dahlerup anfører (Ágrip s. XXXIII) kan nu — efter Cederschöld's hævde af *ekkiætta* som norsk form — Clari saga, Halle 1907, s. XXIV — føies *ekkiætta* s. 14.1. 41.2. Ogsaa Koht s. 86 fremhæver dette ord som særnorsk.

N. den ældste Olavs-saga til 1160—85, idet han (s. 53 f.) har indvendinger at gøre mod Storm's bestemte tidsansættelse til c. 1160 (jfr. herimod O. A. Johnsen, Edda VI, 1916, s. 212 f. anm. 1).

Det følgende (4.) kapitel handler om forholdet mellem Æ. s. og den derpaa byggede Leg. s. Afvigelserne karakteriseres i kort-hed saaledes: Leg. s. forkorter Æ. s.'s tekst, forandrer dens stof-ordning og tilføier en række indskud i den oprindelige tekst, foruden fra Ágrip ogsaa fra Fóstbrœðra saga, Olavslegenden og en beretning om kristendomsforkyndelsen i Dalene (s. 68).

Derpaa kommer det vigtige og indholdsrige 5. kapitel, hvori der gennem indgaaende og i methodisk henseende mesterlige detaljundersøgelser skabes et grundlag for bedømmelsen af Styrme's tabte Olavs-saga. Foruden Snorre's særskilte Olavs-saga (Cod. Holm. 2 fol., udg. Kristiania 1853), der, som allerede nævnt, bygger paa Styrme, analyserer og sammenligner N. her med hensyn til indholdet ogsaa de 5 store interpolerede haandskrifter af denne Olavs-saga (Flat., AM. 61 fol. [Fms. IV—V], Tómasskinna, Bæjarbók og Bergsbók [de 3 sidste utrykte]). Derved bestemmes, forsaavidt det med de forhaandenværende hjælpemidler er muligt, omfanget af Styrme's arbejde, og der falder et klarere lys over dennes forfattereieendommelighed¹.

Nu er veien ryddet til en granskning af forholdet mellem «Styrmer frode og Legendariske saga» (6. kap.). Storm antog, at Styrme var mellemedet mellem Æ. s. og Leg. s., og denne mening har siden været den herskende. Herimod fremholder imidlertid N. til den ene side, at Styrme og Leg. s. har visse fælles eiendommeligheder overfor Æ. s., og til den anden side stiller han i skarp belysning afvigelserne mellem de to redaktioner: «Hvis Styrmes bog var mellemedet mellem Æ. s. og Leg. s., maatte den sidstes bearbejder have vist en udpræget tilbøjelighed til netop at udelade Styrmes tilføjelser. Men i virkeligheden er dette det samme som at sige, at Leg. s. ikke bygger paa Styrmes bog» (s. 107).

Skridt for skridt føres N. da til den forklaring, som synes at være den eneste mulige: mellem Æ. s. og redaktionerne hos Styrme og i Leg. s. ligger en «mellemste saga» (M.).

Denne smukke paavisning af en tabt redaktion af Olav den helliges saga spreder lys ogsaa videre og vinder derigjennem end yderligere i sandsynlighed. Men der melder sig ogsaa nye spørgsmaal, fremfor alt dette: hvor meget af det stof, som findes i Leg. s., hos Styrme og hos Snorre, gaar tilbage til M.? Og: hvilket er forholdet mellem Styrme og Snorre? —

¹ Omtrent samtidig og uafhængig af N. har Björn M. Ólsen paavist, at Flatøbogens Olavs-saga bygger: 1) paa Snorre's Olavs-saga, 2) paa Styrme's «Lífssaga Ólafs helga» (se Skírnir 1915, s. 183 f. anm. 1).

I det følgende (7.) kapitel gjør N. nærmest ifra sig nogle sidespørgsmaal, der vedrører de kirkelige litterære strømninger, som i beretningen om kong Olavs jærtegn har flydt sammen med Olavs-sagaen paa dennes forskjellige udviklingstrin og blandet sig med den folkelige overlevering om miraklerne. Disse berører dog tillige hovedemnet, idet ogsaa en analyse af jærtegnene tyder paa, at Styrmes bog ikke kan have været mellemtrinet mellem Æ. s. (og Olavs-legenden) paa den ene side og Leg. s. paa den anden side.

Lignende sidespørgsmaal behandles ogsaa i 8. kapitel, hvor forholdet til Fóstbrœðra saga udredes¹: Om Tormod Kolbrúnarskáld har der eksisteret en tradition uafhængig af Fóstbr. og nøie knyttet til Olavs-sagaen. I M. er de to traditioner forenede, idet denne redaktion grunder sig baade paa Fóstbr. og Æ. s. Snorre bygger i fortællingerne om Tormod paa Styrme og derigjennem paa M. —

Derimod er vi i kap. 9 «Bemærkninger om kilderne til Snorres Olaf den helliges saga (Heimskringla)» igjen midt oppe i selve Olavs-sagaens historie. En undersøgelse af brudstykkerne af Styrme synes at tyde paa, at Styrme er Snorre's egentlige kilde (selv om denne «rimeligvis ogsaa kendte de ældre sagaer, Æ. s. og maaske M», s. 165). Her drages ogsaa Fagrskinna's slegtsskabsforhold ind i undersøgelsen, og det antydes, at det omtvistede spørgsmaal om forholdet mellem Heimskr. og Fagrsk. kan løses saaledes, at man antager Styrme som fælles kilde for disse to verker. Endelig finder N. sit ved sammenligning af teksterne vundne resultat, at Styrme er Snorre's kilde, bestyrket ved, hvad der er overleveret om de to mænds personlige forhold til hinanden (jfr. herom særlig Hannes Þorsteinsson's interessante afhandling i Skírnir 1912, hvoraf N. gjør brug).

Her er nu N. helt færdig med sin behandling af Styrme, hvis forfatterskab vi efter hans mæisommelige rydningsarbejde skimter i langt tydeligere omrids end før; Styrme's Olavs-saga «*má nú heita að miklu leiti risin upp úr gröf sinni*», udbryder Björn M. Olsen i beundring over dette parti i N.'s bog (Skírnir 1915 s. 183). Tvil vil der dog, indrømmer N., blive nok igjen af, naar man vil forsøge at afgjøre, «*hvor meget af de stykker i Heimskr.s OH, som Storm betragtede som først nedskrevne af Snorre, kan bero paa Styrmes bog*». «Sikkert er det kun, at man herefter maa være langt mere forsigtig i sine udtalelser om de enkelte partiers oprindelse, end man hidtil har været» (s. 165). —

Endelig behandler N. i et udførligt slutningskapitel (10.) det

¹ Uafhængig af N. er Björn M. Olsen kommet til i hovedsagen samme resultat med hensyn til Fóstbr. og Olavs-sagaen (se Skírnir 1915 s. 184). Dermed synes da dette spørgsmaal — ligesom spørgsmaalet om Flatö-bogens Olavs-saga (se foreg. anm.) — at have fundet sin endelige løsning.

sterkt omstridte spørgsmaal om «Forholdet mellem Heimskringla og Snorres særskilte Olaf den helliges saga». Han kommer (i væsentlig overensstemmelse med en altfor lidet påagtet udredning af A. D. Jørgensen, Den nord. kirkes grundlæggelse, Tillæg 37 ff.) til det resultat, at Ólafs saga er det ældste af de to arbejder, og at den er bleven Heimskringla's egentlige kjerne¹. Dette resultat, vistnok af varigt værd, maa blive af den største vigtighed som grundlag for en dyberegaaende karakteristik af Snorre som historieskriver; «thi» — som N. til slutning bemærker — «en personlighed er lettest at forstaa, naar man kan følge dens udvikling; og her har vi at gøre med to stadier i behandlingen af et beslægtet emne». Han tilføier, at en «litterær undersøgelse vilde yderligere kunne paavise den særstilling, OH indtager indenfor Hkr., og saaledes fra en ny side begrunde den her hævdede opfattelse». —

Dermed har forf. maattet bryde af — for denne gang, vil vi gjerne sige. Det hører til de store sjældenheder, at et begynderarbejde, som N.'s er, med ét slag formaar at hævde en plads som noget af det bedste, der er fremkommet indenfor et længe og flittig dyrket forskningsomraade. En række gamle spørgsmaal er af N. taget op til fornyet, indtrængende og forudsætningsløs granskning, og nye er reist, som allerede nu har vist sin evne til at føre forskningen fremover. Maatte de ydre forhold stille sig gunstige for den fortrinlig udrustede forsker, som vi har lært at kjende gennem doktorafhandlingen om Olav den helliges saga.

Magnus Olsen.

K. Wulff, Den oldjavanske Wirātaparwa og dens Sanskrit-Original. Bidrag til Mahābhārata-Forskningen. København 1917, Wiene. 270 SS.

Denne Bog, der har skaffet sin Forfatter den filosofiske Doktorgrad ved Københavns Universitet, indeholder en Del af W.'s Undersøgelser over den oldjavanske Oversættelse af Mahābhāratas 4de Bog.

Det kolossale Sanskritepos Mahābhārata foreligger nu trykt i adskillige Udgaver, hvoraf dog kun nogle enkelte ere kendte her i Europa. En Sammenligning mellem disse Udgaver viser allerede, at Teksten maa foreligge i mere end én Recension, og

---

¹ En fra N. afvigende opfatning af forholdet mellem prologerne til Heimskringla og til den særskilte Olavs-saga begrundes O. A. Johnsen i «Edda» VI, 1916, s. 220 ff.

I det følgende (7.) kapitel gjør N. nærmest ifra sig nogle sidespørgsmaal, der vedrører de kirkelige litterære strømninger, som i beretningen om kong Olavs jærtegn har flydt sammen med Olavs-sagaen paa dennes forskellige udviklingstrin og blandet sig med den folkelige overlevering om miraklerne. Disse berører dog tillige hovedemnet, idet ogsaa en analyse af jærtegnene tyder paa, at Styrmes bog ikke kan have været mellemtrinet mellem Æ. s. (og Olavs-legenden) paa den ene side og Leg. s. paa den anden side.

Lignende sidespørgsmaal behandles ogsaa i 8. kapitel, hvor forholdet til Fóstbrœðra saga udredes¹: Om Tormod Kolbrúnarskáld har der eksisteret en tradition uafhængig af Fóstbr. og nøie knyttet til Olavs-sagaen. I M. er de to traditioner forenede, idet denne redaktion grunder sig baade paa Fóstbr. og Æ. s. Snorre bygger i fortællingerne om Tormod paa Styrme og derigjennem paa M. —

Derimod er vi i kap. 9 «Bemærkninger om kilderne til Snorres Olaf den helliges saga (Heimskringla)» igjen midt oppe i selve Olavs-sagaens historie. En undersøgelse af brudstykkerne af Styrme synes at tyde paa, at Styrme er Snorre's egentlige kilde (selv om denne «rimeligvis ogsaa kendte de ældre sagaer, Æ. s. og maaske M», s. 165). Her drages ogsaa Fagrskinna's slegtsskabsforhold ind i undersøgelsen, og det antydes, at det omtvistede spørgsmaal om forholdet mellem Heimskr. og Fagrsk. kan løses saaledes, at man antager Styrme som fælles kilde for disse to verker. Endelig finder N. sit ved sammenligning af teksterne vundne resultat, at Styrme er Snorre's kilde, bestyrket ved, hvad der er overleveret om de to mænds personlige forhold til hinanden (jfr. herom særlig Hannes Þorsteinsson's interessante afhandling i Skírnir 1912, hvorefter N. gjør brug).

Her er nu N. helt færdig med sin behandling af Styrme, hvis forfatterskab vi efter hans mæisommelige rydningsarbeide skimter i langt tydeligere omrids end før; Styrme's Olavs-saga «má nú heita að miklu leiti risin upp úr gröf sinni», udbryder Björn M. Ólsen i beundring over dette parti i N.'s bog (Skírnir 1915 s. 183). Tvil vil der dog, indrømmer N., blive nok igjen af, naar man vil forsøge at afgjøre, «hvor meget af de stykker i Heimskr.s OH, som Storm betragtede som først nedskrevne af Snorre, kan bero paa Styrmes bog». «Sikkert er det kun, at man herefter maa være langt mere forsigtig i sine udtalelser om de enkelte partiers oprindelse, end man hidtil har været» (s. 165). —

Endelig behandler N. i et udførligt slutningskapitel (10.) det

¹ Uafhængig af N. er Björn M. Ólsen kommet til i hovedsagen samme resultat med hensyn til Fóstbr. og Olavs sagaen (se Skírnir 1915 s. 184). Dermed synes da dette spørgsmaal — ligesom spørgsmaalet om Flatö-bogens Olavs-saga — se foreg. anm. — at have fundet sin endelige løsning.

sterkt omstridte spørgsmaal om «Forholdet mellem Heimskringla og Snorres særskilte Olaf den helliges saga». Han kommer (i væsentlig overensstemmelse med en altfor lidet påagtet udredning af A. D. Jørgensen, Den nord. kirkes grundlæggelse, Tillæg 37 ff.) til det resultat, at Ólafs saga er det ældste af de to arbejder, og at den er bleven Heimskringla's egentlige kjerne¹. Dette resultat, vistnok af varigt værd, maa blive af den største vigtighed som grundlag for en dyberegaaende karakteristik af Snorre som historieskriver; «thi» — som N. til slutning bemærker — «en personlighed er lettest at forstaa, naar man kan følge dens udvikling; og her har vi at gøre med to stadier i behandlingen af et beslægtet emne». Han tilføier, at en «litterær undersøgelse vilde yderligere kunne paavise den særstilling, OH indtager indenfor Hkr., og saaledes fra en ny side begrunde den her hævdede opfattelse». —

Dermed har forf. maattet bryde af — for denne gang, vil vi gjerne sige. Det hører til de store sjældenheder, at et begynderarbejde, som N.'s er, med ét slag formaar at hævde en plads som noget af det bedste, der er fremkommet indenfor et længe og flittig dyrket forskningsomraade. En række gamle spørgsmaal er af N. taget op til fornyet, indtrængende og forudsætningsløs granskning, og nye er reist, som allerede nu har vist sin evne til at føre forskningen fremover. Maatte de ydre forhold stille sig gunstige for den fortrinlig udrustede forsker, som vi har lært at kjende gennem doktorafhandlingen om Olav den helliges saga.

Magnus Olsen.

K. Wulff, Den oldjavanske Wirāṭaparwa og dens Sanskrit-Original. Bidrag til Mahābhārata-Forskningen. København 1917, Wiene. 270 SS.

Denne Bog, der har skaffet sin Forfatter den filosofiske Doktorgrad ved Københavns Universitet, indeholder en Del af W.'s Undersøgelser over den oldjavanske Oversættelse af Mahābhāratas 4de Bog.

Det kolossale Sanskritepos Mahābhārata foreligger nu trykt i adskillige Udgaver, hvoraf dog kun nogle enkelte ere kendte her i Europa. En Sammenligning mellem disse Udgaver viser allerede, at Teksten maa foreligge i mere end én Recension, og

---

¹ En fra N. afvigende opfatning af forholdet mellem prologerne til Heimskringla og til den særskilte Olavs-saga begrundes O. A. Johnsen i «Edda» VI, 1916, s. 220 ff.

den forholdsvis ringe Del af Haandskriftmaterialet, der hidtil er undersøgt, bekræfter fuldtud dette. Det vil derfor for den kommende Udgiver af en kritisk Mahābhārataudgave blive en af Hovedopgaverne at udrede Forholdet mellem disse Recensioner. Nu er desværre de bevarede Haandskrifter ikke meget gamle (3 à 4 Hundrede Aar maa regnes for en meget høj Alder for et indisk Haandskrift), og Spaltningen i Recensioner maa ialtfald for største Delen ligge forud for de ældste bevarede Haandskrifters Tilblivelsestid. Det er da klart, at en Oversættelse, der som den javanske er foretaget omkring Aar 1000 og altsaa gengiver en Tekstform, som forelaa paa dette Tidspunkt, maa være af stor Betydning for Mahābhāratas Teksthistorie. Der er nemlig ingen Grund til at antage, at den javanske Tekst siden den Tid har været Genstand for væsentlige Ændringer. Man kan nu imidlertid ikke forlange, at Mahābhārataforskerne skal kunne mestre ogsaa det javanske Sprog og saaledes selv fremdrage de Oplysninger, Oversættelsen giver, og naar nu en Mand som W., der foruden at beherske Javansk ogsaa har et godt Kendskab til Sanskrit, paatager sig denne Opgave, vil det derfor fra indologisk Side blive hilset med Glæde.

Oversættelsen har muligvis oprindeligt omfattet hele Mahābhārata, men kun en Del deraf er opbevaret til Nutiden. Af de bevarede Bøger har Hollænderen Dr. H. H. Juynboll udgivet omtrent Halvdelen. At W. af dette trykte Materiale har valgt Wirāṭaparwa til Genstand for sit første Arbejde paa dette Omraade, er let forstaaeligt. Bogen har et passende Omfang og er tillige den, der fra indologisk Side har været Genstand for flest Undersøgelser, og for hvis Vedkommende det største Haandskriftmateriale er offentliggjort. Her skal særligt fremhæves en Kollation af et paa det herværende Universitetsbibliothek opbevaret bengalsk Haandskrift, som afd. Prof. Dr. S. Sørensen i sin Tid meddelte i sin Afhandling om *Mahābhāratas Stilling*, etc.

W. har nu sammenlignet den javanske Tekst med Sanskritteksten med Benyttelse af alt det udgivne Haandskriftmateriale og 4 forskellige Udgaver. Den javanske Oversættelse er imidlertid ikke ordret, men mere eller mindre forkortet, men til Gengæld ogsaa undertiden mere udtværet for Tydeligheds Skyld. Den kritiske Værdi forringes jo derved, men Oversættelsen synes dog saa nøje at have fulgt sin Original, at Tilstedeværelsen eller Ikketilstedeværelsen af et Afsnit som Regel maa gaa tilbage til denne, og Oversættelsens Vidnesbyrd faar derved lige saa stor Vægt som Sanskritteksternes. Men endnu vigtigere er det, at der rundt omkring i Oversættelsen, uvist af hvilken Grund, anføres en Række Citater fra Originalteksten (altsaa paa Sanskrit), i Reglen ledsagede af en Parafrase. Disse Citater er nu langt fra overleverede fejltrit, da Afskriverne ikke har forstaaet dem, men det er klart, at de, naar de føres tilbage til deres rette Form, meddeler os

Ordlyden i Originalteksten og saaledes, om end meget fragmentarisk, viser os en gammel Tekstform.

Her har imidlertid den hollandske Udgiver gjort sig Arbejdet meget let, idet han i de allerfleste Tilfælde uden videre har indsat den Tekstform, som findes i Calcuttaudgaven af Mahābhārata, selv hvor denne afviger ret stærkt fra den javanske Overlevering, som han naturligvis gør Rede for. Desuden maa han helt opgive at identificere flere Citater. Det er nu lykkedes W. for de allerfleste Citaters Vedkommende at vise, at man ved at gaa ud fra Parafrasen og tage Hensyn til de Bogstavsforvekslinger, som Skriften giver Anledning til, uden voldsomme Ændringer kan rekonstruere en Tekst, som baade i sig selv er tilfredsstillende og tillige stemmer overens (undertiden dog kun delvis) med en eller flere af de Sanskrittekster, som han kan drage med ind til Sammenligning. Enkelte af W.s Rekonstruktioner er maaske lidt tvivlsomme, hvad han ogsaa selv indser, men i de fleste Tilfælde har han sikkert fundet det rette.

Vi har saaledes genvundet en meget gammel Tekstform, og W. naar nu gennem en nøjagtig statistisk Sammenstilling af Overensstemmelser og Uoverensstemmelser mellem de forskellige Tekster til en Opfattelse af Forholdet mellem Recensionerne, der vistnok er rigtig, men ialtfald kun kan gælde for Wirātaparwa, altsaa Mahābhāratas 4de Bog. For de øvrige Bøgers Vedkommende stiller Forholdet sig maaske ganske anderledes, men Spørgsmaalet er jo endnu næsten slet ikke behandlet (af Lüders' vistnok allerede meget vidtløftige Forarbejder til en kritisk Mahābhārataudgave er kun et Brudstykke offentliggjort).

Det fremgaar af det sagte, at det er et særdeles fortjenstfuldt Arbejde, W. her har paabegyndt, og han har gaaet til det udrustet med Kendskab til vistnok hele den foreliggende Litteratur om Emnet. At der fra indologisk Side kan paavises Huller i hans Viden med Hensyn til Enkeltheder, er tilgiveligt. Som Eksempel herpaa skal kun anføres, at han S. 217 ikke har set, at et Navn paa Guden Çiva af Udgiveren fejlagtigt er delt i to Ord *çrī-Kaṇṭhanātha* (fordi *çrī* meget hyppigt anvendes som et hædrende Tillæg til et Gudenavn), og derfor forgæves har søgt Navnet *Kaṇṭhanātha* i Ordbøgerne. Der skal imidlertid læses *Çrīkaṇṭhanātha* (i ét Ord), da *Çrīkaṇṭha* er et ret almindeligt Navn paa Çiva, og Sammensætningen med *nātha* har mange Paralleler. Hvad jeg ellers har at indvende mod Enkeltheder, skal ad anden Vej blive meddelt Forfatteren.

De Oversættelser af den javanske Tekst, der meddeles, er jeg ganske inkompetent til at bedømme, men jeg tvivler ikke om, at W. har gjort sit bedste. Det samme gælder Bogens sidste Afsnit: Lexikalske Anmærkninger, der navnlig omhandler de talrige Laaneord fra Sanskrit. Disse behandles ikke alene morfologisk og syntaktisk som ægte javanske Ord, men ogsaa Betyd-

ningerne ændres undertiden saa stærkt, at en almindelig Sanskritist maa undres. F. Eks. skal (S. 248) *kawandha* betyde «dræbt, slaaet ned», men det kan dog næppe være andet end sansk. *kabandha* eller *kavandha*, der betyder «Krop uden Hoved og Lemmer».

Det maa i høj Grad ønskes, at det maa lykkes W., som det vist er hans Agt, at faa alle sine Undersøgelser offentliggjorte paa Tysk. Derved vil ikke alene Indologien være beriget med et nyttigt Værk, men det vil ogsaa, saavidt det kan skønnes, for den javanske Filologi betyde et godt Skub fremad.

Elof Olesen.

Mindre meddelelse.

Dansk medicinsk-historisk Selskab

stiftedes i Kjøbenhavn den 31. Maj 1917 med det Formaal at samle alle dem — Filologer, Farmaceuter, Naturvidenskabsmænd og Medicinere m. fl. —, der interessere sig for den historiske Side af Medicinen og dens Søstervidenskaber, om dette, i den senere Tid saa stærkt oparbejdede Studium. Det har til Hensigt at virke dels ved Afholdelsen af Foredrag, dels ved at skaffe sine Medlemmer en nem Adgang til nyudkommen Litteratur indenfor det nævnte Omraade, bl. a. ved Uddeling af Særtryk af Afhandlinger. I en Meddelelse offentliggjort i «Ugeskrift for Læger» Nr. 39, 1917, henviser den foreløbige Bestyrelse (Cand. pharm. C. Dannesbøe Andersen, Kredslæge K. Carøe, Læge J. Johnsson, Professor V. Maar og Dr. phil. Hans Ræder) tillige til Ønskeligheden af paa dette Punkt at opnaa et Samarbejde med de øvrige skandinaviske Lande, i hvilke der allerede tidligere er dannet lignende Foreninger.

H. R.

- Lope de Vega*, Udvalgte Skuespil oversatte fra Spansk af *Emil Gigas*.
1. Bd. Do., Pio.
- Raymond Henry Lacey*, The Equestrial Officials of Trajan and Hadrian.
Princeton, Univ. Press.
- Nemesii* Premnon physicon liber a N. Alfano in Latinum translatus, rec.
Carolus Burkhard. Leipzig, Teubner.
- Oskar Viedebant*, Forschungen zur Metrologie des Altertums (Abh. der
Kön. Sächs. Ges. d. Wiss.). Do. do.
- M. Wundt*, Griechische Weltanschauung. 2. Aufl. Do. do.
- M. Tulli Ciceronis* Cato maior erkl. v. *Meissner-Landgraf*. 6. Aufl. Do. do.
- M. Tulli Ciceronis* Scripta quae manserunt omnia. Ed. maior, fasc. 45:
De natura deorum, rec. *O. Plasberg*; fasc. 47: Cato maior, Laelius,
rec. *K. Simbeck*; De gloria, rec. *O. Plasberg*. Do. do.
- Hyperidis* Orationes sex cum ceterarum fragmentis. Post *Fr. Blass* ed.
Chr. Jensen. Do. do.
- T. Maccius Plautus*, Miles gloriosus erkl. v. *Brix-Niemeyer-Köhler*.
4. Aufl. Do. do.
- Anthologie aus den Elegikern der Römer erkl. v. *Karl Jacoby*. Erstes
Heft: Catull. 3. Aufl. Do. do.
- Ernst Nachmanson*, Erotianstudien. Uppsala, Akad. bokh.
- Språk och stil* XVII 1—4. Do. do.
- Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland*. CXXXV:
Folkloristiska och etnografiska studier II. Helsingfors.
- Hugo Schuchardt*, Sprachverwandschaft (Særtr. af Sitzungsber. der kön.
preuss. Akad. d. Wiss.). Berlin.
- Ture Hederström*, Fornsagor och Eddakväden i geografisk belysning.
Del I. Stockholm, Norstedt & söner.
- Einar Löfstedt*, Arnobiana. Lund, Gleerup (Lunds Univ. Årsskr.).
- Eilert Ekwall*, Contributions to the history of the English dialects. Do. do. do.
- Nils Hänninger*, Fornskånsk ljudutveckling. Do. do. do.
- Johan Palmér*, Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets sven-
ska. Do. do. do.
- Adolf Noreen*, Vårt språk. 25 häftet (VII 4). Do. do.
- Arkiv för nordisk filologi*. Ny följd. XXX 1. Do. do.
- Maal og minne* 1917, 3—4. Kria., Bymaals-laget.
- Scensk humanistisk tidskrift* I 3. 6. Göteborg.
- Mitteilungen der Islandfreunde* V 1—2. Jena, Diederichs.

Indhold af 6te binds 3die og 4de hæfte.

	Side
I historisk belysning. Af mag. art. <i>O. Schoning</i> i København	97
Vestgermanske Navne i dansk Historie og Sprog. Af docent <i>Johannes Neuhaus</i> i Berlin	141
Zur methodischen Erforschung der Sprachverwandtschaft. Af professor, dr. phil. <i>Hugo Schuchardt</i> i Graz	145
Papyrusfundene i Oxyrhynchos. XII. Af dr. phil. <i>Hans</i> <i>Ræder</i> i København	152
Varia. Af professor, dr. phil. <i>S. Eitrem</i> i Kristiania	157
Varia Terentiana. Af cand. mag. <i>Ragnar Ullmann</i> i Kri- stiania	163
Vocabulorum Etruscorum interpretatio. Af adjunkt, dr. phil. <i>S. P. Cortsen</i> i Helsingør	165

Anmeldelser.

<i>Ada Adler</i> , Catalogue supplémentaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Royale de Copenhague. Af docent, dr. phil. <i>Axel</i> <i>W. Persson</i> i Lund	176
<i>Sigurður Nordal</i> , Om Olaf den helliges saga. Af professor <i>Magnus</i> <i>Olsen</i> i Kristiania	177
<i>K. Wulff</i> , Den oldjavanske Wirāṭaparwa og dens Sanskrit-Original. Af cand. mag. <i>Elof Olesen</i> i København	183

Mindre meddelelse.

Dansk medicinsk-historisk Selskab. Af <i>H. R.</i>	186
--	-----

Indhold.

	Side
Det sokratiske Evangelium. Af <i>Hans Ræder</i>	1
Romanska Etymologier. Af <i>Johan Vising</i>	19
Ad carmen Anacreonteum XXI. Af <i>Emil Smith</i>	37
Syntaktiske Bemærkninger. Af <i>C. Jørgensen</i>	49
Av en Indledning til det danske Folks Historie. Af <i>Johannes Neuhaus</i>	54
Om oppkomsten av prefixet <i>mé(s)</i> - i fransk. Af <i>E. Staaff</i>	63
Etymologiserende Notitser. XI. Ved <i>E. Jessen</i>	83
«Cum» dans la syntaxe de la langue roumaine. Af <i>Constantin Lacea</i>	91
Urjyske «Vestgermaner» og moderne Fantaster. Af <i>Gudmund Schütte</i>	129
Spor af æolisk Betoning hos Homer. Af <i>Carsten Høeg</i>	141

Anmeldelser.

<i>Emil Olson</i> , De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Af <i>Johs. Brøndum-Nielsen</i>	38
<i>Nils Hänninger</i> , Fornskånsk ljudutveckling. Af <i>Johs. Brøndum-Nielsen</i>	38
<i>Johan Palmér</i> , Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska. Af <i>Johs. Brøndum-Nielsen</i>	38
<i>Eilert Ekwall</i> , Contributions to the History of Old English Dialects. Af <i>N. Bøgholm</i>	44
<i>Hans Larsson</i> , <i>Claes Lindskog</i> , <i>Martin P:n Nilsson</i> , <i>Athena</i> . Bilder ur den hellenska kulturvärlden. Af <i>Hans Ræder</i>	45
Papyri Iandanae. Cum discipulis edidit <i>Carolus Kalbfleisch</i> . I—IV. Af <i>Hans Ræder</i>	47
<i>Friedrich Preisigke</i> , Antikes Leben nach den ägyptischen Papyri. Af <i>Hans Ræder</i>	47
<i>Gudmund Schütte</i> , Ptolemy's Maps of Northern Europe. Af <i>Johannes Neuhaus</i>	94

	Side
<i>J. Melander, Étude sur Magis et les expressions adversatives dans les langues romanes. Af Hilding Kjellman</i>	97
<i>Hyperidis orationes sex cum ceterarum fragmentis post Fridericum Blass ed. Christianus Jensen. Af William Norøin</i>	107
<i>K. Friis Johansen, Sikyoniske Vaser. Af Frederik Poulsen</i>	109
<i>Max Wundt, Griechische Weltanschauung. 2. Aufl. Af Poul Helms</i>	112
<i>W. Capelle, Berges- und Wolkenhöhen bei griechischen Physikern. Af Martin P:n Nilsson</i>	116
<i>Fritz Langer, Intellektualmythologie. Af Martin P:n Nilsson</i>	117
<i>Fr. Boll, Stern Glaube und Sterndeutung. Af Martin P:n Nilsson</i> ..	118
<i>Fr. Boll, Antike Beobachtungen farbiger Sterne. Af Martin P:n Nilsson</i>	122
<i>Ernst Nachmanson, Erotianstudien. Af Hans Ræder</i>	123
<i>Erotiani Vocum Hippocraticarum collectio cum fragmentis rec. Ernst Nachmanson. Af Hans Ræder</i>	123
<i>Arthur Christensen, Contes persans en langue populaire. Af Johs. Pedersen</i>	126
<i>Arthur Christensen, Hinsides det kaspiske Hav. Af Johs. Pedersen</i> ..	126
<i>Dionis Chrysostomi orationes post Ludovicum Dindorfium ed. Guy de Budé, vol. I. Af William Norøin</i>	159
<i>Pauly-Wissowa, Real-Encyklopädie der classischen Altertumswissenschaft, Supplementband III. Af J. L. Heiberg</i>	160
<i>Martin P:n Nilsson, Daimon. Gudemagter og Psykologi hos Homer. Af Ada Adler</i>	164
<i>Carl Clemen, Religionsgeschichtliche Bibliographie im Anschluss an das Archiv für Religionswissenschaft, Jahrgang I—II. Af Ada Adler</i>	165
<i>Knud Hjortø, Fra ordenes samfund. Af Anker Jensen</i>	165
<i>Rolf Nordenstreng, Europas människoraser och folkslag. Af Arthur Christensen</i>	169

Alfabetisk fortegnelse
over
behandlede forfattersteder
i
VII. bind.

(Herunder medtages ikke steder, der kun er anførte eksempelvis.)

	Side
<i>Carmen Anacreonteum</i> XXI	37

NORDISK TIDSSKRIFT

FOR

FILOLOGI

FJERDE RÆKKE

7

SYVENDE BINDS FØRSTE HÆFTE

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK FORLAG

GRÆBES BOGTRYKKERI

1918

Under medvirkning af:

M. Cl. Gertz,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

Vilh. Thomsen,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

Ludv. F. A. Wimmer,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

S. Eitrem,
professor, dr. phil.,
Kristiania.

Johan Vising,
professor, dr. phil.,
Göteborg.

C. M. Zander,
professor, dr. phil.,
Lund.

redigeret af:

Hans Ræder, dr. phil., København.

Af tidsskriftet udkommer årligt et bind på 4 hæfter, hvert på gennemsnitlig 3 ark. Subskriptionen er bindende for et bind, hvis pris er 6 kroner.

Bidrag til tidsskriftet bedes sendte under redaktørens adresse (Sortedams Dossering 101, Kbhvn. Ø.), bøger, afhandlinger og tidsskrifter til anmeldelse under samme adresse eller til Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Kbhvn. K.

D'hr. anmeldere gøres opmærksomme på, at redaktionen ved at tilstille vedkommende bogs forlægger to eksemplarer af anmeldelsen sørger for, at den kan komme forfatteren i hænde.

Bøger indsendte til redaktionen.

Gudmund Schütte, Ptolemy's Maps of Northern Europe. Kbhvn., Hagerup.

Aischylos Perserne ved *Niels Møller*. Kbhvn. & Kria., Gyldendal.

Aristofanes Frøerne. Oversat af *J. B. Koch*. Do. do.

Marius Vibæk und *Richard Kramer*, Deutsche Umgangssprache für Ausländer. 3. Aufl. Do. do.

Thora Goldschmidt, Russisk Lomme-Parlør. Do. do.

Udvalgte Skrifter af *L. Annaeus Seneca*. Udgivne og fortolkede af *M. Cl. Gertz*. 2. Hæfte. 2. Udg. Do. do.

Saabys Retskrivningsordbog udg. af *P. K. Thorsen*. 7. Udg. Do. do.

Kristoffer Nyrop, Spansk Grammatik. 6. Udg. Do. do.

Knud Hjortø, Fra ordenes samfund. Do. do.

K. Friis Johansen, Sikyoniske Vaser. Kbhvn., Pio.

N. Jorga, Dobrudsha-Spørgsmaalet. Overs. af *St. Bezdechi*. Do. do.

Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. CXXXVI:

Finlands svenska folkdiktning I. B. Sagor i urval. 1. bandet utg. av *Anders Allardt*; CXXXVII: *Zacharias Topelius' Hundraårsminna*. Helsingfors.

Det sokratiske Evangelium.

Af

Hans Ræder.

*Heinrich Maier, Sokrates, sein Werk und seine geschichtliche Stellung.
Tübingen 1913, Mohr. XII + 638 S.*

Grunden til, at der i Tidens Løb er blevet fremsat saa mange afvigende Opfattelser af Sokrates, hans Personlighed og hans Lære, er væsentlig den, at Værdsættelsen af vore Kilder til Kundskab om ham har været saa forskjellig. Se vi bort fra Aristophanes, som indtager en Særstilling, forsaavidt som hans Skildring i «Skyerne» ikke kan tages alvorlig, have vi de tre Kilder, Xenophon, Platon og Aristoteles, af hvilke Aristoteles igjen kommer i anden Række, da han ikke har haft noget personligt Kjendskab til Sokrates. Overfor Xenophon og Platon har man indtil den nyeste Tid væsentlig holdt sig til Schleiermachers Formel, hvorefter det gjælder om at stille det Spørgsmaal, hvad Sokrates kan have været udover det, som Xenophon beretter om ham, uden at der derved opstaaer Modstrid mod Xenophons Beretning, og hvad han maa have været for at give Platon Anledning og Ret til at skildre ham, som han gjør. Denne Formel gjør i Virkeligheden Xenophon til den vigtigste og tilforladeligste Kilde, selv om man foruden Platon anvender Aristoteles's kortfattede Notitser til Kontrol, saaledes som Tilfældet er med Zeller, der opfatter Sokrates som Opdageren af «Grundætningen om den begrebsmæssige Viden», som han specielt anvendte paa Ethiken, derved at han opstillede Definitioner af ethiske Begreber.

Men hvor stærkt man end i Theorien holdt fast ved Xenophons Vidnesbyrd, viste det sig dog mere og mere, at Xenophons Sokratesbillede led af saadanne Grundmangler, at, selv om man tog baade Xenophons apologetiske Tendens og hans aandelige

Ubetydelighed i Betragtning, var det umuligt at tro, at den virkelige Sokrates havde staaet Model til det. Ad forskellige Veje søgte Krohn og Joël at klare Vanskeligheden. Krohn erklærede den største Del af «Memorabilierne» for uægte; Joël saae i dem ikke en Fremstilling af Sokrates's, men af Xenophons egne Anskuelser. Den første Udvej er vel nu helt opgivet; den anden vinder efterhaanden mere og mere Fremgang, selv om der er god Grund til at tage Afstand fra Joëls Bestræbelser for bagved Xenophon overalt at se Antisthenes.

Det sidste store Forsøg paa fra Grunden at udrede Sokrates-problemet, Heinrich Maiers Bog om Sokrates, tager ogsaa sit Udgangspunkt i Bedømmelsen af Xenophon. Af stor Vigtighed er hans Spaltning af «Memorabilierne» i to Dele: Forsvarsskriftet, der omfatter 1ste Bogs to første Kapitler, og Samtalesamlingen, 2: hele Resten, der af ham ansees for affattet langt senere end Forsvarsskriftet. Af Vigtighed er det ogsaa for Maier at godtgjøre Samtalesamlingens sene Oprindelse: derved formindskes Sandsynligheden for, at Xenophons personlige Erindringer om Sokrates kunne have nogen synderlig Andel i det Sokratesbillede, han tegner, og det bliver lettere forstaaeligt, at Xenophon kan benytte den af ham konstruerede Sokratesskikkelse i sine egne Formaals Tjeneste, selv om det er meget sandsynligt, at Xenophon selv har troet paa Billedets Korrekthed og paa sin Ret til at benytte det paa denne Maade.

Naar Hovedmassen af «Memorabilierne» ansees for affattet mange Aar efter Sokrates's Død, bliver Xenophons Forhold til de andre Sokratikere et andet, end man tidligere har ment. Xenophon tør da ikke engang betragtes som egentlig Sokratiker; de ægte Sokratikere anerkjendte ham heller ikke som en saadan, ja nævne end ikke hans Navn; han var en sokratiske outsider. Men i Sokratikernes Strid om, hvem der med størst Troskab vogtede Arven efter Sokrates, følte han sig alligevel kaldet til at optræde som Mægler og som den, der havde det afgjørende Ord at sige. I Modsætning til Joël, der overalt hos Xenophon finder Antisthenes's Tanker, betoner Maier Xenophons Antipathi mod Antisthenes. Xenophon var en adelig Junker af den gamle Skole, med Interesse for Militærvæsen, Jagt og Landbrug, religiøs og overtroisk, Antisthenes var en raa Proletar, en Foragter af Religionen og Samfundsformerne og en eristisk Dialektiker. I «Symposion» giver Xenophon et noget karikeret Billede af Antisthenes, og i Mem. I 4 kritiserer han hans Opfattelse af Sokrates.

Men ikke desto mindre laaner Xenophon virkelig mange Tanker fra Antisthenes, ligesom han paa nogle Steder lægger sin Sokrates Ord i Munden, som han andre Steder tillægger Antisthenes. I Virkeligheden, finder Maier, stod Xenophon Platon langt nærmere, uagtet han aldrig citerer ham med Navns Nævnelse. Men paa adskillige Steder, mener Maier, at Xenophon alligevel er afhængig af Platon.

Ejendommeligt er Forholdet mellem Mem. IV 5 og 6. I IV 5 lader Xenophon Sokrates prise den antistheniske Dyd Selvbeherskelse (*ἐγκράτεια*) og sætter den ved Kapitlets Slutning i Forbindelse med Evnen til at sondre (*διαλέγειν*) mellem Tingene efter deres Art (*κατὰ γένη*), saa at man kan vælge det Gode og holde sig fra det Slette. Men ved et ejendommeligt Ordspil sætter nu Xenophon *διαλέγειν* i Forbindelse med *διαλέγεσθαι*: Samtale-evnen, ο: Dialektiken, siges at bestaa i, at Folk komme sammen og under fælles Overvejelser sondre mellem Tingene efter deres Art. Herved baner Xenophon sig Vej til Emnet for det følgende Kapitel: Sokrates's Evne til at gjøre sine Omgangsvenner til dygtige Dialektikere ved at lære dem at opstille Begrebsdefinitioner, hvorpaa Kapitlet saa giver en hel Del Exempler.

At Lovprisningen af *ἐγκράτεια* i IV 5 er antisthenisk, er sikkert nok. Men en ny Iagttagelse af Maier er det, at IV 5, 11 og IV 6 vise Paavirkning af endog sene Dialoger af Platon. Udtrykket *διαλέγειν κατὰ γένη* (IV 5, 11) minder stærkt om det platoniske *κατ' εἶδη τέμνειν* eller *διαιρεῖσθαι* (Phædr. 265 E, 273 E, Rep. V 454 A), og Forbindelsen mellem denne Evne og Dialektiken er netop en ægte platonisk Tanke (Rep. V 454 A, Phædr. 266 B; tydeligst Soph. 253 D: *τὸ κατὰ γένη διαιρεῖσθαι . . . . μῶν οὐ τῆς διαλεκτικῆς φήσομεν ἐπιστήμης εἶναι*). Maiers Paastand (S. 59), at det sidstnævnte Sted (af Soph.) maa være Xenophons Kilde, synes mig imidlertid ikke bevist, da Stederne af Rep. og Phædr. gaa ud paa det Samme og blot afvige deri, at Ordet *εἶδη* er brugt i Stedet for *γένη*. Ordspillet med *διαλέγειν* og *διαλέγεσθαι* synes derimod at være Xenophons egen Opfindelse; Platon siger ikke *διαλέγειν*, men *τέμνειν* eller *διαιρεῖσθαι*.

Nu vil Xenophon i IV 6 vise, at Sokrates ogsaa gjorde sine Omgangsfæller dygtigere i Dialektiken, nemlig ved at lære dem Begrebsdefinitioner: *τί ἕκαστον εἶη τῶν ὄντων*; thi at vide dette er Betingelsen for hverken selv at tage fejl eller bringe Andre paa Vildspor. Overensstemmende hermed, men med en noget anden Vending af Tanken, siger Platon (Phædr. 262 B), at det at narre

Andre uden selv at blive narret ikke er muligt for — *ὁ μὴ ἐγνωρικῶς ὃ ἔστιν ἕκαστον τῶν ὄντων*. Man kunde indvende, at den mere pikante Vending, som Tanken har faaet hos Platon, tyder paa, at han har haft Xenophonstødet for Øje, men hertil er at sige, at hele Tankegangen med Dialektiken, Begrebssondringer og Definitioner stemmer nøje med Platons *Philosophi* i al Almindelighed, men er ganske fremmed for Xenophon, og at det godt kan ligne ham at træde en Tanke flad, som han har fundet andetsteds; Xenophons Sokrates er altfor skikkelig til at benytte sin Viden til at narre Andre. Mest Overensstemmelse finder Maier imidlertid med Plat. Polit. 285 D—287 A, hvor ogsaa den dialektiske Evne sættes i Forbindelse med Begrebsdefinitionerne (*διαλεκτικωτέρους ἐποίει τοὺς συνόντας* Xen. Mem. IV 6, 1 — *τοὺς συνόντας ἀπειρογάζετο διαλεκτικωτέρους* Plat. Polit. 287 A, her dog ikke sagt om Sokrates). Mig forekommer dog ikke Beviset for, at Xenophon har benyttet «Sophisten» og «Politikos» at være afgjørende ført, bl. A. fordi «Politikos» ikke særlig beskæftiger sig med Sokrates; men det er allerede af stor Betydning, at platoniske Tanker, saaledes som de findes i «Phaidros», utvivlsomt have foreligget for Xenophon. Idet Xenophon nu lader Sokrates opstille en Række Begrebsdefinitioner, følger han Platon deri, at han tillægger saadanne Definitioner en stor Vægt, ligesom han i det foregaaende Kapitel har fulgt Antisthenes i at lægge stor Vægt paa *ἐγκράτεια*; men Overgangen fra det ene Emne til det andet, hvorved han paa en kejtet Maade søger at paavise en Sammenhæng mellem Antisthenes's *ἐγκράτεια* og Platons Dialektik, er hans eget Aandsfoster (Maier S. 68 f.).

Resultatet heraf bliver altsaa, at Xenophon, idet han bygger paa Platons og Antisthenes's Vidnesbyrd, i ethvert Tilfælde kun i ringe Omfang for os bliver en primær Kilde til Kundskab om Sokrates. Men da Xenophon jo dog uimodsigelig har kjendt Sokrates personlig, tør vi paa den anden Side ikke uden videre erklære Alt, hvad han fortæller om Sokrates, for sekundært. Til Fastsættelse af, hvad der er ægte sokratiske af det, som Xenophon fremstiller som sokratiske, have Joël og Gomperz anvendt to Metoder. Dels have de ved Hjælp af Xenophons øvrige Skrifter dannet sig et Skjøn over hans egen Personlighed og Tankegang og saa sluttet, at, naar man subtraherer de Træk, der høre ham selv til, fra de Træk, han i «Memorabilierne» tillægger Sokrates, saa bliver Resten ægte sokratiske; men denne Methode betegner Maier med Rette som ganske usikker. Dels have de til Kontrol-

middel anvendt Aristoteles's Vidnesbyrd om Sokrates. Imidlertid hævder Maier — og sikkert ogsaa med Rette —, at nogen Interesse for den historiske Sokrates, hans Person og hans Lære, er der ingen Grund til at antage, at Aristoteles har haft. Aristoteles's Interesse var rent saglig; han interesserede sig for de Standpunkter, som fremstilles i Sokratikernes Skrifter, og for de Problemer, der opkastes i dem. Der er nu væsentlig to Standpunkter, som af Aristoteles tillægges Sokrates. For det Første skal Sokrates have paastaet, at alle Dyder — specielt nævnes baade Tapperheden og Selvbeherskelsen — ere Viden. Men alle de Steder (saavel i den Nikomacheiske Ethik som i de andre, dertil sig sluttende ethiske Skrifter), hvori denne Paastand omtales, synes ikke at have nogen anden Kilde at øse af end Platons «Protagoras». Det andet Punkt er af nok saa stor Betydning. Det er det, der omtales paa de to nøje sammenhørende Steder af Metaphysiken, *A* 6 p. 987 b og *M* 4 p. 1078 b. Paa disse Steder — navnlig det sidste — stiller Aristoteles Sokrates i Modsætning til Platon, idet han tillægger ham Grundlæggelsen af Begrebsphilosophien, Opdagelsen af det Almene, som han paa Grundlag af Induktionsslutninger fæstnede ved Hjælp af Definitioner, dog kun paa det ethiske Omraade, og saaledes, at han i Modsætning til Platon ikke hypostaserede Almenbegreberne til selvstændige, fra Tingene adskilte Ideer. — Maier spørger nu, hvorfra Aristoteles vel har denne Opfattelse af Sokrates. Fra Platon, er det højst usandsynligt, at han har den — ligesaa fra mundtlig Tradition; for hvem Anden end Platon skulde en mundtlig Tradition føres tilbage til? Men Maier har fundet Kilden: det er Xenophon — netop i det nys omtalte Kapitel, Mem. IV 6. Aristoteles siger, at Sokrates søgte Begrebernes Væsen (*τὸ τί ἔστιν*) med det Formaal at have et Udgangspunkt (en Oversætning) for Syllogismer. Denne Motivering, som er noget besynderlig, finder Maier en Forklaring paa ved at henvise til Xenophons Beretning, at Sokrates søgte, «hvad hver Ting var» (*τί ἕκαστον εἴη τῶν ὄντων*), med det Formaal at gjøre sine Omgangsfæller til bedre Dialektikere; Xenophon lader Sokrates, netop som Aristoteles gjør, opstille Definitioner af ethiske Begreber med logisk eller dialektisk Formaal, ikke for at fremme Kjendskabet til Tingenes reale Natur. Og Xenophon giver (IV 6, 13—14) netop ogsaa et Exempel paa, hvorledes Sokrates under en Drøftelse af en Dom om et enkelt Menneskes Egenskaber søgte at bringe Sagen til en Afgjørelse ved at indordne den under et al-

mindeligere Synspunkt (*ἐπανάγειν ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν*), ved at drage en Syllogisme paa Grundlag af en Begrebsdefinition («til at være en god Borger høre de og de Egenskaber — A har de Egenskaber — altsaa er A en god Borger»). Maaske, mener Maier, har Aristoteles netop sin Efterretning om Sokrates's *ἐπακτικοὶ λόγοι* fra Xenophons Udtryk *ἐπανάγειν*. Dette er dog mindre sandsynligt, da Aristoteles ved *ἐπακτικοὶ λόγοι* mener de Induktionsslutninger, hvorved Definitionerne (Oversættelserne i Syllogismen) vindes, medens Xenophon ved *ἐπανάγειν ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν* mener det enkelte Tilfældes Indordning under det Almindelige. Men nogen Lighed er der imidlertid, og man kan ikke uden videre afvise den Mulighed, at Aristoteles her har spillet Xenophon ud imod Platon og imod Platons konstruerede Sokrates opstillet Xenophons Sokrates som mere historisk. Men der er rigtignok den Besynderlighed ved denne Hypothese, at i saa Fald bliver det Platon selv, som Aristoteles spiller ud imod Platon — hvis nemlig Maier ogsaa har Ret i, at det paagjældende Kapitel af Xenophon netop støtter sig paa Dialoger af Platon. Og hertil kommer endvidere, at Aristoteles ellers aldrig — ligesaa lidt som Platon — nævner eller citerer Xenophon, saa at det vel nok er forsigtigere at lade det henstaa som uvist, hvorfra Aristoteles har denne Efterretning om Sokrates, da der jo ogsaa kan tænkes at have været andre Overleveringer om Sokrates i Omløb end dem, som vi kjende. Men da vi i ethvert Tilfælde ingen Kontrol kunne have med dem, kommer Aristoteles's Beretning dog til ganske at mangle Autoritet for os.

Men endnu er der en Kilde tilbage: Platons Ungdomsskrifter. Hvad Maier udtaler om disse, kan jeg i alt Væsentligt slutte mig til, navnlig hans Fremhævelse af «Apologien» og «Kriton» som de to Skrifter, der give os Kriteriet paa det Sokratiske. Ikke saaledes at forstaa, at Indholdet bogstavelig skulde være historisk, saa at «Apologien» skulde give et Referat af selve Sokrates's Forsvarstale; tværtimod anseer Maier «Apologien» for et Manifest fra Platon, der deri melder sig selv som Sokrates's rette Arvtager. Men i «Apologien» og «Kriton» har Platon nødvendigvis villet give et Billede af den virkelige Sokrates's Personlighed, og han har ogsaa formaaet det.

Beslægtede med disse to Skrifter ere «Laches», den mindre «Hippias», «Charmides», «Ion» og «Protagoras», tildels «Lysis», «Enthyphron» og den større «Hippias» (hvis den er ægte), men disse ere dog noget senere affattede. Først i «Gorgias» have vi

den ægte Platon, der dog betragter sig selv som en Fortsætter af Sokrates's Gjerning. Men karakteristisk for de egentlig sokratiske Dialoger er det, at vi i dem ikke finde nogen filosofisk «Lære», som man saa ofte har været tilbøjelig til at søge, men Bestræbelse for at vække sædeligt Liv. Hverken Begrebsbestemmelsen eller Dialektiken have nogen selvstændig Interesse, men træde alene i det ethiske Formaals Tjeneste, og Formaålet er at vække sædelig Eftertanke, at vække den sædelige Personlighed. Fra Joëls Forsøg paa allerede i de tidligste Dialoger at paavise Polemik mod Antisthenes tager Maier stærkt Afstand, uagtet han dog et Sted i «Apologien» (33 A—B) antager et Udfald imod ham; først i «Gorgias» begynder den egentlige Polemik mod Sophisterne (særlig Polykrates), til hvem Platon ogsaa kom til at regne sin fordums Meddiscipel og Kampfælle Antisthenes, der ligesom Sophisterne afslørede sig som en Fjende af Videnskaben.

Endnu en Gang lader Platon dog den historiske Sokrates optræde, nemlig i «Symposion», navnlig i Alkibiades's Tale, hvor netop ogsaa Sokrates's sædelige Indvirkning paa alle de Mennesker, han omgaaes, fremhæves. Og med den Skildring, som Alkibiades giver af Sokrates, stemmer ogsaa Diotimas Ord — indtil det Punkt, hvor hun i sin Tale sætter Skjellet imellem den Elskovskunst, som Sokrates maaske kunde indvies i, og den fuldkomne Indvielse, som han ikke kunde naa. I det Skrift, hvor Platon med fuld Bevidsthed gaaer ud over Sokrates's Standpunkt og selv antyder, at han gør det, kaster han endnu et Blik tilbage paa den historiske Sokrates og viser Sammenhængen — og Forskjellen — mellem ham og den Sokrates, hvem han lægger sine egne, fuldmodne Tanker i Munden paa.

I Platons Ungdomsskrifter finder Maier altsaa den værdifuldeste Kilde til Kundskab om Sokrates. Men dette udelukker ikke, at den kan suppleres fra andre Sider; for Platons Sokratesbillede var jo dog selvfølgelig subjektivt farvet. Men for at faa det suppleret maa vi gaa til Førstehaandsvidnerne, Antisthenes, Aischines, Eukleides og Aristippos, forsaavidt deres Vidnesbyrd endnu kunne rekonstrueres; thi ogsaa de have fuld Ret til at blive hørt. Ogsaa for Xenophons Vidnesbyrd bliver der en lille Plads. Men Aristoteles's Beretning er sekundær og tæller følgelig slet ikke med. Det er da ikke som før, at Striden staaer, om den platoniske eller den xenophonteiske Sokrates kommer den virkelige Sokrates nærmest, men det er Platon og Antisthenes,

mindeligere Synspunkt (*ἐπανάγειν ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν*), ved at drage en Syllogisme paa Grundlag af en Begrebsdefinition («til at være en god Borger høre de og de Egenskaber — A har de Egenskaber — altsaa er A en god Borger»). Maaske, mener Maier, har Aristoteles netop sin Efterretning om Sokrates's *ἐπακτικοὶ λόγοι* fra Xenophons Udtryk *ἐπανάγειν*. Dette er dog mindre sandsynligt, da Aristoteles ved *ἐπακτικοὶ λόγοι* mener de Induktionsslutninger, hvorved Definitionerne (Oversættelserne i Syllogismen) vindes, medens Xenophon ved *ἐπανάγειν ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν* mener det enkelte Tilfældes Indordning under det Almindelige. Men nogen Lighed er der imidlertid, og man kan ikke uden videre afvise den Mulighed, at Aristoteles her har spillet Xenophon ud imod Platon og imod Platons konstruerede Sokrates opstillet Xenophons Sokrates som mere historisk. Men der er rigtignok den Besynderlighed ved denne Hypothese, at i saa Fald bliver det Platon selv, som Aristoteles spiller ud imod Platon — hvis nemlig Maier ogsaa har Ret i, at det paagjældende Kapitel af Xenophon netop støtter sig paa Dialoger af Platon. Og hertil kommer endvidere, at Aristoteles ellers aldrig — ligesaa lidt som Platon — nævner eller citerer Xenophon, saa at det vel nok er forsigtigere at lade det henstaa som uvist, hvorfra Aristoteles har denne Efterretning om Sokrates, da der jo ogsaa kan tænkes at have været andre Overleveringer om Sokrates i Omløb end dem, som vi kjende. Men da vi i ethvert Tilfælde ingen Kontrol kunne have med dem, kommer Aristoteles's Beretning dog til ganske at mangle Autoritet for os.

Men endnu er der en Kilde tilbage: Platons Ungdomsskrifter. Hvad Maier udtaler om disse, kan jeg i alt Væsentligt slutte mig til, navnlig hans Fremhævelse af «Apologien» og «Kriton» som de to Skrifter, der give os Kriteriet paa det Sokratiske. Ikke saaledes at forstaa, at Indholdet bogstavelig skulde være historisk, saa at «Apologien» skulde give et Referat af selve Sokrates's Forsvarstale; tværtimod anseer Maier «Apologien» for et Manifest fra Platon, der deri melder sig selv som Sokrates's rette Arvtager. Men i «Apologien» og «Kriton» har Platon nødvendigvis villet give et Billede af den virkelige Sokrates's Personlighed, og han har ogsaa formaaet det.

Beslægtede med disse to Skrifter ere «Laches», den mindre «Hippias», «Charmides», «Ion» og «Protagoras», tildels «Lysis», «Euthyphron» og den større «Hippias» (hvis den er ægte), men disse ere dog noget senere aflattede. Først i «Gorgias» have vi

den ægte Platon, der dog betragter sig selv som en Fortsætter af Sokrates's Gjerning. Men karakteristisk for de egentlig sokratiske Dialoger er det, at vi i dem ikke finde nogen filosofisk «Lære», som man saa ofte har været tilbøjelig til at søge, men Bestræbelse for at vække sædeligt Liv. Hverken Begrebsbestemmelsen eller Dialektiken have nogen selvstændig Interesse, men træde alene i det ethiske Formaals Tjeneste, og Formaålet er at vække sædelig Eftertanke, at vække den sædelige Personlighed. Fra Joëls Forsøg paa allerede i de tidligste Dialoger at paavise Polemik mod Antisthenes tager Maier stærkt Afstand, naagtet han dog et Sted i «Apologien» (33 A—B) antager et Udfald imod ham; først i «Gorgias» begynder den egentlige Polemik mod Sophisterne (særlig Polykrates), til hvem Platon ogsaa kom til at regne sin fordums Meddiscipel og Kampfælle Antisthenes, der ligesom Sophisterne afslørede sig som en Fjende af Videnskaben.

Endnu en Gang lader Platon dog den historiske Sokrates optræde, nemlig i «Symposion», navnlig i Alkibiades's Tale, hvor netop ogsaa Sokrates's sædelige Indvirkning paa alle de Mennesker, han omgaaes, fremhæves. Og med den Skildring, som Alkibiades giver af Sokrates, stemmer ogsaa Diotimas Ord — indtil det Punkt, hvor hun i sin Tale sætter Skjellet imellem den Elskovskunst, som Sokrates maaske kunde indvies i, og den fuldkomne Indvielse, som han ikke kunde naa. I det Skrift, hvor Platon med fuld Bevidsthed gaaer ud over Sokrates's Standpunkt og selv antyder, at han gør det, kaster han endnu et Blik tilbage paa den historiske Sokrates og viser Sammenhængen — og Forskjellen — mellem ham og den Sokrates, hvem han lægger sine egne, fuldmodne Tanker i Munden paa.

I Platons Ungdomsskrifter finder Maier altsaa den værdifuldeste Kilde til Kundskab om Sokrates. Men dette udelukker ikke, at den kan suppleres fra andre Sider; for Platons Sokratesbillede var jo dog selvfølgelig subjektivt farvet. Men for at faa det suppleret maa vi gaa til Førstehaandsvidnerne, Antisthenes, Aischines, Eukleides og Aristippos, forsaavidt deres Vidnesbyrd endnu kunne rekonstrueres; thi ogsaa de have fuld Ret til at blive hørte. Ogsaa for Xenophons Vidnesbyrd bliver der en lille Plads. Men Aristoteles's Beretning er sekundær og tæller følgelig slet ikke med. Det er da ikke som før, at Striden staaer, om den platoniske eller den xenophonteiske Sokrates kommer den virkelige Sokrates nærmest, men det er Platon og Antisthenes,

der staa ligeoverfor hinanden; Modsætningen mellem dem vedbliver forøvrigt gennem de følgende Aarhundreder at gjøre sig gjældende, ikke alene i Spørgsmaalet om Sokrates, men fortsættes paa hele Philosophiens Omraade i Modsætningen mellem Akademi og Stoa.

Imidlertid findes der endnu een Kilde, som ikke bør forbigaaes: Aristophanes. Men selvfølgelig er det meget vanskeligt at forene hans Vidnesbyrd med det, som aflægges af Sokrates's egne Disciple. Hovedafvigelsen ligger i det, som Aristophanes fremstiller om Sokrates's Forhold til Naturphilosophien og til Sophistiken, idet han fremstiller ham baade som en Mand, der grubler over Naturens Gaader, og som en disputeresyg Sophist, der kan gjøre Sort til Hvidt. Maiers Forklaring herpaa er nærmest den traditionelle: Aristophanes vilde i sin Sokrates ramme den moderne Aand overhovedet; han fremstiller ham derfor som en Person, der giver sig af med Naturphilosophi og Sophistik paa een Gang, uagtet disse to Aandsretninger netop stod hinanden fjernt; han bliver derved den allermest ondartede Repræsentant for den moderne Oplysning (S. 162).

Helt tilfredsstillende er denne Løsning dog ikke. Man maa spørge, om der dog ikke i Sokrates's Optræden og Virksomhed var Noget, der retfærdiggjorde Beskyldningen eller idetmindste gav nogen Tilknytning til den. Maier indrømmer da ogsaa, at Platons og Xenophons Vidnesbyrd om, hvad Sokrates var i Aaret 423, da Platon var 4 Aar gammel, og Xenophon maaske endnu yngre, er uden Værdi. Men han gjør gjældende (S. 158 f.), at andre Komediedigtere, Ameipsias og Eupolis, give en Skildring af Sokrates, der ogsaa afviger fra Aristophanes's, idet de fremstille ham som en elendig Nar uden Kappe og Sko, nærmest i Smag med Antisthenes's Sokrates og ogsaa beslægtet med den Sokrates, der optræder i Platons «Apologi».

Der er Intet til Hinder for at antage, at Sokrates har haft forskellige og vidtspændende Interesser, om ikke til samme Tid, saa dog i de forskellige Perioder af sit lange Liv, selv om man med Maier (S. 165) og de fleste Andre betragter Skildringen i Platons «Phaidon» af hans philosophiske Udviklingsgang som fingeret. At henvise til, at de naturphilosophiske Theorier, som Aristophanes tillægger ham, i Virkeligheden tilhørte Diogenes fra Apollonia, og at hans grammatiske Undersøgelser over Ordenes Kjon høre Protagoras til (Maier S. 159), er uden Betydning, da Sokrates i Virkeligheden meget godt kan have hentet sin Visdom

fra disse Mænd. At Sokrates har staaet i Forbindelse med Anaxagoras og hans Discipel Archelaos (Diog. Laert. II 19. 23; Maier S. 165 ff.), er ogsaa i sig selv troligt nok, og de Ord, som Platon (Apol. 19 C) lægger ham i Munden, at han ikke ringeagter en saadan Viden, dersom Nogen virkelig har Forstand paa den Slags Ting, tyde ogsaa paa en Ærbødighed for Naturvidenskab og Naturphilosophi, som er vidt forskjellig fra den fuldkomne Mangel paa Forstaaelse for videnskabelige Problemer, som Xenophon (Mem. I 1, 11) tillægger ham, og som snarere er i Antisthenes's Aand. Her har Platon sikkert mere Ret end Antisthenes (Maier S. 176 f.). Tilmed fortæller endogsaa Xenophon (Mem. I 6, 14), at Sokrates sammen med sine Venner studerede i de gamle Vismænds Bøger. At Xenophon skulde have taget denne Beretning fra Plat. Soph. 243 A, som Maier (S. 174 f.) mener, er ikke troligt, bl. A. fordi det dér slet ikke er Sokrates, men den fremmede Eleater, der taler.

Ogsaa Sokrates's Forhold til Sophisterne var, naar vi tør tro Platons Ungdomsskrifter, ikke noget Modsætningsforhold. Den Maade, hvorpaa han i «Apologien» anbefaler Kallias at sørge for at skaffe sine Sønner sofistisk Undervisning, tyder ikke herpaa, og den Ironi, der unægtelig findes paa dette Sted, gjælder ikke saa meget Sophisterne selv, som det Publikum, der lidt for ivrigt søgte dem. Sokrates var enig med Sophisterne i at foretrække praktisk Viden for naturphilosophiske Spekulationer, og han stod Side om Side med dem imod Oplysningsfjender som Anytos; jvfr. Anytos-episoden i Platons «Menon». Men han stod deres rhetoriske Methode fjernt, og paa det ethiske Omraade betragtede han dem som Dilettanter. De manglede den dialektiske Evne, og Eristikere var de derfor heller ikke. Derimod var det Antisthenes, der omdannede den sokratiske Dialektik til Eristik. Sokrates behandlede Sophisterne saavel som Naturphilosopherne med en vis kølig Agtelse, der grænsede til Overlegenhed; deres Interesser og deres Virksomhedsomraade var nu eengang ikke hans.

Men naar Talen er om Sokrates's Forhold til Philosophien, bliver der endnu at tage Standpunkt til den paa Aristoteles hvilende Antagelse, at Sokrates er Ophavsmand til Begrebsphilosophien. Vi have imidlertid allerede seet, at ifølge Maier bygger Aristoteles alene paa Xenophon (Mem. IV 6), og Xenophon igjen paa Platon. Hertil kommer, at, ligesom de Definitioner, Xenophon lader Sokrates opstille, udelukkende have ethiske Begreber til Gjenstand, saaledes have de Definitioner, der opstilles i Pla-

tons Ungdomsskrifter, ikke noget selvstændigt Formaal, at meddele Viden om Virkeligheden, men de opstilles kun for at gjendrive, og Formaalet er at gjøre det klart for den Person, som Sokrates samtaler med, at han er i Vilderede med Hensyn til de allersimpleste ethiske Begreber. Dersom Sokrates vilde bruge Definitionerne som Middel til at lære Virkeligheden at kjende, vilde der ikke være Mening i, at han stadig hævdede sin Uvidenhed. At Sokrates's Taktik var at gjendrive (*ἐλέγχειν*), og det med protreptisk Formaal, det er i Virkeligheden Platon og Antisthenes enige om. Der var virkelig en Tid, da Platons og Antisthenes's Sokratesopfattelse endnu var nogenlunde ens. Men af Sokrates's definitoriske Spørgsmaal udviklede Platon sin Begrebsphilosophi, medens Antisthenes udviklede den sokratiske Samtalekunst til Eristik. Den sande Sokrates, hvis Træk kunne skjælnes baade i Platons og i Antisthenes's Skildring, var hverken spekulativ eller negativ-kritisk Philosoph, men hans Formaal var gennem sit ethiske Krydsforhør at vække sine Medborgere til sædelig Selvbesindelse, at vække personligt sædeligt Liv.

Vi ere nu naaede til det Centrale i Maiers Sokratesopfattelse, til det, som han kalder «det sokratiske Evangelium».

Sokrates's Formaal var at lære sine Landsmænd at drage de sidste Konsekvenser af Athens høje Kultur. Alle de brave Bedsteborgere med deres materielle Interesser, bundne af Tradition og Autoritet, vilde han vække til aandelig Selvstændighed, skaffe dem sædelig Frigjørelse («Erlösung») og dermed den sande Lykke («das Heil») (cf. Apol. 29 D—E). I denne Henseende bliver der især to Hovedtanker at lægge Mærke til. Først Sokrates's utilitaristiske Betragtningssmaade. Ganske vist er den Nyttemoral, som Xenophon lader ham prædike, af en saa flad og banal Art, at den ikke kan tilhøre den virkelige Sokrates, og strider ogsaa mod Platons Fremstilling (f. Ex. i «Apologien» og «Kriton»), men ogsaa hos Platon er det klart, at den Livsførelse, hans Sokrates anbefaler, vil bringe Menneskene Lykken (*εὐδαιμονία*), som selv Antisthenes opstiller som Endemaalet (*αὐτάρκη τὴν ἀρετὴν εἶναι πρὸς εὐδαιμονίαν*). Sokrates's Evangelium ligger da netop i Sammenknytningen af den ethiske Fordring med den eudaimonistiske Tankegang: Dyden bringer ikke Lykke, men den er Lykke. Denne Sandhed søger Sokrates ikke at bevise, men han har vundet den intuitivt, og den danner Udgangspunktet for al hans Stræben. Hans Ethik bliver saaledes uafhængig af enhver ydre — menneskelig saavel som guddommelig — Norm; han

grunder den paa Individet, og det er den individuelle Sjæls Fuldkommenhed, som han tilstræber, ligesom det ogsaa er den individuelle Sjæl naturligt at stræbe derefter; Ingen vil med Villie staa sin egen Lykke i Vejen. Saaledes lærer Sokrates den sædelige Autonomi; men ved Siden heraf fremhæver han ogsaa den sædelige Autarki: at Dyden ogsaa alene er i Stand til at gjøre Mennesket lykkeligt, at Dyden er det eneste Gode. Denne Tanke er med størst Konsekvens gennemført af Antisthenes, der kræver Ringeagt for de materielle Goder, medens Aristippos vel ikke ringeagter dem, men kræver, at man skal gjøre sig til Herre over sine Lyster (*ἔχω, οὐκ ἔχομαι*), og ligeledes hverken Xenophon eller Platon heri kan følge Antisthenes. Hos Xenophon spille de ydre Goder en ikke ringe Rolle, og Platon lader Sokrates sige (Apol. 30 B): «af Penge kommer der ingen Dyd, men af Dyd kommer Penge og alle andre Goder». Ogsaa disse synes altsaa at have selvstændig Betydning og være værd at eftertrægte, men Evangeliets Indhold er det, at alle disse Ting ere en uundgaaelig Konsekvens af det ene Fornødne. Dette er forøvrigt et Problem, som ogsaa senere beskæftiger Platon: endnu i «Staten» søger han at godtgjøre Retfærdighedens Værdi uden Hensyn til de Belønninger, som den medfører i dette Liv eller efter Døden; men bagefter hævder han, at Belønningerne dog i ethvert Tilfælde følge efter. Om nu Platon eller Antisthenes paa dette Punkt kommer Sokrates nærmest, er naturligvis saare vanskeligt at afgjøre; Maier holder her paa Antisthenes uden dog at give tvungne Grunde herfor.

I nøje Forbindelse med Sokrates's hedonistiske eller utilitaristiske Standpunkt sætter Maier hans Paastand, at Dyden alene beroer paa Viden. Heri er han i Overensstemmelse med Platons «Protagoras». Naar det Gode er det, der bringer Mennesket Fordel, kommer det jo bare an paa at vide, hvad der tjener til Ens Fordel, for at gjøre det Gode. Imidlertid vil Maier, der stadig vægrer sig ved at tillægge Sokrates nogen «Lære», ikke have denne Sætning opfattet dogmatisk; han mener, at Sokrates's Parallelisering af sædelig Indsigt og sagkyndig Viden kun er at forstaa som en Analogi og ikke skal tages bogstavelig. Hvis det var Tilfældet, havde Sokrates ligesom Sophisterne maattet optræde docerende og meddele positiv Viden; nej, Sætningen er kun et Maningsraab fra Sokrates til hans Samtid; den har kun pædagogisk eller protreptisk Betydning, idet den maner Menneskene til at gjøre sig selv Rede for Motiverne til deres Handlinger. En

Overdrivelse er det, naar Antisthenes drager den Konsekvens, at den een Gang vundne Dyd ikke mere kan gaa tabt.

For Sokrates var altsaa Athenæernes moralske Bedring Maalet — det hævder i alt Fald Platon i «Apologien» (cf. Lach. 187 E), og Alkibiades's Skildring i «Symposion» stemmer dermed. Dialektiken — Kunsten at *ἐλέγχειν*, d. v. s. at gjøre Folk deres Uvidenhed og Tankeløshed og dermed ogsaa deres sædelige Usselhed klar — var for ham kun Midlet dertil. Med dette Formaalt anvender Sokrates sin Ironi, idet han lader, som om det var ham selv, der trængte til Belæring, og hans dialektiske Methode karakteriseres iøvrigt ved hans stadige Spørgen efter Definitioner af de moralske Begreber samt ved Induktioner og Analogislutninger ud fra allehaande ganske dagligdags Forhold. Men ligesom hans Stræben ikke gik ud paa at fastslaa Definitioner — de Definitioner, der fremsættes, opstilles kun for at gjendrives —, saaledes indlod han sig heller ikke paa at udvikle noget theoretisk logisk eller dialektisk System. Oftest synes Formaålet blot at være, ligegyldigt ved hvilke Midler, at forvirre Modparten, ligesom der ogsaa i Anvendelsen og Udlæggelsen af Digtercitater viser sig stor Vilkaarlighed. Men det skeer altsammen for det store ethiske Formaals Skyld. Anderledes hos hans Disciple. Antisthenes udviklede den sokratiske Dialektik til Eristik, og Platon gjør baade Dialektiken og Begrebsbestemmelsen til et Middel, hvorved der kan vindes en videnskabelig Erkjendelse af den objektive Tilværelse.

Sædelig Autonomi og Autarki ere de to Benævnelser, hvorunder Maier sammenfatter Sokrates's Stræben. Men herved er der kun naaet en rent formel Bestemmelse. Spørgsmaalet bliver nu, om denne Stræben har noget virkeligt Maal, om Sokrates's Livsideal har noget reelt Indhold. Een Ting er at lære Folk at gjøre sig Rede for deres Handlinger, saa at de Intet foretage sig uden at gjøre sig klart, hvad der er Formaålet for deres Handeln og Stræben; en anden Ting er at lære dem, hvilket Formaål der er det rette. Een Ting er at lære Folk at arbejde paa, at «deres Sjæl maa blive saa god som mulig»; en anden Ting er at lære dem, hvad det vil sige, at Sjælen er god. Har Sokrates ogsaa lært sine Disciple det? At Sokrates ikke direkte har peget paa noget sædeligt Ideal, derom hersker der Enighed mellem Disciplene; men om det er muligt at supplere hans Lære uden derved at komme i Modstrid med Sokrates's egen Tankegang, derom

stredes Platon og Antisthenes; Platon ansaae det for muligt eller nødvendigt, men Antisthenes mente nej.

Maiers Forsøg paa at rekonstruere Sokrates's positive Ethik hviler imidlertid ikke paa sikker Grund. Den «humane Moral», der hos ham skal være traadt i Stedet for den i Athen raadende Standsmoral, og hvorefter alle Mennesker, Adelige og Borgerlige, Grækere og Barbarer, Frie og Slaver, skulde være lige, naar de maales med det sædelige Ideals Maalestok (S. 389), er det vanskeligt at finde Hjemmel for. At Sokrates tildeler hvert enkelt Menneske en bestemt Livsopgave, der ikke kan løses uden sagkyndig Viden paa vedkommende Specialomraade, kan være rigtigt nok, men vanskeligt er det at følge Maier, naar han som det for alle de enkelte Mennesker fælles Maal, der skal have foresvævet Sokrates, sætter «die Verwirklichung gesellschaftlich-universaler Kultur in der stadt-staatlichen Gemeinschaft» (S. 404 f.); det er jo kun tomme Ord. Underligt er det ogsaa, at Maier først (S. 389) kan tale om, at Sokrates med sin sædelige Individualisme principielt kan bryde med den paa gammel, religiøst sanktioneret Overlevering grundede Opfattelse af Stat og Samfund som Individet overordnede Magter, men kort efter (S. 409) paa Grundlag af Platons «Kriton» ganske omvendt kan fremstille Forholdet saaledes, at Statens Hele netop for Sokrates er Individet overordnet, og heri se Spiren til den senere af Aristoteles grundede organiske Statstheori. I det Hele taget er det misligt i «Kriton» at søge et direkte Udtryk for Sokrates's Opfattelse af Forholdet mellem Individ og Samfund. Rigtigt er det vel, at Sokrates i Striden mellem *φύσις* og *νόμος* holdt paa *νόμος*, og at han ikke delte de kosmopolitisk-anarchistiske Drømme, som fandtes hos flere af hans Disciple, men holdt paa Nødvendigheden af Statens Autoritet, men Maier synes dog at føre lovlig mange af Platons politiske Tanker tilbage til Sokrates (S. 416 f.), og en Sætning som denne: «Dem Sokrates ist der Staat und die Einfügung der Individuen in die staatliche Ordnung eine sittliche Notwendigkeit, und er rückt den Staatsgedanken in den Mittelpunkt des sittlichen Lebens selbst», indeholder en betydelig Overdrivelse. At Sokrates fandt Meget at udsætte paa den attiske Statsforfatning, er sikkert nok, men at han ligefrem skulde have tilstræbt en Omdannelse af Samfundsordningen, hvorved den sædelige Værdi af enhver Form af Arbejde blev anerkjendt — en Tanke, som Antisthenes bedre end Platon skal have kunnet fatte — (S. 423 ff.), er heller ikke tilstrækkelig afhjemlet.

Sokrates's Holdning overfor Religionen er paa den ene Side bestemt derved, at han fremstiller sin ethiske Fordring uafhængig af al Religion, men paa den anden Side ved hans faste Overbevisning om, at «for et godt Menneske er der intet Ondt hverken i Livet eller efter Døden, og hans Sag bliver ikke forsømt af Guderne» (Plat. Apol. 41 C—D). Denne Sandhed er for Sokrates kun et andet Udtryk for den Hovedsætning, at Dyden i sig selv er Lykke, og staaer ham selv uden Bevis ligesaa fast som denne. Hvorvidt han imidlertid ud fra denne almindelige Forsynstro har udviklet en Teleologi som den, Xenophon lægger ham i Munden, er saare tvivlsomt. Men Maier henviser dog til, at allerede hos Anaxagoras fandtes Tanken om en hensigtsmæssig Verdensorden, og at ogsaa Platon lader Sokrates anvende Tanken om en Forsynsstyrelse paa sin egen Skjæbne. Overfor Spørgsmaalet om en Tilværelse efter Døden lod Sokrates sig nøje med den Trøst, at for det gode Menneske kan Døden i ethvert Tilfælde ikke være noget Onde. Over Gudernes Natur spekulerede han iøvrigt ikke. Naar Maier (S. 440) tillægger ham en skarp Kritik af de anthropomorphistiske Forestillinger om Guderne, bevæger han sig igjen paa usikker Grund: hverken et enkelt Fragment af Antisthenes eller Platons «Euthyphron» lade sig med afgjørende Gyltighed anvende paa Sokrates, navnlig naar man med Maier samtidig holder paa den historiske Korrekthed af Skildringen i «Phaidros», hvor Sokrates ikke alene afviser de rationalistiske Omtydninger af Mytherne, men udtrykkelig udtaler (230 A), at han troer paa de vedtagne Forestillinger om de guddommelige Væsener (*πειθόμενος τῷ νομιζομένῳ περὶ αὐτῶν*). Ægte sokratisk lyder imidlertid Udtalelsen i «Phaidros» (229 E), at han ikke spekulerer over uvedkommende Forhold, fordi han endnu ikke kjender sig selv.

Maiers Opfattelse af Sokrates's Daimonion fortjener en kort Omtale. Han afviser ganske vist enhver mystisk Tydning og betegner i Tilslutning til flere nyere Forskere «Stemmen» som en umiddelbar Taktfølelse, der afholdt Sokrates fra Ord og Handlinger, der vilde bringe Fortræd over ham selv eller Andre, men som det egentlig Afgjørende opstiller han dog Sokrates's Overbevisning om, at det var en guddommelig Magt, der virkede heri, og at denne Magt ikke alene hindrede ham i at gjøre det Onde, men ogsaa ved at forholde sig passiv garanterede, at hans Handlemaade blev til Lykke for ham selv (S. 461). Derfor kan Platon (Apol. 41 D) lade Tegnets Udebliven tjene som Bevis paa, at

Guderne tage sig af det gode Menneskes Sag, og i Troen paa sit Daimonion lægger Sokrates saaledes i særlig Grad sit religiøse Syn paa Livet for Dagen; den danner Slutstenen paa «det sokratiske Evangelium».

Hvordan var nu Sokrates's Virkning paa Samtid og Eftertid? At hans Samtidige dømte ham til Døden, har man ofte undret sig over. Men Maier hævder, at Dødsdommen baade var juridisk forsvarlig og moralsk i ethvert Tilfælde ikke forkastelig. Sokrates's nye Tanker, navnlig paa det religiøse Omraade, var i saa afgjørende Strid med dem, der herskede i hans Tid, at det maatte komme til et afgjørende Sammenstød. Men det var hans egen Skyld, at Sagen blev sat paa Spidsen. Anytos — hvem Maier overhovedet skildrer med ikke ringe Sympathi — havde slet ikke til Hensigt at fremkalde en Domfældelse, end sige en Dødsdom, men haabede, at Sokrates i Stedet for at tage Kampen op i al Stilhed vilde forlade Athen. Men Sokrates vilde ikke gaa paa Akkord med Uretten, og Anytos maatte da optræde, som han gjorde (Plat. Apol. 29 C).

Sokrates's Domfældelse og Henrettelse gjorde utvivlsomt hans Indvirkning paa Eftertiden langt større, end den ellers vilde have været. Og dog var der ingen af hans Disciple, der fuldt ud forstod ham. Ingen af dem kunde nøjes med hans dialektiske Gaader og Paradoxer og med hans «Ikke-Viden». I sin Bogs sidste Hovedafsnit giver Maier et Overblik over de Synsmaader, som Philosopherne i de følgende Aarhundreder anlagde paa Sokrates og hans Tanker. Det bliver tildels en Gjentakelse, men ogsaa en Uddybning af hans tidligere Udvikling om Kilderne. Hovedmodstanderne blive Platon og Antisthenes, og Modsætningen mellem dem kommer senere atter og atter til Orde, ikke saa meget med Hensyn til Opfattelsen af den historiske Sokrates, men mere, hvor det gjaldt Videreførelsen af hans Tanker. Dog faa ogsaa disse Undersøgelser Betydning for vor Forstaaelse af Sokrates, forsaavidt som man fra Virkningerne kan slutte tilbage til Aarsagen. Imidlertid maa det være tilstrækkeligt her at gaa let hen over hele dette Afsnit.

Den formelle Side af Sokrates's Ethik, Læren om Dydens Autonomi og Autarki, blev med særlig Lidenskab optaget af Antisthenes, der fanatisk søgte Frigjørelse ikke alene fra de naturlige Drifter, men fra enhver menneskelig Kultur og fra enhver Autoritet. I det Ydre optraadte han som Efterligner af Sokrates, ligesom han ogsaa omdannede hans Dialektik til Eristik med

skeptisk Tendens, rettet imod enhver Form af Videnskab. Platon derimod søgte at give denne formelle Ethik et reelt Indhold, og dette Indhold blev Videnskaben, nærmere bestemt den Videnskab, hvis højeste Gjenstand er Grundbegreberne Godt og Ondt; Antisthenes betragtede han som en Videnskabsforagter, ikke bedre end Begges oprindelig fælles Modstandere, Sophisterne. Men i Udformningen af sin Videnskab gik Platon langt ud over Sokrates, hvis Hovedformaal, den enkelte Personligheds Autonomi og Autarki, svandt bort for hans Blik. Og i sin mystiske Dualisme, i sin Stræben efter at døde det Sanselige, fjerner Platon sig baade fra Sokrates og fra Antisthenes. Og ogsaa til de andre Sokratikere, Eukleides og Aristippos, kom han derved i et Modsætningsforhold. Ikke med Urette beskyldte de ham for Frafald fra Sokrates's Standpunkt. Platon selv gav dem forsaavidt Ret, som han tilsidst lod Sokrates forsvinde fra sine Dialoger, efter at han dog endnu i «Philebos» havde forsøgt ud fra et sokratiske Standpunkt at afsige en Voldgiftsdom i Striden mellem Antisthenes og Aristippos. Først paa dette Punkt sætter Maier Xenophons Indgriben i Striden, idet han lader ham foretage et frugtesløst Mæglingsforsøg, bestaaende i en Fremstilling af Sokrates's Person og Virkemaade, som han ganske havde tilrettelagt efter sine egne Idealer. Men efterhaanden som Striden fortsattes imellem Disciplene af den næste Generation, tabte Interessen for den historiske Sokrates sig selvfølgelig, bortset maaske alene fra den kyniske Skole, hvor Sokratesskikkelsen vedblev at staa som en Slags Ideal. Ellers blev Stridens Gjenstand den videnskabelige Erkjendelse, hvis Mulighed og hvis Værdi Platon og Aristoteles hævdede imod de øvrige sokratiske Skolers eristisk-skeptiske Tendenser. Hos Aristoteles er der rigtignok næppe Noget tilbage mere, der minder om Sokrates; snarere var det Megarikere og Kynikere, der optog Arven efter ham, men Zenon forstod, at den kyniske Sokrates dog ikke var den hele Sokrates, og søgte ved Hjælp af Platons «Apologi» og Xenophons «Memorabilia» at supplere det kyniske Sokratesbillede. Endskjønt Stoikerne ikke naaede deres Maal, at gjennemsyre Kultur og Samfundslivet med de fra Kynikerne overtagne sokratiske Tanker, er det dog dem, der mest maa siges at have bevaret Arven efter Sokrates, dog saaledes, at det hos dem mere var den praktisk-ethiske Side af Sokrates's Tankegang, der kom til Orde, end den intellektuelle. Tilsidst trængte dog de dualistiske, mod Sanselivet fjendske Stemninger ind ogsaa i Stoicismen, og mod Oldtidens Slutning var det igjen Platon, der stod

som Sejrrherren, hvorved rigtignok ogsaa den ægte Sokrates helt forsvandt.

Til Slutning skal i Korthed antydes, hvori Maiers Bog har sin største Betydning. Hans Hovedfortjeneste ligger i den kritiske Behandling og Værdsættelse af Kilderne. Da vi ikke paa noget Punkt have et Førstehaandskjendskab til Sokrates, beroer jo ogsaa Alt paa, hvorledes vi stille os til Kilderne. Overfor disse kan man gjøre to Synspunkter gjældende. Man kan betragte Sokrates's Disciple, Bærerne af Overleveringen om ham, under Billedet af Glas af forskjellig Farve eller Brydningsforhold, hvorigjennem vi alene kunne se Sokrates. Ved at studere Naturen af de enkelte Glas kunne vi eliminere Fejlene i det Billede, som de vise os. Men man kan ogsaa betragte Disciplene netop som Disciple, som Mennesker, paa hvem Sokrates har udøvet Indvirkning, hvorved man altsaa ikke nøjes med at se paa, hvad de berette om Sokrates, men ogsaa undersøger, hvad de have lært af ham, og saaledes fra Virkningerne slutter tilbage til den fælles Aarsag. Maier er gaaet begge Veje: i Begyndelsen af sin Bog har han undersøgt Værdien af Disciplenes Vidnesbyrd om Sokrates; i Slutningen af den har han undersøgt Eftervirkningerne af Sokrates's Optræden gjennem de forskellige Philosophskoler. Og netop fordi Disciplene ere saa mange og indbyrdes saa forskellige, er der Udsigt til, at der ved Kombination af begge disse Metoder kan vindes et baade skarpt og sandt Sokratesbillede. Naar man har flere Ligninger, hvoraf man skal finde een Ubekjendt, er der flere Chancer for let at finde den — men det kan rigtignok ogsaa hænde, at hver Ligning giver sin Løsning, saa at Opgaven bliver umulig.

Maier er ved sin Undersøgelse af Kilderne gaaet dybere end sine Forgjængere. Han har af det Kildemateriale, som foreligger for os, udsøgt de ældste Kilder, dem, der staa Sokrates nærmest: først og fremmest den unge Platon og dernæst Antisthenes. Men selve Antisthenes's Vidnesbyrd har maattet udvindes af den overleverede Litteratur, navnlig af Xenophons Skrifter. Her bygger Maier for en stor Del paa Joël, men med forsigtig Undgaaelse af hans Ensidighed og hans Overdrivelser. En stor Fordel er det, at vi ere slupne for — i alt Fald i større Omfang — at operere med den xenophonteiske Sokrates. Vi ere derved komne den sande Sokrates et godt Skridt nærmere ind paa Livet, og hvor Platons og Antisthenes's Vidnesbyrd stemme overens, er der al Sandsynlighed for, at de ere sandfærdige. Stemme de derimod ikke overens, kunne vi med vort Kjendskab til Vidnerne og dermed til de

sandsynlige Fejlkilder saa nogenlunde slutte os til, hvorledes det Billede har seet ud, som er opfattet paa de to afvigende Maader. Det værdifuldeste Vidne er for Maier Platon, men der er dog en Del Punkter, hvor han lader hans Vidnesbyrd korrigeres og suppleres af Antisthenes's.

Det Sokratesbillede, som Maier tegner for os, er baade smukt og bærer paa mange Punkter Præg af indre Sandsynlighed. Men der er Huller, som han har maattet udfylde ved Gjætning og Kombination, og navnlig gjælder det, hvor han forsøger at skildre Sokrates's positive Tanker om Livets konkrete Forhold. Med Rette opponerer han imod de Historikere, der absolut ville tillægge Sokrates en «Lære» eller en «Philosophi», men i nogen Grad er han selv kommen til at konstruere en saadan. Dog maa det siges, at Maier paa de fleste Punkter har ret fast Grund under Fødderne. Han opstiller ikke løse og luftige, geniale Hypotheser, men opbygger paa Grundlag af et baade grundigt, forsigtigt og kritisk Studium af tidligere Forskeres Arbejder og med megen Omsigt og Betænksomhed en klar og sammenhængende Skildring, en Skildring, som vel ikke paa noget afgjørende Punkt er i Strid med tidligere Forestillinger om Sokrates, men hvor dog enkelte Hovedpunkter betones og belyses paa en saadan Maade, at Maiers Sokrates synes os en anden — tildels en menneskeligt nærmere — end den, som vi tidligere have kjendt.

Romanska Etymologier.

Randanteckningar till Meyer-Lübkes Romanisches
Etymologisches Wörterbuch (Forts.).

Av

Johan Vising.

Sedan jag skrev den första artikeln med denna titel (i denna Tidsskrifts VI. bd. 2. h.), har jag haft tillfälle taga kännedom om en ny studie av etymologien till *graal*, behandlad i min artikel s. 71 under 2301. *cratalis. Det är en studie av William A. Nitze, som i *Modern Philology* XIII, 681 ff. återupptar Diez' etymologi *cratalis, alltunder det han citerar den Helinandska texten sådan jag med fullständigande av Diez citerat den. Det synes mig, att Nitze förbiser de av mig framhävda svårigheterna vid antagandet av *cratalis som etymon och underskattar de skäl, som tala för *gradalis*, och att således hans artikel alldeles icke är övertygande: som etymon till *graal* bör fortfarande anses *gradalis*.

3825. **gossypium** (griech.) «Baumwollstaude» — därtill blott en hänvisning till Rockels avhandling *Goupil* (Breslau 1906), vilken emellertid väl förtjänar synas i sömmarna (jf. Elise Richters anmälan i *KJBFRPh* X, 91). Rockels serie *gossypium* > *gossipiôm* . . . > *gouspiion* > *goupillon* är alldeles icke tilltalande, i synnerhet som former med s knappast finnas trots Rockels ut-sago. Det är självfallet, att *goupillon* i betydelsen «[bomulls]-buske i form av vippa» är samma ord som *goupillon* i betydelsen «[damm]vippa», «vigvattenskvast» osv. Detta *goupillon* har redan fått sin fullt tillfredsställande etymologiska förklaring av Antoine Thomas i *Rom.* XXIV, 266 (= *Essais de philologie fr.* 309). Det har förut haft formen *guipillon* och återgår på en germ. **stam** *wip*, sv. *vippa*, d. *vippe*, således alldeles likbetydande med *goupillon*, vilket Thomas i någon mån förbisett. Då ordets habitat

är uteslutande Nordfrankrike, lär dess germanska etymon väl ej anses av någon tvivelaktigt. Om suffixet *illon* lagt till subst. se Nyrop, *Gramm. hist.* III, s. 188. Nigra har i *Archivio glott.* XV föreslagit ett annat germanskt etymon (det närbesläktade *wisk*), vilket trots Gaston Paris' instämmande (*Rom.* XXX, 615) ej är antagligt.

4040. **harbet** (arab.) «Art Lanze». Därav härledas med tvekan och under hänvisning till RILomb. XL it. sp. pg. (a)*labarda*, varav fr. *hallebarde*; — «mhd. *helmbarte* stammt erst aus dem Rom.» Förhållandet torde dock vara omvänt, såsom man kan se hos Falk och Torp, *Et. Ordb.* Även Bertoni antar germ. ursprung (*L'Elemento germ.* s. 73). Första stavelsen är ett germ. *helm* «skaft», *barde* motsvarar fht. *barte*, fn. *barða* «yxa».

4056. ***harpare** «packen»; sammanställes av M.-L. med germ. *harpa* «Egge», «Harfe». Men betydelseutvecklingen i det av *harpare* härledda fr. *harper* «gripa» är ej lätt att finna. Detta verb återgår snarare på ett nordiskt *harpa* (*hurpa*, *horpa*) «sammanrafsa», «snörpa ihop», se Torp, *Nyno. Et. Ordb.*, Rietz och Vendell. I den litterära franskan är ej *harper* vanligt och ej gammalt (jf. Dict. Gén.), men i nordfr. dialekter är det tämligen spritt: i pikardiskan (Corblet), i Forêt de Clairvaux (Baudouin), förmodligen ock representerat av *arpillant* i Flandern (Vermesse). Vidare torde de medelfr. substant. *harpail*, *harpaille*, «sammanrafsad hop av djur eller människor», «slödder» (Godefroy, Dict. Gén.) höra hit. I nordit. dial. finnes ock *arpare* «rycka till sig» (i Pistoja enl. Tommaseo och Bellini), möjligen lånat från fr., möjligen direkt från nord. språk, alltså gotiskt. Däremot betyder det av M.-L. anförda sp. *arpar* «kratta» och hör således till *harpa* i bet. «harv».

4092. **hedera**; genom kombination med *lier* skulle fr. *lierre* hava uppstått. Denna idé, som har till upphovsman Gröber och som upptagits även av Schuchardt, har dock svårt att stå sig inför den kritik, som den underkastats av Tappolet (*Festschr. zur 49. Versammlung deutscher Philologen.* Basel 1907). Tappolet ansluter sig till den gamla förklaringen, som man finner redan hos Corblet (1851) och enligt vilken *lierre* uppkommit genom agglutination av artikeln. Denna förklaring synes mig vara givet att föredraga. Alltför ofta synes M.-L. tillgripa kontamination så-

som ordförklaring. — Formerna på *-u*, som M.-L. funnit i Normandie och Bas-Maine, *gleru*, *l'eru*, *yeru*, har han svårt att förbinda med *hedera*. Det är tämligen givet, att dessa former (även i Anjou *hierru*, *lierru*, se Verrier & Onillon) innehålla suffixet *-u* < *utus* betecknande ymnighet; man torde ha sagt t. ex. *ierre bourru* (Verr. & On.: *chêne bourru*), *ramu*, *touffu* osv. och slutligen *ierru*.

4154. **hnippi** (anord.) «Bündel» (Frz. *nippe* «Putzsachen» Diez, Wb. 642 ist nicht möglich, das anord. Wort besteht nicht). — Så lyder denna artikel hos M.-L., och hans kritik är utan tvivel riktig. Jf. Mackel, *Die germ. Elem.* s. 101. — Ursprunget till *nippes* är det lågty. *snippe*, *snip*, sv., no. dial. *snipp*, eng. *snip*, «stycke». Initialt *s* har fallit såsom i *neppe* «beckasin», av *sneppe*, *nacque* «prat» (i Monsdial., se Vermesse), av *snack*, *niquenoque* (ett slags lek, Godefroy) av *snicksnack*, osv., vilket allt jag utfört på annat ställe; se *Archicum romanicum* II, 1.

4204. **houlenn** (breton.) «Woge». Därav vill M.-L., ehuru med tvekan, härleda fr. *houle* «dyning» och ffr. *holer* «vagga av och an». Det förra ordet kommer utan tvivel av germ. *hol* (Torp, *Nyno. Et. Ordb.*), «hålig», «insjunken», såsom Behrens föreslagit *ZfRPh* XXVI, 657; jf. ty. *hohle See* o. no. *holga* «danne hul sjø» (Torp). I H.-Maine är *houle* = *cavité* (Montesson). — Av *houle* torde *holer* hava avletts.

4249. **hwinan** (ahd.) «greinen» tillbakavisas såsom etymon till ffr. *guignier*, etc. Det bör påpekas, att sedermera, under 9548, det rätta etymon frank. *winkjan* gives etter Bruch (*ZfRPh* XXXVI, 490), utan att de båda artiklarna sättas i samband med varandra.

4441. **injectare** «hineinwerfen». Därtill fogar M.-L. den anmärkningen, att prov. *engitar* «ausweisen» och *engit* «Ausweisung» snarare innehålla *en* av *inde*. Men *engitar* betyder *anweisen*, *engit* *Anweisung* (se Levy), varigenom anmärkningen förfaller. I anglon. är *engeter* vanligt i betydelsen «utdriva» (Godefroy); men där förklaras *en* av anglon. suffixväxel.

4558. **its** (Schallwort) «hetzen» skulle vara etymon till fit. *izza* «vrede», *a(d)izzare* «hetsa» och andra liknande it. former;

således ej det germ. (longob.) *hizza* «hetta», såsom Bruckner föreslagit; vokalförhållandena skulle ej medgiva detta. Emellertid har Bertoni i *L'Elem. germ.* upptagit Bruckners etymologi; med rätta synes det; det korta *i* i *hizza* har behållits på grund av dess ursprungliga förbindelse med en palatal: *hizja* el. *hitja*; jf. *mischio* osv., *Gr. Gr.* I, 651 ff. — Det skall ofta i det följande bli tillfälle att kritisera M.-L:s «Schallwort» såsom etyma.

4574. **jangulare** «spotten». Woher? — Diez hade (*Et. Wb.* II, 351) på grund av ordets habitat (endast Frankrike) föreslagit germ. ursprung: holl. *jangelen*; sedan förklarade man, t. ex. Thomas i *Rom.* XXVIII, 193, Salverda de Grave i *De Franse Woorden in het Nederlands*, att holl. *jangelen*, liksom eng. *jangle*, var lån från fr. (jf. också Murray). Men vid sidan av holl. *jangelen* (*jengelen*) stå i nord. dial. *jangla* «småträta» och de därmed ungefär likbetydande *jänka*, *janka*, *jankra*, *jamla* osv., vilka av Torp sammanställas med holl. *jangelen*; jf. även schweiz. *gäumelen* (Rietz). Rikedomerna på former tyder på denna ordstams popularitet i germ. språk och den torde ligga till grund för ffr. *jangler*, ej härledas därifrån.

4614. ***jumpare** «springen» antages såsom etymon till it. dial. *iumpare*, *ġumpare*, etc., prov. *jumplà* m. m. Det finnes emellertid i sv. och no. dial. *gimpa*, *gympa*, i schweiz. dial. *gimpen*, *gampfen*, «hoppa», «svinga med överkroppen» (Torp-Rietz), vilka kunna hava givit upphovet till de it. orden. Fr. dial. *joper*, *jouper*, (i Verdun, Fertiault), *jopitrer* (Rennes, Coulabin), sp. *jopar* med liknande bet. motsvara de germ. dubblettformerna *guppa*, *goppa*, *güpfen* (Torp under *Gump*); jf. ock *jopettes* «kryckor» hos Verrier & Onillon.

4717. **klot** (nd.) «Kloss» hade av Diez föreslagits som etymon till fr. *crotte* «smuts» (vissa djurs spillning), vilket av M.-L. förklaras omöjligt. Ett nära till hands liggande etymon är no. dial. *króta* «ussel, liten ting» (Torp). Den ursprungliga betydelsen har kanske också varit denna; Verrier & Onillon upptaga t. ex. *une crotte de sucre*. Då det franska ordet huvudsakligen förekommer i västra Frankrike, där det bildat flere avledningar: *crotter*, *-eux*, *-on*, etc., synes detta stödja den nordiska härstamning, liksom ock att det är jämförelsevis ungt. Det kan hava kommit in med vikingarna. Intervokalt germ. *t* bevaras som bekant i senare ord; se Mackel s. 156.

4746. **kot** (ags.) «Hütte», etymon till ffr. *cote* med samma bet. Snarare nord. *kota*, *kåta* el. mnt. *kote*. Métivier upptager *cotte* (Normandie) i bet. «étable à cochons».

4752. **krak** (Schallwort) «spucken» — se nedan till 7017. **rak**.

4864. ***lambellus** «Lappen» avvisas av M.-L. som etymon för fr. *lambeau*. Då den äldsta formen är *label* och den ursprungliga betydelsen torde vara den, som angives av *Dict. Gén.* «morceau d'un tissu arraché ou presque entièrement déchiré», passar såsom etymon den nord. stammen *labb-*, som finnes t. ex. i *labben* «hängande slappt ned», *labba* «vidhänga», med väst-germ. former *lappa*, *-e* «hängande tygstycke», nno. *lappe*, sv. da. *lap*[*p*]; se Torp, Rietz och O. v. Friesen, *Om de germ. mediageminatorna* s. 68 f. Fr. *lambeau*, *label* finnas huvudsakligen i Nordfrankrike; i dialektlexika finnas de blott hos Corblet (*lambille*). Mistral har ej dessa ord. — Det ty. *lappen* har redan föreslagits som etymon (se Diez och Scheler), särskilt med hänsyn till en nordit. dial. form *lampel*.

5161. **lumen** «Licht». — Inga fr. former representerande detta ord upptagas. I dialekter äro dock *lum*, *lun*, *lu* vanliga; så i franco-norm. *lum* (Métivier), i Flandern och i Démuin *lu* (Vermesse och Ledieu) osv. (jf. Godefroy). Ordets popularitet visas av det vanliga ordspr. *n'avoir ne fu ne lu* (Ledieu och Métivier).

5196. ***maccare** «quetschen». — Enligt min mening höra de under detta nummer uppförda orden, it. *maccare*, fr. dial. *maquer*, *macher* osv. till germ. *smacka*, vilket jag utfört på annat ställe (*Archivum romanicum* II, 1). Hithörande ord hava även behandlats av Baist i *ZfRPh* XXXIX, 88 ff.; han föreslår som etymon ett **macculare*.

5239. **mahañare** «verstümmeln» sättas såsom etymon till it. *magagnare*, ffr. *mehaignir* «Schaden zufügen». Men visserligen förklarar M.-L. ursprunget till detta *mahañare* obekant; det av Diez föreslagna *man hamjan* «mit der Hand verstümmeln» är oantagligt; ett annat förslag: *maculare* är än omöjligare. — Det synes mig givet, att till grund för det ytterst vanliga fr. *mehaignier* (ej *mehaignir*) ligger det lika vanliga *mehaing* och till grund för detta ett germ. *ohägn*, holl. *unhegen* «skadegörelse».

Det negativa *o-* eller *un-* har franciserats till *mes-* eller *me-*; *mes-haignier* och *meshaing* äro lika vanliga som *me-haignier*, *mehaing*. De romanska formernas inskränkning till Frankrike och Norditalien tyda, liksom '*h*', på germ. ursprung. De it. formerna torde vara lånade från de franska. Comask. *maga* «fel» hör knappt hit.

5815. **nām** (anord.) «Wegnahme» antages såsom etymon till ffr. *nant* «pant» (se även Diez m. fl.); men med reservation med anledning av skrivningen med *-nt*. — Såväl subst. *nant* som verbet *nantir* äro relativt unga lånord och torde som så många rättstermer ha germ. ursprung. Jag skulle vilja utgå från det skand. *nänna*[s], som ursprungligen haft formen *nāntia*, såsom återgående på ett *nanþian* (se Torp, *Nno. Et. Ordb.*). Betydelsen av *nänna* är ursprungligen «våga», en betydelse som det sv. verbet ännu har (Rietz), och *nantir* har då ursprungligen betytt «riskera något såsom pant» för att få göra en affär.

5882. **ne inde** «nichts», etymon för it. *niente*, ffr. *nient*, *néant* osv., men med den anmärkningen, att härledningen är betänklig, då den syntaktiska användningen och ställningen av *inde* ej kan rättfärdigas från lat. synpunkt. Denna anmärkning är dock obefogad, för så vitt som *nient*[e] ofta användes så, att *inde* får sin särskilda betydelse; detta är framför allt fallet i förbindelse med komparativer, *niente meno*, *nient moins* (*néanmoins*), *niente più*, *nient plus* (s. Godefroy), och de först citerade uttrycken bilda ju särskilda ord; jf. vidare sådana uttryck som *e ne furent nient creable as paroles de lui* (*Cambr. Ps. CIV, 28*) = *et non fuerunt nec inde credibiles*, etc. Ur denna speciella och egentliga användning har den allmänna = *non*, *nihil* framgått. — Andra förklaringar av *néant*, se *KJBFPh* XIII, 1, 226.

I sammanhang härmed må behandlas *nequedent*, som ej finnes hos M. L. och vars härledning varit omtvistad; Foerster sätter i sin Chrestien-ordbok frågetecken vid ordet. Det synes mig dock uppenbarligen vara *ne cuid ent* (= *inde*), «jag tror därigenom icke» = «icke desto mindre». Att det svagbetonade *cuid* (*quid*) sjunkit ned till *que*, är helt naturligt; dock förekommer även *nequident* (s. Godefroy).

Efter 6055 a kan inskjutas **Oliena**, namn på ett sardiskt territorium, berömt för sitt vin; därav sp. *ojén*, vin från detta territorium; jf. *alienus* > *ajeno* osv. Detta såsom kommentar

till en vers i Echegarays *El gran Galeoto: entre la copa de ojén* (II, 3), eftersom intet lexikon upptar detta endast för Madrilenare bekanta ord.

6121. **otiosus** «müssig»; vartill anmärkningen, att fr. *oisdif* icke är förklarat. M.-L. förbiser därvid, att Tobler högst plausibelt förklarat *oisdie* genom analogi till *voisdie* (*boisdie*) och därifrån kommer man lätt till *oisdif*, analogt *boisdif* (*Sitzungsber. d. k. Pr. Ak. d. W.* 1904, S. 1267 ff.). — För övrigt må här påpekas, att då M.-L. under *boisdie* (n° 1006) ger den viktiga hänvisningen till *voisdie* 9503, så är detta nummer orätt för 9396.

6154. **pala** «Schaufel»; därunder såsom avledning fr. *palier* «Treppenabsatz». Emellertid anmärker M.-L. själv mot slutet av artikeln, att den äldsta formen av *palier* är *paalier* (jf. Godefroy och Dict. Gén.); då kan *palier* naturligtvis ej vara avlett av *pala* (fr. *pelle*). Det är fastmer en avledning av *patella*, som givit *paale*, *poêle* «panna» och avledningen *paelier*, *paalier* (Godefroy). Detta *paalier* torde ursprungligen hava betytt «rum där pannorna förvarades».

6452. **phagaina** (griech.) «Heiss hunger» avvisas såsom etymon till nprov. *fangano*, *fangalo*, *fringalo*, varav fr. *fringale* «sjuklig hunger». Ävenså avvisas varje förbindelse med *fames*. Emellertid finnes ett likbetydande fr. *faim-valle*, vars sammanhörighet med *fames* är ganska påtaglig; den prov. formen *fangalo* innehåller också det prov. ordet *fam* (< *fames*) ombildat av det följande *g*. Det synes därför antagligt, att Littré har rätt i sin etymologi av *faim-valle*: *fames* + bret. *gwale* «dålig», en etymologi som upptagits av Darmesteter i *Traité de la formation des mots composés*, s. 238, och av Dict. Gén. Att sedermera den *r*-haltiga prov. formen *fringalo* påverkats av *fringonia* «kittla», såsom M.-L. vill i *ZfRPh.* XXIV, 406, är mycket troligt; från prov. har *fringale* inkommit i fr. i sin tid; jf. G. Paris, *Rom.* XIX, 120.

6522 b. **piri** (Schallwort) «wirbeln», < **biri**. Därur förklarar M.-L. it. och port. ord *prillare* «vrida» osv. och fit. *brillare* «vrida sig», varav fr. *briller* «lysa» skulle vara härlett. En mängd avledningar anföras även. Den onomatopoetiska förklaringen synes här föga på sin plats. Förmodligen är åtminstone för *brillare*, *briller* roten att söka i germ. språk. Norska dial.

ha *brigla* (Torp) i bet. «flimre», «glimte»; och om detta ord är relativt sällsynt, har det dock förbindelser, som tyda på att stammen varit populär; Torp anför *brega*, *brila*; Rietz anför från Västerbotten *brellär*, *brillär* «skina». Ett annat *brigla*, «väva», «vricka» sammanställer Torp med en rot **breh*, **breg* «pludselig lysglimt»; i själva verket ligga begreppen «röra sig av och an» och «glimta» varandra nära, och de båda *brigla* kunna höra samman; även det it. *brillare* betyder både «dallra» och «glimta». Det skand. *brigla*, *brilla* synes hänvisa på ett germ. (got.) verb med motsvarande form och bet. «dallra», «glimta» såsom ursprung till de it. och fr. verben *brill-*. Ett ursprungligt germ. *b-* kan ock förklara det initiala *p* i it. *prillare*; jf. *paissar* < *beizan*, *palco* < *balko*, *palla* < *balla*, *panca* < *banka* osv. (Bertoni, *L'Elemento germ.*, s. 163).

6584. **platessa** «Scholle». — I artikeln härom förekommer ett icke oviktigt tryckfel: *plaĩz* för *plaĩz*.

6842. 2. **pulvus**. Ur denna form förklaras, såsom M.-L. i *Einführung* 156, 3 framhåller, ffr. *pous* «damm»; men denna form borde ha anförts i Wb., ty annars står avl. *poussière* utan utgångspunkt. — För övrigt kan ostfr. *pus* ej vara avl., utan direkt = *pulous*.

6944. **quaternus** «jeder vierte»; därav ffr. *carne* (nfr. *carme*) «fyra på tärning», *cahier* «häfte av [4] blad». Slut-anmärkningen, att ffr. *carne* för **caerne* är påfallande, skulle kunna omformuleras. Formen *carne* eller vanligare *quarne*, *querne* (se t. ex. Dict. Gén. *carne* och *De monacho in flumine periclitato*, v. 214) är med sitt finala *-e* ej en populärt utbildad form (jf. *diurnu* = *jour* osv.); den populära bildningen av *quaternus* har däremot tvåstavigt *ae* och intet finalt *-e*: *Et trois quaders de parchemin*, *Ducs de Norm.* v. 37512; andra ex. i Godefroy, VIII, s. 407; jf. det hiatusupphävande *i* i *cahier*.

6972. **quomodo**, «wie», har givit rum. *cum*, fit. *como*, ffr. *com[e]* osv.; dock ej omedelbart; man måste utgå från ett vulgl. *como*, som Jeanjaquet har funnit från 800-talet (*La Conjunction Que*, s. 34). Vidare är att märka, att blott det ffr. *com* motsvarar *como*, under det *come* motsvarar *com* + *et* såsom *come* i it. (se min uppsats i *Abhandl. . . . Prof. Tobler dargereicht*, s. 113 ff.). Prov. *coma* anser M.-L. vara *com* + *ac*; det torde

snarare vara *com* + *ad*, liksom it. *coma* (se min nyssnämnda uppsats och Schuchardt, *Ltbl.* 1891, 414; senare antar Schuchardt ett *com* + *ac*, *ZfRPh.* XXIII, 334).

7001. **radula** «Kratzeisen» uppställles såsom etymon till ffr. *raille* «Schürhaken» och fr. *railler* «spotten». Det är svårt att se det fonetiska sammanhanget. Snarare är *raille* = *racle* och *railler* = *racler*, «kratsa», «skrapa»; jf. *raille* = *racloir* (Sainéan, *L'Argot ancien*, s. 98), *råklyå* med muljerat *l* = *racler* (Dauzat, *Glossaire Etymologique du Patois de Vinzelles*, n° 3710), *råkyè* «racler», «cracher avec effort» i Petit-Noir (Richenet). Visserligen förekommer *railler* med avl. först sent i litteraturen, men det måste hava varit ett gammalt populärt ord, då det är vanligt i dialekter, har flere avl. och tidigt blev populärt även i eng. *rail*, *rally* etc. (se Murray). Utvecklingen *kl* > mulj. *l* har pågått även utöver den galloromanska tiden, vilket synes t. ex. av *koakkel* > *quaquila* > *caille*, och av dialekternas länge fortsatta muljerande av *kl*, *gl*: *clia* för *clef*, *aeulhe* för *aveugle* osv. (Thurot, *De la prononciation* II, 297 f.). — Vad ursprunget till *racler* beträffar, är det otvivelaktigt *rasiculare (M.-L. *rasclare), ehuru det tidiga förstummandet av *s* är påfallande; det finns dock även *rascler*; jf. it. *raschiare*, engad. *rascler*. I Vinzelles stå vid sidan av varandra *råklyå* «racler», «râler», *råklyè* «râle» och *råsklyå* «pleuvoir à verse» (Dauzat); norm. har *râcler* (Moisy). Det tidiga fallet av *s* i *racler*, känt från XIVe årh., kan ha föranletts av mnt. *räkelen*, *ræckelen* (se Verwijs en Verdam).

7017. **rak-** (Schallwort) «spucken», «erbrechen»; därav enligt M.-L. it. dial. *rakare* osv., ffr. *rachier* m. m. Förbindelse med nord. *hraki*, «spott», avvisas. Det är emellertid antagligt, att just detta ord med dess germanska anförvanter giva förklaringen till de romanska orden. Om *krak*, såsom antas under n° 4752, och *rak* vore onomatopoetiska rötter till romanska ord, så skulle de i fr. ha formen *kraquer*, *raquer*; i själva verket finnes ock av onomatopeet *crac* fr. *craquer* (se Dict. Gén.). Där emot då man har nord. *kraka*, it. *scracchiare*, *racà*, fr. *cracher* och *rachier* osv., allt med samma bet. av «spotta», «spya», kan man ej undgå att sammanställa dem. Det nord. *kraka* finner man hos Rietz, Vendell, m. fl. och i fn. *hráki*, «spott», *hrákaskírn*, «Daab, hvorved der bruges Spyt istedetfor Vand» (Fritzner). Detta har givit fr. *cracher*, dial. *craier* osv. (se L.) samt genom

sammansättning med *ex-* it. *scracchiare* (*scaracchiare*, prov. *escracar* osv. (se M.-L. 4752). Men *h*, *k* framför *r* eliminerades ock på såväl germ. som rom. botten, varpå M.-L. själv ger ett stort antal *ex.* under n^{is} 4205—20, såsom *hramne—ran* = ffr. *ran*, osv., och varpå Bertoni likaledes ger flere *ex.* i *L'Elemento germ.*, s. 167 ff., såsom *cramph*, *ramp* > it. *crampo*, *ramfo*; *hring*, *ring* > it. *rango*, *arenga*; *hrunca, *runga* > it. *ronga*, etc. Man kan tillfoga *ex.* ur fr. dial., såsom *rāpè* för *crampe* i Grand' Combe (Boillot). Allt detta finnes in nuce under Littrés artikel *Cracher*. Egendomligt nog härleder Bertoni *racà* från västg. *rakôn, men *scracchiare* från ett onomatopoetiskt *krak*. Huru nära *cracher* och *racher* stå varandra, visas bland annat av att i wallon. dial. de konkurrera: *cratcher*, *cratchot[e]* och *rākion*, *rètchon* (Feller). Populariteten av *racher* framgår av de vanliga dial. formerna: pik. *raké*, wallon. *rèchi* osv. (L.), *rāši* «andas hättigt» el. «störtregn» (Vogeserna, se Horning, *Glossare*), *rāči* «prata» (ibid.), osv.

I sammanhang med ovan givna exempel på ord av germanskt ursprung med omväxlande initialt *cr* och *r* kan upptagas M.-L:s

7098. **raustjan** (germ.) «rösten». Därunder anföras ffr. *roiste* «brant», prov. *raust*, vilka enligt M.-L. varken kunna förklaras ur *raustjan*, såsom Foerster efter Tobler ville i *Chev. as II. espees* 11692 eller ur *raucidus*, såsom Diez föreslår, eller ur *rocco* + *raucidus*, såsom Foerster förmodar i sin Wb. till Chrestien, än mindre ur *rigidus* (se kritiken hos Foerster, *Chev. as II. espees*). Däremot kan *roiste* härstamma från det fht. *kraustjan, no. dial. *krøysta*, *krøsta* osv., sv. *krysta*, som finnes i ffr. *croissir*, *cruissir*, it. *crosciare*, sp. *crujir* (se Diez *crosciare*). Dubbelformerna *roiste*, *ruiste* passa ock till formerna *croissir*, *cruissir*. De romanska verben betyda i synnerhet «guissla», men även, åtminstone det fr. *croissir*, «bryta, skära sönder». Adj. *roiste* är ordstammen, kanske först använd som subst., i bet. «avhugget» eller «tvärhugget» (stycke); jf. ordstammarna *deliore*, *blème*, *gonfle*, *redouble* m. fl. använda som adj.

7229. **repropriare** «vorwerfen», såsom etymon till fr. *reprocher*, it. *rimprocciare* osv. Därvid citeras Diez med den anmärkningen, att denna etymologi förutsätter tidigt fall av det sista *r* på grund av dissimilation. Men Diez har föreslagit *repropriare*, av *prope*, en mycket antaglig etymologi.

7296. **riban** (ahd.) «reiben»; därunder citeras Diez' tveksamma härledning *riote* «hader» < *riban*, vilken M.-L. med rätta förklarar oantaglig. — Diez skilde uttryckligen på *riote* «hader» och kat. *riota* «gelächter» (nfr. *rioter* «lächeln») — med orätt enligt mitt förmenande. Av stammen *ri* i *rire* ha de franska dialekterna flere avledningar: 1° *rioter* (även i litteraturspråket), subst. *riote*, -*eur* osv., med bet. «skratta», «le» (ofta), men för subst. även «uppsluppenhet», «onykterhet»; ex. *riouta* «débauche de vin» vid sidan av *rioteur* «qui rit toujours» i franska Schweiz (Bridel); 2° *rioler*, *riole*, etc.; ex. *riole* «gaîté», men även «ivresse très légère» i Vendôme (Martellière); *rióler* «fêter», *riole* «gaîté», *en rirole* «gai», «se prend en bonne et mauvaise part» i Verduntrakten (Fertiault); *riole* «légère ivresse», «ivresse riante» i Centrum (Jaubert); *rioula* «débauche de vin» i franska Schweiz (Bridel); *en rirole* «prix de vin» i Rennes (Coulabin), i Vallée d'Yères (Delboulle, som uttryckligen härleder detta talesätt från *rire*), i Anjou (Verrier & Onillon, som också giva härledningen *rire*); jf. ock Sainéan, *L'Argot ancien*, s. 179; 3° *riocher* (Dict. Gén., Moisy m. fl.); som subst., = *richoler*, *richoinne* «homme gai» i Normandie (Métivier); 4° *richonner* «sourire narquoisement» i Rennes (Coulabin), i Dol (Lecomte); om avl. på -*ocher* och -*ichonner* se Nyrop, *Gramm. hist.* III, s. 201; 5° *riochonner* i Guernesey (Moisy), *riochonnaïr* «ricaner», «rire tout bas» i Normandie (Métivier); avledningen kombinerad av *riocher* och *richonner*; 6° *ritounaïr* «rire tout bas» i Normandie (Métivier) av svårförklarlig form. Kontamination med *recaner* (se Godefroy) har givit *ricaner* (Dict. Gén.) = *ricainner*, *ricaisser* i Forêt de Clairvaux (Baudouin). Att denna så populära ordfamilj haft populära betydelseutvecklingar, ligger i sakens natur. Först märkes den, som ligger i «glädje» > «uppsluppenhet» > «lindrig onykterhet»; och denna är desto säkrare, som den föreligger i parallelutveckling i *riote*[*r*] och *riole*[*r*]. Vidare fortgår utvecklingen från «onykterhet» till «träta». «gräl», den vanliga betydelsen av nfr. *riotte* (se Dict. Gén.), av ffr. *riot*, *riote* (Godefroy), av dial. *ryotmā* (Dottin), eller, såsom fallet är med *riole*, till «prat», «svammel», se Godefroy, Roussey (*Parler de Bournois*), Fertiault (Morvan), etc. — **Rigole**, -*er* i samma bet. som *riole*, -*er* (Godefroy, Dict. Gén.) torde närmast härröra från it. *rigoglio*, -*are*, med anslutning till fr. *riole*, -*er*; även *rigale* «débauche» (Verrier & Onillon); kontamination med *régale*.

7340. **rīvulus** «Bächlein»; därunder fr. *rigole* «liten be-
vattningskanal» men med den anmärkningen, att härledningen är
svår, och likaså en härledning ur *rigare*, vilken endast kunde
förklaras, om ordet härstammade från Södern, där det dock ej
anträffats. Men *rigole*. -er kan också och bör förklaras direkt ur
lat. *rigare*, som givit *riguer* (Godefroy) och några avledningar:
rigot, *rigorne*, *rigoler*, *rigollas* (se Godefroy), alla tämligen sena
och mest i moderna dialekter bevarade ord. Anmärkningsvärt är,
att även formen *rioler* förekommer i Centrum, «couler comme
dans un rigole» (Jaubert).

7341. **rīvus** «Bach», 2. *rius*; därunder anföres Thomas'
etymologi **riuscellum* > *ruisseau* men med tillägg, att den är
svår att förklara. Thomas har själv gått över **riucello* såsom
mellanform mellan *riuscellum* och *rioissel* > *roissel*, som skulle
ombildats under inflytande av *rui* (*Essais de philologie française*
382). Det synes som om man kunde utgå från **riuscellus* >
riusseau med samma ombildning av *iu* till *ui* som i *tiule* > *tuile*,
siuf > *suif*, *siure* > *suire*.

7445 a. **rūncīnus** «starkes Pferd minderer Rasse»; därav
fr. *roncin*. Men varifrån *runcinus*? Det är omöjligt att ej
sammanställa det med germ. *rūn*, *rune* «vallack» (t. ex. holl.),
rūnsken «gnägga» (holl.) och *orensk* «hingst» (t. ex. sv.), *wren-
sken* «gnägga» (se Doornkaat-Koolman). Det torde ha funnits ett
[c]*runsk*, varav *roncin*. Ordet är gammalt (redan i Roland) och
vanligt i dial., oftast med bet. «hingst».

7460. **rūscum** «Mäusedorn»; därav skulle genom kontami-
nation med *brucus* hava uppstått det it. *brusco* «bitter», varav
fr. *brusque*. För detta ords härledning ur germ. *bruska*- har jag
redogjort i min föregående artikel här (VI, 2, s. 70).

7521. **sal** «Salz». Därunder omnämnes egendomligt nog
scilacca «Schlag mit der Peitsche» med hänvisning till Caix'
Studi, där ordet hänföres till germ. *slag*; men M.-L. finner suffix-
formen alltför egendomlig för att denna sammanställning skulle
vara säker. Emellertid lider väl intet tvivel, att schweizerfr.
šilaga vid sidan av *šlaga* och *šlag* höra till germ. *slag*, såsom
Tappolet antar i *Die alemannischen Lehnwörter in den Mund-
arten der franz. Schweiz* II, 148, och därmed är *scilacca* < *slag*
också säkrat.

7614. **sartor** «Schneider». Här hade bort citeras Thorns *Sartre—Tailleur* (utkommen 1913), varav man finner, att *sartor* även i Nordfrankrike haft representanter.

7982. **skarps** (germ.) «scharf»; därunder it. *scarpa* «lutning», «avsats», som givit fr. *escarpe*, en etymologi av Diez, som emellertid avvisas på grund av betydelseernas oförenlighet. Denna kritik synes ej berättigad; även Bertoni upptar *scarpa* «pendío d'un muro o d'un terrapieno» < germ. *skarp*; jf. «skarp avsats», «skarp lutning». — Föröfrigt sammanställer Bertoni härmed *scarpa* «sko», eg. «spetsig sko»; utan tvivel med rätt.

8001. **skits** (Schallwort) «spritzen»; därav enligt M.-L. it. *schizzare*, samma bet. kat. *esquitzar* osv. Parodis härledning (*Rom.* XVII, 67) ur ty. *schiesen* kritiseras såsom omöjlig både ur formens och betydelsens synpunkt. Emellertid har Bertoni återupptagit Parodis etymologi för det kat. *esquitzar*, varom det närmast var fråga hos Parodi, under det Bertoni för det it. *schissà*, «bryta» (Bergamo) och det emil. *schizzar*, samma bet., antar som rot fht. *sltszan*, föreslaget av Bruckner, *Charakteristik der germ. Elemente im Ital.*, s. 18. Det it. *schizzar* har rönt inverkan av det likbetydande *guizzare*, *squizzare*. Allt detta synes antagligt.

8031. **slister** «Spalter der Wolken»; därunder ffr. *esclistre*, «blix», enligt Goldschmidts etymologi (*ZfRPh.* XXII, 260, ej 269), vilken tillbakavisas. Jag har på annat ställe (*Archivum rom.* II, 1) givit en härledning av ffr. *escliste*, «blix», som uppstått genom kontamination av *esclat* «frambrytande» eller «glimt» och *esclisser* «klyva»; vidare *esclisse* > *esclistre* > *esclistrer*.

8137. **spehon** (germ.) «spähen», etymon till it. *spiare*, fr. *épier* osv. Där synes mig en kontaminationsform vara att upptaga, näml. nyprov. *espincha* «speja». Mistral antar som etymon lat. *spectare*; det är snarare *espia* + *guincha* «snegla efter», < germ. *winkjan*.

8322. **strüntus** «Kot»; därav friaul. *strunt*, fr. *étron* osv. Varför denna sena lat. efterbildning, då etymon tydligen är det germ. *strunt*? Ej heller behövdes det sena lat. *strundius* för att förklara it. *stronzo*, då longob. har *strunze* (jf. Bertoni).

8647. ***teneritia** «Zartheit»; därav rum. *tinerețe*, it. *tenerizza*, osv. enligt M.-L. Det är vida sannolikare, att dessa rom. subst. äro härledda på romansk botten av motsvarande adj.-former: rum. *tinăr* > *tinerețe*, it. *tenero* > *tenerizza*; fr. *tendre* > *tendresse*, osv.

8846. **trak** (Schallwort); därav it. *trach*, fr. *trac* «Geräusch eines Federstriches», och därav ett flertal avledningar, såsom sp. *traquear* «klappern» (men det torde ursprungligen betyda «skaka» o. d., jf. *traquearse* «röra sig av och an»), fr. *traquer* «spåra upp (byte)» osv. Allt detta är föga troligt. Bet. «pennans gnisslande» synes vara hypotetisk och kan ej vara ursprunglig. Mera sannolik är Diez' sammanställning med germ. *trek* «drag», «streck» o. d., varav i sen tid fr. *traquer*, kontaminerat med *tracer*, som också ursprungligen betytt «draga». Jf. Dict. Gén.

9018. **tutare** «sich vor etwas schützen» såsom etymon till fr. *tuer*; den gamla, men ej därför tillfredsställande härledningen. Jag vidhåller tills vidare den härledning jag framställt i *Studi letterari e linguistici dedicati a Pio Rajna*: ty. *tuten*, sv. *tuta* > *tuer*. Jf. *Neuphil. Mitt.* 1914, s. 93.

9411. **vivère** «leben»; därunder det fr. uttrycket *qui vive* såsom förkortning av *y a-t-il ici homme qui vive?*, med anslutning till Jeanroy i *Rom.* XXXVII, 294. Däremot finner M.-L. förklaringen ur *vive*, utrop «leve», i bet. vem gäller utropet? (Clédat i *RPhFrç Prov.* IX, 233) konstlad. Enligt min mening förhåller det sig tvärtom. Den förra förklaringen är givetvis konstlad, och den har också blivit tillbakavisad i en senare artikel i *Rom.* (XLIV, 100) av A. Thomas, som återupptar och stöder Clédats härledning. Denna har också framställts av mig i en artikel i denna tidskrift, 3e Række, 6. bd., s. 157 ff., skriven innan jag hade kännedom om Clédats ifrågavarande uppsats. I själva verket finnes förklaringen redan i Franska Akademiens *Ordbok*, 1^a uppl. (1694), där det heter «*Qui vive*, Terme de guerre dont on se sert pour demander à la guerre de quelle armée, de quel parti on est, & auquel on respond, *Vive France*, ou *Vive Espagne*, &c. selon le parti dont on est». Denna förklaring kan näppeligen jävas.

9419. ***vīvula** «Geige» såsom etymon till prov. *viula* (obs. *viula*) > fr. *viole* osv. Roten till **viula* är dock alldeles obekant. Senare har D. Frykland behandlat ordet, nämligen i en artikel i *Studier i Modern Språkoetenskap* VI (1917). Han anknyter trots M.-L. till Diez' *vitulari* «jubla» och hänvisar till *Vitula* «segerens gudinna».

9439. ***volus** «fliegend»; därunder omnämnes Thomas' förklaring av fr. *veule* «fåfång», «slapp», och Diez' härledning *vola* «öppna handen» > *veule*. Båda etymologierna betvivlas på goda grunder. Enligt min mening föreligger i *veule* ett lån från nord. *vægel*, *hoegel* (i sv. *hvela*, *vela*, *velig*) «vacklande», «ostadig», «slapp». Om dessa ords släktförhållanden se Falk och Torp, *Et. Ordb.* Att det initiala *v* kvarstått, beror på att följande stavelse börjar med *g* och hindrat utvecklingen *v* > *gu*, såsom i *vague*, *voguer*, *vigre*, *velke* osv., se Mackel, *Die germ. Elemente in der franz. und prov. Sprache*, s. 184. Utvecklingen av *g* + *l* är densamma som i andra sent bildade ordformer: *reule* (*règle*) < *regula*, *tiule* (*tuile*) < *tegula*; jf. *seule* < *sæculum*, *aveugle* < *aboculus*; de senare också med stödje *-e*.

9489. **walahlaupan** (fränk.) «gut laufen» såsom etymon till fr. *galoper* (> it. prov. *galaupar* osv.) med upptagande av en förklaring framställd av Grammont och senare av Herzog (se *Rom. XXXV*, 121). Emellertid är denna etymologi knappast mera tilltalande än den gamla av Diez: *gahlaupan*, som även bibehålles av Bertoni (*L'Elem. germ.* s. 123). Det skulle föra för långt att här anställa en detaljerad jämförelse av båda härledningarna.

9510. **warza** «Warze» såsom etymon till fr. *garce*, *garçon* osv. Därom har redan talats här bd. VI, s. 76, där jag hävdade min 1889 givna etymologi *gartja* (fht.) > *garce*.

9564. **wiver** (ags.) «Spiess»; därunder agn. *wiore* med hänvisning till *LBIGRPh.* XXII, 160. Men där talas ej om något anglonormandiskt *wiore*, utan om ett fr. *guicre* «spjut». De, som yttrat sig om agn. *wiore*, äro P. Meyer och jag. I en artikel i *Minnesskrift utgifven af Filol. Samfundet i Göteborg*

(1910) s. 1 ff. påvisade jag att agn. *wiore*, *guiore* betyder «rör-
lig», «lättrörd» och härstammar från eng. dial. *wioer* «skaka»,
«darra».

9577. **wrist** (fränk.) «Rist»; därav fr. *guêtre* m. m. Riktigt,
men M.-L. borde ha citerat min artikel i ovannämnda *Minnes-
skrift*, där denna etymologi utförts. Artikeln borde hava varit
M.-L. bekant, ty jag sände honom den, då den publicerats, och
den har för övrigt omnämnts av Herzog i *KJBfFRPh.* XII, 1, 207.

Förteckning på romanska ord,

vilkas etymologi behandlats i artiklarna *Romanska Etymologier*
i denna Tidsskrift bd. VI och VII.

<i>Aboys</i> fr VI, 66	<i>blécher</i> fr VI, 69, 70	<i>caille</i> fr VII, 27
<i>adizzare</i> it VII, 21	<i>blechier</i> fr VI, 68	<i>carme</i> fr VII, 26
<i>afanador</i> pr VI, 65	<i>blecier</i> fr VI, 68, 69, 70	<i>carne</i> fr VII, 26
<i>afanar</i> sp pg VI, 66	<i>blème</i> fr VII, 28	<i>charca</i> , -o sp VI, 75, 76
<i>afano</i> it sp pg VI, 66	<i>blesche</i> fr VI, 70	<i>chien</i> fr VI, 70
<i>afañar</i> sp VI, 66	<i>blesni</i> fr VI, 69	<i>clia</i> fr VII, 27
<i>afaño</i> sp VI, 66	<i>blesser</i> fr VI, 68, 70	<i>coma</i> pr it VII, 26, 27
<i>afão</i> sp VI, 66	<i>blesson</i> fr VI, 69	<i>com[e]</i> fr VII, 26
<i>affan</i> pr VI, 65	<i>bllosson</i> fr VI, 69	<i>como</i> it VII, 26
<i>affannare</i> it VI, 66	<i>blo[s]</i> fr VI, 69	<i>cote</i> fr VII, 23
<i>affanno</i> it VI, 65	<i>blossir</i> fr VI, 68	<i>cotte</i> fr VII, 23
<i>afors</i> fr VI, 67	<i>blosson</i> fr VI, 69	<i>crac</i> , <i>craquer</i> fr VII, 27
<i>afuera</i> sp VI, 67	<i>blottir</i> fr VI, 69	<i>cracher</i> fr VII, 27, 28
<i>agace[r]</i> fr VI, 77	<i>blucher</i> fr VI, 69	<i>craier</i> fr VII, 27
<i>ahan</i> , -er fr VI, 66, 67	<i>boisdie</i> fr VII, 25	<i>crampe</i> fr VII, 28
<i>ahors</i> fr VI, 67	<i>boisdif</i> fr VII, 25	<i>crampo</i> it VII, 28
<i>alabarda</i> it sp pg VII, 20	<i>brillare</i> it VII, 25	<i>cratcher</i> fr VII, 28
<i>aleter</i> fr VI, 66	<i>briller</i> fr VII, 25	<i>cratchot[e]</i> fr VII, 28
<i>arenga</i> it VII, 28	<i>brusco</i> it VI, 70; VII, 30	<i>croissir</i> fr VII, 28
<i>arpar</i> sp VII, 20	<i>brusque</i> fr VI, 70; VII, 30	<i>crosciare</i> it VII, 28
<i>arpare</i> it VII, 20	<i>bruschetto</i> it VI, 70; VII, 30	<i>cruissir</i> fr VII, 28
<i>arpillant</i> fr VII, 20	<i>brustia</i> it VI, 70	<i>crujir</i> fr VII, 28
<i>aucuthe</i> fr VII, 27	<i>byosi</i> fr VI, 69	<i>crotte[r]</i> , -eux, -on fr VII, 22
<i>arcugle</i> fr VII, 27	<i>byosôn</i> fr VI, 69	<i>cum</i> rum VII, 26
<i>Baillon</i> , -ner fr VI, 67	<i>byosnâ</i> fr VI, 69	
<i>baionnette</i> fr VI, 67	<i>byoson</i> fr VI, 69	<i>Defors</i> , <i>dehors</i> fr VI, 67
<i>baionnier</i> fr VI, 68		<i>delicre</i> fr VII, 28
<i>blossier</i> fr VI, 69		<i>dru</i> fr VI, 72
<i>ble[s]</i> fr VI, 69	<i>Caerne</i> fr VII, 26	<i>drüd comask</i> VI, 72
<i>blecer</i> fr VI, 69	<i>cahier</i> fr VII, 26	<i>druge[on]</i> fr VI, 72

drugir fr VI, 72*družī* fr VI, 72*Engeter* fr VII, 21*engit[ar]* pr VII, 21*enhan, -er* fr VI, 66*épier* fr VII, 31*escarpe* fr VII, 31*esclisse[r]* fr VII, 31*escliste* fr VII, 31*esclistre[r]* fr VII, 31*escracar* pr VII, 28*espia* pr VII, 31*espincha* pr VII, 31*esquitxa* kat VII, 31*étron* fr VII, 31*Faim-calle* fr VII, 25*fam* pr VII, 25*fangalo, -ano* pr VII, 25*fard[er]* fr VI, 75*fart* fr VI, 75*fahu* fr VI, 73*fastrer* fr VI, 73*fastrouller* fr VI, 74*fatras, -ie* fr VI, 74*fatrassa* fr VI, 74*fatrassier* fr VI, 74*fatrer* fr VI, 73*fatrillonne* fr VI, 73*fatroiller* fr VI, 74*fatrouille[r]* fr VI, 73, 74*fatrouilleur* fr VI, 73*fatrás* fr VI, 74*fau[e]* fr VI, 73*fertouiller* fr VI, 74*feu* fr VI, 72, 73*feurent* fr VI, 72*feure* fr VI, 73*fors* fr VI, 67*frétiller* fr VI, 74*fringale* fr VII, 25*fringalo* pr VII, 25*fringonia* pr VII, 25*fu* it VI, 73*Galer* fr VI, 77*galoper* fr VI, 77; VII, 33*gante* fr VI, 77*garbe* fr VI, 77*garce* fr VI, 76; VII, 33*garçon* fr VI, 76; VII, 33*gars* fr VI, 76*gleru* fr VII, 21*gonfle* fr VII, 28*goupil[lon]* fr VII, 19*gouspillon* fr VII, 19*graal* fr VI, 71; VII, 19*guêtre* fr VII, 34*guignier* fr VII, 21*guincha* pr VII, 31*guipillon* fr VII, 19*guicre* fr VII, 33*guizzare* it VII, 31*ġumpare* it VII, 22*Ha* fr VI, 67*haboys* fr VI, 66*hai* fr VI, 66*halequiner* fr VI, 66*haleter* fr VI, 66*hallebarde* fr VII, 20*han, -er* fr VI, 66*hannequiner* fr VI, 66*haneter* fr VI, 66*hanetiner* fr VI, 66*hanner* fr VI, 66*haquenasser* fr VI, 66*harpail[le]* fr VII, 20*harper* fr VII, 20*hé[las]* fr VI, 67*hierru* fr VII, 21*ho[m]* fr VI, 67*holer* fr VII, 21*hop* fr VI, 67*hors* fr VI, 67*houle* fr VII, 21*houm* fr VI, 67*houp[sa]* fr VI, 67*hua* fr VI, 67*Ierre* fr VII, 21*iumpare* it VII, 22*izza[re]* it VII, 21*Jangler* fr VII, 22*jopar* sp VII, 22*joper* fr VII, 22*jopettes* fr VII, 22*jopitrer* fr VII, 22*jouer* fr VII, 22*jumpla* pr VII, 22*Labarda* it sp pg VII, 20*label* fr VII, 23*lambeau* fr VII, 23*lambille* fr VII, 23*lampel* it VII, 23*Peru* fr VII, 21*lierre* fr VII, 20*lierru* fr VII, 21*lu[m], lun* fr VII, 23*Maccare* it VII, 23*macher* fr VII, 23*magagnare* it VII, 23*maquer* fr VII, 23*mehaigni[e]r* fr VII, 23, 24*mehaing* fr VII, 23*meshaignier* fr VII, 24*meshaing* fr VII, 24*Nacque* fr VII, 21*néant* fr VII, 24*neppe* fr VII, 21*nequedent* fr VII, 24*nequident* fr VII, 24*nient* fr VII, 24*niente* it VII, 24*nippe[s]* fr VII, 21*niquenoque* fr VII, 21*Oisdie* fr VII, 25*oisdif* fr VII, 25*ojèn* sp VII, 24*Paale* fr VII, 25*paulier* fr VII, 25*paelier* fr VII, 25*palier* fr VII, 25*poete* fr VII, 25*pous[sière]* fr VII, 26*prillare* it pg VII, 25*pus* fr VII, 26*Quaers* fr VII, 26

quarne fr VII, 26
querne fr VII, 26
quien fr VI, 70
quin fr VI, 70
qui oïe fr VII, 32

Racà it VII, 27, 28
rach[i]er fr VII, 27, 28
răci fr VII, 28
racler, -oir fr VII, 27
raille[r] fr VII, 27
rakare it VII, 27
rakè fr VII, 28
rákion fr VII, 28
rāklyè fr VII, 27
rākyè fr VII, 27
ramfo it VII, 28
ran fr VII, 28
rango it VII, 28
rāpè fr VII, 28
raschiare it VII, 27
rascler engad. VII, 27
răși fr VII, 28
raust pr VII, 28
recaner fr VII, 29
rèchi fr VII, 28
redouble fr VII, 28
règle fr VII, 33
reprocher fr VII, 28
requin fr VI, 70
rètchon fr VII, 28

ricainner, -aisser fr VII, 29
richoinne fr VII, 33
richoler, -onner fr VII, 27
rigale fr VII, 29
rigoglio it VII, 29
rigole[r] fr VII, 29, 30
rigollas fr VII, 30
riguer fr VII, 30
rimprocciare it VII, 28
rioch[onn]er fr VII, 29
riole[r] fr VII, 29, 30
riota kat VII, 29
riot[er], riotte fr VII, 29
rioteur fr VII, 29
rioula fr VII, 29
ritounaïr fr VII, 29
roiste, ruiste fr VII, 28
ronga it VII, 28
ruisseau fr VII, 30
ryotmā fr VII, 29
râsklya fr VII, 27

Sartre fr VII, 31
scaracchiare it VII, 28
scarpa it VII, 31
schissà it VII, 31
schizzar[e] it VII, 31
scilacca it VII, 30
scracchiare it VII, 27
seule fr VII, 33

squizzare it VII, 31
š[i]lag[a] fr VII, 31
siuore fr VII, 30
spiare it VII, 31
stronzo it VII, 31
strunt friaul. VII, 31
suiſ fr VII, 30
siuore fr VII, 30

Tendre[sse] fr VII, 32
tenero, -ezza it VII, 32
tinār rum VII, 32
tinerete rum VII, 32
trace fr VII, 32
trach it VII, 32
traquear sp VII, 32
traquer fr VII, 32
tuer fr VII, 32
tuile fr VII, 30, 33

Vague fr VII, 33
velke fr VII, 33
ceule fr VII, 33
oigre fr VII, 33
oiole fr VII, 33
oiula pr VII, 33
coguer fr VII, 33
voisdie fr VII, 25
Wicre fr VII, 33
Yerru fr VII, 21

Ad carmen Anacreonteum XXI.

Scriptisit Emil Smith.

1. Ἡ γῆ μέλαινα πίνει,
πίνει † δένδρεα δ' αἰτήν,
πίνει θάλασσα δ' † αὔρας.

Uxor et ego per ferias hibernas poetarum Graecorum iocis animos oblectantes ubi percurrimus carmen illud Anacreonteum etiam ab Holbergiano Jeppe (act. I sc. 6) laudatum, cuius versus primos tres supra exscripsi, textum incolumem ad nos pervenisse ut crederemus adduci non potuimus.

Atque in versu tertio quidem, quem aut meras ineptias exhibere aut alio vitio laborare nemo negabit — nam qui e ventis mare potest sitim explere? — iam viri docti (qua de re v. Preisendanz ad loc.) θάλασσ' ἀναύρους tentaverunt, quod quidem optime in sententiam cadit, sed omissa δ(έ) particula, quae aegre desideratur, ab eleganti sermone prorsus abhorret; poeta scilicet, sive particulam neglexit (nam nugas tales nimis exigue ad calculos vocare fortasse iniquum) sive, quod magis credimus, observavit, certe *flumina*, non auras voluit. Quae cum ita sint, sub vocabulo quod praebet codex αὔρας latere αὐ ῥοῦς non sine veritatis specie coniecimus, quarum vocum priorem ab omni parte quadrare concedendum, alteram, licet praecipue fluxum vel cursum aquarum significet ac maxime singulari numero teneatur, nonnumquam (ut a Ps. Xen. de venat. 5. 6) etiam de fluviis et quidem pluraliter dici constat. Probabilius tamen nobis quidem videtur esse poetam forma tam insolita sprete non ῥοῦς sed ῥοάς usitatissimum verbum scripsisse versu usum acatalectico, quam licentiam ab huiusmodi hemiambis non fuisse alienam ex carm. XLV vv. 3 et 5 colligi potest.

Verum etiam v. 2. vocem eiusdem notionis contextus flagitare videtur. Poeta enim res eas, quarum quasi testimoniis efficere vult, ut sibi potui indulgere liceat, inter se ita conexas producit, ut ex proximis singulas bibere et universam rerum naturam communi quodam potatorum circulo includi demonstret, qui circulus tamen tamquam catena anulo detracto solutus iacebit, nisi v. 2. pro arboribus flumina inserueris et δένδρεα lectionem (fortasse per δένδρα) ex verbo quod est ῥέεθρα corruptam esse putaveris. Quod si restitueris, et versus verus prodibit et sententia optima efficietur, nam flumina ex terra bibere cum quemvis poetam dicere posse perspicuum est, tum Graecos dixisse iam e voce ὀρεμπότης a Pythia de fluviis usurpata (v. Plut. de Pyth. orac. 24.) apparet.

Anmeldelser.

Emil Olson, De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan.
Lund 1916, Gleerup. XXXII + 603 s.

Nils Hänninger, Fornskånsk ljudutveckling. En undersökning av
cod. AM. 28, 8:o och cod. Holm. B 76. Lund (& Leipzig)
1917, Gleerup. XVIII + 280 s.

Johan Palmér, Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-
talets svenska. Lund (& Leipzig) 1917, Gleerup. XII + 264 s.

Disse tre arbejder — et professoratsspecimen og to disputater — er alle knyttede til Lunds universitet og tydelig prægede af den lundensiske lingvistik grundighed og metodiske sikkerhed, der — ligesom dens overvejende interesse for lydhistorien — er bestemt ved prof. Axel Kocks grundlæggende videnskabelige virksomhed.

Prof. Emil Olsons bog om substantivdannelsen i fornsvensk er en højst værdifuld håndbog af betydeligt omfang. Den tilsigter ikke at give nye, selvstændige undersøgelser i orddannelseslæren, men bringer en systematisk fremstilling af de appellativiske substantivers dannelse i fornsvensk med henvisning til behandlinger i sprogvidenskabelige monografier, tidsskriftartikler osv.

Gennemgangen af stoffet falder på lignende måde som i Kluges *Nominale stammbildungslehre* i tre hovedafdelinger: 1. betegnelser for levende væsener, 2. saglige konkrete og 3. abstrakte, og inden for disse afsnit med deres forskellige underafdelinger gennemgås da de germanske suffixformer som det fornsvenske ordforråd giver eksempler på. Et fortræffeligt register gør bogen let anvendelig og viser at det behandlede sprogstof beløber sig til c. 5000 substantiver.

En enkelt indvending — eller beklagelse — kan man dårligt holde tilbage: hvorfor er svensk runesprog ikke inddraget i undersøgelsen? Det hører dog naturligt sammen med det her behandlede ordstof. Ganske vist foreligger der endnu ikke videnskabeligt tilfredsstillende undersøgelser af alle svenske runeindskrifter. Men materialet lod sig nok uden større besvær udnytte. Ved den afgrænsning forf. har gennemført i sin undersøgelse, er det runesvenske ordforråd på en mærkelig måde blevet isoleret og stillet udenfor.

Dr. Johan Palmér har i sit lydhistoriske arbejde villet undersøge, i hvilke henseender der hersker ensartethed i det 16. årh.s svenske litteratursprog, og i hvor høj grad dialektformer fremtræder; herved bliver det tillige til dels en dialektgeografisk undersøgelse. Hovedparten af sammenligningsmaterialet er naturligvis Olavus Petris skrifter; sproget heri undersøges i afhandlingens første og største afsnit (kap. 1), og på dette grundlag undersøges da sproget hos en del af århundredets andre forfattere (kap. 3), navnlig dem der repræsenterer sveadialekterne, som har haft størst betydning for rigssprogets dannelse: Johannes Bureus (Uppland), Peder Swarts krönika (Västmanland), Per Brahes krönika (Södermanland), Petrus Petri Gothus (Östergötland) osv.

Undersøgelsen gennemføres med dygtighed og grundighed og giver også værdifulde resultater. Forf. fastslår, at et egentligt rigssprog (fuld ensartethed i sproget) ikke findes i d. 16. årh.¹; dels forekommer dobbeltformer hos én og samme forfatter (som *fridh* — *fredh*, *skip* — *skep*, *tryska* — *tröska*, *sorgeligh* — *sörgelig*, *blåsa* — *bläsa* osv.); dels fremtræder særlige uppsvenske dialektformer hos Bureus o. fl. (*e* i *greet*, *leet*, *a* i *walla*, *alder*, *lang*, *å* i *sånk* osv.) i modsætning til mellemsvenske dialektformer hos O. Petri osv. (*e* i *bedhia*, *å* i *enfåldigh*, *bånd*, *lång* osv.)². Men indenfor århundredets litteratursprog er der også en kronologisk forskel, idet sproget er i udvikling mod større ensartethed o: imod et rigssprog: en del af dobbeltformerne findes kun i århundredets første halvdel.

Særlig omtale fortjæner kap. 2: afskriveres og sætteres indflydelse på sprogformen i O. Petris skrifter — et spørgsmål der svarer til det tidligere her i tidsskriftet drøftede (NTfF. 4 R IV: 1 ff. og 146 ff. — hvortil forfatteren henviser). Der foreligger for O. Petris vedkommende et udmærket materiale til en sådan undersøgelse, idet man foruden de trykte skrifter har dels en del afskrifter (fx hans Svenska krönika, med 2 forskellige hænder), dels vigtige originalmanuskripter (Stockholms stads tänkebok, 1524—29; Undervisning om människans skapelse, fra 1530'erne). Forf. kommer — m. h. t. sætteres og afskriveres forhold til forlægget — til det samme resultat som nærværende anmelder har fremsat her i tidsskriftet (NTfF. 4 R IV: 146 ff.): at sætteren ikke i det 16. årh. føler sig bunden af forfatterens ortografi:

¹ Forf. burde dærför heller ikke bruge udtrykket «det bildade tal-språket» (s. 15. 28 o. oft.); et rigssvensk talesprog må — dærför er svenske filologer nu vistnok også enige — henvises til en langt senere tid (slutningen af 17. årh., ligesom i Danmark).

² En enkelt af de undersøgte tekster indtager en særstilling ved en påfaldende mængde danismer: *wand* (aqua), *lod* (præt.), sammenblanding af *nn* og *nd* i *befunden*, *bekende* (inf.), *kiöpsuend* osv. Forf. ser sig ikke i stand til at afgøre, om disse danismer stammer fra P. Brahe selv eller fra en med dansk eller det daniserende kancellisprog fortrolig skriver.

der «finnes . . ganska väsentliga avvikelser mellan O. Petris eget språk och språket i de på 1530-talet tryckta skrifterna». For Nordens vedkommende tør spørgsmålet da nok siges at være afgjort, og i Tyskland har forholdet sikkert været det samme (se Palmérs henvisninger s. 169).

Det af de nævnte værker, hvis emne ligger os nærmest, er docent Nils Hänningers skildring af lydforholdene i de to velkendte håndskrifter af Skånske Lov: Codex Runicus (AM 28, 8°) og det Hadorphske håndskrift (Holm. B 76). Det er en meget værdifuld forøgelse af de ikke-danske undersøgelser med emne fra dansk lovsprog (af Paul Machule, Lauritz Boysen, Willy Spickermann og nu for ganske nylig frøken J. M. Kuijer¹). At den svenske disputats er væsentlig forskellig fra forgængerne, både grundigere og betydeligere, er en naturlig følge af forf.s stilling til sit emne. Fortalen oplyser da også om, at planen oprindelig var at gøre rede for de skånske dialekters hele lydhistoriske udvikling med udgangspunkt på den ene side i det moderne dialektmateriale, på den anden side i ældre skånske sprogmindesmærker. På grund af de nødvendige forarbejders omfattende karakter måtte dette emne imidlertid deles, og det foreliggende arbejde giver da blot en undersøgelse af de to gamle håndskrifter, men man må meget håbe, at forf. kan fortsætte sine dialektstudier og snart give flere bidrag til udredning af den store og interessante opgave han har sat sig for at løse, og hvortil han — også i egenkab af skåning — møder med særlige forudsætninger.

Efter en indledning om håndskrifternes palæografi m. m. gennemgår forf. de enkelte lyd i de to håndskrifter og får derved lejlighed til at fremkomme med gode og værdifulde undersøgelser af lydhistorisk og etymologisk art. Særlig indgående er undersøgelsen af infortisvokalerne, der giver det interessante resultat, at der ikke blot findes vokalharmoni — det er tidligere påvist af Axel Kock — men også vokalbalance². Infortisvokalen er da ikke blot bestemt af rodvokalens kvalitet³, men også i visse tilfælde af rodstavelsens kvantitet (er endvidere bedre bevaret i lukket end i åben stavelse og bedre efter en palatal end efter en ikke-palatal konsonant). I Cod. Run. fx findes, i ord med kort rodstavelse og rodvokalen *æ*, som endevokal i 67 gg., *e*, *æ* kun 26 gg., men efter lang rodstavelse (i åben stavelse) endevokalen

¹ *Johanna Maria Kuijer*, *Het vocalisme van Valdemars Sællandske Lov*. Haarlem 1918.

² Forf. undlader mærkelig nok — uvist af hvilken grund — at bruge denne almindelig fastslaaede terminus.

³ De i min afhandling Arkiv XXXIV: 125 anførte undtagelsestilfælde *æ* for *i* osv. i 1°. præs. sg. af svage verber, 2°. substantivernes nom. acc. pl., 3°. adv. og præp. *guar* osv. findes også — men noget spredt — i Hänningers udredning (s. 162, 169, 172 osv.; s. 207; s. 199 osv.). Jf. også om sammenblanding af konjunktiv og infinitiv s. 169, 198 osv. — Man beklager, at bogen ikke er forsynet med et register.

i 36 gg., *e*, *æ* 82 gg. (De tilsvarende tal er ved B 76: efter kort rodstavelse i 35 gg., *e*, *æ* $10 + 18 = 28$ gg.; efter lang rodstavelse i 39 gg., *e*, *æ* $36 + 64 = 100$ gg.). Dette forhold ser forf. med god grund ikke som udtryk for de sidste skriverses sprogform, men fører det tilbage til et ældre (for de to håndskrifter fælles) håndskrift. I hovedsagen er dette forf.s resultat sikkert rigtigt, og der er da givet et interessant tillæg til vokalbalancens geografi.

I en afhandling af denne art og størrelse må der nødvendigvis findes mange fænomener der kan bedømmes på mere end én måde. En del af de spørgsmål, som anmelderen har en anden opfattelse af end forfatteren, er behandlet i en artikel i Arkiv XXXIV: 105 ff. (skrevet før fremkomsten af nærv. disputats). Af andre punkter, hvor den i Fornsk. ljudutv. fremsatte opfattelse er omtvistelig, skal her blot en del fremhæves.

Forf. vil (s. 4 f.) hævde Schlyters påstand om, at Runehs. er afskrift efter et forlæg med almindelige bogstaver. Men argumenterne er utilstrækkelige. At håndskriftet undertiden har *n* for *nn* (*anar* o. l.), vil forf. forklare som hidrørende fra, at en nasalstreg i forlægget er overset (ligeledes s. 252 f. o. fl. *innæn-laz* o: *-lanz* osv.); dette synes meget lidt rimeligt; langt snarere er det grafisk usikkerhed under påvirkning af de særlige kvantitetsforhold ved den nærstående lyd *m* (*gammal* & *gamal*, *sammæn* & *samæn* osv.) eller ligefrem fejlskrivning eller (trods forf.s bemærkninger s. 7 n. 1 og s. 279) påvirkning fra almindelige runeristervaner (jf. fx fra samtidige indskrifter *ulsmisu dah* 263 Asminderup: *þessar* 260 Tornby; osv.). Lige så lidt afgørende er de navnlig i håndskriftets begyndelse forekommende skrivemåder med *u* for ventet *f* i *haucær* o. l. Det er ganske umuligt at afgøre, om disse skrivemåder skyldes indflydelse fra et forlæg med latinsk skrift eller de skyldes skriversens almindelige skrivervaner (fra latinsk skrift) som han navnlig i begyndelsen har svært ved at komme bort fra. Og når forf. endelig finder det «obestrideligt», at fejlskrivningen *þo þera* for *bo þera* skyldes forvexling af de lat. bogstaver *b* og *þ*, så overser han en anden og lige så rimelig forklaring, nemlig at *þ* kan skyldes dittografi — det følgende ord begynder med *þ*¹. — De i Fsk. ljudutv. anførte vidnesbyrd må da siges lige så lidt at afgøre spørgsmålet som de eksempler andre tidligere har nævnt. Og hertil kommer endelig,

¹ Og dittografi af denne art (foregribende: er netop velkendt og utvivlsom (jf. anm.s forklaring af Runehåndskriftets fejlskrift *rætar* i Arkiv XXXIV: 137, hvor der burde have været tilføjet en parallel fra Sk. L. V. 19, Cod. Run. 31^v l. 5: *fan* for *far man*). Temmelig tvivlsom er dærimod den af forf. flere steder antagne tilbagevisende dittografi: *uipir* for *uipær* o. l. (s. 216; jf. også s. 212, 218 f. osv.). Den første slags oplever man så at sige daglig; den anden slags er så sjælden, at man med begærlighed søger sikre eksempler derpå.

at selv om disse former vidnede om et tidligere forlæg med latinsk skrift, så var det, som forf. også indrømmer, alligevel muligt, at dette lå længere tilbage, og at det umiddelbare forlæg kunde være skrevet med runer.

Forf.s undersøgelse af B 76 har «till fullo bekräftat, att denna hs. är av Schlyter utgiven med för honom utmärkande precision och insiktsfullhet» (s. 21). Forholdet er dog det (jf. Arkiv XXXIV: 127 ff.), at Schlyter ikke blot et par steder har læst håndskriftet urigtigt (fx læst den umulige form *uældæ* — se Hänninger s. 248 — i st. f. *næfdæ* d. v. s. *næfndæ*), men at han i det mindste ikke har vist filologisk «insiktsfullhet» ved i snese af tilfælde at «forbedre» håndskriftets sprogformer på en næsten utrolig måde. En læser må, for at få det rette indtryk af det udgivne håndskrift, med meget besvær pille dettes vragede former (bøjningsendelser osv.) ud af variantapparatets kaos og indsætte dem i teksten (hvor ingen rettelse er markeret).

Medens forf. er særdeles vel orienteret i den lingvistiske, spec. lydhistoriske, litteratur, har han overset et par ordforklaringer til steder i Sk. L. Ordet *algør læ* (VIII. 1: styriæ *algør læ* ok *hwal*) opfattes s. 75 som subst., og der forsøges en etymologisk forklaring deraf; men i [dansk] Hist. Ts. 7 R VI: 115 ff. har prof. Johs. Steenstrup forklaret ordet som oldn. *gør la* adv., og denne tolknings rigtighed bestyrkes af de to latinske håndskrifter, der har: sturgionem *integrum* (Schlyter s. 321 n. 9). — Verbet *brungær þæ* er s. 81 og 122 opfattet som hos Lund og Schlyter, der tager første del af ordet i betydningen «brønd» («brøndgærde»), men Axel Kock har i Förklaring af fsv. lagord s. 9 f. med utvivlsom ret sat forleddet i forbindelse med subst. *brun, bryn* «bryn, kant» («bryngærde»), så at vokalen altså skal opfattes som langt *u*¹.

Man undrer sig lidt over, at forf. helt har forsmået at benytte dialektprøverne (fortællinger osv.) i SvL. II. 9, i Henrik Wranér's småbøger o. l. Selv om man har de langt pålideligere oplysninger i de skånske dialektsamlinger ved hånden, er de nævnte andenrangskilder dog ikke at foragte; de oplyser fx om, at vokalen *a* i *cal* «vel» også kendes i skånsk (SvL. II. 9: 55. 57 osv.; ligeså i yngre håndskrifter af Sk. L.; Hänninger 38 f. henviser til Benneke & Kristensens Kort, der blot kender formen med *a* som jysk og vestfynsk), og hos Wranér finder man (fx Gårafolk och husmän s. 6) en omlydt form som *stýngjom* «stundom» (jf. Fsk. ljudutv. 131 med note 3).

En stedfæstelse af håndskrifterne gives kun ret antydningssvis. Vokalsvækkelsen i infortisstavelser indskrænker jo området ret

¹ Også ordene *flotar las* og *uefarlas* (Fsk. ljudutv. s. 76 f. 94. 139) har tidligere fået en forklaring, der vistnok ikke foreligger trykt. Prof. Wimmer har på forelæsninger og som bemærkning til Marius Kristensens

stærkt, og af denne og andre grunde (se s. 131. 134. 147 ff. o. fl.) antages håndskrifterne snarest at måtte henføres til det sydlige eller vestlige Skåne. Som anført Arkiv XXXIV: 122 finder jeg det nok så sandsynligt, at bægge håndskrifter (ja hele «A-gruppen») er sjællandsk prægede¹, selv om det må indrømmes, at det her som i det hele er meget vanskeligt at finde sikre skelne-mærker mellem sydvestskånsk og (nord)sjællandsk (jf. også min udgave af LyckeBogen s. 26 f.²). Til de tidligere anførte (sandsynlige) vidnesbyrd kunde føjes den i B 76 forekommende o-form *kommæ* (2 gg.), *kommit*, der ikke stemmer med sydvestskånsk (jf. Fsk. ljudutv. 138), men dærimod med nordsjællandsk (jf. Kryger UBl. I: 395; Kort &c s. 147; men sydsjællandsk har lukket o if. S. P. Nielsen i Dania IX: 41).

Der var endnu en del punkter, hvor man nok kunde have lyst til at polemisere mod fremstillingen i Fsk. ljudutv.³; men en væsentligere pligt er det for anm. stærkt at fremhæve, at afhandlingen giver talrige vidnesbyrd om forf.s solide dygtighed, hans sikre kendskab til den lingvistiske litteratur, hans grundighed og klarhed i undersøgelsen af problemerne — i det hele en række fortræffelige «lundensiske» egenskaber, der giver afhandlingen dens noget akademiske, men ellers i det hele tiltalende præg af metode og sikkerhed. «Fornskånsk ljudutveckling» er en bog som danske filologer modtager med tak og ofte vil bruge med glæde.

Johs. Brøndum-Nielsen.

Fremmedordene s. 14 sat ordet *fløhæ las* i forbindelse med oldn. *fløygja* («lade flyve»), adj. *fløygr* osv. [se Torp hos Fick Vgl. Wb.⁴ s. 254] og forklaret det som ensbetydende med *uefwlas* (oldn. *ceffjask* «bevæge sig» brugt om et læs risbrænde (der flyver ud til alle sider). [Korrekturnote: I Studier tillegnade Es. Tegnér (1918) s. 423 ff. har nu docent Ernst Wigforss givet en anden og meget sandsynlig forklaring af ordet *uefwlas*, idet han på grund af vokalen *e* sætter det i forbindelse med oldn. *vefta*, sv. *veva* «vikle» og til dels med ænyd. *vævel* (endnu i skånsk) «reb, især til at binde om et læs hø»; altså bliver betydningen: «ett las fastsurrat vid vagnen genom rep».]

¹ Rimeligere havde det da været, om forf. til nærværende undersøgelse havde valgt håndskrifter med mere udpræget skånsk sprogform, fx Holm. B 69, B 74 (sidste halvdel).

² Om de almindelige vanskeligheder ved en bestemt lokalisering ud fra sprogformer se N. Beckman, Stud. i outgivna fsv. hss. s. 24 ff.

³ Forf. glemmer undertiden, at der ved siden af kategorierne lydudvikling og fejlskrivning også findes andre, fx kategorien skrivervaner, der igen spiller en forskellig rolle ved almindeligere og ved sjældnere ord; at der også på den tid fandtes arkaiserende og etymologiserende tendenser, litterære ord osv. — alt sammen momenter, der kan kræve mange forskellige forklaringsmåder under forskellige omstændigheder.

Eilert Ekwall, Contributions to the History of Old English Dialects. Lund 1917, Gleerup. 64 sider.

Prof. Ekwall undersøger i nærværende skrift den skæbne, vestgermansk *a* fulgt af *l + cons.* har haft på ældre Engelsk, for så vidt det kan konstateres gennem stednavne.

Forfatteren fremhæver den vanskelighed der knytter sig til oldengelske, ikke-vestsaxiske tekster, at de nemlig ikke afspejler én bestemt dialekt, men bærer mange mærker af den vestsaxiske standard.

Men den samme indvending kan gøres mod stednavnes former.

Når det derfor (s. 29) hedder:

'upon the whole *ea*-forms are indigenous in the districts where they are found', kan man for sådanne *ea*-formers vedkommende indvende, at der muligvis foreligger «officielle» stednavneformer. Den hyppige vexlen inden for samme distrikt mellem *ea*- og *a*-former kunde derefter forklares som repræsenterende officielle og lokale stednavneformer.

Men over for denne forklaring står en del ejendommelige resultater, der er fremkomne af foreliggende undersøgelse.

Der er tilsyneladende et system at spore i den geografiske fordeling af *a*- og *ea*-former inden for samme distrikt; dels således at der foreligger vexlende former i grænsedistrikter ('overlapping'), dels således at nordligere afsnit foretrækker *a*-, sydligere *ea*-former.

Særdeles interessant er det, at det ser ud til at man på omhandlede punkt kan linguistisk spore gamle bispedømmegrænser:

'The area in which '*a*' is the regular representative of imutated *a* before *l + cons.* is almost exactly coterminous with the two dioceses of Hereford and Lichfield'.

Men kunde dette forhold ikke støtte den ovenfor fremførte indvending, at der kan foreligge normerede stednavneformer?

Hvad der udmærker Prof. Ekwalls arbejde er den mangesidighed i drøftelsen hvormed de forskellige muligheder afvejes.

I tilgift til stednavne-løsningen af spørgsmålet *a + l + cons.* får man en del interessante etymologier af stednavne.

Birkerød, Januar 1918.

N. Bøgholm.

Hans Larsson, Claes Lindskog, Martin P:n Nilsson, Athena.
Bilder ur den hellenska kulturvärlden. Stockholm 1917,
Geber. 249 S.

I dette smukt udstyrede Bind have tre Professorer i Lund forenet sig om for et bredere Publikum at give en Skildring af forskellige udvalgte Punkter af det græske Aandsliv. Der er ikke lagt an paa at tilvejebringe nogen organisk Helhed, men hver af Forfatterne har udsøgt sig nogle Emner, som han var fortrolig med, og som interesserede ham, og behandlet dem i klar og letlæselig Form.

Nilsson indleder Bogen med en Afhandling om Delphi, hvori han navnlig dvæler ved Oraklets religiøse Betydning for Grækerne. Hans øvrige Afhandlinger ere mere af politisk Art. I en interessant Afhandling om den peloponnesiske Krig paaviser han, hvorledes allerede dengang mange af de Foreteelser, som vi kjende fra vore Dage, træde frem og vise sig at være af stor Betydning: Rivaliteten imellem de to store politiske Magtgrupper, Kombinationen af økonomiske Modsætningsforhold og de principielle Modsætninger, der lægge sig for Dagen baade i Politik og paa alle Aandslivets Omraader, de krigsførende Magters Hævdelse af Theorien om Folkenes Selvbestemmelsesret forbunden med hensynsløs Optræden imod de Neutrale, endelig Udsultningskrigen, som Sparta tilsidst med Held praktiserede overfor Athen. I de to følgende Afsnit behandles dels Grækernes Historie i Syditalien og paa Sicilien, dels deres Erobring af Orienten. Det vises, hvorledes den Omstændighed, at de vestgræske Stater opløstes i indbyrdes Strid, havde til Følge, at den græske Kultur, som mødte Romerne og øvede sin Indflydelse paa dem, ikke længere var af rent græsk Art, men gjennemsyret af orientalsk Væsen. Efter Alexander flyttedes den græske Verdens Tyngdepunkt mod Øst, og Orientens Aand udøvede sin stærke Indvirkning paa den græske og senere paa den romerske Verden. Som en Illustration hertil gives til Slutning en Charakteristik af Arsinoe, Ptolemaios Philadelphos's Søster og Hustru, særlig af hendes Færd ved Lysimachos's Hof.

Fra et noget andet Synspunkt belyser Lindskog den græske Folkecharakter. Han fremhæver først den uindskrænkede Individualisme, som f. Ex. i Iliaden aabenbarer sig i Skildringen af Achilleus, en Type, der har sin Betydning som Forbillede for mange senere Udslag af Individualisme i Grækenland, en Individualisme, der politisk viser sig som den Partikularisme, der var Grækenlands Kræftskade. I den følgende Afhandling behandles Ændringerne i Grækernes Opfattelse af Forholdet til de Døde, som de allerede vise sig i Iliaden, hvor Skildringen i sidste Sang af Udleveringen af Hektors Lig røber en langt mildere og forsonligere Stemning end den, som raader tidligere i Iliaden; og

endvidere dvæles navnlig ved Sophokles's «Antigone», hvor Konflikten maa forstaaes paa Baggrund af en Ændring af de i Folket raadende Opfattelser af, hvorledes Ligene af Statsforbrydere bør behandles. Om Sophokles handler ogsaa den næste Afhandling, hvis Indhold er en Sammenligning mellem Sophokles's «Kong Oidipus» og Henrik Ibsens «Rosmersholm», en Sammenligning, der har til Gjenstand ikke alene de to Digteres Opfattelse af Forholdet mellem Skjæbne og Skyld, men ogsaa deres retrospektive Teknik. Som «en antik Krigsbog» behandles Isokrates's «Panegyrikos» med dens anbefaling af en aktivistisk Politik. Et mere fredeligt Emne behandles i den følgende Afhandling: Videnskab og videnskabelig Organisation, særlig i Platons og Aristoteles's Skoler og i Alexandria. Endelig giver Lindskog i sit Slutningsafsnit Prøver paa Breve og Dokumenter fra de ægyptiske Papyrussamlinger.

Den tredie Forfatter, Larsson, giver i knappe Omrids en Udsigt over Hovedpunkter af den græske Philosophis Historie. Efter en Indledning om de ældste Philosopher, udmundende i en Fremhævelse af Modsætningen mellem Heraklit (af hvem en Mængde Fragmenter gjengives) og Parmenides, dvæles ved det Gjennembrud i Ethiken, som føres tilbage til Sokrates og af Platon navnlig er fremstillet i «Gorgias». Under Fremstillingen af Platons Ideelære fremhæver Larsson med Rette, at Ideerne baade fremtræde som Normer og som svarende til alle Arter af det Tilværende, og betoner de Vanskeligheder, dette Forhold maatte medføre for Platon. Dette fører ham over til Kapitlet «Aristoteles contra Platon», hvori han viser, at Aristoteles's Kritik af Platon tildels kun var en Fortsættelse af Platons egen Selvkritik, og forøvrigt videre forfølger Modsætningen imellem dem, mest interessant paa det retoriske Omraade. Videre følger en Fremstilling af Modsætningen mellem den epikureiske og den stoiske Skole, og endelig peges ganske kort paa den græske Philosophis Afslutning: Plotinos's Lære om «det Ene».

Rigt og mangfoldigt er saaledes det Stof, som behandles i denne Bog. Lad være, at Stofvalget er i høj Grad tilfældigt eller vilkaarligt, og at Fremstillingen hverken er af strengt videnskabelig Art eller forudsætter Læsere, der ganske mangle Kjendskab til græske Forhold; Læsere, der paa Forhaand kjende Noget til græsk Kultur og have Interesse for den, vil Bogen kunne give mange Impulser, og den vil kunne sætte mange Tanker i Bevægelse hos dem.

Hans Ræder.

Papyri Iandanae. Cum discipulis edidit *Carolus Kalbfleisch*. Fasc. 1. Voluminum codicumque fragmenta Graeca cum amuleto Christiano edidit *Ernestus Schaefer* (pp. 1—34). — Fasc. 2. Epistolae privatae Graecae edidit *Leonhardus Eisner* (pp. 35—74). — Fasc. 3. Instrumenta Graeca publica et privata, pars prima, edidit *Ludovicus Spohr* (pp. 75—124). — Fasc. 4. Instrumenta Graeca publica et privata, pars altera, edidit *Georgius Spiess* (pp. 125—160). Lipsiae 1912—14, Teubner.

Friedrich Preisigke, Antikes Leben nach den ägyptischen Papyri (Aus Natur und Geisteswelt 565. Bändchen). Leipzig u. Berlin 1916, Teubner. 127 S.

Af Samlingen Papyri Iandanae, der har Navn efter to Bogtrykkere Janda, hvem den har tilhørt, foreligger der 4 Hefter med fortløbende Paginering og Numerering; om Udgaven hermed er afsluttet, meddeles ikke. De 4 Hefter indeholde ialt 72 Stykker, af hvilke adskillige ere ret interesseløse. Her skal kun fremhæves nogle af de mærkeligste.

Det mærkeligste Stykke i 1ste Hefte er en christelig Amulet, et Stykke Papyrus, som har været baaret sammenfoldet paa Brystet, hvoraf det naturligvis er blevet noget medtaget. Det indeholder to Texter: et Stykke af Matthæusevangeliet med Fader-vor og «Salomons Besværgelse», som vel er stærkt hullet, men synes at have gaaet ud paa at afholde alle onde Aander fra at gjøre Bæreren Fortræd. Mest paafaldende er imidlertid, at disse to Texter ere sammenblandede, saa at der skiftevis følger et Stykke af den ene og saa af den anden, hvilket Udgiveren forklarer saaledes, at de oprindelig have været skrevne i sex Spalter, men derpaa afskrevne saaledes, at Afskriveren i Stedet for at følge hver Spalte nedad har taget Linierne paa den modsatte Led: først den øverste Linie i hver Spalte o. s. v. Om det er skeet ved en Fejltagelse, eller Meningen netop var at gjøre Amuletten mere virksom ved at vanskeliggjøre Læsningen af den, maa staa hen. Det Sidste, hvorpaa der ogsaa findes andre Exempler, er vel rimeligst.

Privatbrevene i 2det Hefte ere gennemgaaende lidet betydelige og tildels slet bevarede. De handle mest om Kommissioner og Forretningsforhold. En Fader bebrejder sin Søn, at han ikke er kommen og ikke har ladet høre fra sig. Han klager over, at han mangler Foder til Grisene, og beder ham komme snart. I et Brev, som en Mand (maaske i det 7. Aarh.) har skrevet til sin «Herre», fortæller han, at han er i persisk Fangenskab, beder om, at han maa faa tilsendt Et eller Andet, som kan bevirke hans Hjemkomst, og siger, at han ikke har Penge (?). Men Situationen er noget uklar.

Af Dokumenterne, som indeholdes i 3die og 4de Hefte, er

en meget stor Del Kvitteringer, som der ikke er nogen Grund til at dvæle ved. De fleste handle ellers om agrariske Forhold, Forpagtning og Lign.; der er baade Ansøgninger om at faa et Stykke Jord i Forpagtning og om at slippe fri. En Kjøbekontrakt udmærker sig ved, at et Stykke Jord og en Slave sælges under Eet. Mærkeligt er et Dokument (fra 6. Aarh.), hvori en Mand pantsætter sin Søster for et Laan, med den Bestemmelse, at hun skal tjene i Kreditors Hus; han skal ikke kunne kræve hende tilbage, før hele Gjælden er betalt. —

Preisigke's lille populære Oversigt over Samfundsforholdene i det gamle Ægypten, saaledes som vi have lært dem at kjende gennem Papyrusfundene, er et meget tiltalende Arbejde. Efter et Indledningskapitel, hvori den stærkt organiserede ægyptiske Statsforvaltnings Betydning for Eftertiden fremhæves, omtales de ægyptiske Papyri og den hele Videnskab, der knytter sig til dem. Derpaa følger et kort Overblik over Ægyptens Historie, hvorefter Forfatteren tager fat paa selve sit Emne, Fremstillingen af Samfundsforholdene. Han behandler disse klart og anskueligt, idet han tager hver Side for sig: agrariske Forhold, Forvaltningen, Finansvæsenet, Bankvæsenet, Retsvæsenet, Militærvæsenet, religiøse Forhold, Privatlivet o. s. v. Alle disse Forhold belyser han ved Citater af Skrivelser paa Papyrus, gennemgaaende fortræffelig udvalgte, saa at Læsere, der iforvejen ikke kjende til de herhenhørende Forhold, glædes ved at faa et levende Billede af disse fjerne Tider og sikkert ofte ville undres ved at se, hvor megen Lighed med moderne Forhold der her findes, og hvor vidt man i det gamle Ægypten paa mange Omraader var naaet, medens Læsere, der paa Forhaand have noget Kjendskab til Papyruslitteraturen, Gang paa Gang overraskes ved at se, hvor afrundet et Billede det paa Grundlag af mange spredte Dokumenter er lykkedes Forfatteren at tegne af Tilstandene i Ægypten i Oldtidens senere Aarhundreder. Den lille Bog kan anbefales saavel til videre Kredse som til Specialforskere.

Hans Ræder.

- Axel Boëthius*, Die Pythais. Studien zur Geschichte der Verbindung zwischen Athen und Delphi. Uppsala.
- Dionis Chrysostomi Orationes*. Post *Ludovicum Dindorf* ed. *Guy de Budé*. Vol. I. Leipzig, Teubner.
- Georg Finsler*, Homer. 2. Teil: Inhalt und Aufbau der Gedichte. 2. Aufl. Do. do.
- Religionsgeschichtliche Bibliographie im Anschluss an das Archiv für Religionswissenschaft. Herausgeg. v. *Carl Clemen*. Jahrg. I u. II. Do. do.
- Gardthausen*, Augustus und seine Zeit. Bibliographische Nachträge zu Teil II. Do. do.
- O. Stählin*, Editionstechnik. 2. Aufl. Do. do.
- Fr. Boll*, Stern Glaube und Sterndeutung. Die Geschichte und das Wesen der Astrologie. Do. do.
- Marci Tulli Ciceronis Scripta quae manserunt omnia*. No. 44: Tusculanae disputationes, rec. *M. Pohlenz*. Do. do.
- Die Annalen des *Tacitus* erkl. v. *A. Draeger*. 1. Bd. 1. Heft, Buch I u. II. 8. Aufl. v. *Wilhelm Heraeus*. Do. do.
- Anthologie aus den Elegikern der Römer erkl. v. *Karl Jacoby*. 2. Heft: Tibull. 3. Aufl. Do. do.
- Hans Lamer*, Die altklassische Welt. Neubearbeitung von *Martin Wohlrabs* Altklassischen Realien im Gymnasium. Do. do.
- Briefe von *J. J. Reiske*. Nachtrag von *Richard Förster* (Abh. d. K. Sächs. Ges. d. Wiss.). Do. do.
- Thomas Fitzhugh*, The Indoeuropean Superstress and the Evolution of Verse. Charlottesville Va., Anderson Brothers (Univ. of Virginia).
- James S. McLemore*, The Tradition of the Latin Accent. Univ. of Virginia.
- Dansk Retskriftingsforening*. Aarsberetning for 1917. Kbhvn.
- Arkiv för nordisk filologi*. Ny följd. XXX 2. Lund, Gleerup.
- Språk och stil* XVII 5. Uppsala, Akad. bokh.
- Neuphilologische Mitteilungen* 1917, 5—8. Helsingfors.
- Mitteilungen der Islandfreunde* V 3—4. Jena, Diederichs.

Indhold af 7de binds 1ste hæfte.

	Side
Det sokratiske Evangelium. Af dr. phil. <i>Hans Ræder</i> i København	1
Romanska Etymologier. Af professor, dr. phil. <i>Johan Vising</i> i Göteborg	19
Ad carmen Anacreonteum XXI. Af docent <i>Emil Smith</i> i Kristiania	37

Anmeldelser.

<i>Emil Olson</i> , De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Af dr. phil. <i>Johs. Brøndum-Nielsen</i> i København	38
<i>Nils Hänninger</i> , Fornskånsk ljudutveckling. Af samme	38
<i>Johan Palmér</i> , Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska. Af samme	38
<i>Eilert Ekwall</i> , Contributions to the History of Old English Dialects. Af docent, dr. phil. <i>N. Bøgholm</i> i Birkerød	44
<i>Hans Larsson</i> , <i>Claes Lindskog</i> , <i>Martin P:n Nilsson</i> , <i>Athena</i> . Bilder ur den hellenska kulturvärlden. Af <i>Hans Ræder</i>	45
Papyri Iandanae. Cum discipulis edidit <i>Carolus Kalbfleisch</i> . I—IV. Af samme	47
<i>Friedrich Preisigke</i> , Antikes Leben nach den ägyptischen Papyri. Af samme	47

NORDISK TIDSSKRIFT
FOR
FILOLOGI

FJERDE RÆKKE

SYVENDE BINDS ANDET OG TREDIE HÆFTE

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK FORLAG

GRÆBES BOGTRYKKERI

1918

Under medvirkning af:

M. Cl. Gertz,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

Vilh. Thomsen,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

Ludv. F. A. Wimmer,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

S. Eitrem,
professor, dr. phil.,
Kristiania.

Johan Vising,
professor, dr. phil.,
Göteborg.

C. M. Zander,
professor, dr. phil.,
Lund.

redigeret af:

Hans Ræder, dr. phil., København.

Af tidsskriftet udkommer årligt et bind på 4 hæfter, hvert på gennemsnitlig 3 ark. Subskriptionen er bindende for et bind, hvis pris er 6 kroner.

Bidrag til tidsskriftet bedes sendte under redaktørens adresse (Dronningensvej 7, Kbhvn. F.), bøger, afhandlinger og tidsskrifter til anmeldelse under samme adresse eller til Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Kbhvn. K.

D'hr. anmeldere gøres opmærksomme på, at redaktionen ved at tilstille vedkommende bogs forlægger to eksemplarer af anmeldelsen sørger for, at den kan komme forfatteren i hænde.

Lige udkommet:

L. Annaeus Seneca

Udvalgte Skrifter

Udgivne og fortolkede af

M. CL. GERTZ
Dr. phil., Professor.

Andet Hæfte:

Selectae ad Lucilium epistulae

Anden Udgave

Pris: 4 Kr. 75 Øre indb.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

Syntaktiske Bemærkninger.

Af

C. Jørgensen.

Naar Plautus (Mil. glor. 600 U.) lader Slaven Palæstrio sige, at det er nødvendigt at vælge et sikkert Sted til en Samtale, for at ingen skal opdage hans Plan, saa udtrykkes dette i Ordene: *opus est nunc tuto loco, Unde inimicus nequis nostri spolia capiat consili*, «at ingen skal tage Rustningen af vor Plan». Det er, hvad i Almindelighed kaldes et billedligt Udtryk; man trækker ellers Rustningen af den faldne Fjende, og *spolia capere* er at plyndre den faldne. Nærmere beset er Forholdet dette, at en staaende Talemaade (*spolia capere*) er blevet forbundet med et Objekt (*consili*) af en anden Betydning end den, som efter Talemaadens Mening er den sædvanlige. Heri bestaar altsaa det nye i den digteriske Sprogform paa dette Sted, at en Talemaade («trække Rustningen af»), fordi den er synonym med et Udtryk af almindeligere Art («plyndre»), uden at misforstaas kan forbindes med et Objekt af fjærnere liggende Betydning. Digteren har derved fundet et Middel til at udtrykke en ganske dagligdags Ytring («lure paa vor Raadslagning») i en ny og overraskende Vending, der ikke vil misforstaas men dog aldrig er sagt før.

Hvilken stor Rolle billedlige Udtryk spille i Digternes Sprog, behøver ikke her at udvikles; lige saa lidt, at den derfra breder sig videre til det højere Talesprog og endog til daglig Tale (jeg minder om «den zirlige Stils» Levnedsløb). Men der er en Side ved denne Talebrug, som fortjener at fremhæves i Sammenhæng med visse syntaktiske Ejendommeligheder. Betingelsen for at danne det billedlige Udtryk i ovennævnte Exempel var, at man havde en staaende Talemaade, noget fastslaaet, som ikke let i Tilhørers Tanke vilde forvirres ved Tilføjelsen af et helt nyt Objekt for denne Talemaade. Digteren kunde gøre sikker Regning paa

Vanens Magt, Nødvendigheden af at forbinde en bestemt Forestilling med den staaende Talemaade¹.

Digteren har altsaa en vis Frihed til sproglige Nydannelser. Der er imidlertid Omraader, hvor ogsaa Sprogets andre Brugere frit kunne bevæge sig i Nydannelser. Naar Sproget i Almindelighed staar for os som noget givet, et overleveret Hele, der skal læres, saa er deri jo en velbegrundet Sandhed; men paa nogle Omraader findes endog rigelig Lejlighed til Nydannelser, uden at den enkelte derved udsætter sig for Misforstaaelse; dette gælder f. Ex. om Dannelse af Sætningsled og visse Afledninger, paa hvilket vi her dog ikke skulle komme ind. Vi have blot villet fremhæve, at ved Siden af det givne og faste i Sproget kan der blive Plads til Nydannelser for den enkeltes større eller mindre skabende og kunstneriske Evne.

Men vende vi tilbage til det ovenfor anførte Exempel fra Plautus, hvor, som vi udtrykte det, Digteren kunde gaa ud fra en staaende Talemaade (*spolia capere*) for at skabe noget nyt ved dertil at føje et usædvanligt Objekt (*consili*), — saa er denne Forklaring ikke udtømmende. Det som i Virkeligheden er sket ved Tilføjelsen af Objektet *consili*, er at der er tvunget ind i Talemaaden *spolia capere* en videre Betydning («skade, forstyrre») end den, som ellers ligger deri; og det som hjælper til at tvinge dette nye ind deri, er netop Talemaadens faste tilvante Form, der hos Tilhøreren vækker en Forestilling, som er stærk nok til at taale at bøjes i den ønskede Retning.

Noget lignende som her i Digterens Talebrug foregaar i det almindelige Sprog i temmelig vid Udstrækning og med ret indgribende Virkning i et Tilfælde, vi nærmere skulle dvæle ved i det følgende. Det forekommer, for at holde os til Latin, ved et Antal Verber, som i Almindelighed staa uden Objekt eller Styrelse, fordi Verbets almindelige Betydning ikke giver Anledning til en saadan Tilføjelse, at de undertiden forbindes med et

¹ Lejlighedsvis nævnes her, hvor vi ikke ville gaa nærmere ind paa de staaende Talemaaders Omraade, en egen Benyttelse «mod Forventning» af den Tankeretning, hvorpaa man er slaaet ind ved Talemaadens faste Form, idet en Del af Talemaaden lades uforandret, men et enkelt Led i den ombyttes med et nyt Ord, som naar Christian Richardt (Efter Stormen) skriver: Nu ligger Du ramt, Du stolte Bog! Og husvild flager den flinke Gøg, Som for sad lunt inden Grene (Smaadigte, 9. Oplag 1882, S. 58). Her er det Udtrykket «at sidde lunt inden Døre», der lægges til Grund for den digteriske Nydannelse.

Objekt og da i en særlig Betydning. Af den Art er f. Ex. *maneo* «jeg bliver staaende»; men med Objekt *manere aliquem* har det Betydningen «at vente paa En». Hvilken Tankegang der har bevæget den talende til at søge Udtryk for dette Begreb ved Hjælp af det nævnte Verbum, skal her ikke tales om, men Betingelsen for, at han kunde vælge Accusativen til at betegne det ønskede, er naturligvis, at Objektsforestillingen udtrykt ved Accusativ er en saa tilvant Forbindelse, saa indbanket i Øret og Tanken, at ingen kunde misforstaa den talendes Hensigt: at faa Verbet *manere* til ligesom at række sine Hænder ud efter den ventede. Og saa kommer atter den samme Iagttagelse som ovenfor ved Digterens vilkaarlig valgte billedlige Udtryk: naar først den faste, staaende Forbindelse af en Objektsaccusativ med et Verbum har sikret Forstaaelsen af den nye Forbindelse (*manere aliquem*), saa tvinger Konstruktionen en ny videre Betydning ind i Verbet («vente paa»). Et andet Exempel er *somnio*. jeg drømmer, men et Steds findes *somnio ooum*, «drømmer om et Æg», «ser i Drømme» (Cic. de div. II 134). Den grammatiske Konstruktion har ligesom Magt til at forandre og udvide Verbets Betydning. Eller *taceo* «tier stille», men *ego multa tacui* (Cic. Catil. IV 2) betyder «jeg har tiet med meget». Eller *loquor* «taler», men *magna est res, quam ego tecum . . . cupio loqui* (Plaut. Aul. 764) «der er en vigtig Ting, hvorom jeg ønsker at tale med Dig». Eller *depereo aliquem* «er dødelig forelsket i En» (hos Plautus o. a.), ja endog *demorior aliquem* i samme Betydning (Pl. Mil. 966 og 1036), medens Verberne *depereo* og *demorior* ellers betyde «omkommer».

Det er en hel lang Række af Verber, i hvilke en saadan Betydningsændring foregaar, særlig saadanne der betegne en Stemning (Madvig³ § 223 c sonderer dem bestemtere fra andre Anvendelser af Accusativ end f. Ex. Zumpt¹¹ 383, sml. Schultz⁹ § 251 mest om ubehagelig Stemning, Dräger² I, S. 358, § 164). Tit findes andre Verber af samme (transitive) Betydning, som de her nævnte Verber have antaget ved Forbindelsen med en Accusativ. Man vil vel derfor betegne denne Konstruktion som en simpel Analogidannelse. Men dette Navn siger ikke meget, og i hvert Fald gælder det derved at faa Øje paa den Vexelvirkning, der foregaar ved denne Forandring fra «intransitiv til transitiv». Lad os fremhæve det atter: den for Øret tilvante faste Betydning af Objektsforestilling ved et Verbums Forbindelse

med Accusativ¹ gjorde det muligt at støtte sig hertil ved en Stræben efter at bringe det intransitive Verbum i nærmere Forhold til et Substantiv; og med det samme fremtvinges ved den nye Konstruktion en klart udtalt Modification af Verbets oprindelige Betydning. Selve den grammatiske Konstruktion har foruden sin sædvanlige Bestemmelse saaledes faaet Evne til at differentiere et Verbums Betydning.

Vejen, som var anvist i det almindelige Sprog, fulgtes af Digterne (sjældent af de ældste), som have »givet mange intransitive Verber transitiv Betydning»; Exempler findes i de almindelige Grammatiker og i Drägers *historische Syntax*² I, S. 360 f. I højere pathetisk Stil findes ogsaa hos Cicero f. Ex. *anhelare scelus* »aande Ryggesløshed» (Catil. II 1).

Noget lignende som ved Objektsaccusativen finder Sted ved en ligeledes meget almindelig Konstruktion, nemlig Infinitiven (enkelt Infinitiv) ved Verber om en Handling af samme Subjekt, f. Ex. *cupio audire* (jeg gad nok høre). Infinitiven staar her næsten som et substantivisk Objekt, som det ogsaa fremgaar af et Udtryk hos Plautus som dette (Curc. 28) *Ita tuum conferto amare . . . ne* (»anbring din Kærlighed saaledes, at). Denne Infinitivkonstruktion er saa faststaaende og almindelig, at Digterne kunne benytte den uden at misforstaas ved Verber, hvis Betydning ellers ikke giver Anledning til en saadan Konstruktion. Netop i Verbet *amare* (»elske»), som her tilfældig anførtes, kan ved denne Konstruktion indtvinges en modificeret Betydning (»gærne ville») — i Tilknytning til det græske *φιλεῖν* — som Horats særlig har yndet, f. Ex. Od. III 9, 24 og III 16, 9: *aurum per medios ire satellites . . . amat* (»plejer»). Verbet *gestio* (med Infin.) er vistnok folkeligt (Plaut. Men. 474 *turbare gestio*, Mil. glor. 8 og oftere); det forekommer hos Cicero flere Gange, men saa godt som ikke hos Kunstdigterne. Men et rigtig poetisk Udtryk er f. Ex. det af Ovid dannede *sævit extinguere* (Metam. I 200) »stræber i Raseri at udslukke». Og ved *flagrare* og *ardere* (brænde) findes lignende Konstruktion og Betydningsovergang om brændende Attraa.

De her fremdragne Ejendommeligheder ved visse Verbers Forbindelse ere for aller største Delen velbekendte Ting, men det er

¹ Et godt Bevis paa Objektsforestillingens Magt i Bevidstheden er Forbindelsen af transitive Verbalsubstantiver med et Objekt, hvorpaa Exempler findes hos Plautus: *Quid me robis tactio est?* Men. 997 »hvorfor skal I røre mig?». Se Tissing til Amph. 515.

maaske ikke unyttigt at gøre sig klart, hvad der er foregaaet ved Nydannelser af den behandlede Art. Vi have stærkt fremdraget den ejendommelige Vexelvirkning, der maa finde Sted, for at Nydannelsen kan fremkomme, og ved hvilken den grammatiske Konstruktion fremtræder som en levende Faktor; uden den tilvante Objektsforestilling kunde Begyndelsen til Nydannelsen ikke gøres, og paa den anden Side virkede, saa snart Skridtet var gjort eller rettere samtidig dermed, den anvendte Konstruktion tilbage paa Verbets Betydning. Grammatisk Konstruktion bliver saaledes sprogdannende Faktor i en noget anden Forstand end ellers, og disse Nydannelser blive et oplysende Exempel paa Syntaxens Indflydelse paa Semasiologien.

Ovenstående bemærkninger fremsattes d. 28. marts 1901 i «Det filologisk-historiske Samfund» under titelen «Bemærkninger om Syntax og Betydningsudvikling paa Latin». De meddeles her efter et manuskript, som forfatteren havde gjort færdigt til trykning. Foruden dette er bevaret et manuskript, som var udarbejdet til foredraget, af samme indhold, men med noget afvigende anordning. Af dette hidsættes en med blyant tilføjet slutningsbemærkning: «Det gaar med de enkelte Ord ligesom med de enkelte Mennesker. Sprogets Liv opstiller mange Regler og Indskrænkninger, Pligter og Forskrifter. Og naar Ordene pænt følger disse og gør deres Pligt som brave Embedsmænd i Sprogets Rige uden at se til højre eller venstre, saa fører de en fredelig og behagelig Tilværelse. Men hvis de vil gaa paa egen Haand og tilegne sig nye Objekter, saa maa de være beredt paa at blive klemte og puffede, indtil de til sidst faar et helt andet Indhold, som Livet ogsaa kan give et Menneskebarn det».

Red.

Av en Indledning til det danske Folks Historie.

Av

Johannes Neuhaus.

Indenfor dansk Sprogvidenskab og Historie foreligger der én stor Opgave, som hurtigst mulig må løses for at give hver enkelt, der tilhører det danske Folk, Leilighed til at se den Grund efter, hvorpå det danske Folk i 1500 År byggedes op.

Enhver véd, at store Befolkningsforskydninger i disse 1500 År ikke har fundet Sted indenfor de danske Landsgrænser; men altfor få véd, at dog væsenlige Forandringer indenfor Befolkningen blev til ved fremmed Tilflytning, og at både almindelig nordisk — ja selv fællesgermansk — og særlig dansk Udvikling kun kan forstås ud fra en særlig omhyggelig Undersøgelse av de danske Landsdeles geografisk-sproglige Karakter.

Ti ikke for intet ligger Danmark og lå dets ældre Forædler Øhavet (eller *sinus codanus*) netop midt i den germanske Verden, der 300 f. Kr. efter lang indre Udvikling begyndte at røre på sig og begyndte en gennem 10 Århundreder fortsat Udvandring mod Syd, Vest og Øst.

Oldtidsvidenskab (gennem Gravminder) og almindelig Historie (gennem de til Folkestammerne særlig knyttede Navne) og Sprogvidenskab må her gå Side om Side, men det er dog ingen Hemmelighed, at kun den sidste kan bringe de mangfoldige små Resultater, der tilsammen bringer den store Klarhed.

Et meget godt Eksempel herpå kan netop nu bringes. Ingen har kunnet forklare den besynderlige Form for Øen Amagers Navn.

Vel vidste man, at Formen er Flertal (-er), og at den først er opstået i det 14. Århundrede (1294: *Amakar*); men de gamle Former fra 11., 12. og 13. Årh. *Amac-a*, *Amac-um* var ikke lettere at gennemskue. *Amak* findes kun 1 Gang for ellers almindeligt *Amak* æ med yngre *Amaghar*.

Skønt det er ganske klart, at Ordet er fremmed, fordi det ellers vilde have ændret Endelsen til dansk *-ægh*, har dog ingen forstået Oprindelsen.

Begge *a* — av Klang henimod *å* — viser til Irsk. Navnet er på dansk Grund så nyt, at det ikke kunde følge det 13. Århundredes Udjævningslove.

amach betyder endnu på irsk: ud(e) på Marken.

En på Amager eller bag Amager bosiddende Stormand har haft arbejdende irske Trælle på Øen.

Tiden for Navnegivningen må have været det 9. Århundrede.

Av sådanne små Ting, der hidtil misforstodes, foreligger der i dansk Sproghistorie en anselig Række.

Toges her et Eksempel fra Sælland, så er det ikke mindre let at tage et fra de vestligste Egne.

Endskønt Arbeider av historisk-sproglig og kritisk Karakter om Dannevirke findes i hundredvis, og skønt fra nyeste Tid avsluttende Arbeider udførtes, har ingen Forsker haft Øie for, at denne de Danskes største Dåd i Middelalderstiden netop bedst karakteriseres gennem dette Navn, der er svensk.

-virke er nemlig ikke *-værk*, men svensk Ord for Tømmerarbeide.

Allerede Sakse er uklar over Sammenhængen: *opus, structura Danorum* hedder det hos ham og Svend Aggesen.

Det skal dog ikke nægtes, at vigtige Bidrag til det danske Folks ældste Historie i nyeste Tid gennem Særundersøgelser skaffedes til Veie, næsten udelukkende av nordiske Forskere, men det store Forsøg på at løse de mangfoldige Gåder, der knytter sig til den danske Folkebevægelse, udeblev.

Ja det må endda siges med Bestemthed, at to Værker, der egentlig vilde løse den ventende Opgave, 1. Bind av Danmarks Riges Historie av Johannes Steenstrup, udarbeidet i Begyndelsen av Halvfemserne, og Knud Fabricius' nye Udgave (1915) av Fædrens Fædrelandshistorie i enhver Henseende indtager samme uvidenskabelige Standpunkt som Petersens Danmarks Historie i Hedenold fra 1834.

Ikke et eneste av de mange brændende Spørgsmål i gammel dansk Historie er løst i noget av disse Værker, og ikke en eneste av de tallose overleverede Tåbeligheder havde man Udsyn nok til at lade falde.

Hovedgrunden til denne dobbelte Elendighed ligger naturligvis i, at Opgaven ikke kan løses av en Historiker men kun av

Av en Indledning til det danske Folks Historie.

Av

Johannes Neuhaus.

Indenfor dansk Sprogvidenskab og Historie foreligger der én stor Opgave, som hurtigst mulig må løses for at give hver enkelt, der tilhører det danske Folk, Leilighed til at se den Grund efter, hvorpå det danske Folk i 1500 År byggedes op.

Enhver véd, at store Befolkningsforskydninger i disse 1500 År ikke har fundet Sted indenfor de danske Landsgrænser; men altfor få véd, at dog væsentlige Forandringer indenfor Befolkningen blev til ved fremmed Tilflytning, og at både almindelig nordisk — ja selv fællesgermansk — og særlig dansk Udvikling kun kan forstås ud fra en særlig omhyggelig Undersøgelse av de danske Landsdeles geografisk-sproglige Karakter.

Ti ikke for intet ligger Danmark og lå dets ældre Forædger Øhavet (eller *sinus codanus*) netop midt i den germanske Verden, der 300 f. Kr. efter lang indre Udvikling begyndte at røre på sig og begyndte en gennem 10 Århundreder fortsat Udvandring mod Syd, Vest og Øst.

Oldtidsvidenskab (gennem Gravminder) og almindelig Historie (gennem de til Folkestammerne særlig knyttede Navne) og Sprogvidenskab må her gå Side om Side, men det er dog ingen Hemmelighed, at kun den sidste kan bringe de mangfoldige små Resultater, der tilsammen bringer den store Klarhed.

Et meget godt Eksempel herpå kan netop nu bringes. Ingen har kunnet forklare den besynderlige Form for Øen Amagers Navn.

Vel vidste man, at Formen er Flertal (-er), og at den først er opstået i det 14. Århundrede (1294: *Amakar*); men de gamle Former fra 11., 12. og 13. Årh. *Amac-a*, *Amac-um* var ikke lettere at gennemskue. *Amak* findes kun 1 Gang for ellers almindeligt *Amak* er med yngre *Amaghar*.

Skønt det er ganske klart, at Ordet er fremmed, fordi det ellers vilde have ændret Endelsen til dansk *-ægh*, har dog ingen forstået Oprindelsen.

Begge *a* — av Klang henimod *å* — viser til Irsk. Navnet er på dansk Grund så nyt, at det ikke kunde følge det 13. Århundredes Udjævningslove.

amach betyder endnu på irsk: ud(e) på Marken.

En på Amager eller bag Amager bosiddende Stormand har haft arbejdende irske Trælle på Øen.

Tiden for Navnegivningen må have været det 9. Århundrede.

Av sådanne små Ting, der hidtil misforstodes, foreligger der i dansk Sproghistorie en anselig Række.

Toges her et Eksempel fra Sælland, så er det ikke mindre let at tage et fra de vestligste Egne.

Endskønt Arbeider av historisk-sproglig og kritisk Karakter om Dannevirke findes i hundredvis, og skønt fra nyeste Tid avsluttende Arbeider udførtes, har ingen Forsker haft Øie for, at denne de Danskes største Dåd i Middelalderstiden netop bedst karakteriseres gennem dette Navn, der er svensk.

-virke er nemlig ikke *-værk*, men svensk Ord for Tømmerarbeide.

Allerede Sakse er uklar over Sammenhængen: *opus, structura Danorum* hedder det hos ham og Svend Aggesen.

Det skal dog ikke nægtes, at vigtige Bidrag til det danske Folks ældste Historie i nyeste Tid gennem Særundersøgelser skaffedes til Veie, næsten udelukkende av nordiske Forskere, men det store Forsøg på at løse de mangfoldige Gåder, der knytter sig til den danske Folkebevægelse, udeblev.

Ja det må endda siges med Bestemthed, at to Værker, der egentlig vilde løse den ventende Opgave, 1. Bind av Danmarks Riges Historie av Johannes Steenstrup, udarbeidet i Begyndelsen av Halvfemserne, og Knud Fabricius' nye Udgave (1915) av Fædrens Fædrelandshistorie i enhver Henseende indtager samme uvidenskabelige Standpunkt som Petersens Danmarks Historie i Hedenold fra 1834.

Ikke et eneste av de mange brændende Spørgsmål i gammel dansk Historie er løst i noget av disse Værker, og ikke et eneste av de tallose overleverede Tåbeligheder havde man Udsyn nok til at lade falde.

Hovedgrunden til denne dobbelte Elendighed ligger naturligvis i, at Opgaven ikke kan løses av en Historiker men kun av

den, der kender den hele germanske Folkebevægelses Forskydningsveie.

Nu trænger Sandheden på, og den må frem.

Det er virkelig ikke muligt at forklare hvad dansk er ud fra Overleveringen om dansk.

Dansk breder sig gennem Forskydning og Erobring på ikke-dansk Område, optager på sin rivende Fart så meget fremmed (men dog germansk) i sig, at Helheden ikke længer er dansk men dansk-jysk.

Og selve den Byggeplads, som de Danske valgte sig, havde en langt ældre Karakter end dansk Bosættelse kunde have, så at endog Grundvolden for den nye danske Udvikling fra 5. Århundrede hverken var dansk eller endog blot nordisk men fælles-germansk.

Når derfor en ny i Enkeltheder gående Undersøgelse om dansk Historie skal skrives, ligger det nærmest for at skrive den på Tysk, ti Undersøgelsen bliver en germansk Stammeundersøgelse. For en sådan kan man vente sig Tilslutning fra det germanske Tyskland men ikke fra det danske Folk, der ingen Sans har for sin Historie, når der ikke kan siges andet om den, end at den står på fremmede Skuldre.

Men selve Indledningen, der jo kun forbereder Hovedsagen, har mest Bud til de Danske og fremtræder med størst Ret her, da dens Væsen er av ren sproglig Art.

Fremmede savner Grundbetingelserne for at forstå, at der måtte gå halvtredsindstyve År fra Jessens Optræden mod Bråvallaslagets historiske Umulighed til Weibulls Kølleslag mod Jomsborgernes Fantasterier.

Fremmede vilde ikke kunne begribe, at ingen Nordbo i 2 Slægtled følte Lyst til at føie det sammen til et Hele, som Bugge, Dyrland, Feilberg, Olrik, Vedel, Schütte og Thorsen på vigtige Punkter havde eftervist av historisk Vederhæftighed modsat al den gamle Overtro, der i fremmede og hjemlige Værker endnu bredte sig om Dannerfolkets Vækst (i Ly av en Skjold der intet har med vort Folk at gøre).

Vi véd det bedst selv, Fremstillingsevnen mangler, Evnen til den store umiddelbart indlysende Fremstilling, medens gode Enkeltundersøgelser er talrige nok. Mindst to avskrækkende Eksempler foreligger i dansk nyeste Literatur: Schüttes Oldsagn om Godtjod (1907) og Grønbechs store Værk om Vor Folkeæt i Oldtiden

(1909), der begge kun er ufrugtbart Materiale: Legeme uden Ånd, Liv uden Bevægelse.

I hvilken Grad vi mangler historisk Sans og sprogligt Skarpblik, viser moderne Domme over herhenhørende Forhold fra fremragende Lærdes Side.

Rektor Bertelsen giver i sin Dansk Sproghistorie (1908) den Forklaring av Danmarks Navn, at det først brugtes om de store Skove ved Eider: de Danskes Grænseskov (idet Mark først hedder Grænse og senere (Grænse)slov). Hvor er denne Forklaring, der upåtvivlelig ikke er hans egen men en i god Tro modtagen fra ældre Forskere, urimelig og selvmodsigende!

Så måtte jo *Dan-mark* være en Oversættelse fra Saksisk, ti kun Sakser kunde give Eiderskove et sådant Navn. At Navnet er nyt, er givet (ældre er *Dana velde* eller *Dana ríke*), det tilhører Midten av det 9. Århundrede. De stedlige Forhold kunde imidlertid ikke fremkalde et sådant Navn. Det er av digterisk Oprindelse og av samme Art som dansk Tunge (*dønsk tunga*) for hele Nordens Sprog i Skjaldens Mund.

Opstået er det i et hædrende Digt av en nordisk Skjald, der let kom til Orddannelsen ved Sammenligning med *Finmørk* og *Húnmørk*.

Dog av ulige større Betydning for enhver skånselløs Dom over dansk historisk Uforståenhed overfor de alment anerkendte Love for germansk Navnegivning er Steenstrups Ord i hans lille Bog «De danske Stednavne» (1908) om visse danske Navneformer.

«Som det vil ses, er der den bestemte Forskel mellem Byerne på *-lev* og *-løse*, at de første altid sammensættes med et Personnavn, de sidste aldrig. Når der på Sjælland findes en By, som hedder *Vemmelev* og en anden *Vemmeløse*, kan man derfor på Forhånd vide, at Ordenes Forled uagtet den ydre Lighed må være av forskellig Art. Dette bekræfter da også de gamle Kilder, hvor de har en helt ulige Form *Wimleløse* og *Wimerslef*; i det sidste Ord genkender vi det gamle Personnavn *Wimer*.»

Er det ikke forfærdeligt? en av Danmarks bekendteste historiske Professorer véd på sin Udviklings Høide ikke bedre Besked med det egne danske Navnestof.

I *-løse* findes jo for første Gang Muligheden av Køb av Jord ndtalt. Og den nye Skik er dansk. Selvfølgelig er Forleddet et Personnavn.

I *Ramløse* er *Ramme* et lige så godt Navn som i *Ramme* (Sogn i Jy.).

Og *Wimmer* er ganske vist bevaret som Navn både i Familienavnet og i *Vimersbøl* i Nordslesvig, men det er blot den længere Form til det hyppige danske *Vem*, *Vemme*.

For den, der vil se, er dette jo den almindelige Navneudvikling. *Sten* — *Stene* — *Stener* eller *Ulo* — *Uloe* (*Ulle*) — *Uller* i det uendelige, uden at man dog naturligvis kan slutte sig til den ældste Form gennem en almindelig Antagelse.

Tværtimod vil det rigtige oftest være, at den længste Form på *-er* er ældst, udgået fra et sammensat Ord, der i en Mellemudvikling hed *Ulo-árr* (hvorav *Uller*).

Imidlertid vil man kunne se gennem Fingre med sådanne Tåbeligheder, fordi Forskere uden sproglig Sans naturligvis ikke kan finde det rette i et Mylder av sprogligt Kaos.

Men bortset herfra vil også Resultatet av ren historisk Forskning indenfor det Område, hvorpå vi her bevæger os, være yderst kummerligt; dog Årsagen er den samme: manglende skolet Sprogkundskab.

Mellem Historikere i Almindelighed er den Forestilling udbredt, at det latinske Navn for Danmark *Dacia* er en Misforståelse, forekommende i sen Tid og uden videre Interesse for dansk Forskning.

Intet er falskere eller mere overfladisk tænkt.

Tværtimod er denne Form jo netop den ældste Benævnelse på Danmark og historisk vel begrundet.

Når man vidste, at alt Dudo fra Aquitanien (1000) brugte Udtrykket *lingua dacisca*, kunde man dog egentlig videre tænke sig, at Tillægsordet var en almindelig Avledning til *Dacia*. Og også ellers er *Dacia* sikkert kendt fra det 11. Århundrede, medens en skolet Sprogmand straks ser, at *Dania* er en Nydannelse i klassisk Ånd. Benævnelsen for Danmark gik naturligvis ud fra den hjemlige gængse Form for Folkenavnet, og den var: *dansk*. Den latinske Form var *dā(s)ciscus*, hertil kom av sig selv *Dācia*. Beviset for at Udgangspunktet var Tillægsordet må føres i Sammenhæng med Behandling av Folkenavnet.

På Grund av de uhyre mange Urimeligheder der altså endnu findes i dansk Fremstilling av vor ældste Historie vil det være nødvendigt med et virkelig virkende Eksempel at eftervise, hvad der er forsømt, hvor meget der er foragtet, i hvilket Omfang der seit holdes fast ved gamle Opfattelser, der smigrede den folkelige Bevidsthed. Hertil vilde en fornyet Undersøgelse av alt, hvad der angår Skjold, være vel egnet, fordi en ny Tidsregning i dansk

Historieskrivning må regnes fra den Dag, da Skjold styrtes som uvedkommende dansk Oldtid.

Men da dog denne vigtige Udredelse ikke let kan indrammes i en Indledning, da den selv er en Del av et Hele, som går forud og følger efter, har jeg foretrukket ved et langt enklere Tilfælde, som dog også har sin store Betydning, at vise hvad der av Kilderne kan fremdrages, når man står på den sammenlignende germanske Folkevidenskabs Grund og ser til alle Sider.

I en anden Forbindelse har jeg søgt at eftervise, at hele Øhavet mellem Jylland og Skåne i Oldtiden kaldtes «Sølandene», og at dette Navn endnu i 10. Århundrede fandtes overleveret i Formen *Selund*, hvorav igen ved Omdannelse til Ental Navnet *Seland* opstod som Navn for den største Ø i Øhavet. Den isl. Form blev *Selund* ved Omfortolkning. Mange anser dette for utroligt og tænker sig, at der vel snart vil vise sig Mulighed for at styrte det forsøgte Bevis.

Jeg holdt mig hidtil strængt til germanske Kilder for ikke at ødelægge Oversigten, men Tiden er nu inde til at lade fremmede Kilder tale, om de kan styrke Troen.

Sæt et Øieblik, at det danske Øhav fra Arilds Tid har båret Navnet «Sølandene», så vilde derav følge, at Befolkningen hed «Sølændingene». Snart overstråler Daners og Danmarks Navn alt og alle, men når det gamle Navn for Området kan eftervises i flere Kilder, er det ikke urimeligt at antage, at også Befolkningsnavnet er til at finde. Og under alle Omstændigheder må alle de Kilder nøie granskes, der kender til Danske og deres Hjemland før 900.

Jeg skal ikke opholde mig ved det yderst mærkelige, at Hako, Wigers Søn, i Saksen 7. Bog kaldes *Syelandicus*, men Sandsynligheden taler for, at den gamle Kilde, der ligger bag Fortællingen, kendte Fællesbenævnelsen *Selændinge* uden just derved at tænke på Sælland. Det samme Forhold er tilstede i 5. Bog, da Erik kommer til Sælland efter at have lagt an ved Læsø på et Tilbagetog fra Kampen mod Oddo, som av Frode var sat til Øverstbefalende på Havet. Den gamle Kilde mener «Sølandene» og «Sølændingene». De forskellige Navneformer *Selund* -- *Seland* og andre foranledigede i det følgende Udtydningerne av Ordet til Øen Sælland.

Dette gentager sig overalt i Sakse. I 2. Bog er det *Sialandenses*, der hævner Rolvs Drab på Svenskerne. Ment er Øboerne i Modsætning til Jyderne, der i senere Overlevering blev til

Svenskerne. Således er det også i 8. Bog, hvor *Selandia et reliqui regni fines* stilles under Hetha. Ment er Ølandene. Også i 9. Bog stilles *Sialandici* og *Sialandenses* i Modsætning til Jyder.

Men hvis «Sølund» og «Sølændinge» til det 9. Århundrede var det gamle Navn for Øhavet og dets Beboere, vil det udmærket stemme hermed, at den irske Historieskrivning for Norden eller Dele av Norden, d. v. s. Norge eller Danmark, kun kender det samme Navn i irsk Skikkelse: *Lochlann* og *Lochlannach*. (*Loch* betyder «Sø»).

Da Tilstedeværelsen av dette Navn i denne Form er hævet over al Tvivl, vilde man med Rette kunne gå ud fra, at det gengiver et nordisk Navn, og således vilde man udgående fra irske Kilder i Norden søge efter et «Søland» indenfor Nordens Grænser.

Uden nogen som helst Tvang dækker de to Benævnelser hinanden, og deres Enhed kan ikke betvivles.

Vikinger fra Norden kom først 617 til Irland, derefter hørte Togene op til mod Enden av det 8. Århundrede (795). De fortsattes nu til midt i det 11. Årh. Vikingernes Hjemland betegnes som *Lochlonn* (en ældre Form) og *Lochlann* (en yngre Form).

Den tyske Keltolog Zimmer og Normanden Bugge har gennem Enkeltundersøgelse av Kilderne og deres Værdi (Zimmer, *Keltische Beiträge III* i *Z. f. d. Altertumsk.*; A. Bugge, *Die Wikinger*, 1906; *Contributions to the History of the Norsemen in Ireland*, Chra. 1900; *Nordisk Sprog og Nationalitet i Irland*, Årb. f. n. O. 1900) søgt at finde det tvingende Bevis for, hvad *Lochlann* virkelig betegnede. Det er ikke lykkedes. Zimmer tænker på Danmark og henviser til Øen *Låland* < *Láland*, der igen skulde være opstået av *Lathland* og således kunne genfindes i den Sprogform, der findes i Digtet «Stormnat» fra det 9. Århundrede: jeg frygter ikke Farten over det klare Hav av den griske Krigerskare fra *Lothlind*.

Det kan næppe betragtes som en Rettelse at anse *t* for en Feil for *c*. Ligesålidt er det unaturligt i *-lind* at se den nordiske Omlyd: *-lond* (*-lund*).

Lothlind må være lig det senere utallige Gange overleverede *Lochlonn*.

Bugge henviser til en Række Tilfælde, der tydeligt viser Daner i Kamp med Normænd, som da kaldes *Lochlannach*.

Ingen av de to Forskere ser Utilstrækkeligheden av deres

forsøgte Bevis. *Lolland* kan hverken historisk eller sproglig komme i Betragtning. At *Lochlann* fra omtrent Midten av det 9. Århundrede betød Norge eller ofte betegnede Norge, er givet, men det er en naturlig Udvikling, eftersom nu Daner også nævnes, og disse to Folk stilles overfor hinanden. Dækker imidlertid *Lochlann* sig med «Sølandene», er det samtidig givet, at Folk herfra først kom til Irland.

Av de Kilder som Sakse har haft for sig fremgår det, at Togter til Irland i meget tidlig Tid har fundet Sted (Hako, der hører til Gruppen Frode—Starkhader, drager til Irland), og både i irske og danske Kilder omtales en Huggleik som Vikingekonge. Men desuden er det givet, at Daner (= Sølændinge) i visse Tidsrum omkring 850 og noget senere havde Overtaget i Dublin eller i andre Byer; herfra kan *Lochlann* også stamme.

Der findes ganske vist et ældre Navn for en Del av Norden i irske Kilder: *Hiruath*, *Hirōta*, *Iartuaith*, der synes at stemme med *Hæreðaland* = *Hordafylke* om *Hardanger* i Norge, men som sprogligt også kan være lig det jyske *Harsyssel*, der havde den ældre Form *Harthæ* (i øvrigt samme Ord).

Til Gunst for Opfattelsen *Lochlann* = Norge at ville fortolke det førstnævnte som «Fjordland» er forkasteligt, da *Loch* nu engang ikke betegner «Fjord».

Her er altså et Forhold, hvor den møisommeligste Granskning ikke er istand til at give fuldgyldigt Bevis for nogen av de to Formers Rigtighed, men begge Former «ukritisk» hævet ud av Kilderne og sammenstillet giver et Resultat, der må være rigtigt.

Irsk kan siges at have hjulpet os til at fastslå, at *Saivolandō* var Øernes Fællesnavn til midt i det 9. Arh.

Udviklingen av den yngre Form *Sialand* er ikke dansk men av dobbelt Art: islandsk av den urigtige Form *Sēland* (til *Selund*) > *Siáland*, hvortil så igen et nyt *Sjóland* kom, og vestgermansk *Sialand* av det gamle *Sē-lund*, *Sē-land*.

Herav i dansk i yngre Tid *Siæ-land*.

Bag denne skruede lydlige Udvikling ligger en vigtig Antydning av, at Ordet ikke var dansk men fællesgermansk og vestgermansk og hævdede sig som sådant, længe efter at Daner havde besat en Del av Sølandene.

Man vil let herav se, at Hævdelsen av Danmark som et rent nordisk Land er urigtig.

Foretages nu ved Siden av disse Vidnesbyrd om de ældste Tidsforhold en nøiagtig og planmæssig Undersøgelse av alle Stednavnene i de herhen hørende Lande, vil det vise sig, at det ovenfor hævdede vil blive bekræftet, ja det vil endog være muligt til yderste Nøiagtighed at eftervise, hvad de Danske bragte med sig av nye Bopladsnavne, og angive den nøiagtige Tid for de danske Stednavnes Blomstring i de nye Omgivelser i Sølandene.

Berlin i Januar 1918.

Om uppkomsten av prefixet *mé(s)-* i franskan.

Av
E. Staaff.

Om uppkomsten av prefixet *mé(s)* i franskan råda fortfarande delade meningar. De flesta forskare, som ägnat uppmärksamhet åt denna fråga, härleda prefixet från latinets *minus*, andra anse, att det går tillbaka till det germanska *miss-*, medan åter andra tänka sig möjligheten av att både det latinska adverbet och det germanska prefixet medverkat till uppkomsten av det franska prefixet.

Det saknar icke sitt intresse att se, hurusom, redan långt innan den romanska filologien började vetenskapligt belysa frågan, samma teorier som nu diskuteras, hade framlagts av 16- och 1700-talets etymologer med deras ganska primitiva förutsättningar.

Ménage¹ yttrar om ordet *meschant* följande: «le mot est ancien en nostre langue . . . . Je ne sais pas bien d'où il vient. Le mot de *minus* a souvent esté interprété par nos vieux Français par celui de *més*, comme il paroist en ces mots *minus-facere*, *minus-fidare* et *minus-credere* qu'ils ont traduits *mesfaire*, *mesfier* et *mescroire*, ce qui pourrait donner quelque pensée que de ce mot *minus* on eust fait le verbe *minuscare*, et que de son participe *minuscans* on aurait fait ensuite le mot de *meschant*. Les anciens Français ont aussi interprété l'adverbe Latin *male* par le mot de *més*, comme il paroist par ce mot de *mesdire*, qui vient de *maledicere*, ce qui me donne aussi quelque pensée que ce mot *meschant* peut venir du Latin *male cadens*, comme qui diroit *malheureux*, *malencontreux*, qui a mauvaise chance . . . . Cette étymologie me semble la meilleure et d'autant plus que le mot de *chance* vient asseurement de *cadentia* . . . .»

Var Ménage funnit de angivna latinska formerna *minus-facere*, *minusfidare*, *minuscredere* är mig obekant. Har han

¹ Les origines de la langue française, 1650.

funnit dem, så måste det vara i senlatinska skrifter, som på detta sätt sökt återgiva de motsvarande franska sammansättningarna med *més-*. Av dylika ord nämner Ducange blott *minusvalere* och *menoscabare*, vilket ju icke hindrar, att andra kunna ha förekommit. Därmed må vara huru som helst, så är i alla fall etymologien *minus* för *mes* redan av Ménage framställd och upprepas under ordet *mescreans*: *De minus credentes . . . .*

I den andra upplagan av sitt verk (1694), vars artiklar finnas intagna i den stora upplagan av 1750¹, finna vi följande hithörande etymologier:

méchef De *minus* et de *capum*, dit pour *caput*.

méchoir . . . . De *minuscadere*: ce qui a été remarqué par Robert Estienne et par Nicot.

méplat De *minus* et de *platus*.

méprendre De *minus-prehendere*. *Minusprehendere*, *misprehendere*, *mesprendre* qu'on prononce *mepprendre*.

mépris. *Minuspretium* . . . . Les Espagnols disent de même *menosprecio*.

Man skulle kunna tro att Ménage helt och hållet uppgivit tanken på *male* såsom ursprung till *mes*, i synnerhet som etymologien till *méchoir* kan tyckas antyda, att hans uppfattning av ursprunget till *méchant* undergått en modifikation². Men så är icke fallet, ty *messeant* härledes från *male sedens*. «Les Latins ont dit de même *bene sedens* pour bien séant . . . .»

Ménage härleder alltså prefixet *més-* i allmänhet från *minus*, i några fall, i vilka han låtit betydelsen fälla utslaget, från *male*.

Bland de från andra författare härrörande artiklarna i Jaults upplaga av 1750 finna vi några av intresse. Sålunda anmärker Le Duchat till ordet *méfaire*: «Dans ce mot et dans nos autres semblables, la première syllabe *mé-* ou *mes-* est purement Allemande; et c'est de l'Alleman qu'elle s'est glissée dans plusieurs verbes de la basse Latinité. C'est la même chose que l'Alleman *miss*, particule prépositive qui signifie tantôt le défaut, tantôt l'erreur, tantôt le dérèglement. Les Allemands disent *missbrauchen*

¹ Dictionnaire étymologique de la langue françoise par G. Ménage avec les observations de Pierre de Caseneuve, les additions du P. Jacob et de Simon de Valhebert . . . . ed. A. F. Jault, Paris 1750.

² Ménage dog 1692 och den 2^a upplagen av hans verk ombesörjdes av Simon de Valhebert. Detta förklarar måhända vissa inkonsekvenser, som där paträffas.

pour *mesuser*; *missdeuten* pour *malinterpréter* et ainsi du reste; et cette particule vient du verbe Alleman *missen*, c'est à dire manquer . . . .»

Och Jacob anmärker till *mépris*: «Je crois que dans le mot *mépris* et dans les autres semblables qui sont composés de *mé-* ou *mes*, comme on disoit antrefois, ce *mé* ou *mes* est formé de l'Alleman *miss* ou de l'Anglo-Saxon *mis*, particule prépositive qui signifie la privation, l'erreur, le défaut, le dérèglement. Cette particule est passée dans le Latin-Barbare et dans l'Italien sans aucune altération.»

Övergå vi från dessa etymologiska försök, som ju icke vila på någon vetenskaplig grund i modärn mening, till den nyare romanska filologiens representanter, så finna vi, att Diez¹ om vår fråga yttrar sig sålunda: *Minus*, wichtiges romanisches Präfix, fügt sich an Verba, Adjektiva, kaum an andere Substantiva als verbale, in der ihm zukommenden Bedeutung «nicht recht, nicht gehörig». Nur sp. und pg. wird ihm seine grammatische Form *menos* vergönnt, pr. und fr. wird es in *mes*, it. in *mis* syncopiert, so dass es hier mit dem synonymen dtsch. *mis* buchstäblich zusammentrifft; pr. Nebenform ist *mens*. Seit dem 9. Jh. zeigt sich die Abkürzung schon im Mlatein, wie in *misdicere*, *-docere*, *-evenire*, *-facere*. 1) Verba: it. *miscadere*, *-conoscere*, *-credere*, *-dire*, *-fare*, *-pregiare*, *-prendere*, *-usare*, altit. *mi-sperare* (f. *di-*) P. P. S. II 82. Sp. *menoscabar*, *-preciar*. Pr. *menscreire*, *-prenre*, *-prezar*, *mescaber*, *-caer*, *-chauzir*, *-conoisser*, *-creire*, *-penre*, *-prezar*. Fr. *mésallier*, *-estimer*, *-seoir*, *mécompter*, *-connaître*, *-dire*, *-fier*, *-prendre*, *-priser*, altfr. *mesaimer*, *-cheoir* (daher nfr. *méchant*), *-choisir*, *-conseiller*, *-errer*, *-faire*, *-garder*, *-haignier*, *-mener*. — 2) Nomina: It. *miscontento*, *-leale*, bei den Alten *menespreso* P. P. S. I 14, *minisfatto* P. P. S. I 322. Fr. *mécontent*, afr. *mesaise* (= nfr. *malaise*), *meseür* (-augurium). --- Im it. *meni-possente* und afr. *mains-né* (minus natus, jünger) bleibt *minus* als unmodificiert seiner Comparativbedeutung treu . . .

Samma ståndpunkt i frågan uttalar Diez i sin Et. Wörterbuch 5. uppl. s. 215 under *mis*, där han uttryckligen säger att detta prefix «ungefähr dem lat. *male*, besser noch dem deutschen *mis* entsprechend, beweist seine Herkunft von *minus* durch die südwestliche Form und hat mit unserm *mis*, woraus es zuweilen noch hergeleitet wird, keinen Zusammenhang.»

¹ Gram.³ II s. 434.

Chevallet¹ redogör för prefixets betydelse, exemplifierar det och tillägger: Les idiomes germaniques nous offrent une particule tout à fait analogue pour le sens, pour l'usage et pour le son. Tud. *mis*, *missa*, *missi*, particule inséparable correspondant au *mes* du français comme dans *missilichen*, déplaire, formé de *lichen* plaire. Goth. *missea* particule: *missadedins* méfait, formé de *dedins* fait. Anglosax. *mis*: *misbyrd* avorté . . . Danois *mis*: *mistrøe* se méfier . . . Suéd. *miss*: *misstro* . . . Allem. *miss*: *miss-trauen*. Holl. *mis*: *mistrouwen*. Angl. *mis*: *mistrust*.

Darmesteter² säger att «*minus* donne naissance à une particule inséparable *mes-*, *mé-* dont la signification est péjorative». I en not tillägger han: On ne peut rapprocher *mé(s)-* du germanique *miss-* à cause des formes que prend cette particule dans les autres langues romanes. L'esp. et le port. disent *menos*, le prov. dit *mens* et *mes*; on a là la filière complète qui conduit de *minus* à *mes*. L'italien *mis* (*minus*, *min's*, *mis*) arrive à se confondre pour la forme et pour le sens avec le mot germanique.

Meyer-Lübke³: «*Minus* ist erst im Romanischen und zwar noch nicht im Rumänischen mit Verben zusammengetreten um die Minderwertigkeit, allenfalls auch die Negation einer Handlung auszudrücken, und zwar zeigt nur der Westen die volle Form *menos*, während in Italien *mis* oder sogar blosses *s-*, in Frankreich *mes-* erscheint. Ex. it. . . . fr. . . . span. nur *menoscabar* verderben, *-preciar* verachten; portug. *menoscabar*, *-preçar*.

Samma åsikt uttalar förf. i sin Hist. Gram. der fr. Sprache² § 127 med en fonetisk motivering, till vilken vi återkomma.

Nyrop⁴: *mes* devenu *mé* devant une consonne, dérive du latin *minus* (dont la forme accentuée est *moins*). Il s'ajoute surtout aux verbes, moins souvent aux noms.

Brunot⁵: *mes* (*minus*). Ex. . . .

Herzog⁶ anser att «in Fällen wie *minus prendere* > *mes-prendre* darf man wohl in Hinblick auf die geographische Verbreitung der *n*-losen Formen germanischen Einfluss erblicken».

I en avhandling över negerande och pejorativa prefix i fran-

¹ Origine et Formation de la langue française² II s. 428.

² Traité de la formation des mots composés dans la langue française² s. 126.

³ Grammatik der rom. Sprachen II § 617.

⁴ Grammaire historique de la langue française III (1908) § 478.

⁵ Histoire de la langue française I s. 286.

⁶ Zeitschrift 23 (1899) s. 166.

skan¹⁾ behandlar H. Esser även prefixet *mé(s)*. Han påpekar den fonetiska svårigheten i att härleda *mes* ur *minus*, men erinrar om prefixets obetonade ställning, jämför det med *ministerium* > *mestier* samt hänvisar till spanskans och provensalskans former, som otvivelaktigt gå tillbaka på *minus*, vilket, enligt förf., bevisar att även franskans former ha detta ursprung. — Emellertid anmärker Esser, att franskans *mé(s)*- ingalunda, såsom Darmesteter vill göra gällande, motsvarar latinets *minus*, medan dess betydelse däremot sammanfaller med det germanska *miss*, som ju har stark pejorativ innebörd. Visserligen skulle man kunna antaga att *minus* spontant utvecklat sin betydelse till betydelsen i fr. *mé(s)*-. Men förf. är av den åsikt, att det tyska prefixet i fråga om betydelsen haft ett bestämmande inflytande på det franska, och detta av tre skäl:

- 1) Prefixet är sällsynt i sp., prov. och portug. men vanligt i fr. och it.
- 2) Redan på 800-talet finna vi i låglatinska texter *misdocere*, *misprendere* m. fl. dylika former.
- 3) I de flesta fall motsvaras en tysk sammansättning med *miss* av en fransk med *mé(s)*-.

*

⋆

⋆

Den nu lämnade översikten är ingalunda fullständig men för vår framställning fullt tillräcklig.

Det framgår av densamma, att den teori enligt vilken franskans *mé(s)*- är en fortsättning av latinets *minus*, använt såsom präfix, framförallt eller rättare sagt uteslutande stöder sig på tillvaron i olika romanska språk av vissa former, som tydligen vittna om detta ursprung. Det kan i själva verket icke råda något tvivel om att dessa former — spanskans och portugisiskans *menos*-, fornprovensalskans *menes*-, *mens*-, fornitalienskans *menes*-, *minis*· — verkligen gå tillbaka på *minus*. Men bevisar detta att franskans *mé(s)*- har samma ursprung? Ingalunda. Den hittills förbisedda möjligheten föreligger, att visserligen *minus* kontinuerats i ett antal former, men att icke desto mindre franskans *mé(s)*- i stort sett representerar det germanska *miss*.

¹ Hubert Esser, Die negierenden, bezw. pejorativen Präfixe im Französischen. Diss. Kiel 1909.

Vi skola till en början granska de ord, i vilka prefixet genom sin form visar sig vara en fortsättning av *minus* för att se, huruvida icke dessa former till sin morfologiska struktur visa sig olikartade mot flertalet av de franska formerna. Vi skola med andra ord se till huruvida de ifrågavarande orden kunna och böra uppfattas såsom sammansättningar av verbet med ett detsamma bestämmande adverb *minus*.

***minuspretiare.**

Sp. *menospreciar*, pg. *menospreçar*, fornpr. *mensprezar*, f. it. *menesprezar*, fr. *mépriser*.

Först må observeras, att det enkla verbet är en denominal romansk bildning och att **pretiare* aldrig existerat i latinet. Då vi tala om **pretiare* gäller det — såsom i det följande blir fallet även med andra ord — endast ett imaginärt substrat för de romanska formerna. Uppkomsten av det sammansatta verbet kan tänkas på två sätt. Antingen har man att utgå från juxtaositionen *minuspretium*, varav **minuspretiare* skulle vara en avledning. En dylik avledning av ett sammansatt ord vore icke i och för sig förvånande. Darmesteter¹ och Thomas² lämna exempel härpå ss. *franc-filer*, *maugréer*, *plafonner*, *sauegarder*, *malheurer*. Eller ock — och detta är väl sannolikast — har till **pretiare* adverbialt fogats *minus*. Alltså **minuspretiare* = värdera för litet, vartill det postverbala **minuspretium* = undervärdering. Betydelseövergången till *missakta*, *förakta* är helt naturlig.

Sp. *menospreciar* översattes i Sp. Akademin's ordbok med «tener una cosa ó á una persona en menos de lo que merece». Verbet har alltså här en betydelse, som står den ursprungliga vida närmare än fr. *mépriser*. *Menospreciar* kan förekomma även i sistnämnda betydelse, men då användes hellre *despreciar* l. *desdeñar*.

Pg. *menosprezar* förhåller sig på samma sätt som det sp. verbet.

Kat. *menysprear* likaså. Den svagare betydelsen synes också framgå ur detta exempel ur Montaners *Crónica* (se Labernia)³: «Oh fill que fas! ¿Perqué menyspreas lo meu manament? Llevat é fes ço que jo man.»

¹ L. c. s. 280.

² Les noms composés et la dérivation. Essais s. 50 ff.

³ Diccionari de la llengua catalana, Barcelona.

F. prov. Ex.

s'us fols ditz be, no'l deu hom *mensprezar*
 que'l profieg es d'aquel que'l sap gardar. Appel¹ 109,₅.
 Ni negun mandamen de Dieu non devam *menesprezar*
 ni tener per petit ni per vil. Appel 120,₈₂.
 E disseron entre els [li angel]: Veiatz d'aquesta anima en
 qual maniera *mensprezet* los comandamens de Den.
 Appel 117,₅₁.

I alla dessa exempel är betydelsen närmast *skatta för litet*.
 I det följande finna vi däremot betydelsen *förakta* fullt utbildad.

. . . quar qui cossira de sa mort leugieyramen *mespreza*
 la riqueza del mon, per so lo cossiriers de la mort es
 depenhs, que fer e romp ab l'espaza de *mesprezamen*
 l'alber que nais d'amor de bes temporals. Appel 115,₃₃₃.

Fornit. Intet exempel är mig bekant. *Mispregiare* jämte
spregiare, sprezzare, dispregiare, disprezzare betyda *förakta*.

Forufr. *mespriser* visar betydelsen *förakta* fullt utvecklad.
 Detta framgår bäst av de synonymer som ofta pleonastiskt äro
 fogade till de substantiviska avledningarna: *vergogne et mespri-*
sance, mesprisement et offense, mesprisement et dédain, contempt
et mesprisement etc.

*minuscomputare.

Sp. *menoscueta*. Descuento, satisfacción de parte de una
 deuda. Sp. Ak.

Forn. prov. *menescompte*. Fals prebostz, fals curials e fals
 jutges que emblon las emendas e las rendas a lurs senhors,
 e fan *menescompte* en despessas e en receptas. V. et Vert.
 fol. 14, Raynouard.

Fornfr. Den ursprungliga betydelsen synes leva kvar i följ-
 ande båda exempel, i vilka Godefroy oegentligt återger verbet med
omettre:

Que tant de bien nous en fist une
 Que des autres, a voir conter,
 Doit on tout le mal *mesconter*. J. de Condé, Pour quoi
 on doit femes honorer, 10, Scheler.

¹ Provenzalische Chrestomathie¹, Leipzig 1912.

Tous je les vis a la dance nouvelle
 Sans *mescompter* le tres preux champion
 Dit Hannibal vaincu par Scipion. Oct. de S. Gel. Sej.
 d'honn. f° 61 v° ed. 1526.

Även i följande ex. är betydelsen *räkna för litet* den naturliga:

Si li convient moult qu'il sace bien conter, car c'est un
 des plus grans perix qui soit en l'office de bailli que d'estre
 negligens ou poi soigneus de ses contes, por deus raisons:
 le premiere si est, porce que s'il *mesconte* sor li, li da-
 maces en est siens; le seconde, porce que s'il *mesconte* sor
 son segneur, et on s'en aperchoit, il pot estre mescreus de
 desloianté. Beaum. Cont. du Beauv., c. I, 10 Beugnot.

Övergången *räkna för litet* > *räkna vore sig för mycket*
 eller *för litet*, *räkna fel* är fullt naturlig.

minusvalere¹.

Fornsp. «Para el denuesto precursor del reto, se usaba tambien sin
 termino de comparación *menos valedes vos* Cid 3268, 3346,
 3334, donde el compuesto *menosvaler* significa *incurrir en*
infamia» Menendez Pidal, Cantar de mio Cid s. 883.

«Con adverbios hallamos compuestos inseparables: *menos-*
valer = *menos ser.*» Ib. s. 290.

Fornprov. *Mensvalensa* Minderwerth, Werthverminderung.

E la *menhsvalensa* dels deners de tota la iga costa L. s.
 Mim. consul. Martel I. 310. Levy S. W.

*minuscapare.

Sp. *menoscabar*. Disminuir las cosas quitandoles una parte;
 acortarlas, reducirlas á menos; Fig. Deteriorar y deslustrar
 una cosa, quitandole parte de estimación que antes tenia;
 Fig. causar mengua ó descrédito en la honra ó en la fama.
 Sp. Ak.

Bien espendie so tiempo, bien se estudiaba
 La doctrina que priso, non la *menoscababa*.

Berceo S. Millan 36.

¹ Bonnet, Le latin de Grégoire de Tours anför s. 309 not 3 följande
 exempel: *urbes adsedid, sed cum minus valuerit . . . peruenit*. Bonnet
 anser, att *minus valuerit* är elliptiskt med underförstått *cas expugnare*
 eller absolut = comme il n'était pas de force.

Madre, dijo el fijo, non serie derechura
 Tal alma de tal omne entrar en tal folgura:
 Serie *menoscabada* toda la escriptura.

Berceo Milagros 171.

Sancto fue el tu parto, sancto lo que pariste,
 Virgo fuiste ante del parto, virgo remaneciste.
 Pariendo *menoscabo* ninguno non prisiste.

Berceo Loores 26.

Portug. = sp.

Kat. = sp.

Fornprov. *menscabar*, *menhscabar*, *mescabar*, Levy anger
 S. W. som första betydelse «sein Ziel nicht erreichen, keinen
 Erfolg haben, ein Unglück, eine Niederlage erleiden».

Mais am ab leis *mescabar*

Qu'ab autre joi conquistar Peire Vidal 13, 44.

E lo duvandits R. Boyer estengut que se la dicha fon
 prenie negun *menesquap* que fos per sa falta d'ayssi a.
 XII. ans, que'l dich R. o deu adobar del tot a sa mission.

Act. Montp. S. 269^c 2. 30.

Fornfr. *meschever* avoir du malheur, échouer, se tromper.
 Godefroy.

Ame quan par pekié *meskieve*

Peu truevet mais ki li aidieve. Rendus de Moillieus,
 Careté CXXIV, 4 Van Hamel.

Moult fu grans la bataille, dusqu'au vespre dura,

Mais no crestientes durement *mescava*:

De soissante milliers la moitiés n'eschapa.

Ch. d'Antioche I v. 542. P. Paris.

Saine toi bien, ne poras *mescaver*

Que li vrais Dieus nous maint a sauveté.

Huon de Bordeaux 5361 A. P.

I alla dessa exempel från olika språk finnes något av betydelsen förlitet, något fattas i det uppnående av ett mål, som ligger i motsatsen till *meschever*, d. v. s. *achever*. Detta framträder också i följande exempel, där Godefroy översätter *meschief* med *dépense*.

Quand vient que le povere homme est venu, qui vient de pour-
 voier vitaille et a l'aventure a fait grand *meschief* du
 sien, dont il est en grand soussy . . . .

Quinze joies du mariage III, Bibl. elz.

Sp. **menos fallar**. Cf. Menendez-Pidal, *Cantares de mio Cid* s. 290.

Mas de quinze de los sos, *menos non fallaron* Cid 798.
Que si algunos furtare, o *menos le fallaren*, el auer me
aura a tomar. Ib. 1260.

*minuscredere.

Fornit. *menescredente*.

Cum fi un fiul *menescredente*, Monaci¹.

Fornprov. *menescreire, menscreire, mescreire*.

Cum fan los heretges e los *menescrezens*,

V. et Vert. fol. 102. Raynouard.

Fornfr. *mescroire* ne pas croire, refuser de croire. Godefroy.

Tro för litet > icke tro.

*minusprendere.

Fornit. de istis et his similia si meu demecto en colpa, como
ipsu Dominedeu lo sa, k'io *menesprisu* de sono (= caduto
in errore). Monaci 4,22.

séo minespreso² ajoti, merzé, a voi m'arenno.

Monaci 46,158 (enl. M. = disprezzato).

Fornprov. *mensprendre* faire erreur, tomber en défaut.

S'ieu en re *mesprenc* el dir

Sobretemers me fai falhir.

Arnaut de Mareuil. Raynouard.

Plus savis hom de me *menspren*. J. Rudel. Raynouard.

Sammanställningen *minus prendere* = *taga för litet* torde
väl först ha uppkommit med syftning på ett byte eller et köp.
Men att *taga för litet* är ett sätt att taga fel. Betydelseutvidg-
ningen till *göra misstag* är fullt naturlig.

*minus fallere.

Fornprov. *menesfallir* = dö. Opersonligt med *de*.

E si d'en Guillelm de Montpesler *menesfallia*, que Be-
renguers . . . ajut per fe . . . ad aquel son fraire . . .

Liber Instr. Mem. S. 258,10.

¹ Crestomazia italiana dei primi secoli.

² Den möjligheten är icke utesluten, att de italienska *men(e)s-for-*
merna äro lån från provensalskan.

Betydelsen av en minskning ligger redan i det enkla *falhir* och förstärkes ytterligare genom *minus*. Jfr. fr. *défaillir*. Man skulle också kunna tänka på en kontamination av *falhir* och *esser menhs*.

I ffr. finnes *mesfaillir* = commettre une faute. Godefroy.

*minus peccare.

Fornprov. *menespec* Nachlässigkeit; *mespecar* nachlässig sein.
Levy S. W.

E si o faziatz a *menespec* auria vos obs qu'en portesetz penedensa. Rituel Clédat XXIV 17. Levy S. W.

Kontamination mellan *mesfaire* och *pecar*?

*minus pesare.

F. prov. *menspes* Mindergewicht. Levy S. W.

No obstant que . . . . empero los marchantz . . . . beden que son trop de *menchpes*, no los bolen prene au sobredeyt pretz. Jur. Bordeaux II 24. Levy S. W.

Den nu gjorda översikten visar, att i de ord där prefixets ursprung ur *minus* är formellt klart, också betydelsen väl stämmer med detta ursprung. Härifrån utgöra dock *mensfalhir* och *mespecar* på sätt och vis undantag. Vi ha redan antytt möjligheten, att kontamination föreligger. Saken betyder för vår undersökning intet, då ju egendomligheten vore lika stor, även om suffixet hade rent pejorativ mening och icke hade kvar något av *minus*.

Vad själva arten av de nu genomgångna orden angår, äro de oegentliga sammansättningar (juxtapositions). *Minus prendere* (*prendo*, *-is* etc.) är en naturlig syntaktisk kombination, som så småningom till följd av sin starka frekvens smält ihop till ett ord.

Ett av orden gör i detta hänseende svårigheter, sp. pg. *menoscabar*, f.pr. *menscabar*, ffr. *meschecer*.

Vore *minus* att betrakta som ett prefix, kunde man ju utan vidare häri se en regressiv bildning ur *acabar*. Till stammen **cabar* skulle man då ha fogat *menos*, på samma sätt som i franskan *re-*, *des-*, *es-*. Både i franskan och provensalskan skulle en sådan förklaring — med utgångspunkt från germ. *miss-* — vara möjlig. Men i spanskan ha vi tydligen att göra med *minus*, som icke var något prefix. Och då ordets uppkomst svårligen

kan antagas vara olikartad i de olika språken, nödgas vi förkasta denna möjlighet även för franskan och provensalskan.

Rörande uppkomsten av *acabar* etc., ha olika åsikter gjort sig gällande. Diez¹ utgår från *caput* i betydelsen *mål, slut*, och vi skulle då ha att göra med en parasyntetisk bildning: **ad + cap + are* = bringa till slut, fulländning. Detta är också Meyer-Lübkes² och Körtings³ uppfattning. Men Bernitt⁴ utgår i fråga om franskan från det enkla *chever* < **capare*, vartill skulle bildats sammansättningarna *achever, deschever, meschever* och *rechever*. Formellt taget låter denna hypotes försvara sig. Men *chever* är ett i jämförelse med komposita sällsynt verb, som har en speciell betydelse näml. intr. *sluta*. Det synes troligt, att det är en avledning av *chief* i bet. *slut* (cf. *finer—fin*) och man kan knappast antaga, att de transitiva komposita, det här mest gäller, skulle basera sig på detta verb.

Ascoli⁵ framhåller, att Rumänien och Italien utgå från stammen *capit-*, Gallien och Iberiska halvön från *cap-*. På sistnämnda område har **accapare* fått betydelsen *fullända, avsluta*. Nu äga alla nykeltiska tungomål ett ord *hwenno*, som på samma gång betyder huvud och slut, samt en avledning bildad med en till betydelsen med *ad* besläktad preposition, vilken avledning just betyder *avsluta*. Kelter och keltiberer skulle nu vid romaniseringen ha översatt detta verb med **accapare*.

Vad *menoscabar* beträffar utgår Diez l. c. från *menos cabo* = dålig utgång, varav verbet *menoscabar*. Körting s. v. är oviss om, huruvida verbet eller substantivet är utgångspunkten.

Naturligast är utan tvivel att för *acabar, achever* antaga parasyntetiskt ursprung. Detta blir både morfologiskt och semasiologiskt fullt enligt med språkens natur. Men detta hindrar icke, att även en enkel avledning till *capum* på ett tidigare eller senare stadium kan ha gjorts, och vi ha ju faktiskt en sådan i fr. *chever*, prov. *cabar*. Liksom *chever* och *cabar* äro intransitiva, så även *meschever* och *mescabar*, som dock även är transitivt.

Man nödgas antaga — och detta antagande har ingenting

¹ Etym. Wörterbuch s. 4.

² Et. W. 1668.

³ L. R. W. 77.

⁴ Lateinisches *caput* und *capum* nebst ihren Wortsippen im Französischen. Kiel 1905, s. 140.

⁵ Archivio glottologico XI s. 427 ff. Jfr. Meyer-Lübke, Zeitschrift XV s. 271.

osannolikt — att även i sp. och pg. ett enkelt *cabar* har funnits, fast det, tidigare än fallet blev i franskan och provensalskan, dukade under i konkurrensen med *acabar*. Men dessförinnan hade en sammansmältning hunnit äga rum mellan *menos* och *cabar*, som visade sig lifskraftig och lämpad att uppbära olika betydelseskiftningar.

Jag tror alltså icke, att vi ens i *menoscabar* ha något bevis för en verklig prefixfunktion hos *minus*.

Vi skola nu betrakta några av de sammansättningar med *mes-* i franskan, som icke motsvara de nu genomgångna orden. De äro hämtade ur Godefroy och Dictionnaire général:

mésaler s'égarer G.

mésavenir ops. mal réussir G.

mésaventure aventure fâcheuse G.

mesbaillir maltraiter G.

méchoir ops. tourner mal, causer mésaventure D. G.

méfaire faire mal D. G.

mesconseiller donner de mauvais conseils G.

médire dire de qn le mal qu'on sait sur son compte D. G.

méconnaître ne pas connaître D. G.

mesentendre entendre mal, ne pas comprendre G.

meserrer s'égarer G.

mesestance mauvaise situation, malaise G.

messéant qui sied mal D. G.

mesgeter mal jeter G.

meshait dommage, tort G.

mesmarier mal marier G.

mesparler parler mal, médire G.

I de nu uppräknade sammansättningarna, som tillhöra 11- och 1200-talen och som skulle kunna betydligt tillökas, är prefixets betydelse en helt annan än i de förut genomgångna orden. Vill man här se *minus*, måste man åtminstone förutsätta en anse- nlig betydelseförskjutning. En sådan är i och för sig icke omöjlig. Men flera omständigheter tala dock för ett annat för- hållande.

- 1) Då *minus* förekommer i sammansättningar även i spanskan och portugisiskan, varför har det icke där fått en liknande eller åtminstone jämförlig användning?

- 2) I de språk, fornprovensalskan och fornitalienskan, där prefixet förekommer under två former, en med en utan nasal, förekommer nasalen just i de ord, i vilka betydelsen *minus* kan spåras.
- 3) Det germanska *miss*, som i fonetiskt avseende icke gör några svårigheter, har alldeles samma betydelse som franskans *mes*, ja förekommer i en stor del motsvarande germanska ord. Jag anför efter Esser l. c. *méconnaître* = mht. *misskennen*, *méconseiller* = *misseråten*, *mécroire* = *missegloben*, *médire* = *missereden*, *missesagen*, *médonner* = *missegeben*, *méfaire* = *missetuen*, *méprendre* = *missegreifen* etc.
- 4) Antar man att detta germ. prefix kontinuerats i franskan, provensalskan och italienskan, så är proportionen fullt naturlig, i det franskan, som mest utsatts för det germanska inflytandet, visar den största frekvensen, därefter provensalskan och italienskan, medan spanskan och portugisiskan icke påverkats.
- 5) Övergången från *minus* > *mes*, *més* i de ord där *minus* förekom blir då fullt naturlig, i det ett under antagna omständigheter nästan oundvikligt prefixbyte föreligger.

*

*

*

Om således allt synes tala för att *miss* ligger till grund för franskans *mé(s)-*, så återstår oss att se till, huruvida trots allt den fonetiska möjligheten är för handen, att *minus* utvecklats till denna form. Efter min mening är en sådan utveckling icke möjlig. Av alla de författare, som omfatta etymologien *minus*, har blott ett ringa fåtal ägnat den fonetiska sidan av saken någon uppmärksamhet.

Det gäller först frågan, huruvida den protoniska icke initiala vokalen ljudlagsenligt kvarstår eller faller i **minuspretiare* och dermed likställda ord.

Meyer-Lübke, som mest utförligt behandlar frågan och mot vars framställning jag därför i det följande riktar mig¹, säger i

¹ Historische Grammatik der franz. Sprache §§ 127 och 179. Jfr. även Zeitschrift XV s. 211 rec. av Bourciez, *Éléments de linguistique romane*: "dass *minus* ausserhalb Frankreich wirklich Prefix geworden sei, möchte ich jetzt bezweifeln, da span. *menoscabar* eine Umgestaltung von prov. *menoscabar* sein kann, jedenfalls aber ist germ. *miss* an der Ent-

§ 127 av sin franska grammatik, efter att i föregående § ha redogjort för den Darmesteterska lagen, att de av densamma berörda, i och för sig enkla förhållandena kompliceras, då den protoniska vokalen efterföljes av en konsonantgrupp. Huvudregeln (d. v. s. att protoniken faller) synes oförändrad framför *s* + kons.: *mestier* < *ministerium*, *mostier* < *monisterium (för *monasterium*), *loincel* < *glomuscellum*, *mesprisier* < *minuspretiare*, medan de germ. *seneschaut* och *mareschaut* tydligen äro yngre.

Är denna Meyer-Lübkes ljudlag riktig, skulle således prefixet *minus* regelbundet gå till *mes*, naturligtvis förutsatt att inga fonetiska hinder för en sådan utveckling, fränsett den protoniska vokalen, förefinnas.

Frånse vi nu *minus*-orden, så utgöras stöden för denna ljudlag alltså av *ministerium* (och *monisterium*) samt *glomuscellu*.

Vi skola först betrakta det sistnämnda ordet. Thomas behandlar detsamma Romania XXV s. 83¹ och citerar en del äldre och yngre tvåstaviga former samt dessutom följande trestaviga, som tillhöra fornfranskan men icke upptagas av Godefroy: *lemoissel*, *lemuissel*, *lemussel*. Horning anför Zeitschrift XXII s. 562 några modärna sydvestliga former av samma typ: *grumechon* (Fertiault, Langage verduno-chalonnais), *gremiciau* (Lyon). Utom *loinseau* behandlar Thomas l. c. s. 89—90 tvänne andra ord, som höra hit. Sålunda härleder han *rinseau* ur *ramuscellu, men citerar också formen *rameissel*, som han anser vara en analogisk bildning efter *arbreissel*. Vidare *ruisseau* av *ricuscellu. Detta sistnämnda intresserar oss icke med avseende å den förtoniska vokalen, som ju, sedan *o* fallit, träder i hiatus till initialen och kvarstår redan av denna avledning.

Det synes av de båda nämnda orden framgå, att, vilket Meyer-Lübke redan Z. XXI s. 153 accepterar, den protoniska vokalen kan falla framför *sc*. Huru de trestaviga formerna skola förklaras — om de äro dialektala eller analogiska — lämna vi därhän. Men vad som måste betonas är, att det gäller *sc* + *e*, *i*. Det är i och för sig ovisst, om *sc* kan jämnställas med *sp*, *st*, och alldeles särskilt är en sådan ovisshet berättigad vid *sc* + *e*, *i*.

wicklung unschuldig, da sich fr. *mescheoir* zu *minuscaudere* genau so verhält, wie *mestier* zu *ministerium*, die Bewahrung des *e* in prov. *menestier* entspricht».

¹ Se även Essais de philologie française s. 331.

då *c* i detta fall mycket tidigt torde ha undergått förändringar, som helt och hållet kunna ha ändrat förutsättningarna för den föregående vokalens behandling. Wallensköld¹ antar metates av *sc* > *cs* framför *o*, *u*, Bourciez² utsträcker detta antagande även till *sc* + *e*, *i*. Det framgår icke, huruvida Thomas omfattar denna mening, men pikardiskans *loinsel* icke *loinchel*, *rinsel* icke *rinchel* tala för denna möjlighet. Förhåller det sig så, har man i dessa ord icke längre att göra med protonisk vokal framför *sc* utan framför *cs*, och orden förlora i alla händelser sin betydelse för bedömandet av den protoniska vokalens behandling framför *sp* och *st*. Och då metatesen icke gäller *sc* + *a* (*musca* > *mouche*, *Rantiscal* > *Rantechaux*), så betyda de ovan diskuterade orden icke heller någonting för **minuscadere*, det enda ord av någon betydelse i vilket *minus* fogats till ett ord med initialt *c*.

Återstå *ministerium* och **monisterium*. Om dessa ord har länge en livlig diskussion pågått. Man antog redan tidigt att *ministerium* i vulgärlatinet blivit *mi(n)sterium*, som sedan i franskan regelbundet blev *métier*. I sin recension av Berger, *Die Lehnwörter in der franz. Sprache ältester Zeit*, uttalar Gaston Paris³ gentemot Berger den åsikten, att *menestier*, Eul. 15, och *menestrel*, Alexis 65 d., icke böra fattas såsom lärda ord, utan såsom populära, fullt regelbundna former, i vilka den protoniska vokalen kvarstår framför den följande konsonantgruppen. Däremot kan formen *mestier* lika litet som *mostier* vara normal utan torde finna sin förklaring i någon kontamination. För sin del är Gaston Paris benägen att antaga möjligheten av en inverkan från *mysterium*.

Rydberg⁴ påpekar synkoperade former hos Plautus: *min(i)steriis* (Pseud. 772), *min(i)stremus* (Stich. 689), *min(i)strabit* (Cure. 369), former som, säger förf., naturligtvis reducerats till *misteriis* etc. Även Lindsay⁵ åberopar formen *misteriis* (Pseud. 772), dock under erinran om att mskr. har *miseriis*. Samma form åberopas av Gierach⁶, som för övrigt delar Meyer-Lübkes uppfattning rörande protonikens förhållande framför konsonantgrupp. (Han reserverar sig dock mot dennes antagande av ett

¹ Mélanges Wacklund s. 145 ff.

² Précis historique de phonétique française § 136.

³ Journal des Savants 1900 s. 366; Mélanges de linguistique s. 315.

⁴ Zur Geschichte des französischen a I s. 12.

⁵ The latin language s. 173 o. 202.

⁶ Synkope und Lautabstufung Beihefte 24 s. 91.

*minuspretiare och anser ordet för en fransk sammansättning av *mes* och *priser*. Om ursprunget till *mes* yttrar han sig icke.) Herzogs Zeitschrift 23 (1899) s. 466 uttalade förhoppning, att hänvisningen till Plautusformerna skulle göra definitivt slut på striden om *métier*, torde emellertid knappast bli förverkligad. Det anförda stället i Pseudolus anses av den senaste Plautusforskningen alls ej böra emenderas, utan läsarten *miseriis* antages vara riktig, och för de övriga ställena antages förkortning av den positionslånga stavelsen, icke synkope.

Men om således den synkoperade formen icke är belagd i latinet, så är dess tillvaro från latinsk synpunkt i betraktande av för övrigt konstaterade tendenser till vokalbortfall antaglig, och då den efter min mening är en nödvändig förutsättning för fr. *mestier*, så tvekar jag icke att antaga dess existens, även om den åter måste betecknas såsom hypotetisk. Och den bör i så fall — i likhet med vad Gierach l. c. visar vara fallet för så många ord och såsom Herzog¹ även antager — betraktas såsom en allegroform existerande jämte lentoformen *ministerium*, som kontinuerats i det ovannämnda *menester* Eul. 10, sp. *menester* etc.²

Ty att såsom Meyer-Lübke Gram. I § 274 och Hist. Gram. d. fr. Spr. §§ 127 och 179 samt Gierach l. c. jämnställa till tiden bortfallet av den protoniska vokalen i *ministerium* och *minuspretiare* med den Darmesteterska lagens verkan synes mig av följande anledningar omöjligt:

1) försvinnandet av *n* kan i så fall icke förklaras.

n framför *s* föll som bekant mycket tidigt³. Att detta försvinnande måste ha ägt rum före utljudslagen är klart redan därav att t. ex. *mansit* > *mest*. Fritt *a* hade börjat utveckla sig mot *e* före utljudslagen: *paret* > *pert*. Fölle finalen först efter *n* skulle vi få *manst* och även om *n* sedan fölle skulle vi dock få *mast* icke *mest*. Vi måste alltså antaga utvecklingsgången *man-sit* — *masit* — *mest*. Men protonikens fall är enligt den allmänna åsikten samtidigt med finalens.

Detta kan icke bortförklaras genom de ljudlagar Meyer-Lübke l. c. § 179 uppställer för behandlingen av trekonsonant-

¹ Streitfragen der romanischen Philologie (1904) s. 106.

² För *monasterium* kan man acceptera Herzogs förklaring l. c. att till kortformen *monsterium bildats ett *monisterium efter mönstret av *ministerium*. Detta *monisterium ligger till grund för it. *monistero*, prov. dial. *monestier*, fr. ortnamnet *Monétier*.

³ Se Einführung² § 136.

grupper. Han säger: «Treten sei es primär, sei es infolge von Synkope, drei Konsonanten zusammen, so bleibt auch hier der in fester Stellung stehende Silbenanlaut unverändert, der ihm vorangehende wird, sofern er ein alter Verschlusslaut ist, behandelt wie bei zwei konsonantischen Verbindungen; sind aber beide Konsonanten solche, die am Silbenschluss zwar sich verändern, aber zunächst nicht schwinden, so erweist sich *r* als der stärkste, dann *m*, *v* schwächer als *m*, *s* stärker denn *n* und *r*». Såsom exempel på att *s* är starkare än *n* anföres *mostre* < *monstral*, *mestier* < *ministeriu*, *mostier* < *monasteriu*, *mespriser* < **minuspretiare*. Det första ordet hade ju för länge sedan reducerats till *mostrat* och bevisar således intet. Vad de båda andra angår hade i *ministerium* gruppen *nst* redan i latinet efter min mening förlorat sitt *n*, medan gruppen *nsp* i **minuspretiare* förlorade sitt genom inflytande av *miss*. Gruppen *nst* var för resten icke alldeles främmande för språket: I p. sg. o. pl. *plainst*, *plainstrent* o. d., pr. konj. *commenst*, *monstre* (lärt) *hanste* och ännu andra. Bortser man från dessa ord samt från de germanska *first*, *harm-skara*, i vilka den för franskan främmande konsonanthopningen, såsom alltid i låneord, vid inlåningen anpassades efter gängse språkvanor, gäller för trekonsonantgrupper efter min mening, att den mellersta vokalen faller, om icke de båda senare bilda initialgrupp¹. Är detta fallet behandlas den första såsom i grupp av två konsonanter.

Här är platsen att tala om den förklaring som framlagts av Thurneysen och Baist². Dessa författare påpeka, att inljudande såväl som initialt *s* + *kons* fordrar vokal framför sig men att mot denna regel strida fr. *mestier*, *mostier*. Gruppen *ns* hade emellertid i senlatinsk tid under inverkan av litteraturspråket och nya komposita med *con* och *in* åter blivit möjlig, såsom framgår av det samromanska *pensare*. Men dessa förhållanden räckte icke till att återinföra *ns* framför konsonant, vilken kombination i sp. och it. är rent lärd. Men även denna grupp påtvangs franskan och provensalskan, nämligen genom prefixet *minus*. Till en början uppträdde detta framför konsonant såsom *menes-*, som ofta förekommer i fornpr., där det emellertid reducerades till *mens* till följd av den känsla, man alltjämt hade av dess identitet med ad-

¹ Jfr. E. Staaff, Étude sur quelques problèmes de phonétique française s. 18 o. 33.

² Zeitschrift XVIII 1891 s. 277.

verbet. När sålunda *menes-* i sammansättningar gick till *mens-*, följde *menestier* omedelbart i spåren såväl i fr. som i pr., *monastier* i fr., alltså fr., pr. *mestier*, fr. *mostier*. Då provensalskans *menes-* ännu icke är utdött på 1100-talet, så är *menester* Enl. 10 att anse såsom normalt och reduktionen inträffade mellan Eulalia och Clermonttexterna (Passion och St. Léger). Språket lät snart *n* falla, **menstier* är aldrig belagt, *monstier* blott i St. Léger och även i *minus*-orden överväger *mes-*.

Denna förklaring lider av svagheter, som efter min åsikt göra den oantaglig. 1) De ord som hade *ns*, ss. *pensare*, tillhöra det lärda språket och kunde ej påverka folkspråket därhän att göra denna grupp kurant. 2) Det är visserligen sannt att i prov. *menes-* i vissa ord, där betydelsen var sådan, kunde associeras med adv. *menhs*. Men detta var icke fallet i det stora flertalet ord och det är just i de ord där en association med *menhs* ej kan antagas, som formen *mes-* är den enda brukliga. 3) Om pref. *menes-* blev *mes-* av den anledning förf. angiva, är det dock ytterst osannolikt att detta skulle inverka på *menestier*, där *menes-* alls ej kunde kännas som prefix. 4) Att, även om man godtager förf.s teori för övrigt, språket snart skulle låta *n* falla, är ett obevisat påstående.

2) Den samtidiga existensen i provensalskan av *menes*, *mens* och *mes* blir i så fall oförklarlig. Ty om man också för *ministerium* kan och bör antaga en synkoperad form i latinet, så är detta omöjligt för *minus*-komposita, som uppkomma först under en vida senare period. Och antaga vi att **minus-prendere* skall ge *mesprendre*, huru skola vi då förklara formerna *menesprendre* och *mensprendre*? Skulle i vissa ord samhörigheten med *minus* ha känts och motverkat den fonetiska utvecklingen? Detta skulle på sin höjd förklara *mens* men icke *menes*. Och det är föga sannolikt även av den anledningen att *minus* i de ord där det en gång förekommit hade undergått en betydelse-skridning, som jämnställde dem med det stora flertalet hithörande ord. Snarare skulle man då kunna förklara *mes*-formerna genom inflytande från franskan, men då återstår deras förklaring i detta språk, så att därmed vore icke mycket vunnet.

3) Bland ortnamnen finnas två, som tala för protonikens kvarstående, det redan anförda *Rantiscal* > *Rantechaur* (Doubs) samt *Genestoialum* > *Genneteil* (Maine-et-Loire)¹.

¹ P. E. Lindström, Anmärkningar till de obetonade vokalernas bortfall i några nordfranska ortnamn. Upsala 1892.

Av vad vi nu sagt torde framgå, att det möter mycket stora, för att icke säga oöverstigliga svårigheter att förklara de här diskuterade orden såsom fallande under den Darmesteterska lagen.

Härtill kommer, att även om *mépriser*, *méprendre*, *méchoir*, *meschever* skulle kunna förklaras på detta sätt och alltså — emot vad i själva verket är händelsen — den protoniska vokalen i dem skulle försvinna och *n* därefter förstummas, detta ingalunda skulle förklara alla *minus*-komposita. I de vilkas verb börja med vokal finnes ingen anledning att antaga förstummande av *n*, och dessa skulle i alla händelser få anses analogiskt omformade efter de förstnämnda.

Med den förklaring jag ovan angivit försvinna alla svårigheter.

- 1) *minus* har prefigerats ett fåtal verb, som äro att betrakta ss. uppkomna genom juxta-position. Detta förklarar formerna *menos*-, *menes*-, *mens*-.
- 2) Franskan, provensalskan och italienskan ha bland de germanska element, som inträngt i dessa språk, även mottagit prefixet *miss*. Detta förklarar formerna *mes*-, *mis*-.
- 3) De ursprungliga sammansättningarna med *minus* ha till sin form påverkats av detta prefix, så att i franskan inga formella spår av prefigerat *minus* finnas, medan fornprovensalskan och fornitalienskan erbjuda vissa inom kort försvinnande rester därav.
- 4) Möjligheten av en påverkan i motsatt riktning är icke utesluten, då *minus*-orden, ehuru få, voro vanliga. Särskilt kan en sådan tänkas i prov. och it. där det germanska inflytandet var mindre. Ett eller annat ord sammansatt med germ. *miss* förekommer därför måhända i dessa språk sporadiskt med *mins*, *mens* under nämnda inflytande (ex. it. *minisfatto*).

Ovanstående reflexioner ha endast haft till ändamål att belysa frågan om ursprunget till suffixet *mé(s)*- i franskan. I ett snart utkommande arbete om negativa och pejorativa suffix i detta språk får jag tillfälle att redogöra för prefixets frekvens, dess betydelser och vissa morfologiska förhållanden, som vid dess användning äro av intresse.

Uppsala, Mars 1918.

Etymologiserende Notitser. XI.

Ved E. Jessen.

Her leveres fortsatte Tilføielser angaaende Normandifolkets Nationalitet, norsk eller dansk. Lexicalia yde herom Et og Andet. Særligere danske Navne indskrænkes i Domesdaybogen ved Normannerindvandringen i England, ere altsaa ikke importerede fra Normandiet, men langt tidligere ved dansk Indvandring i den senere Del af det 9de Aarhundrede. I hvilken Grad et Antal tydske Navne vare blevne Mode i Normandiet og derfra kom ind i England, skulde gjerne vises med rigeligere Exempler end *Walter* og *Wilhelm* (disse anførte i No. X). Ogsaa kunde endnu fler af de stadigt neutrale Compositionsled (af Art som de før omtalte *-bec*, *-bourg*, &c) fortjene at anføres.

Achi, *Aki* (o: *Aage*), i Ellis's Lister 11 Gange før *Wilhelm Erobrer*; under ham Ingen af det Navn. Det er særligere dansk, af den i Dansk yndede Slags tostavelser usammensatte Navne (som videre *Auti*, *Tosti*, &c); findes ikke i *Landnáma*, og, hvis i Norge, da vel ved Laan fra Dansk.

Auti, i Ellis's Lister 5 tenentes før *Wilhelm*; under ham 4; disse synes efter Localiteterne at være 4 af de foregaaende 5. Det staves 4 Gange *Outi*. Det er særligere dansk (findes ikke i *Landnáma*), og er indkommet i England, medens Dansk endnu havde de oprindelige Diphthonger (ikke *ø* for det gamle *au* og dets Omlyd *øy*), antageligvis da ved den egentlige Indvandring efter Midten af 9de Aarhundrede. 1 Gang er det latiniseret, ikke til *Auto*, men til *Autius*, hvilket ikke maa forlede til der at forudsætte dansk Form paa *-ir* (declineret som *hirðir*, *Styrmir*, &c); thi isaafald havde det haft Omlyd: *Oyti-r (islandsk *Eyti-r; cf. *skeytir*, *steypir*, *-feykir*, *seyðir*, *reynir*, *eyrir*, &c). I dansk Stavning skjuler denne Omlyd sig, sees efter Overgangen til *o*

slet ikke, og i Runer (uden Bimærker) heller ikke, da i Runer AU betyder baade *au* og *øy* (cf. f. Ex. AUSTAIN 3: *Øystein-n*). I Angelsaxisk og i Domesday derimod sees i danske Navne denne Omlyd, stavet *ai*, *ei*; Ex. *Aistan*, *Aiulf*, *Eiulf*; noget *Aiti* findes ikke. I ældgammelt Dansk blive *Auti* (declineret som *hani*, *Åki*, &c) og *Øytir* to forskellige Derivata. Til *Auti* svarer angelsaxisk *Eata*, nedertydsk *Oto*, høitydsk *Ozo* (med tydsk Overgang af *au* til *ō*). — Der har existeret nordisk Navn *Auði*, hvortil svarer angelsaxisk *Eada*, nedertydsk *Odo*, høitydsk *Oto*. *Auði* og Femininet *Auð-r* kunne begge sammen med *Auti* høre til primair Rod *au*, med forskellige Suffixer. At antage *Auði* og *Auti* for ældgamle Laan fra Tydsk (før Tydsk gjorde *au* til *ō*) er helt uforanlediget, da Præsumption er for oprindelige almen-germaniske Navne af Rod *au*. *Auti* er da tidlig uddødt i Dansk, ligesom f. Ex. *Frāni* (den Glimrende eller den Glubske), der, saavidt jeg veed, ikke kan documenteres i Danmark og Norge, men i England ved Piratføreren *Fræna* (angliseret), samt ved *Frane*, *Frano*, 5 Gange i Domesday før Wilhelm, 1 Gang under ham. — Cf. ndf. under *Odo*, *Oto*.

Bald(e)win(us), tydsk Navn (især bekjendt i Flandern), findes i Ellis's Lister 4 Gange før Wilhelm, under ham 10 Gange. Det blev ikke senere almindeligt i England.

Bondi (-o, -us, -ius, *Bunde*, -a, -o, -us, -ius), særlig dansk Navn af omtalte almindelige Slags. I Listerne 23 Gange før Wilhelm, under ham 2 Gange.

Bur i fransk Stednavn (*Bur-le-Roy*) er aldeles neutralt, almengermanisk i Betydning Bosted, Hus, Kammer, Fuglebur; gammeltydsk *būr*, nu *Bauer*. I Hildebrandslied: «furlet er in lande luttilla sitten brut in *bure*, barn unwahsan»: han forlod i Landet en liden En siddende, Brud i *Buret* (Jomfruburet), uvoxent Barn (Brud 3: trolovet, som endnu i Tydsk).

Dane, Dene som Personnavn, eller som Led i Person- og Stednavne i England, behøver ikke at være indkommet fra Danmark. *dan* er ikke særligt dansk Ordrod, men særligere tydsk og engelsk. *Healfdene* i England kan, ligesom *Halodan* i Norge og Sverig, have været ogsaa indfødt, om det end vitterligt ofte er Piratførnavn. Ligesom *Northman* (No. X, P. 54) forekommer *Dan* i Domesday som egentligt Personnavn (ikke Tilnavn), før

Wilhelm 3 Gange, skrevet *Dane*, *Dena*, *Dene*; desuden et *Dane-mundus* (udansk). Ogsaa i andre Documenter forekomme saadanne Personnavne, desuden saadanne Led i Stednavne, hvor Præsumption bliver for, at Forleddet antyder enkelt bestemt Person. Allerede længe før dansk Indvandring (der begyndte efter 860) treffes Navne af samme Rod som nedertydsk *dane* (Niederung an Flüssen; cf. det svenske *Danmark* i Egnen ved Fyrisaa), flamsk *denne*, høitydsk *tenne* (pavimentum, Terskegulv), engelsk *den* (Hule), angelsaxisk *denu* (Dal). Biskop *Deneberht* (-*briht*) (udansk) har undertegnet mindst 7 Documenter i Aarene 801—11 (Thorpes diplomatarium P. 45—61). En *Deneheah* (udansk) nævnes i Document Aar 747, hvilket dog af Udgiveren er bestjernet som mistænkt (Th. P. 30). I ligeledes bestjernet Document af 761 underskrives: «signum manus *Dæne* abbatis» (P. 36); og i Document Aar 854 læses: «on *Dæneheardes* hegeræwe» (Kembles codex diplomaticus II, P. 54). Hvis *Dæne* er normalt stavet, er det et andet Ord af samme Rod (og skulde i Islandsk hede *Dæni-r, eller *Dáni). 2 Documenter fra Tid 791—6 (oldest English texts, ed. Sweet, P. 432) have *Deneferði* (latinsk Genitiv). Onomasticon Anglosaxonicum (ed. Searle) har (mest før dansk Indvandring) endel udanske Composita: *Dene-beorht*, *-burh*, *-frith*, *-gar*, *-gyth*, *-heah*, *-heard*, *-hild*, *-mund*, *-weald*, *-wulf*. I index til Thorpes diplomatarium opføres Stednavne: *Deniceswurth*, *Dene-sig*, *Deneham*, *Denford* (1ste Led vel Personnavn). Lignende tyske Personnavne: *Danius*, *Dano*, *Ten(n)o*, *Danila*, *Daning*, *Dan(a)burh*, *Tanburch*, *Danafrid*, *Danafrida*, *Danagildis*, *Danahildis*, *Denihart*, *Denewald*, *Deniold*, *Tanuuald*, med Stednavne: *Denisburc*, *Dennisthorp*, *Dannistath*, *Tenindorf*, *Teninchusen*. Nogle Stednavne kunne høre til *Tanne*, nedertydsk *danne*, *denne* (vel af samme Rod), forældet *tan(n)* (Skov), f. Ex. *Tanahusen*, *Tanpach* (-bach), *Dambach*, *Teneberc*, *Danene wilare*. — Om Stednavne i Normandiet med Forled *Dan-*, *Den-* gjelder det Samme som nu anført. *Danneval*, *Danbeuf*, *Dancourt*, *Dennerille* indeholde vel samme Forled, venteligt som Personnavn, indkommet snarest fra Tydskland, hvor Roden endnu var ilive, muligvis ogsaa fra England, og da fuldt saa vel efter Wilhelms Englandstog som før (cf. udf. under *Tancred*). At Danske ikke dominerede i Normandiet, skjønnes bl. A. af Mangelen paa Endelse *-by*, og af danske Navnes Nedgang i Domesday efter Erobringen. At endel dansk Almue var indkommen, er antageligt. Men det tilstedelige Antal af Baronier har saa tidligt været optaget af Norwegienses,

at i Tilfælde af paafølgende danske Tog til Normandiet (under en eller anden Harald) have Førerne ikke kunnet trænge sig ind, men været nødte til at vende hjem eller forsøge sig andetsteds (i Spanien?). — Benævnelse *Danmark* om Land nord for Eider er maaske opstaaet i Tydsk, optaget først ved Eider, derefter udvidet i Anvendelse.

-digue i franske Stednavne er neutralt (bortseet fra høitydsk *Teich*).

Eudo fremmed Navn, sikkert tydsk, bragt til England fra Normandiet (ikke senere almindeligt i England). Hos Ellis 1 Gang før Wilhelm, under ham 9 Gange. Kunde have Aflyd i Forhold til *Odo* (oprindelig *Audo*), og confunderedes i Tydsk bl. A. med *Odo*. Samme Person kan treffes skreven *Eudo*, *Odo*, *Oddo*, *Otto*, *Hugo* (se f. Ex. index til Langebeks scriptores). Form *Eoto* findes, samt et *Eozo*. (Confundering med høitydsk *Ozo*?).

-gatte i fransk Stednavn (*Houlegatte*) er neutralt (bortseet fra høitydsk *Gasse*).

Gislebertus (nu *Gilbert*), tydsk Navn. Hos Ellis 1 Gang før Wilhelm, under ham 25 Gange.

Go(i)sfridus, tydsk Navn; hos Förstemann regnet for Eet med *Gautfrid*, *Gauzfrid*. I Listerne. 1 Gang før Wilhelm, under ham 27 Gange. Nu engelsk *Geffrey*, *Jeffry*, der tillige gjengiver *Gotfrid*, og vel *Gal-* eller *Gaufrid*. Samme Person kan treffes som *Gaut-*, *Gauz-*, *Goz-*, *Godt-*, *Gode-fridus* (index til scriptores).

Gurt. *Guret*, *Gurert*, *Guerd*, *Guert(us)*; ๑: *Gyrd*, dansk Navn, lidet brugt i Norge (*Landnåma* har 2 i Norge, ingen paa Island). I Domesday 10 før Wilhelm, under ham 1. Altsaa ikke i Brug i Normandiet.

Herbertus, tydsk. Hos Ellis 1 Gang før Erobringen, derefter 9 Gange. Holdt sig i England.

Hogue, -heu (Stednavne) antages for nordisk; men *haug-r* (*Hoi*) er almengermanisk og aldeles neutralt; endog i gammelt Høitydsk fandtes *hauc* (Genitiv *hauges*) i samme Betydning.

Hugo, fra Tydsk; i Domesday før Erobring 3 (4?) Gange, efter den 44. Nu i Engelsk *Hugh*.

-lon(de) i franske Stednavne (som *Étalonde*, *Catelon*) antages for Eet med *Lund*, der er neutralt m. H. t. Dansk og Norsk.

Madselm, Fruentimmernavn (Ulv's Kone: mit No. X, P. 64). Lede efter germanisk Etymologi nytter vel ikke. Det er vel celtisk. Thorpes Samling af manumissiones er mest fra det Sydvestlige (Cornwall, Devon, Somerset), hvor der var mest Adgang til celtiske Slaver. Leddet *Mad-* gjenfindes der: Slave *Mad-fuþ* (P. 625); Slavinde *Mad-guistyl* (629); item *Með-icwistel* (630); Slavinde *Med-huil* (624); Slave(?) *Glow-mæð* (623); Vidne *Sul-meap* (629). (Cf. irsk *maith*, *math*, cymrisk *mad*, bretonisk *mat*, bonus: Stokes P. 199). Lignende Samling fra østlig Egn vilde vel have været fattigere paa celtiske Navne. — «Servi» tælles i de medtagne Shirer undtagen Yorkshire, Lincolnshire, og (strax syd herfor) Huntingdonshire, samt den lille Stump, der nu er Rutlandshire, hvorimod «villani» (stavnsbundne Livegne i Hus for sig selv) tælles i disse 4 Districter som i alle andre. Steenstrup vil benytte dette til at paastaa, at Dani i disse 4 have viist sig saa bundforskjellige fra Danske i Danmark, at de (skjønt Minoritet) have gennemtvunget Slaveris Afskaffelse. At det saa da snarere maatte have været Majoriteten, Anglerne, der havde tvunget Dani hertil, falder ham ikke ind. Slavehandel florerede, og mest gennem Bristol (Freeman, index), sikkert nok almindeligvis ved danske og normanniske Skibe. Sagen er saaledes at forstaa, at Commissairerne i nævnte 4 Districter have fundet det overflødigt at optælle servi, i andre Shirer derimod fundet det utilraadeligt at udelade servi. Freeman, conquest V, P. 8 f.: «The survey seems to have been first made in very great detail, and then, in some cases at least, to have been abridged by leaving out entries, which were held to be of only temporary value . . . . At both these stages it would seem that great scope was given for varieties of treatment, according to the personal tastes or fancies of the officials employed in different districts. . . . The commissioners employed in some districts seem to have been satisfied with setting down the necessary information, the names and figures absolutely required, in the driest shape possible». Havde «servi» næsten manglet i de 4 Districter, da vilde Aarsag være let at gjette, naar danophil (inclusive normannophil) Phantasi ikke

stod iveien. I den barbariske Udryddelseskrig («Stordaad og heldbringende Erobring») i nordøstlige Egne (cf. mit No. X, P. 55) have de normanniske Barbarer sikkert nok rapset hvad de torde, saaledes Husdyr, inclusive servi, hvorimod de maatte holde sig fra villani, der sade inde med lidt Jord. Det var Jord, og Indtægter af Jord, det nærmest kom an paa i Domesday. Freeman P. 42: «No amount of rhetoric brings home to us the harrying of the North like the awful entries of «waste» which follow the eye in page after page of the Yorkshire survey». I 1911 jubileredes for det Folkefærd.

Odo, Oto, Otto, etymologisk 2, 3, eller 4 tyske Navne, distingveredes ikke i England (vide Ellis's Note, I P. 462). Listerne have før Erobringen *Odo*, -a, -e, *Ote*, *Otho*, *Otti*, ialt 9; senere *Odo*, -e, *Otho*, -a, *Oddo*, *Otto*, ialt 24 Gange, vel 23 Personer, da den ene af to *Otto* aurifaber (begge tenentes in capite) maa være Eet med en af subtenentes. Ellers findes ogsaa *Odda* (f. Ex. = tysk Keiser *Otto*). Aabenbart befordredes disse Navne i England af Normandifolket, allerede under Edward confessor, der jo stærkt protegerede Folk fra Normandiet, hvor han var voxet op. Ogsaa i Tydskland (samt Danmark) confunderedes disse Navne indbyrdes og med endnu andre. «Die Unterschriften der Ottonen in Urkunden lauten gewöhnlich *Otto*, seltener *Odo* oder *Oto*» (Förstemann). I Høitydsk findes til yderligere Vanskelighed ogsaa et *Uozo* som af helt anden Rod, urgermanisk *ōt-*, ikke *aut-*. — Cf. ovf. under *Eudo* og *Auti*.

Radulf(us), fra Tydskland gennem Normandiet til England (senere contraheret til *Ralph*). 6 tenentes *Radulf* i Domesday før Erobringen; senere 50 (hvoraf 12 in capite); altsaa i Mode paa Høide med *Walter*. I Danmark og Norge kjendes *Radulf* kun lidet, og er der maaske ikke indfødt. I Sverig findes det i 2 Runeindskrifter.

Ricard(us), tysk; i Listerne før Wilhelm 6, senere 27.

Robert(us), tysk; før Wilhelm i Domesday 5 (og 2 *Robertus*); senere 62.

Roger(ius), fra Tydskland; før Wilhelm 1, senere 48.

-sal i Stednavne aldeles neutralt.

Tancred maa, som i No. X omtalt, være engelsk Navn (eller da angliseret); om kommet til Normandiet før Wilhelms Tid, kan neppe erfares. Edward confessors lange Ophold i Normandiet kunde medføre nogen engelsk Paavirkning, der vel forøgedes under den senere lange Forbindelse med England, da saa Mange eiede Godser i begge Lande, hvorved tillige danske Navne maatte indkomme fra England, saa at normandiske Navne senere end Domesday blive af ringe Betydning m. H. t. Spørgsmaal om Normandifolkets tidligere Nationalitet. Nogen anden *Tancred* i Normandiet end han af Hauteville er mig ikke bekjendt. Onomasticon a. s. har 2 *Thancred* i England.

Tochi, *Toke*, *Tocho*, -a, særligere dansk Navn; i Listerne 17 Personer før Erobringen, senere 4.

Toli(us), *Thole*, særligere dansk Navn; i Listerne 8 Gange før Erobringen, senere 4.

Tosti(us), særligere dansk; i Listerne før Erobringen 6 Gange; senere 1 Gang. En af Godwine Jarls Sønner hed *Tosti*.

Tovi(us), *Thouus*, særligere dansk; før Erobringen 10 Gange; senere 3.

-tuit i Stednavne i Normandiet (som *Bractuit*, *Tortuit*) antages for Eet med dansk *Tved* (*þveit*), der ligesaa vel er norsk, altsaa neutralt.

-tun i fransk Stednavn ansees for dansk *tun*; men det er neutralt, undtagen m. H. t. høitydsk *zûn*, nu *Zaun*.

-vic i franske Stednavne (som *Barvic*, *Pirvic*) ansees for dansk *Vig*, der imidlertid ligeledes er norsk (*vík*) og nedertydsk, altsaa neutralt. Desuden kan -vic ligesaavel som angelsaxisk og tydsk *iotk* Flekke, befæstet Sted, være af latinsk *vicus*; i Hollandsk nu *wijk*.

yre (Øre), $\frac{1}{8}$ Mark, anfører jeg anhangsvis m. H. t. *ora* i No. X. Formen er vel hapax legomenon: «mid anon *yre* goldes» (Thorpes diplomatarium P. 643). Det kan være Gjengivelse af yngre dansk Udtale med ø, skjønt Diphthong *oy* vel og kunde forsøges gjengiven blot med *y*.

Den overmægtige Strøm af tydske Navne ved Erobringen maatte i Domesday (i Overclassen, tenentes) bringe Nedgang af andre Navne, være sig nordiske eller angelsaxiske. Nedgang er mindre i alment nordiske end i særligere danske. *Thork(et)il*, der vel og var endnu hyppigere i Danmark end i Norge, gik (i Listerne) ned fra 26 til 14; hvorimod *Thorsten* holdt sig ens: 11 (Stavemaade med *-stan* talt med), og *A(n)sk(et)il* (= dansk *Eskil*) endog gik op fra 14 til 27 (Stavemaade med *Os-* talt med, da *-ketil* som Led i Navn vel er blot nordisk). Nedgang i angelsaxiske Navne er ikke ringe; vel gik *Alfred* fra 12 op til 25; men *Edward* fra 18 ned til 11; *Godwine* fra over 60 ned til 22; *Alfric* fra 63 ned til 23; *Edwine* fra 15 ned til 6; *Edric* endog fra 37 ned til 8. Celtiske Navne (som *Alan*, *Brien*, *Brito*) medbragtes ved Erobringen kun i ringe Grad (hvorimod de forøvrigt vare talrige idetmindste i det sydvestlige England; cf. ovf. under *Madselm*; i manumissiones f. Ex. *O(i)sian*, *Ogurcen*, *Rumun*, *Riol*, *Grifind*, *Talan*, *Myrmen*, *Dengel*, *Putrael*, &c, &c). Særlig Danisme er fremmed for Normandiet. — Bibelske og Helgennavne havde paa den Tid endnu kun begyndt at trænge sig frem til Herredømme. — Ellis regner Wilhelms tenentes in capite til «scarcely» 1400, og subtenentes (subfeudatarii) besynderligvis til præcist 7871, naagtet det ved dem er endnu vanskeligere end ved de Fornemste at se, hvor mange Personer svare til Navnene. Til sammen regner han altsaa under Wilhelm over 9200. Antallet af tenentes før Erobringen er sikkert noget større, hvilket giver relativt større Vægt til de dominerende Navnetal under Wilhelm. Mine Tælninger medtog kun egentlige Personnavne, og kun hvor Øiet kunde følge dem nedad Begyndelsesbogstavernes Række forrest i Rubrikkerne, ikke i Tilfælde som 'Ferrariis, Heinrichus de' (omtalt i mit No. X). Saadanne, og andre, Omstillinger ske langt oftere ved Wilhelms tenentes end ved de tidligere, og fortrinsvis ved de talrigeste, altsaa tydske, Navne, ved Navn *Wilhelm* endog til Forøgelse fra over 90 til over 150, ved *Walter* fra c. 50 til over 70, saa at tydske Navnes Overvegt bliver større, end mine Tælninger ndvise. Ved de særligere danske Navne, som *Aage*, *Auti*, *Bonde*, *Tole*, *Toste*, *Tore*, *Gyrd* findes Omstillingen sikkert ikke. Følgelig styrkes ved disse Forhold Argumenterne mod stærk Danskhed i Normandiet yderligere. Ved Anvendelse af vidtløftigere Besvær vilde jeg altsaa deri have præsteret Mere, men anseer det Leverede for tilstrækkeligt.

«Cum» dans la syntaxe de la langue roumaine.

Par Constantin Lacea.

La fonction de *cum* dans la syntaxe de la langue roumaine est beaucoup plus compliquée que celle des autres prépositions. Si l'on étudie le rôle syntaxique de la particule *cum* dans les langues latine et romanes, on remarquera que cette particule prend souvent, placée surtout entre des noms d'êtres, une acception associative, et quelquefois la fonction syntaxique d'une conjonction copulative, p. ex. *Dux cum principibus capiuntur*. LIV. ap. GEORGES, *Demosthenes cum ceteris erant expulsi*. NEP., ib. On trouve des expressions analogues dans toutes les langues romanes, cfr. MEYER-LÜBKE, Grammaire des langues romanes, III, §§ 218, 246. Un seul exemple tiré du français, où *cum* a été remplacé par *avec*, suffira pour illustrer notre affirmation: *le singe avec le léopard gagnaient de l'argent*. LAFONTAINE, ap. M.-LÜBKE, III, § 218. En roumain: *mergeamu petrecând noi toți cu muerile și cu feciorii pătră afară de cetate*. CODICELE VORONETEAN, 25, 8-10: *mearsem petrecându ne pre noi toți cu muerile și cu porobocii*. N. TESTAMENT 1648; *mergeam petrecându-ne pre noi toți împreună cu mueri și copii*. BIBLIA, 1688 (: *ibamus deducuntibus nos omnibus cum uxoribus et filiis usque foras civitatem*), *Enea cu câți notase cu nunsul feaceră vraje*. C. B. I 354 (: *Enée avec tous ceux qui avaient nagé avec lui, tirèrent au sort*. ap. M.-LÜBKE, Gr. III, § 218), *ceriul cu stelele* (: *le ciel avec les étoiles*, ib. § 246), *smeaica cu smeul nu erau acasă* (Basme, 194: *la géante avec le géant n'étaient pas à la maison*, ib. § 347). Bien souvent on rencontre *cum* étant accompagné, dans cette fonction, d'une autre particule associative, p. ex. en latin: *simul cum occasu solis egredi*. SALL., ap. GEORGES, en roumain: *descinseră arhierii Anania și cu bătrânii și cu viteazul Tertilu oarecarele*. COD. VOR. 57, 1-3: *pogort popa cel mare Anania cu batrânii și cu un uratoriu*

anume Tertulie. N. TEST. 1648; pogoritu s'au arhiereul Anania cu cei bătrâni și cu un meșter de graiu Tertil. BIBLIA, 1688 (descendit princeps sacerdotum Ananias cum senioribus quibusdam et Tertullo quodam oratore), *a doa merg oamenii la besearecă cum acolo într'una cu popa și cu tot nărodul să facă rugăciune. CORESI, ap. GASTER, Crestomație rom. I 25* (: deuxièmement les hommes vont à l'église pour y faire des prières ensemble avec le prêtre et avec tout le peuple), *iedul cel mare și cu cel mijlociu dau prin băț de obraznici ce erau. CREANGĂ, Capra cu trei iezi* (: le grand chevreau avec le puîné ne craignaient pas même le bâton, tant ils étaient effrontés), *Dafin-împărat și cu doamna Chiralina plânseră* (Basme, ap. M. LÜBKE, Gr. III, § 347 (: l'empereur Dafin et avec l'impératrice Chiralina pleurèrent), *luna și cu stelele și cu căprioarele. CHANSON POPULAIRE* (: la lune et avec les étoiles et avec les biches). Or, la copulation est exprimée, dans la langue roumaine, ordinairement, par *și* < *sic*, qui a remplacé l'ancien *et*. Une étude parallèle de ces deux particules éclaircira l'évolution de *cu*. Si l'on compare les propositions *capra cu iezii umblau prin pădure* (: la chèvre avec les chevreux rôdaient dans la forêt) et *capra și iezii umblau prin pădure* (: la chèvre et les chevreux rôdaient dans la forêt), on voit que, du point de vue logique, il n'y en a pas de différence, les deux termes se trouvant dans le même rapport avec l'action, mais, du point de vue de la syntaxe, quoique le verbe, étant au pluriel, exprime une action accomplie et par la chèvre et par les chevreux, le substantif *iezii* de la première proposition est pourtant subordonné au substantif *capra*. Cette subordination quelquefois disparaît. Comme le rapport logique des deux termes est égal, car on peut dire *capra cu iezii* ou *iezii cu capra*, cela va de soi que leur forme syntaxique elle-même soit égale, et par conséquent, les deux substantifs unis par *cu* reçoivent l'article défini, tout à fait comme s'ils étaient unis par la conjonction copulative *și*, relevant par cela leur participation ou leur collaboration en même mesure à la même action. Tout à fait autrement se comportent les choses, quand nous avons affaire à des termes partitifs, le rapport entre les deux substantifs n'étant plus le même que dans les propositions citées, car on peut dire *mănânc carne cu (ou și) pâne* (: je mange de la viande avec ou et du pain), mais on ne peut dire *mănânc carne cu (ou si) pânea* (: je mange de la viande avec ou et le pain). Malgré cela il n'en résulte pas que *cu* puisse toujours remplacer *și*, car on peut dire p. ex. *mănânc carnea și*

pânea (: je mange la viande et le pain), et jamais *mănânc carnea cu pânea* (: je mange la viande avec le pain), mais seulement sans article: *cu pâne*.

On voit de ce qui précède que *cu*, comme aucune autre préposition de la langue roumaine, exige que le substantif qui le suit reçoive quelquefois l'article défini, mais pas toujours, comme le prétendent Meyer-Lübke et d'autres, car les substantifs qui désignent une quantité indéterminée — correspondant ainsi au génitif partitif français — ne reçoivent pas d'article. Dans un seul cas, le substantif précédé par *cu* ne reçoit pas d'article bien qu'il ait un sens défini, à savoir quand il est suivi de la locution adverbiale «*cu tot*», p. ex. *i-am dat seroitoarei bani să-mi cumpere ceod, și a fugit cu banii* ou *cu bani cu tot* (: j'ai donné de l'argent à la servante afin qu'elle m'achète quelque chose, et elle s'est enfuie avec l'argent). Voilà la seule exception.

Comme il n'est pas toujours facile à préciser si un substantif a un sens partitif ou non, il arrive que le même substantif après *cu* a, dans une traduction d'un texte, l'article défini et dans d'autres traductions faites à une autre époque il ne l'a pas, p. ex. *si deca lu strinseră elu cu oajde*. COD. VOR. 44, s: *strângându-l pre el cu legăturile*. N. TEST. 1648; *cu curealele*. BIBLIA. 1688 (: et cum adstrinxissent eum loris), *deca strălucе soarele cu zăduhul, seacă iarba*. COD. VOR. 111, s: *cu căldură*. N. TEST. 1648; *împreună cu zăduful*. BIBLIA, 1688 (: exortus est enim sol cum ardore et arefecit faenum), de même *cu lacrimi in ochi*. CREANGĂ, Capra cu trei iezi (les larmes aux yeux), plus usité *cu lacrimile in ochi*. De la même façon l'article n'apparaît pas toujours après les substantifs abstraits, p. ex. *nu cu nece, ce cu cre, nu cu oamă, ce cu milă*. COD. VOR. 162, s 9: *nu cu sila, ce cu bună voie, nici cu adonisită rea, ce cu osărdie*. BIBLIA 1688 (non coactos sed spontanee secundum deum, neque turpis lucrī gratia sed voluntarie). On dit de même *cu nemiluita* (avec dureté), mais *cu grije* (avec soin), *cu precauțiune* (avec précaution), etc.

Maintenant, la conclusion qui résulte de l'étude de l'évolution de *cu* est que sa fonction syntaxique de conjonction copulative aussi bien que l'application de l'article défini aux substantifs au sens déterminé, précédés de *cu*, sont deux phénomènes syntaxiques qui remontent à la même source, à savoir à l'acception de particule associative de *cu*.

Anmeldelser.

Gudmund Schütte, Ptolemy's Maps of Northern Europe. A reconstruction of the prototypes. Published by the Royal Danish Geographical Society. Copenhagen 1917, Hagerup. XVI + 150 + XXXIV S.

Av nulevende danske Sprogforskere har kun Schütte vist Ævne til at tilrettelægge de etniske Spørgsmål, der griber ind i alle de germanske Staters ældste Historie. For Læseren av foreliggende Arbeide er det av Værdi at se, at Udgivelsen av Ptolemæos' Kort og Værdsættelsen derav er trådt ind for en oprindelig påtænkt Ordning av Danmarks ældste Geografi i etnisk Henseende. Forfatteren har altså indset denne Opgaves Vanskelighed og er begyndt med Begyndelsen d. v. s. med Klassikernes Stilling til Jylland og Skandinavien. Man må være ham taknemlig, at han har påtaget sig dette Begynderarbeide i den påtænkte store omfattende Undersøgelse over Folkestammerne omkring Østersøen ved Begyndelsen av vor Tidsregning. Men det er ganske vist et Spørgsmål, om der til denne Ptolemæos Undersøgelse ikke egentlig horte en videre Udredning av Sagen ved at drage Strabo—Mela—Plinius—Tacitus fuldstændig med ind deri — og i samme Arbeide. Således som Bogen nu foreligger, smukt trykt og stateligt udstyret, stanser den nogenlunde indviede hvert Øieblik, fordi Ptolemæos hører op, hvor man med alle Forgængerne kan føre Undersøgelsen endnu nogle Skridt nærmere mod de virkelige Forhold i hin fjærne Tid.

Derimod vil det ikke være rigtigt at anke over Udførelsen, forsåvidt den fører over talløse nye Vanskeligheder i de andre Dele av Verdenskortet.

Ptolemæos må behandles helt ud og i én Støbning, selv om den enkelte Forsker kun har Brug for Brøkdele af Kortstoffet. Alene den Omstændighed at den samme Folkestamme kan findes nævnt flere Steder på Kortet, hvorved dens Vandrings Veie fastslås, er nok til at forlange Skandinavien set under Synspunktet: hele Verdenskortet.

Noget helt andet er, om den samme Forsker er istand til at spænde over hele Materialet. Man har Ret til at tvivle herom. Men bortset herfra er det jo klart, at Forelæggelsen av hele Kortmaterialet i overskuelig Form og med passende Indledninger

giver enhver germansk Forsker over etniske Spørgsmål selvstændig Leilighed til at undersøge sine Resultater, vundne ud fra snævrere Synspunkter, i videre Omfang.

Hvis man f. Eks. ud fra særlige nordiske Undersøgelser har fået den Opfattelse, at *-bjerg* er den ældste Bosættelsesform i Sydsandinavien, er det for videre Slutninger av nundgåelig Nødvendighed at kunne overse, av hvad Art Fastlandets Stednavne er.

Hvad nu Schüttes Dom over Læsemåderne hos Ptolemæos angår, da er hans Betragtninger over den Betydning, som Omgivelserne har, rent ud udmærkede. Det er Miliøet, der giver os Nøglen til at læse den jyske Stamme «*Fundusioi*» og den sydskandinaviske Stamme «*Daukiones*» rigtig. I *Fundusioi*'s Nabolag findes ellers kun *Eudoses*. *n* efter *u* kan let opstå, og *Fu-* for *Eu-* er udendvidere mulig. *Eudos-es* og *Eudus ii* er lige berettigede Former for de nordiske Jyder, der på ældre Sprogtrin hed *Eotas*, *Jōtar*. Av de tallose kendte germanske Stammer forekommer kun 1 med indledende *Da(n)-*, den findes eller skal findes i Sydsandinavien, *Daukiones* er altså en falsk Form for Daner.

Dog her viser det sig, hvor uheldigt det trods alt var, at indflette nogen Tekstkritik i Behandlingen av Kortspørgsmålet; ti Schütte, der nu må finde en Form, der kan svare til *-kiones*, digter, at det er en Navneform på *-k* = det kendte *-ik* i *Lollik*.

Da dette her løber ham i Pennen ud fra hans omfattende Undersøgelser over hele Sydskandinaviens Geografi og Etnologi, så må man undre sig. Den der ikke i sine Studier over dansk og Danmark, Dannefolket har forstået, at *Daukiones* er, må være en Form for *Dansk-iones*, han er ikke nået til Dybden. Allerede da hed Stammens Medlemmer ikke Daner men Danske.

Hermed hænger jo også sammen, at *Dacia* er en Avledning av Tillægsordet *dansk*, opstået i det pavelige Kancelli.

Og ikke alene her men også ellers synes Schüttes Studier langt fra afsluttede. For den, der virkelig har gennemarbejdet Halvøen, geografisk og etnisk, er der ingen Tvivl om, at *Chaloi* svarer til det østjyske *Halle*, hvis tvedelte Område i senere Tid viser hen til en mægtigere Stamme, og som også genfindes i *Chalousos* (hos Ptolemæos i hans Bog), der ikke er andet end Halernes Flod d. v. s. Gudenå.

Heller ikke om *Reudigni* kan Tvivl herske, det er et yngre Stammenavn: de ryddende.

Mest forbløffende er dog, at Forfatteren ikke har fundet det rigtige nordiske Stammenavn for *Aejones*. Her kan kun Sø- og Flodlandet i Opsyssel i Midtjylland komme i Betragtning. *Op* er jo intet andet end *Åbo-er* d. v. s. et Navn nøie svarende til *Av-ion-es*. Og «Syssel» viser, at Landskabsnavnet var ældgammelt.

Sikkert er det godt, at Ptolemæos nu foreligger i sådan Form, at det er muligt i få Timer at danne sig et Begreb om

Omfanget av hans Viden, men da det dog er uhyre vanskeligt at slå netop hans Viden fast i Forhold til de ældre Lærde, så mangler dog netop den fuldstændige Jævnførelse med hans ældre Forgængere.

Men Forfatteren har ganske vist her kun villet yde et første Bidrag til Løsningen av Ptolemæos-Problemet og vil først senere vende sig til en kritisk Værdsættelse av den overleverede Tekst, hvilket jo da bedst vil ske ved en almindelig Sammenstilling av alle Kilder indenfor en nærmere fastsat Tid.

Men således som Forholdene altså ligger, er denne Bog kun en Indledning til Løsning av det hele Spørgsmål: Fordelingen av de germanske Stammer omkring Østersøen efter Klassikernes Opfattelse.

Skønt den i denne Bog stillede Opgave at rekonstruere Ptolemæos eller hans Samtidiges Kort ikke synes så uhyre vanskelig, idet man jo overhovedet ikke kan komme ud over de givne Tekstdele, så er Sagen i sig selv dog besværlig nok, og det er intet Under, at man ikke allerede før er nået til en avsluttende Dom. Dog er der stor Forskel på, om man vil forsøge at overse Enkelthederne i hele Verdenskortet eller man vil nøies med at læse sig ind i de germanske Folks Bopæle indenfor en Brøkdel av Kortet.

Schütte gør det tydeligt og klart, at de nye Undersøgelser av Kortene og især av det nyfundne Urbinas-Manuskript 82 ved Pater Fischer i Feldkirch nu engang for alle slår fast, at der er fuld Overensstemmelse mellem Kort og Tekst, og at vi gennem de bedste Manuskripter lærer klassiske Udkast til et romersk Verdenskort at kende, der stammer fra Ptolemæos Tid, hvad enten nu han eller hans ældre Forgænger Marinus eller en tredje har været Kortlæggeren; og ikke mindre klart er det, at en av Forløberne til Ptolemæostidens Kort (hos Schütte **Aa**) er et særligt Kort, der går tilbage til det Kort, der kort efter Omseilingen av Skagen lavedes på Keiser Augustus Befaling.

Det vigtigste Resultat av Schüttes Arbeide er, at det synes eftervist, at der desuden har foreligget en græsk Kortskitse av Jylland, Øerne og Skandinavien, og at den alt i meget gammel Tid er indtegnet i det almindelige Kort over Germanien. Men det skete således, at Forskellen i Tegningen er i Øine faldende. Dernæst er Indholdet av Skandia-Tegningen forbløffende rigt: 7 Folkestammer, av hvilke de 6 endnu den Dag i Dag lever: Finner mod Nord, Heidner i Hedemarken (det frugtbareste Landskab i Norge), Svear i Midten, Göter omkring Götaelven, Danske mod Syd; dertil endnu (måske i Smaland) Finvedens Folk.

Kun *Leuanoi* ligeledes i Midten er uforklaret. Det er at antage, at dette Navn endnu skjuler sig bag et eller andet svensk Stednavn.

Imidlertid forekommer det mig besynderligt, at Forfatteren ved dette Sted ikke nærmere går ind på de Navnes Værdi, der

kunde være anført på dette Specialkort. Mela kender *Codanovia*, hvilket Navn ikke uden videre kan sættes lig en forvirret Form for *Ska(n)dinavia*.

Min Indvending grunder jeg på, at man på Forskningens nuværende Standpunkt ikke kan gå uden om de i Slavisk og Middellatin fra omkring 1000 overleverede Former *Gdansk* og *Gedan-um*, en Skriftform der viser tilbage til *Gdan*. Dette er Navnet på Byen *Danzig*, der lå ved *Sinus Codanus*.

Dette er overhovedet min væsenligste Anke, at det store Arbejde, som ligger bag denne nye Ptolemæosudgave tildels forspildes derved, at noget af tekstkritisk Art her behandles uden at behandles til Ende, og uden det Præg av Snille, som tidligere idetmindste i visse Tilfælde prægede Schüttes Arbejder.

Hvis Forfatteren havde været fuldt på Høide med den germanske Bosættelses Historie, vilde han ikke have udtalt sig som han gør i en Sidebemærkning til Plinius Meddelelse om den store (Halvø eller) Ø, hvor 500 «Byer» findes blot indenfor en lille Del av Området.

Jeg vover ikke at påstå, at Forfatteren endnu ikke er klar over, at dette klassiske Sted hos Plinius er av største Betydning for germansk Bebyggelses Historie, men det kunde se således ud.

For det første lærer vi, at *hund* virkelig har betydet 100, og dernæst ser vi i *hund* nøiagtig det germanske Ord, der på samme Tid var lånt til Finnerne og av dem benyttes den Dag i Dag (og av Esterne): *kunta* = Sogn (*Satakunda* det frugtbareste Landskab i Finland, med de hundrede Sogne).

Schütte fremhæver vel, at Plinius har meget mer at fortælle om Norden end Ptolemæos, men han trækker kun et og andet, ikke alt frem. Hvorfor undrer han sig ikke over, at *Cronium* fra Plinius, der må søges om Skagen, ikke senere genfindes?

Ingen nordisk Etnolog kan undvære Bogen, til Trods for at den mangler en Stednavne-Index, som selvfølgelig vilde have været av største Betydning.

Berlin i Februar 1918.

Johannes Neuhaus.

J. Melander, Étude sur Magis et les expressions adversatives dans les langues romanes. Thèse. Upsala 1916. VII + 167 s.

Den deskriptiva romanska syntaxen har sett sina bästa dagar; man nöjer sig icke längre med att fråga ett «hur», man vill också veta «varför»; man vill ha förklaringen till att ett visst språkbruk, en viss användning, en viss funktionsförändring eller

betydelseövergång kunnat inträda på ett visst område; på den syntaktiska forskningen har därför måst läggas den historiska synpunkten; endast därigenom kan man hoppas få fram, belysa och förklara utvecklingen av det språkbruk, som så småningom stadgat sig. Gäller det att studera en företeelse, som vuxit fram under latinets omvandling till något av de därur framgångna romanska språken, drives man till en undersökning av de stadier av utvecklingen, som representeras av det latinska vulgärspråket, och man ställes här inför svårigheter, beroende dels på materialets knapphändighet, dels på att det gäller ett i syntaktiskt avseende ganska oplöjt område, dels också på att säkra hållpunkter endast sparsamt låta uppstå sig. Lika klart som ljudutvecklingens lagar under denna övergångsperiod ha blivit utforskade, lika dunkelt te sig allt fortfarande de syntaktiska övergångar, som man säger sig måste finnas. Till gengäld blir varje funnen ny utvecklingsväg på detta syntaxens gebiet en välkommen vinning och varje försök att klarlägga och icke minst belägga den syntaktiska utvecklingens gång under vulgärlatinsk tid av stor intresse.

Melanders avhandling om «Magis» och de adversativa uttrycken i de romanska språken är ett värdefullt och välkommet bidrag till just denna syntaktiska forskning; den visar kanske starkast, just hur tacksamt ett studium av vulgärlatinets mellanperiod kan vara, vad detta kan betyda för belysande av det neolatinska språkbrukets utveckling, ja, hur nödvändigt en noggrann analys av vulgärlatinet i själva verket är för förklaringen av vissa fenomen inom de romanska språken. Väl behärskande de resultat, som hittills vunnits genom Bonnets, Gœlzers, Ahlquists och kanske framför allt Heys och Löfstedts arbeten har förf. lyckats framlägga en högst plausibel utvecklingsföljd för de konstruktionsarter, han studerar, från det klassiska högspråket över vulgärlatinets period till forn- och nyfranskan.

Avhandlingen utgör ett tvärsnitt genom en av de mest intressanta, mest svårbegripna och ivrigast behandlade företeelserna inom den romanska syntaxen, läran om partiklarna. Förf. har satt som sin uppgift att ur ren konstruktions-semasiologisk och utvecklingshistorisk synpunkt belysa den romanska adversionen speciellt i den mån den berör *magis*; hans verk visar till fullo, att arbetet ofta varit mycket mödosamt och materialet svårarbetat; man måste, då nu den första delen av dessa forskningar föreligger, ge förf. det livliga erkännandet, att han lyckats synnerligen väl hoparbeta och för sina syften tillgodogöra sig de många olika företeelserna inom ramen av sin studie.

Förf. inleder som sig bör sitt arbete med en klassifikation av de två huvudbetydelser, som man har att räkna med hos det franska *mais*, betydelsen «men» och betydelsen «utan». Då han emellertid kallar den förre *le sens modifiant* och den senare *le sens excluant*, måste jag göra den invändningen, att han med dessa be-

nämningar icke ställt en fullt riktig analys eller riktigt framställt skillnaden dem emellan. Den med «utan» inledda satsen utesluter icke det i det föregående utsagda omdömet. I meningen: «Han är icke fattig utan han är rik», representeras det «uteslutande» momentet av negationen, «utan»-satsen inför i själva verket *ersättningen* för det som i det föregående förklarats som icke existerande; jag skulle därför vilja kalla denna användning av *mais* för «*le mais remplaçant*», det «*ersättande*» *mais*. Hade denna innebörd av «utan»-förhållandet tagits som utgångspunkt, hade givetvis Kap. III, som behandlar *mais* och *ainz* i deras funktion att införa korrigerande svar, blivit klarare och företeelsen tett sig mera påtaglig. I sak delar jag författarens mening om denna användning av *mais* och *ainz*, men jag tror, att man för hela tankegången skulle ha vunnit ett stöd, om man fasthållit, att det negativa ledet i ett «utan»-förhållande talar om vad något inte är eller att någon inte är något visst, det med «utan» införda fyller det sålunda uppkomna tomrummet med en viss annan idé. Ett sådant förhållande företer ex.:

Et donc sui je ses anemis?

Nénil certes, mes ses amis.

När i ett dylikt regelrätt «utan»-förhållande, där den senare satsen just meddelar, vilken egenskap skall sättas i stället för den, vars existens genom försatsens utsago uteslutes, detta uteslutande icke får sitt språkliga uttryck, uppstå uttryck av den i svenska icke brukliga typen: «Har Karl varit här? men han kommer!», där den svenska «men»-satsen — den som utgör *une réponse rectificative* — allt fortfarande talar om vad som skall *ersätta* ett blott tänkt led: «Karl har icke varit här.»

Att få veta att man inte är något är emellertid skäligen betydelselöst i förhållande till att få veta just vad man i stället är. När jag tar bort det negerande uttrycket, underlåter jag sålunda det oviktiga att negera frågans innehåll, just emedan jag skall meddela det positiva betydelsefulla, som frågaren vill veta och som just därför att det innebär den diametrala motsatsen till frågans innehåll upphäver detta. Det är detta svarets samtidiga negerande av frågans innehåll och meddelande av det positiva faktum, som gör, att det negerande omdömet kan finnas onödigt och vi få de vändningar, som återfinnas sid. 89 fl., ex.: *Bien somes herbergié? — Mais malement, jou quit.*

Inte heller i avseende på *mais* = «men» tror jag förf. fullt träffat det riktiga. Förf. säger, att innebörden i den med «men» inledda satsen utgör en *modification* av innehållet i den därmed samordnade första satsen. Men man kan inte säga, att innehållet i «han är fattig» modifieras genom ett tillfogande av omdömet: «men han är frikostig»; det är fastmera en tredje idé, den, att han genom sin fattigdom icke skulle vara villig att ge ifran sig penningar till andra, mot vilken en viss opposition göres. Endast

såtillyvida som denna tredje idé innehålles i den anförda utsagon «han är fattig», kan man säga, att en viss *modification* föreligger och då en *modification*, som endast till en del drabbar detta omdöme. Jag skulle hellre vilja säga, att «men» opponerar mot att en viss slutsats drages av den första leden i adversionen. Och vidare, detta är endast den ena sidan av *mais*:s funktion i betydelsen «men», gällande det fall, att av de båda i motsats ställda satserna den ena är negerad, den andra jakande. Äro båda t. ex. jakande, ex. «Den rike kan köpa vad han vill, men den fattige får vara utan», markerar «men» helt enkelt den *mot-sättning*, som finns mellan den rikes och den fattiges villkor. Jag skulle därför vilja sammanfatta de båda funktionerna hos «men» i termen «*mais opposant* el. *contrastant*».

Det synes mig vara klart, att med förf:s formulering av det enligt honom modifierande *mais*:s funktion, man absolut icke kan förklara det kausala *mais* (Kap. VI sid. 113), då det synes omöjligt, att ett omdöme, som modifierar ett annat omdöme, är grunden till detsamma. Men att ett omdöme, som opponerar mot att viss slutsats drages av ett annat omdöme, kan inbegripa just grunden till dess egenskap att vara oberättigat, är fullt logiskt. I satsen: «Jag har givit Karl ett kok stryk i dag, men han är verkligen alldeles oerhört lat», opponerar den sista satsen mot att någon ur den första drager slutsatsen, att vederbörande på något sätt gjort något som han ej borde göra, och formulerar samtidigt grunden eller förklaringen till varför en sådan tanke skulle vara oberättigad.

I den 167 s. starka avhandlingen är första delen, ett 30-tal sidor, ägnad latinets olika stadier. Förf. diskuterar här först orsaken till försvinnandet av de klassiska konj. *sed*, *autem*, *ceterum*, *vero*, *at*, och *atqui* vid övergången till de romanska språken för att sedan gå in på det nya ord, som trätt i deras ställe: *magis*. Undersökningen av dettas utveckling till konj. hör till de mest bärande i arbetet och ger nya och värdefulla resultat. Kap. avlivar även rätt definitivt föregående teorier om denna utveckling. Förf. utgår för sin del från *magis* = *potius*, i vilken betydelse belägg anföras från klassisk såväl som från vulgärlatinsk tid. Betydelseutvecklingen synes mycket plausibel, åtminstone beträffande «men»; man skulle kanske endast kunna ha önskat en närmare klassifikation och analys av de nya med så stor möda samlade exemplen, för att utvecklingen skulle ha tett sig ännu mera pataglig. Förf. härleder *magis* i såväl betydelsen «utan» som i betydelsen «men» ur en grundbetydelse «*potius*», även därmed brytande mot vissa sina föregångare, som Diez, Scheler, Elise Richter och Meyer-Lübke, som velat härleda betydelsen «utan» ur betydelsen «men». Beträffande utvecklingen av den förra betydelsen tror anm. snarare på analogi från *sed*, utvecklad i eller understödd av förhållandet *non . . . sed magis*. En spontan övergang *magis* = «snarare» till *magis* = «utan» förefaller utan

sådant stöd a priori ganska otrolig. Det ligger i *magis*' hela karaktär att opponera mot något, att införa något divergerande och säga att det har mera skäl för sig än något annat, icke att införa något ersättande. Det som skall ersätta något, vars existens redan är förnekad, kan icke gärna finnas snarare än detta andra.

Författaren övergår sedan till franskan. Den häråt ägnade avdelningen består av två huvuddelar: först behandlas de ordinarie fornfranska adversativa konjunktionerna, *mais* och *ainz*, och icke blott i deras adversativa användning i betydelse «men» el. «utan» utan även i korrigering, augmentativ och kausal betydelse; därefter följer en framställning av uttryck med en utgångsbetydelse av *excepté*, *hormis*, vilka emellertid kommit att användas såsom adversativa konj., i anslutning vartill en undersökning göres av konj. *mais* i betydelsen «utom».

Den första avdelningen ägnar ett långt inledningskapitel åt en studie av *mais* och *ainz* i adversativ användning i fornfranskan. Förf. anser sig här göra den värdefulla och för vetenskapen nya iakttagelsen, att då *mais* står i fullständig sats — utom då det gäller satser, där verbet står i imperativ eller konj. opt. —, det icke omedelbart kan följas av satsens finita verb, under det att just *ainz*-satserna utmärkas därav, att ett verb måste omedelbart följa på konjunktionen; detta innebär m. a. o. att *ainz* 1) icke kan stå i ofullständig sats, och 2) i fullständiga satser omedelbart följes av satsens finita verb. Detta är förf:s huvudtes, och densamma har betydelse icke minst för hela hans diskussion om ordföljdsförhållandena i dessa adversativa satser, vartill jag nedan återkommer. I fornfr. kan jag således säga såväl: *Al. 51 e N'en fait musjode por son cors engrassier, Mais as plus pobres le donet a mangier* som *Léger 10 d ne vol reciuure Chielperin, mais lo seu fredre Theotri*, men endast *Brendan 470 N'est pas terre, ainz est beste*. Den skiljaktighet i fråga om ordföljd, som sålunda förefinnes mellan fullständiga satser inledda av *mais* och *ainz*, har enl. förf. sin grund i olika tonalitet hos de båda inledande partiklarna. *Mais* är liksom *et* konjunktionellt och modifierar icke den normala satsordningen. Ordningen *li rois vient* motsvaras av: *e li rois vient* och *mais li rois vient*. *Ainz* liksom *si* har mera adverbial funktion och tonhalt, varigenom verbet drages intill fogeordet och ordföljden blir *ainz vient li rois* och *si vient li rois*.

De med *mais* inledda satserna betraktas sålunda enligt Meyer-Lübkes i *Zeitschrift für rom. Phil.* XXI givna terminologi såsom *non-introduites*. Utbildas verbet med ett obetonat pers. pron., *en* el. *y*, skall detta enligt samma lag tillfogas enklitiskt; den regelrätta ordställningen skall således vara *magis ridet me*, var emot det regelrätt heter *ainz me voit*.

De satser, inledda med *mais*, som visa annan konstruktion,

som sålunda ej konstrueras som *non-introduites*, äro enl. förf. oregelmässiga och fordra sin särskilda förklaring. Då såsom i ett antal fall, ex. LR I 8.2 *Mais ne sewirent pas la veie ne les veies le pere, mais turnerent a avarice* — verbet följer omedelbart på *mais*, betraktas denna ordställning såsom influerad av den efter *ainz* gällande ordföljden. Samma analogiska inflytande antages, då konstruktionen såsom i Myst. d'Adam 6 *Nun ferai ge, mais te crerrai* får den enl. förf. oregelmässiga typen *magis me videt*.

Ett studium av de sid. 70—72 samt sid. 75—82 citerade exemplen ger mig anledning att diskutera denna teori om analogi från *ainz*. Vad som särskilt frapperat mig i fråga om de exempel, som visa konstruktioner av typerna *magis videt* och *magis me videt* är, att de i det vida övervägande antalet fall utgöra andra ledet i en av två samordnade satser bestående period, vilka ha gemensamt subjekt. Alla exempel av typen *magis videt* sid. 70—72 äro av dylik art, av 101 s. 75—82 citerade exempel ha icke mindre än 83 gemensamt, endast 9 olika subjekt; i 7 fall förekommer i «*mais*»-satsen opersonlig konstruktion, varvid i fornfr. subj. ju ofta saknas. I ett exempel är konstruktionen tvivelaktig och ett exempel (Renart XXII 651) synes mig såsom innehållande betonat pronomen icke höra hit. Den närmast till hands liggande förklaringen synes mig vara den, att verbet eller obet. pron. + verb kommit att stå intill *mais* på grund av att det för tanken nödvändiga subjektet icke behövt utsättas; vi ha här fortfarande den regelrätta ordställningen *magis (ille) videt* och *magis (ille) me videt* med på grund av samordningen bortfallet subjekt. Satsernas karaktär av *non-introduites* är i själva verket icke rubbad; den gängse ordningen subj. + verb är modifierad därhän, att subjektet, såsom icke krävande något språkligt uttryck, förbliver utsatt; vi ha heller ingenting annat som måste stå före verbet och få då regelrätt ordföljden *mais* + verb, *mais* + obet. pron. + verb, som sammanfaller med den vanliga ordföljden i *une proposition non-introduite*. Den är en följd av förhållandena, liksom även verbets framdragande till att följa omedelbart efter *mais* i hortativa satser (sid. 41, 73; jfr. ovan sid. 101) är beroende på tankens tillfälliga avfattning hortativt.

En följd av förf:s betraktelsesätt är, att han fått en skillnad mellan:

Al. 23 e *Iluec troverent dam Alexis sedant*

Mais ne courent son vis ne son semblant och

Paris le Duch. 494 *Mais li gloz ne la vout prendre ne reinier*

Mais demande la soe qui pis valoit assez.

I det första fallet, menar förf., skiljes verbet från *mais* genom negationen och konstruktionen blir fullt regelrätt, anslutande sig till den gängse typen adv. + verb; i det senare ha vi en konstruktion, som måste förklaras på analogisk väg genom inflytande

från *ainz*. Jag tror, att denna skillnad icke är syntaktiskt grundad. Den obetonade negationen kan väl icke utöva något inflytande på förhållandet mellan *mais* och satsens verb, varpå ordföljden hänger. Båda exemplen synas mig visa *propositions non-introduites* och icke böra förklaras på annat sätt än såsom en modifikation av den regelrätta ordföljden *mais* + subj. + verb och *mais* + subj. + neg. + verb, beroende på subjektets utelämnande vid samordning. Denna uppfattning stödes av det faktum att även av sid. 37—41 citerade negerade exempel de ojämförligt flesta förete en dylik samordning med gemensamt subjekt; de övriga kunna naturligtvis betraktas som analogiserade efter dessa.

Min allmänna teori härvidlag finner också ett stöd i det förhållandet, att det huvudsakligen är i «utan»-satser man finner *mais* omedelbart efterföljt av verbet. En konstruktion med samordnat subjekt är vida naturligare vid «utan»-förhållandet då man först talar om, att en sak *inte* är på ett visst sätt för att sedan upplysa, att denna samma sak förhåller sig på det motsatta sättet, än vid «men»-förhållandet, där det i stället är fråga om en opposition mot ett visst omdöme, som beror av det i försatsen meddelade, d. v. s. något på sidan om den första ledens utsago, eller om allmän motsättning mellan två icke identiska begrepp.

Och till sist det förhållandet att verbet följer omedelbart efter *ainz* kan icke detta i st. för på någon genom andra förhållanden obestyrkt större tonalitet hos *ainz* bero på just den så ytterligt allmänna förekomsten av *ainz* i en dylik samordning med gemensamt subjekt; tack vare att detsamma ej får något språkligt uttryck, anslöts verbet, föregånget eller icke av sina obetonade bestämningar, med naturnödvändighet till *ainz*, vilket sedermera utvecklade sig till den normala konstruktionen. Enligt detta betraktelsesätt, vilket om man studerar exemplen sid. 47—49 och jämför dem å sid. 56—57, kan ha rätt mycket fog för sig, skulle *ainz* i själva verket ursprungligen icke ha intagit någon skiljaktig ställning gent emot *et* och *mais*, utan med dessa ha stämt överens däri, att de satser, det inleder, betraktas som *non introduites*, ehuru betydelsen hos partikeln och den gängse avfattning satsförbindelsen därigenom fått, sedermera resulterat i en ordföljd, som skenbart avviker från denna. Detta återigen skulle i två avseenden modifiera förf:s slutsatser sid. 50, 1) däri att *ainz* vore adverbialt och betonat, 2) däri att det skulle ha tillkommit, sedan den från det latinska språkbruket avvikande romanska ordställningen adv. + verb fixerades. Det slutgiltiga besvarandet av dessa frågor torde ej vara möjligt förrän efter en lika genomgående undersökning av de övriga romanska spraken. Först genom en sådan skall full klarhet kunna spridas över dessa ordföljdsfrågor och med dem sammanhängande analogiska förhållanden; utan att systerspråken ge stöd åt förf:s uppfattning, har man nämligen svårt att känna sig fullt övertygad om riktigheten av hans

teori beträffande dessa intressanta och invecklade problem, rörande vilka en annan uppfattning här diskussionsvis blivit framlagd. Icke minst med hänsyn till önskvärdheten av att få ytterligare klarhet i denna fråga om skillnaden i användning mellan *mais* och *ainz* komma vi att bli förf. stort tack skyldiga, då han ger oss den i utsikt ställda framställningen rörande de övriga språkens adversativa konstruktioner, särskilt om han gör detta med det utomordentliga beläggmaterial, som förefinnes i den nu utkomna delen.

Om de värdefulla och lika väl dokumenterade kapitel, som härefter följa, kan jag fatta mig kortare. Först följer en framställning om satser av den förut berörda typen: «*Bien some herbergié?*» — «*Mais malement jou quit.*» «*Il est molt francs*» — «*Ainz est molt sers*, där *mais* och *ainz* inleda *réponses rectificatives*. Det gäller en fråga el. en utsago, som man ej svarar «nej» på, icke förnekar; man endast anger det positiva faktum, som upphäver den föregående satsens innehåll, och inleder det korrigerande svaret med den adversativa konj. Härefter följa *mais* och *ainz* i augmentativ betydelse, ssm.: «*Estes vos bleciés?*» — «*Par foi, fait il, ancois sui mors.*» *Lustre de ta patrie, ains (= «ja») de tout l'univers*. Härefter följer en serie exempel på det under fornfr. mycket sällsynta, sedermera vanligare uttrycket: *non seulement — mais (aussi)* el. *ainz*, ex.: Bernard, Ms. de Berlin 174.44 *ne vunt mies solement, anz i volent*, varefter behandlas den intressanta kausala eller explanativa användningen av de båda konjunktionerna, varom förut varit fråga.

Den sista huvuddelen av arbetet ägnas som förut angivits åt sådana uttryck som *se — non, mais que, ne mais que, ne mais, fors (que), que*, vilka ursprungligen betyda *excepté, hormis*, d. v. s. «utom», men som liksom motsvarande uttryck i latinet antagit betydelsen *utan*. Ex.: Thèbes 576 *Car il ne mena home o sei Ne escuier ne compaignon Se solement son cheval non* = «utan endast sin häst». «Utom» har här gått till «utan» genom *une incorrection logique*, bestående däri, att man i stället för att undantaga en viss del av ett begrepp från det hela, i vilket det ingår, — ex. jag ser ingenting av *trakten*, utom en *skog* — ersätter *genus proximum* (= «trakten») med något i detsamma ingående och för detsamma karakteristiskt begrepp, vilket rakar stå i motsats till det undantagna (= «skog») utan att formellt ändra konstruktionen; man kommer då till exempel sådana som Eneas 282 *ne reient borde ne maison, ne borc ne vile, se bois non*. Förf. hävdar, att det är från betydelsen *excepté* — «utom», som man måste utgå för att komma fram till betydelsen «utan», icke från betydelsen «seulement», såsom vissa forskare velat göra gällande. *Seulement* har ju en tendens att överga till *mais*, men förf. anmärker med rätta, att såväl det lat. *nisi* som de franska uttryck, han sysslar med, icke kunna ha be-

tydelsen «seulement» annat efter negation, under det att de som adversativa konjunktioner kunna stå efter såväl nekad som jakad försats, vilket även är fallet med samma uttryck i betydelsen «utom».

Till stöd för såväl betydelsen «men» som betydelsen «utan» anföras för samtliga de angivna uttrycken talrika exempel, av vilka endast ett fåtal synas diskutabla. Eneas 3875 (sid. 128) torde vara feltolkat; *ne mais que seul itant li dist* måste väl betyda: «icke annat än detta sade han till henne». Samma tolkning vill anm. giva även åt Mon. Guill. II 2058 (sid. 129).

Liksom *mais que* = «utom» och likbetydande partiklar fått betydelsen «utan», har även det enkla *mais* från betydelsen «utan» övergått att betyda «utom». Utom *mais* finner man även partikeln föregången av neg., *ne mais* i denna användning; det är åt förklaring och närmare belysning av denna fråga, bokens sista kapitel är ägnat. Detta förhållande har givit upphov till en livlig diskussion, i vilken ett flertal auktoriteter yttrat sig, huvudsakligen grupperande sig omkring två hypoteser av Tobler och Elise Richter, vilka förf. först nagelfar.

Tobler utgår från en vulgärlatinsk formulering av tanken: *non habet filium magis, habet unum*, där det andra *habet* såsom onödigt fallit och *magis* dragits till det senare ledet, varigenom man fått: *non habet filium, magis unum*; förf. anmärker med fog, att en dylik formulering absolut icke låter belägga sig i vulgärlatinet och anför även andra synpunkter, som göra den otrolig. Elise Richter återigen utgår från *non . . . magis quam* och vill förklara det uppseendeväckande bortfallet av *quam* genom en sammandragning av två frågor. *Quantos habet?* frågar någon. *Duos*, är svaret. *Non magis? duos?* replikeras av den förste för full visshets vinnande. Genom sammandragning av de båda sista vädjande frågorna, vinnes formuleringen: *non magis duos?* = endast två, icke mer än två. *Non habet non magis duos* skulle således betyda: «han har endast två». Med denna förklaring förstår man emellertid ej det *ne* framför verbet, som är nödvändigt i fornfranskan i dylika fall; *il n'a ne mais deux* skulle enligt Elise Richters teori betyda *il n'a pas seulement deux*; då så emellertid icke är fallet, visar detta, att det i själva verket icke fanns någon betydelse *seulement* hos *non magis* vid den tidpunkt, då konstruktionen *ne . . . ne mais* skapades och att sålunda icke heller denna väg kan vara framkomlig för att förklara, hur *mais* och *ne mais* kommit att betyda «utom».

Efter sin utförliga och som det synes välgrundade kritik mot föregående hypoteser, vilka efter densamma förlorat mycket av sin sannolikhet, kommer förf. med ett helt nytt uppslag, som synes anm. innehålla frågans lösning, även om han ej vill erkänna, att förf. alldeles rakt träffat huvudet på spiken. Förf. uppställer en analogi. Då å ena sidan *mais que* och *ne . . . mais que* med

grundbetydelse «utom» ha fått betydelsen «utan», bör ex analogia *mais*, i vars spår *ne . . . mais* följer, antaga betydelsen «utom». Anm. vill hellre föreställa sig saken på ett mindre mekaniskt sätt och hänvisar då först på, att det gäller en betydelseövergång, som även träffat latinets *nisi*. Utgående från exemplet ur Tertull. sid. 147 *Non est aliud sed aedes Dei*, som betyder: «det är ingenting annat, utan det är Guds hus» och där det första ledet innebär förnekandet av ett visst faktum med redan tydlig tanke på det senare ledet, i vilket uttryck ges åt det ersättande omdömet, anser jag här en fullt spontan utveckling från «utan» till «utom» antaglig. Se vi på ett av de tidigaste av de franska exemplen Ste Cath. 1803 *N'est autre deus mais el toz sols* = «det finns ingen annan Gud, utan han allena», möta vi här samma tankens avfattning. Detsamma är förhållandet i Chron. Ben. (sid. 152) *N'à autre rien n'entent ne bée, Mais solement à lui deceivre*. Enl. anm. är det över detta: «icke något annat utan en viss sak» som övergången på ett fullt organiskt och även naturligt sätt gått till: «icke något annat utom en viss sak», varifrån utvecklingen, därigenom att man formellt släppt tanken på detta andra, fört till slutstadiet: «icke något (överhuvudtaget) utom en viss sak». Man saknar egentligen för litet formellt stöd inom den grupp av mycket disparata uttryck, som från att ursprungligen ha betytt «utom» övergått att betyda «utan» för att med förf. vilja nöja sig med en ren analogi till förklaring av ett förhållande, i fråga om vilket exemplen visa hän på ett inre sammanhang.

Ovanstående redogörelse för Melanders arbete och den diskussion av olika frågor berörande de adversativa partiklarnas användning, som den medfört, ger tydligt vid handen, vilket utomordentligt värdefullt arbete det är. Det berör centrala problem inom ett viktigt område av den romanska syntaxen, det innehåller en mängd intressanta och för vetenskapen nya observationer, och det ger genom den osparda möda, förf. nedlagt på sitt verk, en myckenhet nytt material, vilket logiskt och intelligent klassificerats. I den fortsatta vetenskapliga diskussion, som utan tvivel kommer att följa rörande dessa frågor, har man nu fått icke blott många nya beaktansvärda utgångspunkter utan även tack vare det ypperliga materialet bättre belysning av problemen och en betydelsefull kritik av föregående teorier. Man får ju ej vänta, att sista ordet nu skall vara sagt i dessa frågor, men Melanders verk innebär ett mycket stort steg framåt mot klarhet i fråga om de invecklade problem det behandlar.

Uppsala i februari 1918.

Hilding Kjellman.

Hyperidis orationes sex cum ceterarum fragmentis post Fridericum Blass papyris denuo collatis edidit Christianus Jensen. Lipsiae 1917, Teubner. XLVIII + 192 s.

Den karakteristik, der gives af Hypereides hos den senere oldtids rhetorer og philologer, maatte nødvendigvis hos forskerne af den attiske prosastils udvikling i dens forskellige rigt nuan- cerede arter vække beklagelse af tabet af netop denne talers ar- bejder, der syntes at maatte være et lærerigt modstykke til De- mosthenes' pathetiske kraft, og stor var ogsaa glæden, da papyrus- fund efterhaanden gav os nogle rester tilbage. Resultatet har dog ved nærmere overvejelse vist sig ikke at være saa overvættes stort; størst udbytte høstede retshistorikerne ved de to taler for Lykophron og Euxenippos, der kaster lys over eisangeliproceduren, som den havde udviklet sig efter midten af fjerde aarhundrede; talen mod Demosthenes i Harpalosprocessen formaaede derimod ikke at oplyse denne mystiske affære i væsentlig grad. Hvad endelig selve stilen angaar, saa blev det vel efter fundene muligt at danne sig en begrundet opfattelse deraf og i nogen grad at forstaa old- tidens dom, navnlig gennem de ret betydelige stykker af den af forfatteren til *περὶ ὕψους* saa højt priste tale mod Athenogenes, baade i og for sig og sammenholdt med gravtalen over de i den lamiske krig faldne athenaiere, hvor Hypereides' forsøg paa at svinge sig op til alvorsfuld pathos ikke falder heldigt ud. Men i det hele er ikke blot disse rester af sex af Hypereides' 52 an- erkendt ægte taler saa korte og løsrevne, men selv de bedst be- varede columner er ofte saa sørgelig hullede, at vi kun gaar faa og smaa skridt frem med fast grund under fødderne. Saa meget større mark har arbeidet med textens supplerings frembudt for philologernes skarpsind, og mange har her ydet betydelige, under- tiden beundringsværdige bidrag; særlig er at nævne Kenyon, der leverede første udgave af talen mod Philippides, siden udgav denne sammen med talen mod Athenogenes og endelig i 1906 i Ox- fordserien besørgede en samlet udgave af alle sex taler med de iøvrigt overleverede fragmenter, og Blass, der 1894 leverede den første samlede udgave, ligeledes med samling af fragmenterne. Det er denne sidste, der her foreligger i ny udgave men rigtig- nok paa grundlag af en saa grundig revision, at den i høj grad maa siges at være den ny udgivers eget værk; ikke blot er om- hyggeligt samlet alle de talrige spredte bidrag til textforbedring, men alle papyrusstykkerne er nøje undersøgt og gennemgaaet, og udgavens bestemmelse er da i første række, som det udtales i forordet, at give et nøjagtigt billede af, hvad der staar i papyrus, hvorefter der efter udgiverens mening endnu er meget at udvinde, som han haaber efter fornyede undersøgelser at kunne forelægge i en følgende udgave i en ikke for fjærr fremtid. Hvad der i den foreliggende udgave er gjort af fremskridt i papyrus' tydning,

er ifølge sagens natur kun enkeltheder og smaating og deres tal er ikke overvættes stort, men de er dog ikke blot vidnesbyrd om intenst arbejde, de er ogsaa i sig selv paaskønnelsesværdige, fordi hvert lille skridt kan faa betydning for helheden. Saaledes har udgiveren sikkert ret i sin anordning af col. XVI i talen mod Demosthenes, hvor Blass og Kenyon har anbragt det i Pariserpapyrus overleverede stykke i tilslutning til col. XVII, hvor det paa grund af sin størrelse næppe kan høre hen; en lignende forbedring er i samme tales col. I rettelsen af Blass' *θαῦμα τηλικούτι νομίζω* til *θαυμάζω*, og endelig et tredje eksempel er col. I i talen mod Philippides, hvor tydingen af et par enkelte bogstaver har fremkaldt ikke uvæsentlige forbedringer. En vinding er det ogsaa, naar i Demosthenestalen col. XX l. 20 Blass' *καὶ θάνατον* har vejet pladsen for *ὥσπερ οἶν*, der corresponderer med det l. 23 følgende *οἶτω καὶ*. Undertiden fører naturligvis ogsaa tydingen af enkelte bogstaver til, at en ellers ganske plausibel coniectur maa forsvinde, uden at det har været muligt at sætte noget andet i stedet. I valget af de forskellige forslag til supplerings kan man naturligvis ikke altid følge udgiveren, og paa mange steder vil det ogsaa være helt umuligt at træffe en begrundet afgørelse; derimod kan med rette kritiseres nogen uklar inconsequens ved afgørelsen af, om en supplerings skal optages eller hullet skal lades aabent, idet ofte den sidste udvej vælges, uden at man ser, hvorfor det her stillede forslag mindre kan ind sættes end saa mange andre; man maa dog her regne med udgiverens store fortrolighed med Hypereides' stil, saa vidt den kan studeres i disse brudstykker, og den begrundelse, man her maa savne, kan forhaabentlig ventes i den nye udgave, hvori resultaterne af det helt gennemførte arbejde skal forelægges. Dette forhold hænger sammen med en utvivlsom fejl i hele udgavens anlæg; med den series karakter, hvori den fremkommer, vilde det stemme bedre, om den, ligesom Kenyons sidste, gav i sammenhæng, hvad det indtil nu har været muligt at tyde, med de fornødne gode og sandsynlige supplementer, ogsaa typografisk opstillet saaledes at bogen var til at bruge for den, der vil studere ikke papyrologi men Hypereides; den minutiøse redegørelse for papyrusundersøgelsen kunde da have været gemt til den senere udgave, naar arbeidet er ført tilende. Hvad der her er givet, indeholder imidlertid adskillige gode fremskridt ogsaa udover Kenyons sidste udgave; ogsaa fragmentsamlingen er gennemgaaet omhyggeligt, forøget og forbedret, bl. a. med det større stykke, som Rabe har fremdraget af en Hermogenescommentar.

William Norvin.

K. Friis Johansen, Sikyoniske Vaser. København 1918, Pio.
163 S. + 21 Tavler.

De protokorintiske Vaser hører ligesom de romerske Lamper til de Æmner indenfor den klassiske Arkæologi, som de fleste Folk af Faget helst gaar udenom. Trods de to Grupper meget forskellige kunstneriske og tekniske Kvalitet er den fælles Ensartethed og Masseproduktion noget, der skræmmer, saaledes at man i Reglen, samtidigt med at man hævder, at et nærmere Studium er absolut paakrævet for at naa til en nøjere Datering og Klassifikation af Materialet end hidtil, vil foretrække at lade Næsten om dette brydsomme og lidet nervepirrende Arbejde. For de antike Lampers Vedkommende skal den rette Mand allerede være fundet i den unge Siegfried Loeschke, der siges at være naaet til at kunne datere enhver Lampe med 5—10 Aars Spille- rum, og hvad det vil betyde for enhver fremtidig «scavatore», at dette righoldige Fundmateriale kommer til at «ligge fast», behøver ingen nærmere Forklaring. Mindre trælsom end dette «facchino»- Arbejde og mere tiltalende paa Grund af Vasernes fremragende Teknik og nydelige Dekoration er den Opgave, Friis Johansen har sat sig i det foreliggende Værk, i hvilket Benævnelsen sikyonisk har afløst den tidligere: protokorintisk for denne i alle tidligt-arkaiske Fund rigt repræsenterede Vasegruppe, men at Friis Johansen ikke har skyet at tage Materialet op fra dets «kedeligste» Side, ses deraf, at mens den sene, billedsmykkede og ogsaa fra Formens Side interessanteste Gruppe af disse Kar kun faar en flygtig Behandling, er det de tidligere, monotont formede og dekorerede Vaser, der søges klassificerede og deres Succession bestemt. Beundringsværdigt er det, at Bogen trods denne Begrænsning er bleven ikke blot læselig, men endog frisk og fængslende, saaledes at selv en ikke-trænet Læser, en antikinteresseret «dilettante» vil kunne have Udbytte af den, ikke mindst af dens klartskrevne Oversigter og kolonihistoriske Undersøgelser.

Som det ogsaa blev bemærket ved den mundtlige Drøftelse af denne Doktorafhandling, er det første Kapitel det svageste. Den «delfiske» Vasegruppe synes dannet for at give den protokorintiske Keramik en solid, geometrisk Fortid; den er altfor raatallig, altfor ubestemt i Omrids og Skelnemærker i Forhold til de andre geometriske Vaser fra Delfi, og Forfatteren bygger endog kun paa Afbildninger, ikke paa Selvsyn. For selve Tidsbestemmelsen er Manglen paa sikre Gravfund skæbnesvanger. Man forstaar derfor ikke, hvorfor de to Skyfoi Tav. II absolut skal høre til denne Gruppe og ikke sammen med Skyfos Tav. IX 1, eller hvorfor Kanden fra Theben Tav. III 1 skal presses ind i dette Milieu, skønt dens Dekoration frembyder lutter Undtagelser fra denne Gruppes System og følger sig naturligt ind i Rækken af sengeometriske Kar. Det virker da ogsaa næsten lidt pinligt, at

Diskussionen om Gruppens Hjemsted begynder allerede her, paa dette spinkle Grundlag, og at Forfatteren straks mener at kunne fastslaa Sikyon som Udgangspunkt.

Men i næste og de følgende Afsnit faar vi fast Bund under Fødderne og en værdifuld Klassificering af det meget store Materiale. Inddelingen af de protokorintiske Aryballoi i to Hovedgrupper: de brede og de tilspidsede er allerede anvendt af Orsi, men Friis Johansen har dertil føjet en tredje, yngste Gruppe: de høje Aryballoi og radet de protokorintiske Vaser af andre Former til den ene eller anden Gruppe ved Hjælp af stilistiske Sammenligninger af Dekorationen. Fremskridtet, den vundne Klarhed over denne Keramiks Tidsfølge, spores især i Forfatterens Revision af Enkelthederne i Gabricis omfattende Bearbejdelse af de store Fund i Cumae. Her mærkes ogsaa den solide nordiske Skole, F. J. har gennemgaaet, særligt ved Behandlingen af de enkelte Gravfund (se især S. 35 ff.).

Blandt de Spørgsmaal, der i den Anledning tages op til ny Undersøgelse, er ogsaa det om den attiske Eleusisnekropolis Ælde, hvor F. J. nærmest slutter sig til Furtwängler, der vilde ansætte Størstedelen af Gravene til Dipylonperiodens Slutning, mens Skias, Ptuhl og jeg daterer den tidligere (Sml. Götting. gelehrte Anzeigen 1907 S. 695). Vanskeligheden i Tidsbestemmelsen hænger sammen med, at de fleste af disse Grave ikke som de atheniske indeholder gode Brugskar, men ringe Miniaturkar, forfærdigede til Gravbrug og sløjt og flygtigt bemalede, og med saadant «schlußdriges Zeug» er en paalidelig Kronologi næsten umulig. Men der er, hvad F. J. ikke synes at have bemærket, ogsaa andre Dateringsmidler end Vaserne og deres Stil, nemlig Gravene selv, og disses arkitektoniske Indretning — med de første, svage Tilløb til Monumentalvaser ovenpaa Gravene — og Forholdet mellem Ligbrænding og Begravelse stiller dem unægteligt midt imellem Areopaggravene og Dipylongravene. Det kan jo være, at alt det forklares af Ordet: Provins, men det kræver en ny og flersidigere Undersøgelse, før det kan siges at være klaret.

I samme Afsnit udskiller Forfatteren en Gruppe monokrome Kar med indridset Dekoration fra den protokorintiske og betegner den som attisk ved Lerets Konsistens og Farve (S. 51 Anm. 1). I Almindelighed synes F. J. mig for tilbøjelig til at overvurdere Lerets Kvalitet og Farve som vejledende for Bestemmelsen af Vasegrupper; her kan, som Erfaringen fra de deliske Vasefund har lært mig, dels de omgivende Jordlags Indflydelse, dels den oprindelige Brændings Styrke give overraskende Resultater: fjærne Vaseskaar, der endog viser sig at høre til samme Kar, fra hinanden og skabe Tilnærmelse mellem Vaser, der stilistisk intet har med hinanden at gøre. Og netop mellem monokrome og bemalede Kar er der en saa væsentlig Forskel i Brændingens Styrke, at den nok kan forklare tilsyneladende Afvigelser. Men i Bygningen

af disse monokrome Kar med de fine Former og de æggeskaltynde Vægge er der saa tydelige Berøringspunkter med protokorintisk Keramik og saa lidt Slægtskab med den attiske, at vi nok maa bede om en grundig Revision af denne Monokromkeramik.

Iøvrigt deler jeg Friis Johansens Syn paa Forholdet mellem Hellas og Orienten i hin Periode, paa Kyperns store dekorative Betydning i 7de Aarh. f. Kr., og jeg tror som han, at de mykeniske Kunstformers Efterliv i Ionien har været ringere end hidtil antaget. Rigtigt er det ogsaa, at Kretas Stilling stadigt er betydelig indenfor 7de Aarh. Keramik, delvis ogsaa med Hensyn til tidlig arkaisk Plastik, hvor dog Lövy er gaaet altfor vidt i sin «Pankretisme». Men navnlig glæder jeg mig over, at F. J. ad andre Veje er naaet til en Kronologi for «den græske Middelalder», der stemmer med min egen Opfattelse og gaar helt imod Montelius. Den store Anmærkning (S. 155), i hvilken F. J. gør op med Montelius' Tilbagedatering paa 200 Aar, er et udmærket Eksempel paa hans fortrinlige Metode og sunde, uhildede Dømmekraft.

Derimod har Friis Johansen ikke overbevist mig paa et Punkt, han tillægger særlig Vægt, med Hensyn til Vasegruppens Hjemsted. Han indrømmer (S. 142), at Sikyons Havn og Søhandel var ringe, og at den vidtspredte Keramiks Udbredelse følger den korintiske Handels og Kolonisations Veje. Skal man virkelig tænke sig en Handelsby som Bacchiadernes Korint, som senere Overlevering endog tilskrev Drejeskivens Opfindelse, som en By uden egen Keramik forud for den egentlige korintiske, der først kommer op i 7de Aarh.'s Slutning? Hvor underligt kommer den korintiske Vasegruppe til at svæve i Luften! Og dog tilstaar F. J., at den har arvet en Mængde fra den «sikyoniske» Keramik, særligt fra dennes sene Gruppe, de høje Aryballoi: der er Kylixformen (S. 106), Pyxiderne med konkave Sider (S. 110), Kuglearyballen (S. 131) og en bestemt Kandetype (S. 134). En Tid lang er begge Grupper samtidige, idet Vaser af de høje Aryballers Type findes i Grave sammen med de tidligste korintiske Vaser. Jeg ser ikke, hvad der forhindrer Antagelsen af to konkurrerende Fabriker eller Værkstedkomplekser indenfor samme By: Korint. Den protokorintiske Keramiks Former bliver mod Slutningen færre og færre, og jeg kunde tænke mig dens sidste Aartier knyttede til en Eksport af ganske bestemte Produkter, f. Eks. Parfumer, mens andre korintiske Værksteder fremstillede grovere, sagtens ogsaa billigere Lerkar, der ved deres Dyrefriser mindede om orientalske Tæppemønstre ligesom de rhodiske og derved imødekom en Mode i Tiden. Vi har jo før set ringere Teknik og Dekoration sejre over noget godt og fint, og denne Proletarkeramik havde trods sine Klatrosetter gennem de livligere Billedfriser Betingelser for at sejre over den kølige, monotone ældre Stil. Antager vi begge Vaser fabrikerede i samme By, forstaar

vi ogsaa bedre den Vasegruppe i Punktrosetstil (S. 141), der ikke er udpræget hverken det ene eller det andet, men netop en Blandingsform.

Og Indskriftvidnesbyrdene taler samme Sprog, synes jeg (S. 148 f.): vi finder typiske korintiske Skrifttegn malede paa en spids Aryballos fra Megara Hyblaeas Nekropol og paa en høj Aryballos i Louvre, og jeg indser ikke, at F. J. har Ret i at forkaste det timeglasformede E-Tegn som fælles korintisk-sikyonisk og begrænse det til Sikyon alene, naar det dog bl. a. forekommer paa en i Caere funden, korintisk Krater, som F. J. af den Grund lader være malet af en Sikyonier og benytter som Vidnesbyrd om, at nu har den korintiske Industri da endeligt sejret ogsaa i Sikyon. Det bliver dog altfor knudret med Forholdet mellem Korints og Sikyons Indskrifter. At Sikyonierne selv ogsaa har kendt en anden E-Form, viser Haandværkermærkerne paa deres Skatkammer i Olympia. Og Forekomsten af det timeglasformede E paa Elfenbensstykker, fundne i det fjerne Gordion, nødsager os til endnu en Gang at gøre Korint til Eksportør af sikyonisk Industri. Det hele løses simplest ved Antagelsen af et fælles nord-argivisk-arkaisk Alfabet.

I Bogens Slutning savnes et Register. Ellers staar Bogens Udstyr og navnlig det for en Doktorafhandling overordentlig rigelige Illustrationsstof fuldtud paa Højde med Teksten, der paa enhver Side bærer Præg af Forfatterens grundige og skarpsindige Arbejdsmaade.

Frederik Poulsen.

Max Wundt, Griechische Weltanschauung. (Aus Natur und Geisteswelt 329. Bd.). 2. Aufl. Leipzig u. Berlin 1917, Teubner. IV + 124 S.

Den berømte Wilhelm Wundts Søn, Max Wundt, har som Privatdocent i Strassburg udsendt en lille Bog om «Græsk Verdensanskuelse». Den er et Led i Serien «Aus Natur und Geisteswelt» og er udkommet i 2det Oplag 1917 som et Slags «Krigsarbejde», idet Wundt har besørget det nye Oplag i Felten.

Bogen er en kvikt skrevet og til Dels fortræffeligt karakteriserende Oversigt over Grækernes Stilling til Tilværelsens store Problemer: Natur, Gud, Menneske.

I Fremstillingen af den græske Naturopfattelse gaar Forf. ud fra den gamle primitive Folketro, der i alle Naturfænomener ser Virkninger af levende Væsner. Denne Naturbesjæling præger

ogsaa de ældste hylozoistiske Spekulationer hos de joniske Tænkere (Thales osv.), kun befriet for det mythologiske Klædebon. Men det lykkes ikke disse Filosofer at forklare Tilværelsens Mangfoldighed ud fra deres Grundstof saa lidt som at opnaa Sammenhæng og Lovmæssighed i Verdensbilledet. Her kommer da Matematiken til Hjælp, som af Pythagoræerne udnyttes til at skabe en talmæssig bestemt, kvantitativ Verdensforklaring. Men herved bliver Svælget mellem Tankens Verdensbillede og det for Sanserne umiddelbart givne stedse større; hos Eleaterne optræder begge Sider som en højere og en lavere Erkendelse, og Heraklit opløser det sanselige Verdensbillede i en stadig foranderlig Udviklingsproces, hvor det ikke er muligt at finde faste Love. Kløften mellem de to Verdensbilleder, der hos Eleaterne er uoverstigelig, udfyldes i Demokrits Atomlære, idet de kvalitative Egenskaber føres tilbage til kvantitative Forhold og i deres umiddelbare Fremtræden kun gælder som sekundære Fænomener for Sanserne. For Tanken opløser al Virkelighed sig i Atomkomplexer. I denne Opfattelse naar det græske videnskabelige Verdensbillede sin Afslutning. Men det er utilfredsstillende for den græske Bevidsthed, der ser Tilværelsen berøvet dens Liv og Sjæl. Schillers Klage over «die entgötterte Natur» udtrykker en historisk Virkelighed; Grækeren kan ikke nøjes med en rent materialistisk Tilværelsesforklaring. «At erobre Sjælen i Naturen dens Plads tilbage er for Fremtiden Bestræbelsen for den filosofiske Verdenstydning.» Dermed er Opgaven givet for Plato og Aristoteles, der igen indfører Aandens og Livets Principper.

For Plato bliver der da to Verdener, en fuldkommen Aandens og Tankens Verden, der fremstilles i den platoniske Idelære, og en ufuldkommen sanselig Verden, der kun er et Afbillede af hin. I den sanselige Verden raader den heraklitiske evindelige Foranderlighed, i Ideverdenen Eleaternes evige, uforanderlige Væren. Forbindelsen mellem dem søges i, at Sanseverdenen er et Afbillede af Ideverdenen og stræber at nærme sig sit ideale Forbillede. Derfor er Naturen ikke en Forbindelse af døde Stoffer, men en levende Stræben mod et højeste Formaal; den maa forstaas ikke ved en mekanisk Aarsagsforklaring, men teleologisk som stræbende efter at opfylde sit Formaal. Dette er i sidste Instans det gode som den højeste Ide.

Men med alt dette lykkes det ikke Plato at forene de to Verdener. Hvorledes forene en uforanderlig Væren med en stadig omskiftelig?

Her griber da Aristoteles ind; den ideale Verden maa ikke skilles ud fra den sanselige, men ses i Sammenhæng med den som Udtryk for Formaalene, der søges virkeliggjort i den sanselige. Naturen bliver derved til en Udviklingsrække af Formaal, der virkeliggøres, idet Ideerne som Tingenes Former indarbejder sig i Stoffet og danner den konkrete Ting. Udgangs-

vi ogsaa bedre den Vasegruppe i Punktrosetstil (S. 141), der ikke er udpræget hverken det ene eller det andet, men netop en Blandingsform.

Og Indskriftvidnesbyrdene taler samme Sprog, synes jeg (S. 148 f.): vi finder typiske korintiske Skrifttegn malede paa en spids Aryballos fra Megara Hyblaeas Nekropol og paa en høj Aryballos i Louvre, og jeg indser ikke, at F. J. har Ret i at forkaste det timeglasformede E-Tegn som fælles korintisk-sikyonisk og begrænse det til Sikyon alene, naar det dog bl. a. forekommer paa en i Caere funden, korintisk Krater, som F. J. af den Grund lader være malet af en Sikyonier og benytter som Vidnesbyrd om, at nu har den korintiske Industri da endeligt sejret ogsaa i Sikyon. Det bliver dog altfor knudret med Forholdet mellem Korints og Sikyons Indskrifter. At Sikyonierne selv ogsaa har kendt en anden E-Form, viser Haandværkermærkerne paa deres Skatkammer i Olympia. Og Forekomsten af det timeglasformede E paa Elfenbensstykker, fundne i det fjerne Gordion, nødsager os til endnu en Gang at gøre Korint til Eksportør af sikyonisk Industri. Det hele løses simplest ved Antagelsen af et fælles nord-argivisk-arkaisk Alfabet.

I Bogens Slutning savnes et Register. Ellers staar Bogens Udstyr og navnlig det for en Doktorafhandling overordentlig rigelige Illustrationsstof fuldtud paa Højde med Teksten, der paa enhver Side bærer Præg af Forfatterens grundige og skarpsindige Arbejdsmaade.

Frederik Poulsen.

Max Wundt, Griechische Weltanschauung. (Aus Natur und Geisteswelt 329. Bd.). 2. Aufl. Leipzig u. Berlin 1917, Teubner. IV + 124 S.

Den berømte Wilhelm Wundts Søn, Max Wundt, har som Privatdocent i Strassburg udsendt en lille Bog om «Græsk Verdensanskuelse». Den er et Led i Serien «Aus Natur und Geisteswelt» og er udkommet i 2det Oplag 1917 som et Slags «Krigsarbejde», idet Wundt har besørget det nye Oplag i Felten.

Bogen er en kvikt skrevet og til Dels fortræffeligt karakteriserende Oversigt over Grækernes Stilling til Tilværelsens store Problemer: Natur, Gud, Menneske.

I Fremstillingen af den græske Naturopfattelse gaar Forf. ud fra den gamle primitive Folketro, der i alle Naturfænomener ser Virkninger af levende Væsner. Denne Naturbesjæling præger

ogsaa de ældste hylozoistiske Spekulationer hos de joniske Tænkere (Thales osv.), kun befriet for det mythologiske Klædebon. Men det lykkes ikke disse Filosofer at forklare Tilværelsens Mangfoldighed ud fra deres Grundstof saa lidt som at opnaa Sammenhæng og Lovmæssighed i Verdensbilledet. Her kommer da Matematiken til Hjælp, som af Pythagoræerne udnyttes til at skabe en talmæssig bestemt, kvantitativ Verdensforklaring. Men herved bliver Svælget mellem Tankens Verdensbillede og det for Sanserne umiddelbart givne stedse større; hos Eleaterne optræder begge Sider som en højere og en lavere Erkendelse, og Heraklit opløser det sanselige Verdensbillede i en stadig foranderlig Udviklingsproces, hvor det ikke er muligt at finde faste Love. Kløften mellem de to Verdensbilleder, der hos Eleaterne er uoverstigelig, udfyldes i Demokrits Atomlære, idet de kvalitative Egenskaber føres tilbage til kvantitative Forhold og i deres umiddelbare Fremtræden kun gælder som sekundære Fænomener for Sanserne. For Tanken opløser al Virkelighed sig i Atomkomplexer. I denne Opfattelse naar det græske videnskabelige Verdensbillede sin Afslutning. Men det er utilfredsstillende for den græske Bevidsthed, der ser Tilværelsen berøvet dens Liv og Sjæl. Schillers Klage over «die entgötterte Natur» udtrykker en historisk Virkelighed; Grækeren kan ikke nøjes med en rent materialistisk Tilværelsesforklaring. «At erobre Sjælen i Naturen dens Plads tilbage er for Fremtiden Bestræbelsen for den filosofiske Verdenstydning.» Dermed er Opgaven givet for Plato og Aristoteles, der igen indfører Aandens og Livets Principper.

For Plato bliver der da to Verdener, en fuldkommen Aandens og Tankens Verden, der fremstilles i den platoniske Idelære, og en ufuldkommen sanselig Verden, der kun er et Afbillede af hin. I den sanselige Verden raader den heraklitiske evindelige Foranderlighed, i Ideverdenen Eleaternes evige, uforanderlige Væren. Forbindelsen mellem dem søges i, at Sanseverdenen er et Afbillede af Ideverdenen og stræber at nærme sig sit ideale Forbillede. Derfor er Naturen ikke en Forbindelse af døde Stoffer, men en levende Stræben mod et højeste Formaal; den maa forstås ikke ved en mekanisk Aarsagsforklaring, men teleologisk som stræbende efter at opfylde sit Formaal. Dette er i sidste Instans det gode som den højeste Ide.

Men med alt dette lykkes det ikke Plato at forene de to Verdener. Hvorledes forene en uforanderlig Væren med en stadig omskiftelig?

Her griber da Aristoteles ind; den ideale Verden maa ikke skilles ud fra den sanselige, men ses i Sammenhæng med den som Udtryk for Formaalene, der søges virkeliggjort i den sanselige. Naturen bliver derved til en Udviklingsrække af Formaal, der virkeliggøres, idet Ideerne som Tingenes Former indarbejder sig i Stoffet og danner den konkrete Ting. Udgangs-

punktet og Maalet for Udviklingen er den rene, stoffløse Form, det fuldkomne Formaals, Gud.

I denne Lære har efter Forf.s Opfattelse den græske Aand fuldendt sin Viden om Naturen. Epikurs Lære er kun en Genoptagelse af Atomistiken, og Stoicismen er et Forsøg paa at forene Platos Spiritualisme med den joniske Materialisme til et pantheistisk System, hvor de to Sider dog kun med Vold er bragt til en ydre Enhed. Heroverfor gør den platonisk-aristoteliske Verdensanskuelse sig stadig paany gældende, og i Nyplatonismen er Naturen atter en Aabenbaring af den guddommelige Aand, præget af en uslukkelig Længsel efter at vende tilbage til sit Ophav.

Dermed gaar Forf. over til en Betragtning af Gudsbegrebet. Da den alm. Udvikling af den græske Tænkning er karakteriseret allerede i Naturfilosofien, og denne jo ogsaa kommer i Berøring med Gudsbegrebet, kan der her gaas mere kortfattet til Værks. Forf. viser, hvorledes Polytheismens mythologiske Naturbesjæling fører over til en pantheistisk Opfattelse hos Xenophanes og Stoikerne og til Læren om en Verdenssjæl som Udtryk for Tingenes fornuftige Sammenhæng; men jo mere paa den anden Side Naturen forstaas rent stoffligt, desto mere skilles det guddommelige fra den som en selvstændig Aandsmagt. Saaledes hos Anaxagoras. Det aandelige Gudsbegreb gennemgaar da en Ethisering hos Plato og Aristoteles, og i Nyplatonismen forenes de forskellige Synspunkter til en ophøjet aandelig og religiøs Gudsopfattelse.

Resten af Bogen er helliget Mennesket. Efter et Omrids af den græske Psykologis Historie gaar Forf. over til en Betragtning af de ethiske og sociale Forhold, der er bestemmende for det græske Menneskeliv. Hans Hovedbestræbelse er her at vise, hvorledes Mennesket fra at være et Naturvæsen i Afhængighed af ydre Magter efterhaanden udvikler sig til at være en ethisk bestemt Individualitet. Individualiteter er ganske vist allerede de homeriske Mennesker; men denne umiddelbart frie Opfattelse arbejder sig først langsomt igennem i den almindelige Bevidsthed i Kamp med den urgamle Tankegang, der gør Mennesket afhængigt af mythiske Magter.

Brydningen mellem de to Opfattelser præger den græske Tragedie, hvor snart den enkeltes Ansvar og Skyld er fremherskende (Aiskylos), snart den uundgaaelige Skæbne (Sofokles), indtil den selvbevidste og selvbestemmende Individualitet bryder sejrrig igennem (Euripides). Men hvad er nu Maalet for den frie Personlighed? Besvarelsen heraf er den filosofiske Ethiks Opgave.

Den begynder med den individuelle Vilkaarlighed (Sofisterne), der fortætter sig til en egoistisk Stræben efter at tilfredsstille sine egne Lyster (Aristippos og Epikur). Heroverfor hævder So-

krates den sædelige Fornuftviljes almengyldige Karakter. Den sokratiske Understregning af den fornuftige Ethos bliver da hos Kynikere og Stoikere til en haardhændet Fornuftethik i diametral Modsætning til Lystethiken.

Men Fornuftidealet spændes tilsidst saa stærkt, at der ingen Forbindelse findes mellem det og den empiriske Virkelighed. Der mangler Mulighed for sædelig Udvikling indenfor denne. En saadan findes derimod hos Aristoteles, for hvem Opgaven er at bringe den sædelige Fornuft til Virkeliggørelse paa det givne naturlige Grundlag.

Ethikens højeste Udvikling maa imidlertid søges i Platonismen, der paa en Maade repræsenterer «den højere Enhed» af de givne Synsmaader. Naar den ethiske Udvikling ellers har betydet Individualitetens Frigørelse fra Gudernes og Skæbnens Magt, saa betyder Platonismen den ethisk gennemarbejdede Personligheds Tilbagevenden til den guddommelige Verden. Af denne er Mennesket som Fornuftvæsen et Led, og til denne stræber det tilbage fra det jordiskes sanselige Verden. Grundbegrebet bliver da Eros, den ideale Stræben mod det guddommelige, og denne Stræben bevares i den historiske Udvikling udover de andre Trin i den græske Ethik som den Grundfølelse, hvori det antike Aandsliv i Nyplatonismen munder ud.

Denne Oversigt maa være tilstrækkelig til at give et Indtryk af Udviklingen i den foreliggende lille Bog, der endnu har et Par Afsnit om Samfundet, Kunsten og den græske Verdensanskuelses Forhold til den kristelige.

Der er, som allerede antydet, en næsten hegelsk Stræben efter at paavise Aandslivets Udvikling fra de umiddelbare Begyndelsestrin gennem differentierede Stadier til gennemreflekterede Standpunkter, der samler de forskellige Momenter. Paa flere Punkter er Fremstillingen noget afvigende fra den traditionelle. Saaledes ses Platos og Aristoteles' Naturfilosofi i direkte Sammenhæng med den ældre uden Indskydelse af den sokratiske Vækkelse og uden Hensyn til den traditionelle Opfattelse af Sokrates som «Begrebsfilosof», en Opfattelse, der jo ogsaa er bleven stærkt kritiseret af Heinrich Maier i hans Værk om Sokrates. Fremdeles betragtes Kyrenaikerne som Fortsættere af Sofisterne og ikke af Sokrates. Paa dennes Tanker bygges der umiddelbarest videre af Kynikerne og Stoikerne, medens Aristoteles og navnlig Plato betegner højere Udviklingstrin. Overhovedet fremhæver Forf. med Forkærlighed Platonismen som Udtrykket for den græske Aands Fuldendelse. Med sin Længsel efter det guddommelige peger den hen paa den kristelige Verdensanskuelse som den, i hvilken den antike munder ud: «Das Christentum ist die Erlösung der antiken Welt». Med disse Ord slutter Forf. sin Bog. At komme nærmere ind paa Berettigelsen af hans forskellige Synsmaader, vilde her føre for vidt; men det har under alle Omstændigheder sin

Interesse at læse Bogen, der klart og i en levende Fremstilling giver et sammenhængende Indtryk af Grækernes Verdensanskuelse.

Poul Helms.

W. Capelle, Berges- und Wolkenhöhen bei griechischen Physikern (Στοιχεῖα V). Leipzig u. Berlin 1916, Teubner. 47 s. M. 2—, bunden 3—.

Det lilla häftet behandlar en specialfråga, som ej är utan allmänna intresse. Undersökningen utgår från ett ställe hos Aristoteles, där denne uppräknar en del höga berg för att påpeka, att de största floderna komma från de högsta bergen, och påvisar, att så väl Aristoteles som Thukydides i de geografiska exkurserna i slutet på 2 boken bero af Hekataios från Milet. De första mätningarna af berg ha verkställts af Dikaiarchos; det högsta som han mätte, Pelion, var 10 stadier högt. Hans intresse för bergens höjd berodde därpå, att han ville visa, att bergens höjd var så obetydlig i jämförelse med jordens massa, att den icke på något sätt invercade på jordens klotform. I hans spår går Eratosthenes. Något själfständigt geografiskt intresse för höjdmätningen har man knappast haft, sedan denna principiella fråga var undantröjd. Visserligen har man lärt känna vida högre berg än de grekiska, som Dikaiarchos och andra uppmätt, och maximalhöjden har stegrats till 15 eller 20 stadier, men det är betecknande för förklaringen af den empiriska forskningen, att man aldrig dragit konsekvenserna och bestämt höjden t. ex. på Alperna, som romerska legioner och resande ständigt passerade.

Den andra frågan om molnens höjd är betecknande för saken hos en gammal folkföreställning. Ett bekant Homerosställe låter gudarnas boning, Olympens topp, ligga öfver den region, där storm och regn och snö härska. Aristoteles har gifvit teoretiska skäl för denna uppfattning, ehuru han därigenom råkar i motsägelse med en annan af sina teorier, att de högsta skikten af atmosfären ryckas med i universums kretsrorelse. Efter Aristoteles dyker ett annat argument upp: att när man på festdagen återvänder för att offra på toppen af ett berg, befinnes askan från det föregående årets offer orörd. Förf. påpekar till slut slående, att alla bergstoppar, som de antika fysikerna anföra under påstående af att de höja sig öfver molnens regioner, äro orter för en kult, och att man ej bestigit höga berg utom just i kultisk afsikt. Därför hade man för liten kännedom om de atmosfäriska förhållandena däruppe, och därför kunde en dylik fabel lefva kvar eller en saga uppkomma som den, att alla föremål på toppen af

Lykaion förlora sin skugga. Men ett grundlag i verkligheten har också tron på, att de högsta bergstopparna höja sig öfver molnen. De flesta torde ha varit med om att en kulen regndag färdas uppåt i en bergstrakt och plötsligt komma upp ur molnen i strålände solsken. Det är den iakttagelsen som generaliserats och omkläddts i fabelns dräkt. Grundfelet ligger sedan däri, att man ej insett, att molnen äro af olika slag med mycket olika höjd.

Martin P:n Nilsson.

Fritz Langer, Intellektualmythologie. Leipzig u. Berlin 1916, Teubner. XII + 269 s. M. 10—, geb. M. 12—.

Författaren underkänner den mytologiska forskningens hittills använda metoder, som han sammanfattar i två riktningar, som han benämner den objektiverande och den subjektiverande eller psykologiska. Den förra, till hvilken den naturmytologiska och den ethnologiska skolan höra, söker efter det objekt, ur hvilket myten uppstått, och glömmar därvid subjektet, hos hvilket myten uppstått. Den senare, som hvars representant Wundt står, betonar ensidigt subjektets affekter och glömmar, att affekten är tom på innehåll.

I stället vill förf. införa en ny subjektiverande metod, som han benämner intellektualmytologi, ty den räknar med ett förnuftigt innehåll, idéer hos det mytskapande subjektet. «Die Intellektualmythologie ist zum Unterschiede von der psychologischen diejenige subjektivierende Richtung der Mythologie, die in dem Intellekt des Menschen, seinen religiösen Begriffen, Ideen und Idealen das Wesen des Mythos und den Gegenstand der mythologischen Forschung erblickt. Sie setzt also vor allem an die Stelle der Vorstellung den Begriff. Da dieser stets mit einem Worte zusammenhängt, so hat die Wortbedeutung und ihre Entwicklung auch für das Leben des mythischen Begriffs Geltung». S. 65. Myten uppstår ur hvad förf. kallar Sinnbegriff, det som för subjektet gäller som det väsentliga af föreställningsinnehållet i ett ord. «Demnach ist die Mythologie im Grunde genommen nichts anderes als die Lehre vom Sinnbegriff, der Mythos selbst ist zunächst das Wort, soweit es Träger des Sinnbegriffs ist». S. 117.

Kritiken af den mytologiska forskningens hufvudriktningar innehåller beaktansvärda punkter, och de principiella utredningarna borde pröfvas ur filosofisk ståndpunkt; jag fruktar likvisst, att förf. drifver en farlig lek med den filosofiska termen 'begrepp' och 'ordbetydelse'. För religionshistorikern gälla metodens praktiska konsekvenser, ty på frukterna känner man trädet. Ett par exempel. Myterna om vattnets invånare, necken, Undine, sjunkna

slott och städer o. s. v., en värld, som lefver under vattnet, återkommer i vårt bildspråk: «Der mächtige Strom der Zeit, in dem unser Leben dahinfließt — — —. Götter und Menschen, die einst auf der Höhe des Erdenlebens wandelten, sind untergegangen u. s. w.» Bildspråket är uppvuxet ur den mytiska fantasien. S. 4 ff. «Sinnbegriff» i «Baum» och en hel rad andra ord är *bo*. Därpå träd-kulten, de första människornas uppkomst ur träd, den homeriska liknelsen af människorna med trädens blad, 'känningen' af krigaren som stridens träd, majstången och Jesu intåg i Jerusalem. Trädet är urbilden för lif och förgängelse, och därpå syftar den bibliska berättelsen om syndafallet. S. 83 ff. Den folktron förekommer, att midsommar- (Johannis) elden ej bränner, hvilket för öfrigt är en gammal föreställning. Ty Kristus har hållit räfst och dom och väckt upprorets låga, men Johannes har ej varit en tändande ande, alltså bränner ej en brand från hans bål och Johannisörten skyddar huset mot eld. S. 182 f.

Jag tänker, att detta är nog. Det är den gamla allegoriska metoden blott under ett nytt namn, och det är blott konsekvent, att förf. egnar slutkapitlet åt ett försvar af allegorien. I enskilda punkter innehåller boken beaktansvärda ting, som helhet betyder den hvarken något nytt eller något framsteg. I ögonen faller, att den icke-tyska forskningen ytterst litet beaktas. Litteraturförteckningen nämnar af icke tyska forskare blott Frazer och Axel Olrik, texten dessutom också Tylor. Namn som Andrew Lang, Marrett och Durkheim lysa med sin frånvaro.

Martin P:n Nilsson.

Fr. Boll, Stern Glaube und Sterndeutung. Die Geschichte und das Wesen der Astrologie. (Aus Natur und Geisteswelt Bd. 638). Leipzig u. Berlin 1918, Teubner. VIII + 108 S. M. 1,20, geb. 1,50.

Ein Buch von Boll über die Astrologie braucht keine Empfehlung. Ein jeder weiss, dass es auf ausgedehntester Kenntnis und tiefdringendster Forschung beruht. Den ersten Abschnitt über die Astrologie der Babylonier hat dazu ein Spezialist, Bezold, geschrieben. In zwei Kapiteln stellt Boll die Astrologie in der klassischen und der folgenden Zeit bis zur Gegenwart dar mit Ausblicken über ihre Verbreitung nach dem fernen Osten. Die folgenden Kapitel schildern die Elemente des Himmelsbildes und die Methoden der Sterndeutung mit einem praktischen Beispiel, dem Horoskop Goethes. Zum Schluss wird der den Modernen so schwerverständliche Sinn der Astrologie in einem schwungvoll ge-

schriebenen Abschnitt aufgeschlossen. Die neuesten Ergebnisse der Forschung sind hineingearbeitet z. B. die Deutung der rätselhaften Substitution der Planeten durch Fixsterne aus der Farbe der Sterne, über die gerade eine grosse Abhandlung von Boll erschienen ist, die unten besprochen wird.

Für jeden, der sich über die für die Geistesgeschichte der Menschheit so bedeutungsvolle Astrologie orientieren will, bleibt das Buch der beste Führer. Eine Besprechung in gewöhnlichem Sinn ist überflüssig; statt deren möchte ich einige dunkle Fragen von prinzipieller Bedeutung aufwerfen, deren es genug gibt trotz dem grossen Fortschritt der Forschung, der zum grossen Teil Boll selbst verdankt wird.

Wer über die modernen Theorien der Panbabylonier hinweg sich ein Bild der babylonischen Astrologie auf Grund der Berichte der Babylonier selbst zu machen versucht hat, dem ist es aufgefallen, dass von dem grossartigen System, das uns gerade als das Wesen der Astrologie vorkommt, dort nichts erscheint. Die Himmelserscheinungen sind Omina, die in dem systematischen Ausbau ungefähr auf der gleichen Linie wie die aus dem Leberschau gehalten stehen. Von jenem riesigen ineinandergreifenden Räderwerk, das einer mittelalterlichen Kunstuhr gleicht, ist dort keine Spur. Alles ist nur Kasuistik. Denselben Eindruck erhält man von der sachlichen, nüchternen Darstellung Bezolds. Woher dann jenes grossartige System, in dem jedes Glied in notwendiger Beziehung zu allen anderen steht? Wir wissen, dass griechische Wissenschaft in hohem Mass zu seinem Ausbau beigetragen hat, aber es fragt sich nach dem grundlegenden Anstoss. In Wirklichkeit stehen wir hier vor demselben Rätsel, das das plötzliche Aufblühen einer wissenschaftlichen Astronomie in Babylon in der Perser- und Selenkidenzeit bietet. Soll ein plötzliches Aufleuchten des semitischen Geistes oder fremder Einfluss angenommen werden? Soll das mit ähnlichen Worten wie denjenigen beantwortet werden, die Boll in der unten besprochenen Abhandlung S. 6 wiederholt, «dass die Babylonier als sorgsame Beobachter und Rechner vielfach von hoher Bedeutung sind, während sie die systematische Verwertung ihrer Ergebnisse und die Ausbildung eines philosophisch begründeten rationellen (astrologischen) Weltbildes an Stelle ihrer primitiven Vorstellungen dem [freien] Geiste der Griechen überlassen mussten»? Wenn dem so ist, dann ist das Wesentliche und Tiefste der Astrologie nicht orientalischen sondern griechischen Ursprunges.

Das Endergebnis jenes Systems ist der Fatalismus, den Boll wie alle Leute orientalisch nennt, aber der Glaube an Vorzeichen, wie er in den astrologischen Keilschrifttexten zum Vorschein kommt, ist noch nicht Fatalismus; dann wären die Römer sehr arge Fatalisten. Das Wort deckt schillernde Vorstellungen. Eine ist die unbedingte Unterwürfigkeit des Menschen unter der Willkür

eines launischen Gottes, und diese ist, wenn ich recht sehe, die altorientalische Form. Eine andere ist der Glaube an die unverbrüchlichen Gesetze, die die Geschicke lenken; dieser ist der im rechten Sinn astrologische Fatalismus. Eine vermittelnde Stellung nimmt schliesslich der Glaube ein, dass die Götter die Welt nach ewigen Gesetzen regieren. Jener echte Fatalismus ist aus der systematischen, wissenschaftlichen Astrologie entstanden; ihm gilt also auch die gleiche Frage.

Hierzu noch eine sehr wichtige Einzelfrage. Die Bestimmung der Geschicke des Einzelnen beruht in der Astrologie durchaus auf der Stunde der Geburt. Soweit ich mich erinnere, ist mir dieses in den Keilschrifttexten, die mir nur in Übersetzungen und Auszügen zugänglich sind, nicht begegnet. Vielleicht irre ich mich und wäre für eine Belehrung von Kundigen sehr dankbar. Sonst muss anerkannt werden, dass hier etwas für die Astrologie Wesentliches vorliegt, das aus altorientalischem Gut nicht herleitbar ist. Aber schon in den jüngeren Teilen des Homer taucht die Vorstellung auf, dass die Geburt eines Menschen für die Schicksale seines Lebens bedeutsam ist: der wohlbekannte Formelvers lautet: *γίγνομένῳ ἐπένησε λίνῳ, ὅτε μιν τέκε μήτηρ*. Wie diese Vorstellung, die in Wirklichkeit in einem alten Sagenmotiv wurzelt, unter dem Einfluss der Moira-vorstellung zum Fatalismus wird, habe ich anzudeuten versucht in meiner kleinen Schrift: *Daimon, Gudemagter og Psykologi hos Homer* (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning Nr. 111) S. 38 ff.

Boll sagt S. 25, dass die Aufnahme der Astrologie in der älteren griechischen Zeit durch die Philosophie vorbereitet wird, in der hesiodeischen Tagewählerei sieht er nur eine entfernte Vorstufe zur Astrologie (vgl. N. Jahrb. f. d. klass. Alt. XXI 1908 S. 125). Obgleich das richtig ist, glaube ich, dass man nicht die mehr volkstümlichen Vorstellungen unterschätzen darf, an welche die Astrologie sich anlehnen konnte. Jedenfalls gehört die oben berührte homerische Vorstellung in diese Reihe und ebenso der Glaube, dass die Gestirne das Wetter bewirken, von dem Pfeiffer gehandelt hat (vgl. diese Zeitschrift V 1917 S. 150). Das setzt sich in der griechischen Astrophysik fort, für die die starke Einwirkung der Sterne auf die Erde fest steht. Aber gerade hierin liegt die Möglichkeit der astrologischen Hypothese. Uns liegt sie fern, auch deswegen, weil ein Einwirken der Sterne auf die Erde uns durch unsre physische Anschauung nicht denkbar ist.

Die Astrologie ist Religion und Wissenschaft zugleich, ihr Grundirrtum liegt in ihren mythologischen Voraussetzungen, betont Boll in dem Schlusskapitel. Uns ist es auffallend, dass eben jener Grundirrtum im Altertum nicht aufgedeckt wurde trotz aller Dialektik, die zu der Bekämpfung der Astrologie aufgeboten worden ist. Denn erst dies hat der Astrologie den Todesstoss versetzt. Zwar haben die Zahlenmystik und die sinnvollen Beziehungen, von denen

Boll S. 65 eine Probe gibt, die Grundlage einigermaßen verschleiert, aber es muss an der antiken, mythologischen Denkweise liegen, dass auch die Gegner jene Grundlage unangetastet gelassen haben. An dem wissenschaftlichen Gehalt liegt es, dass die Astrologie auch die klarsten Köpfe der Antike in ihren Bann gezogen hat. Auf der fortgeschrittensten und exaktesten der antiken Naturwissenschaften, der Astronomie, fussend, hat sie sich anheischig gemacht eine alles umfassende Welterklärung zu geben. Es gibt aber, glaube ich, einen noch tieferen Grund. Das oberste Prinzip der Astrologie ist die *εἰμαζμένη*. Diese wird definiert als *αἰτία τῶν ὄντων ἐλπομένη* (Diog. La. VII 149). Ein moderner Mensch, der den Sinn des Satzes mit Ausnahme des Wortes *εἰμαζμένη* kannte, würde dieses unbedenklich mit Kausalität übersetzen. Es ist das Kausalbedürfnis des Menschen, der für jedes Geschehnis einen Grund sucht, dessen allbezwingende Macht sowohl der antiken Astrologie wie dem modernen Determinismus ihre Zugkraft verleiht. Irgend ein moderner Mathematiker hat den spielenden Gedanken geäußert: wenn man alles Gegenwärtige in eine Gleichung bringen und diese integrieren könnte, könnte man die Zukunft vorausberechnen. Sie würde sich aus der Lösung der Gleichung ergeben. Die Astrologie hat gemeint, sie hätte die Elemente um die Gleichung aufzustellen. Von dieser Seite betrachtet ist sie eine grandiose Hypothese zur Erfassung des gesamten Weltgeschehnis. Das Verhängnisvolle war, dass die wissenschaftliche Kraft des Altertums erlahmte, während die Hypothese noch frisch dastand, ehe die Brüchigkeit ihrer Grundlage aufgedeckt wurde. In dem darauf einsetzenden Kulturrückgang schwand das Wissenschaftliche an der Astrologie; das Religiöse und, fügen wir hinzu, das Abergläubische blieben zurück. Die Renaissance hat die Astrologie wie all die antiken Wissenschaften aufgenommen. Sie hat aber mit frischen Kräften die Forschung fortgesetzt, und das führte den Sturz der Astrologie herbei.

Neben der wissenschaftlichen Astrologie würde vielleicht das, was man Laienastrologie nennen kann, verdienen etwas stärker hervorgehoben zu werden, einfache Beobachtungen, die von jedermann vorgenommen werden können, die Boll anderorts erwähnt hat; zu diesem gehören die Wochentage, die die Astrologie unter die Germanen noch in ihrer heidnischen Zeit eingeführt haben. Solche Dinge sind sehr tief in das Volk gedrungen, wovon die Bauernpraktik noch zeugt. Beispiele der Wochentagsaberglaube sind bei den kirchlichen Schriftstellern aus dem Anfang des Mittelalters häufig, es wird sogar das Horoskopstellen erwähnt (Vgl. Arch. f. Religionswiss. XIX 1918 S. 118 f.). Auch im älteren Mittelalter wird die Astrologie eine grössere Rolle gespielt haben, als man gewöhnlich meint. Neuerdings hat Cumont auf ein Manuskript des 9. Jahrhunderts hingewiesen, das eine lateinische Übersetzung griechischer astrologischer Schriften enthält, die in der Karo-

lingischen Zeit zum Schulzweck angefertigt worden ist. (Rev. archéol. 1916, I S. 11 ff.).

Zum Schluss bemerke ich anlässlich einer Äusserung S. 101, dass das erhabene Gefühl, das der moderne Mensch und der Mensch vor Kopernikus vor der Sternenwelt empfand, wesensverschieden ist, so verschieden wie Unendlichkeit und ewiges Gesetz sind. Denn der antike Mensch beugte sich in Ehrfurcht vor den ewigen und unabänderlichen Gesetzen, die die Bewegungen der Sterne regieren, der moderne Mensch wird in seinem Innersten von dem Schwindel vor der Unendlichkeit ergriffen. Was das Unendlichkeitsgefühl bedeutet und wie gerade dieses das astrologische Weltbild zertrümmert, hat Troels Lund in demselben Werk geschildert, in dem er für die richtige Einschätzung der Bedeutung der Astrologie für die Geistesgeschichte der Menschheit die Bahn gebrochen hat.

Martin P:n Nilsson.

Fr. Boll, Antike Beobachtungen farbiger Sterne. Mit einem Beitrag von C. Bezold (Abhandlungen der k. Bayer. Akad. der Wiss., philos.-philol. u. hist. Klasse Bd. XXX Abh. 1.). München 1918. 164 s. 4°.

Ff. börjar med att aftrycka ett kapitel af den text till Ptolemæus' syntaxis, som han länge haft under händer; i detta jämföras stjärnbilder med planeter till sin verkan utan att en grund för jämförelsen angifves. Redan för länge sedan har Boll uttalat den förmodan, att grunden till sammanställningen af fixstjärnor och planeter ligger i den lika färgen. Det är denna tanke som afhandlingen utför, först genom en undersökning af alla antika uppgifter om stjärnornas färg, vidare genom en framställning af de moderna astronomernas undersökningar om stjärnornas färg och slutligen genom att konfrontera dessa med Ptolemæus' listor. Det visar sig, att äfven efter de moderna undersökningarna de fixstjärnor, som hos Ptolemæus sammanställas med en planet, ligga denna så nära på färgskalan, att det ej kan råda något tvifvel om saken. Som nämnt uppräknar Ptolemæus stjärnbilder, hvad dem beträffar, måste man, då de ju ej ha någon enhetlig färg, bestämma färgen efter den största stjärnan, men det finns också ett par listor på enstaka större stjärnor, som sammanställas med planeter. Äfven i dem visar en ingående undersökning, att sammanställningen sker på grund af färgen. Äfven vissa andra hitills ej förstådda punkter, t. ex. femdelningen af djurkretsens stjärnbilder hos Ptolemæus II 12, finna samma förklaring.

Orsaken till att Boll nu upptagit detta arbete, ligger emel-

lertid på den babyloniska astrologiens område. De sista åren ha några gåtfulla stjärnlistor dykt upp i kilskrifttexter, *tikpi*- och *lumaši*-stjärnorna, öfver hvilkas betydelse åtskilliga lösa förmodanden uppställts. Därmed sammanhänger en hittills oförklarad egenomslighet i den babyloniska astrologien, att en fixstjärna kan substitueras för en planet. Vid första ögonkastet konstaterade Boll likheten mellan de babyloniska och de ptolemæiska stjärnlistorna. Det gällde således att ingående pröfva, om babylonierna fördelade fixstjärnorna på planeterna efter deras färg och af samma grund substituerade vissa fixstjärnor för en planet. Den ingående bearbetningen af kilskriftmaterialet har Bezold företagit. Den för till det resultat, att *lumaši*-stjärnorna äro Jupiterstjärnor, *māšu*-stjärnorna höra till Mercurius och *tikpi*-stjärnorna till Mars, af en lista på Saturnusstjärnor finns blott fragment kvar. Däremot saknas Venusstjärnor, då babylonierna i triaden Schamasch, Sin, Ischtar förena Venus med solen och månen och således uppställa fyra planeter, hvilket återfinnes i vissa grekiska listor.

Bolls och Bezolds afhandling är ett ytterligt mödosamt och detaljeradt arbete, delvis bestående af långa katalogartade sammanställningar, men på sitt område är det fullständigt grundläggande och afgörande. Det löser med ett slag en hittills förgäfvets omdebatterad gåta, och visar, att endast den allsidiga behärsksningen af den gamla astrologien och den noggranna detaljundersökningen för till ett säkert resultat, där de skarpsinniga förmodandena leda vilse. I själfva verket är det rätt enkelt, att babylonierna antagit, att stjärnor af samma färg haft samma natur och verkan och därför substituerade en fixstjärna af samma färg för en planet. Den ingående undersökningen gifver, som Boll anmärker, en stor respekt för deras praktiska iakttagelseförmåga i denna som i andra delar af den observerande astronomien. Hufvudresultaten af undersökningen har Boll framlagt i en orienterande uppsats N. Jahrb. f. d. klass. Alt. XXXIX 1917 s. 17 ff.

Martin P:n Nilsson.

Ernst Nachmanson, Erotianstudien (Arbeten utgifna med understöd af Vilhelm Ekmans universitetsfond, Uppsala, 19). Uppsala 1917, Akad. bokhandeln. XV + 574 S.

Erotiani Vocum Hippocraticarum collectio cum fragmentis recensuit Ernst Nachmanson (Collectio scriptorum veterum Upsaliensis). Gotoburgi 1918, Eranos. XXII + 155 S.

Dette omfangsrige Bind indeholder Forarbejder og Studier til Nachmansons planlagte Udgave af Erotians *Τῶν παρ' Ἱπποκράτει λέξεων συναγωγή* i Corpus medicorum Græcorum. Først

meddeles en Fortegnelse og Beskrivelse af alle de opbevarede Haandskrifter¹, som sondres i to Grupper, hvis enkelte Medlemmers Slægtskabsforhold omhyggelig udredes. Den første Gruppes ældste Haandskrift, Vaticanus 277 (sæc. XIV), beholder den Førerstilling, som allerede den sidste Udgiver, Klein (1865), havde givet det, men af den anden Gruppe viser der sig at være flere Haandskrifter, som der maa tages Hensyn til. Ved Siden af den egentlige Overlevering have imidlertid ogsaa Scholierne til Hippokrates Betydning, idet de, som først paavist af Daremberg og senere udførligere begrundet af Ilberg, tildels have benyttet Erotians Glossarium som Kilde, og det paa en Tid, da det havde en anden og udførligere Skikkelse end den, hvori det nu er overleveret. Sagen er nemlig den, at dette Glossarium, der nu er ordnet efter de enkelte Glossers Begyndelsesbogstav, oprindelig var ordnet efter en bestemt Rækkefølge af Hippokrates's Skrifter. Nachmanson har nu ogsaa undersøgt en Mængde Hippokrateshaandskrifter og derved kastet yderligere Lys over Erotianglossarets oprindelige Form. Det sees heraf, at det i denne Form endnu maa have existeret mindst til omtr. Aar 1100, hvilket naturligvis ikke udelukker, at den alphabetiske Omformning kan have fundet Sted tidligere.

Nachmanson paaviser nu fremdeles, at Erotianglossaret i alphabetisk Anordning har været benyttet af Gregorios fra Korinth i hans Skrift om de græske Dialekter, og han beviser, at denne Mand maa have levet i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, medens man hidtil har sat ham et Aarhundrede senere. Da imidlertid Gregor ogsaa anfører Steder af Erotian, som ikke findes i vore Haandskrifter, men kun blandt Hippokratesscholierne, sluttes deraf, at Erotiantexten, ogsaa efter at den alphabetiske Anordning er bleven gennemført, har undergaaet en yderligere Omarbejdelse eller Forkortelse. At gjenvinde den oprindelige Erotiantext er altsaa en umulig Opgave.

Glossaret synes oprindelig at have været formet som Noter eller Scholier til Hippokrates's Text, men saa har en byzantinsk Grammatiker taget sig for at ordne Ordforklaringerne alphabetisk, dog saaledes, at han kun tog Hensyn til Begyndelsesbogstaverne af de Lemmata, som blev forklarede, og indenfor hvert Bogstav gav Noterne i den Orden, hvori han forefandt dem. Den Hovedopgave, som Nachmanson har sat sig, er nu til hver Ordforklaring

¹ Med Urette siges det S. 15, at Paris. 2177 efter Oribasios *Ἡγὸς Ἐνράτιον* giver et enkelt Kapitel af Sammes *Ἱατρικαὶ συγγραφαί*. Sagen er den, at Oribasios i sit forstnævnte Skrift idelig excerperer sit eget større Arbejde, og at Udgiverne, Bussemaker og Daremberg, overalt hvor han excerperer nogenlunde ordret — og saaledes netop i Slutningskapitlet —, nøjes med at give en Henvisning til *Συγγραφαί*. Dette Forhold er overseet af H. Diels. Die Handschriften der antiken Ärzte II 72, som anfører et ungtigt Excerpt for Oribasios *Ἡγὸς Ἐνράτιον*.

at udpege det Hippokratessted, hvortil den sigter, og denne Op-gave anvender han 200 Sider paa at løse. Behandlingen er uhyre indgaaende, men Oversigten lettes derved, at der ved Slutningen af hvert af de Hippokratesskrifter, som Erotian har behandlet, er tilføjet en kort Angivelse af de vundne Resultater. Til Slutning tilføjes nogle Bemærkninger om Erotians Arbejdsmaade og om Glossarets Betydning for vor Hippokratestext, som viser sig ikke at være saa helt ringe, selv om der naturligvis i hvert enkelt Tilfælde er Grund til at anvende al mulig Forsigtighed.

Nachmansons Bog er ikke af dem, som man kan læse igjennem fra Ende til anden. Der kunde endog være Grund til at opkaste det Spørgsmaal, om det virkelig var nødvendigt at trykke alle disse omhyggelige Overvejelser, som Erotiantextens kommende Ud-giver har maattet anstille for at kunne tilrettelægge sin Udgave, der naturligvis i knap Form skal bringe alle Resultaterne af For-undersøgelsen. Men Bogen er sikkert ogsaa kun ment som en Redegjørelse for de Veje, ad hvilke Resultaterne ere naaede, og tjener da som Bevis for den overordentlige Flid og Grundighed, hvormed Forfatteren har arbejdet paa at fuldkommengjøre den planlagte Udgave. —

Efter at Ovenstaaende var skrevet, udkom Nachmansons Ud-gave af Erotians Hippokrateslexikon. Da der nemlig ikke viste sig nogen Udsigt til, at «Corpus medicorum Græcorum» i en nær Fremtid kunde paabegynde Udgivelsen af nye Værker, lykkedes det Nachmanson at faa sin Udgave optaget i Uppsalasamlingen, og det efter en med «Corpus» ganske overensstemmende Plan og Anordning. Der er al Grund til at glæde sig herover, men det er rigtignok en næsten urimelig Flothed, naar det loves, at Ud-gaven efter Verdenskrigens Afslutning vil blive optrykt for at indføjes paa sin Plads i «Corpus».

Det er ikke rimeligt, at der, naar den optrykkes, vil være synderlig mange Ændringer at foretage. Udgaven gjør Indtryk af at være udarbejdet særdeles sobert og omhyggeligt; den giver, som ventet, «Erotianstudiernes» Resultater i klar og overskuelig Form. De Hippokratessteder, hvortil Erotians Glosser referere sig eller formodes at referere sig, ere udførligt angivne, men det kan naturligvis tænkes, at Steder, som Udgiveren trods al an-vendt Møje ikke har kunnet finde, i Løbet af nogle Aar ville blive fundne; det vil dog næppe være mange. Efter selve Texten følge de Fragmenter, der ere udvundne af Hippokratesscholierne og af Gregorios fra Korinth. Endelig Indices over de citerede Forfattersteder og over Glosser og sjældnere Ord.

Hans Ræder.

Arthur Christensen, Contes persans en langue populaire, publiés avec une traduction et des notes. [Det kgl. danske Videnskabernes Selskab. Hist.-fil. Meddel. I, 3]. København 1918, Høst. 130 Sider.

Arthur Christensen, Hinsides det kaspiske Hav. Fra en Orientrejse ved Krigens Udbrud. København og Kristiania 1918, Gyldendal. 247 Sider.

Den Rejse Dr. Christensen i det Halvaar som gik forud for Krigens Udbrud i 1914 foretog i Persien, har været rig paa Udbytte. Hans nøje Kendskab til Persiens Sprog, Litteratur og Historie har sat ham i Stand til paa Forhaand nogenlunde at klare sine Formaal og forberede sig med dem for Øje. Hans Fortrolighed med Landets Talesprog har givet ham de nødvendige Forudsætninger for at komme i Forbindelse med Befolkningen, og at han tillige har Evne til at komme i Kontakt med Orientaleren fremgaar af hans to ovennævnte Bøger. Det videnskabelige Resultat af hans Rejse er — foruden Indkøb af en anseelig Samling Bøger og Haandskrifter til vore Bibliotheker — en Del nye Bidrag til persiske Sprogstudier. Hans Behandling af Sāmān-dialekten, en hel Grammatik, har tidligere været omtalt i dette Tidsskrift. I sine «Contes persans» har han samlet en Del Fortællinger som meddeltes ham af en Perser, Sajjid Mu'allim. Denne Mand, hvis Levnedsløb berettes i Rejseskildringen p. 69—72, har ført en højst eventyrlig Tilværelse, ægte orientalsk, som taget ud af 1001 Nat eller Hadji Babas Oplevelser. Paa maa og faa er han vanket om, snart alene, snart med en Rejsefælle, har slaaet sig igennem som Sandsiger og Doktor og oplevet lidt af hvert. Under denne Omflakken har han lært en Mængde Fortællinger, hvoraf altsaa nu et Udvalg heldigt er kommet ind i Dr. C.s Materialsamling. C. har nedskrevet dem i den jævne Form hvori de er meddelt og giver derved nye Bidrag til Studiet af persisk Dagligsprog. De vigtigste Ejendommeligheder ved dette er paapegede i Fortalen. De angaar navnlig Brugen af Pronominer og Verbets syntaktiske Anvendelse. Interessant er bl. a. Brugen af det demonstrative ān «næsten som bestemt Artikel». Iøvrigt synes Afstanden mellem Talesprog og litterært Sprog, hvor stor den end kan være, ikke paa langt nær saa afgørende i Persisk som i Arabisk. Efter de persiske Texter følger en fransk Oversættelse af Fortællingerne, hver især efterfulgt af oplysende Bemærkninger om det internationale Fortællestof. Dette giver Samlingen en betydelig folkløristisk Interesse. Om de allerfleste Fortællinger gælder det at de bærer den muhammedanske Orients Fællespræg og for saa vidt godt kunde tænkes fortalt i Ægypten eller Syrien.

En samlet Skildring af Rejsen og dens Resultater har Dr. C. givet i «Hinsides det kaspiske Hav». Læseren følger ham her

paa hans Vej gennem Rusland, Kaukasus, over det kaspiske Hav til Enzeli, derfra videre i persisk (d. v. s. faldefærdig) Equipage til Teheran, hvor han ankom paa Nouruzdagen og derefter tilbragte en 3—4 Maaneder, afbrudt ved Karavanrejsen til Sāmnān, hvor han — i Løbet af 1 Uge! — skaffede sig Materialet til sin Beskrivelse af Dialekten. I Teheran havde han det Held at træffe Behaister, om hvis Stilling i Persien han giver forskellige Oplysninger. Den oprindelige Bevægelses, Babismens, mere direkte Efterfølgere, der efter Bābs Død sluttede sig om Subhi Ezel, er efter C.s Meddelelse uden Betydning. Behaisterne, hvis nuværende Hoved er Behā ullāh's Søn, Abd el-Behā, der opholder sig i Acre, skal være talrige, men dog af ukendt Antal, da de stadig maa dølge deres Anskuelser, navnlig af Hensyn til de officielle islamiske Læreres, Mulla'ernes Fanatisme. De danner altsaa endnu, ligesom Middelalderens «Renhedsbrødre» og de forskellige dengang forekommende shi'itiske Sekter, et hemmeligt Samfund, der dog har sin faste Organisation og sine Sammenkomster. Dr. C. havde forskellige Samtaler med dem om deres Ideer og Spekulationer, der allerede er kendt af deres Skrifter, en mærkelig Blanding af gammelt orientalsk og moderne europæisk Stof. Retningen er tuldstændig international, og dette i Forbindelse med dens Tilhængeres Afsky for Krig har holdt dem tilbage fra Deltagelse i den persiske Revolution, hvilket gjorde dem ilde lidt hos persiske Nationale. Endnu i vore Dage lider de, efter hvad der meddeltes C., haarde Forfølgelser, af den Art som er velkendt i Europa fra Middelalderens Dage. En Del af deres Litteratur lykkedes det at faa købt til det kgl. Bibliothek.

C. giver mange Illustrationer til den elendige Tilstand hvori det fordom saa stærke og mægtige Folk er sunket ned. Af den gamle Storhed er der ikke andet end Titlerne tilbage. Der er ikke Mangel paa en «Rigets Understøtter», «Sultandømmets Ordner» osv., men Orden findes ikke, og «Kongernes Konge» regeres af fremmede Gesandter. I et særligt Afsnit beskriver C. Persiens nyeste Historie fra Tiden omkring Revolutionen 1905, for de første Aars Vedkommende paa Grundlag af Browne's og derefter Shusters Beretninger. Perioden bestemmes ved Ruslands og Englands Underkuelse af Riget samtidig med at Landet fik en fri Forfatning under Muzaffer ed Dīn 1906. En lang Tragedie er den følgende Tid med dens Kamp mellem Parlamentet og den nye Shah Muhammed Ali med alle hans Slægtninge og hele Embedsmandsvældet, medens de europæiske Magter — Rusland i Spidsen og England lige i Hælene — skubbede til den hældende Vogn. C. giver en livlig Skildring af Shusters Forsøg paa at bringe Orden i Sagerne og hans Kamp med Embedsmænd, Ministre, Prinser og fremmede. Han var aabenbart en stor Finansmand, men desværre ikke lige saa stor en Statsmand. Det fremgaar tydeligt af hans egen Bog, at han ikke var tilstrækkelig kendt

med de særlige Forhold i dette orientalske Land, og at han manglede Diplomaten's Evne til at kunne bøje sig for en faktisk Situation og forhandle med de virkelige Magthavere. Men Opgaven var ogsaa overmenneskelig, hvad man forstaar naar man betænker at Landets egne Ministre hørte til hans værste Modstandere. Dette overser man ofte naar man henviser til Persien som Vidnesbyrd om Stormagters Nederdrægtighed. Vidnesbyrdet er i og for sig godt nok, men Elendighedens egentlige Aarsag er Folkets egen fuldkomne Uduelighed. Og paa det Punkt — som forøvrigt, paa andre — er Dr. C. absolut Pessimist. Perserne er et degenereret Folk, ofte personligt elskværdige, aandfulde Skeptikere, men i det hele et Folk af Lazzaroner, uden Livsenergi og Arbejdslyst, og C. har ikke opdaget noget Tegn paa at nye Kræfter skulde røre sig i det. Om Tiden efter Shusters Fald, det svenske Gendarmeris Virksomhed, og om Forholdene under Krigen kan C. meddele adskilligt af Interesse. Men hvorledes Hovedfjenden Ruslands Opløsning har virket og vil virke kan der naturligvis intet vides om. Bogen slutter med en Skildring af en Rejse gennem de transkaspiske Ørkener og Oaser, hvor C. besøgte Merv's Ruiner samt Bokhara og Samarkand, Byer der alle har spillet en fremragende Rolle i forskellige Perioder af Orientens Historie¹. Just i de Dage da Krigen brød ud, rejste han op gennem Rusland og maatte lægge Vejen helt op om Torneå for at naa hjem.

Bogen er skreven med Liv og Klarhed og dertil ledsaget af gode Fotografier og to Rutekort. Man følger med Glæde Forfatteren paa hele hans Fart, og hans Rejseskildring vil med Udbytte kunne læses af alle der har nogen Interesse for Orienten.

Johs. Pedersen.

¹ En udførligere Skildring af Mervs Ruiner og dets Historie har C. givet i Geografisk Tidsskrift 24. B. H. II. 1917.

Bøger indsendte til redaktionen.

- Thora Goldschmidt*, Engelsk til Selvstudium. 5. Opl. Kbhvn. & Kria., G. B.
Tre Skrifter af *Lukianos* fra Samosata oversatte og forsynede med Oplysninger af *M. Cl. Gertz*. Do. do.
- Homers Odyssee* paa Grundlag af *Wilsters* Oversættelse paany oversat af *M. Cl. Gertz*. 2. Hæfte (7.—12. Sang). 2. Udg. — Tillæg til Oversættelsen af *Odysseen*. Oplysninger og kritiske Bemærkninger. Do. do.
- Danske Folkeviser i Udvalg ved *Axel Olrik* under Medvirkning af *Ida Falbe-Hansen*. Første Samling. 4. Udg. Do. do.
- Kr. Nyrop*, Spansk Rejseledsager. Do. do.
- Aischylos Agamemnon*. Ved *Niels Møller*. 2. Udg. Do. do.
- Platons Protagoras* oversat og indledet af *Chr. Thomsen*. Do. do.
- Richard Loewe*, Germanische Sprachwissenschaft. 3. Aufl. I: Einleitung und Lautlehre. Berlin u. Leipzig, Göschen.
- Franz Studniczka*, Das Bildnis Menanders. Leipzig, Teubner.
- F. v. Duhn*, Pompeji, eine hellenistische Stadt in Italien. 3. Aufl. Do. do.
- O. Neurath*, Antike Wirtschaftsgeschichte. 2. Aufl. Do. do.
- Erik Ahlman*, Über das lateinische Präfix *com-* in Verbalzusammensetzungen. Helsingfors.
- R. Cullis Goffin*, The Life and Poems of William Cartwright. Cambridge, Univ. Press.
- Carl D. Buck*, Dental Terminations I. Chicago, Univ. Press.
- Skrifter utgiona av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXXXVIII 1: Släktbok* utgiven av *Atle Wilskman* II 1. Helsingfors.
- Dantis Alagherii De vulgari eloquentia libri II*. Rec. *Ludovicus Bertalot*. Friedrichsdorf b. Frankfurt a. M.
- Dantis Alagherii De monarchia libri III*. Rec. *Ludovicus Bertalot*. Do.
- Arnfinn Brekke*, Om præpositionsbruken ved islandske og norske gaardnavne. Kria., Aschehoug.
- Karl Ringdal*, Om det attribute adjektivs position i oldnorsk prosa med et henblik paa sætningsrytmen. Do. do.
- Martin P:n Nilsson*, Daimon. Gudemagter og psykologi hos Homer. Kbhvn., Pio.
- Lope de Vega*, Udvalgte Skuespil. Overs. af *Emil Gigas*. 2. Bd. Do. do.
- Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Oktober 1914—Oktober 1916. Do. do. (komm.).
- Carl S. R. Collin*, Étude sur le développement de sens du suffixe *-ata* dans les langues romanes. Lund, Lindstedt (komm.).
- Arkiv för nordisk filologi*. Ny följd. XXX 3—4. Lund, Gleerup.
- Språk och stil* XVIII 1—3. Uppsala, Akad. bokh.

Indhold af 7de binds 2det og 3die hæfte.

	Side
Syntaktiske Bemærkninger. Af <i>C. Jørgensen</i> †	49
Av en Indledning til det danske Folks Historie. Af docent <i>Johannes Neuhaus</i> i Berlin	54
Om oppkomsten av prefixet <i>mé(s)-</i> i franskan. Af professor, dr. phil. <i>E. Staaff</i> i Uppsala	63
Etymologiserende Notitser. XI. Ved dr. phil. <i>E. Jessen</i> i København	83
«Cum» dans la syntaxe de la langue roumaine. Af dr. phil. <i>Constantin Lacea</i> i Stockholm	91

Anmeldelser.

<i>Gudmund Schütte</i> , Ptolemy's Maps of Northern Europe. Af <i>Johannes Neuhaus</i>	94
<i>J. Melander</i> , Étude sur <i>Magis</i> et les expressions adversatives dans les langues romanes. Af docent, dr. phil. <i>Hilding Kjellman</i> i Stockholm	97
<i>Hyperidis orationes sex cum ceterarum fragmentis post Fridericum Blass ed. Christianus Jensen</i> . Af underarkivar, dr. phil. <i>William Norøin</i> i København	107
<i>K. Friis Johansen</i> , Sikyoniske Vaser. Af museumsinspektør, dr. phil. <i>Frederik Poulsen</i> i København	109
<i>Max Wundt</i> , Griechische Weltanschauung. 2. Aufl. Af dr. phil. <i>Poul Helms</i> i Bagsværd	112
<i>W. Capelle</i> , Berges- und Wolkenhöhen bei griechischen Physikern. Af professor, dr. phil. <i>Martin P:n Nilsson</i> i Lund	116
<i>Fritz Langer</i> , Intellektualmythologie. Af samme	117
<i>Fr. Boll</i> , Stern Glaube und Sterndeutung. Af samme	118
<i>Fr. Boll</i> , Antike Beobachtungen farbiger Sterne. Af samme	122
<i>Ernst Nachmanson</i> , Erotianstudien. Af dr. phil. <i>Hans Ræder</i> i København	123
<i>Erotiani Vocum Hippocraticarum collectio cum fragmentis rec. Ernst Nachmanson</i> . Af samme	123
<i>Arthur Christensen</i> , Contes persans en langue populaire. Af docent, dr. phil. <i>Johs. Pedersen</i> i København	126
<i>Arthur Christensen</i> , Hinsides det kaspiske Hav. Af samme	126

NORDISK TIDSSKRIFT
FOR
FILOLOGI

FJERDE RÆKKE

SYVENDE BINDS FJERDE HÆFTE

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK FORLAG

GRÆBES BOGTRYKKERI

1918

lingischen Zeit zum Schulzweck angefertigt worden ist. (Rev. archéol. 1916, I S. 11 ff.).

Zum Schluss bemerke ich anlässlich einer Äusserung S. 101, dass das erhabene Gefühl, das der moderne Mensch und der Mensch vor Kopernikus vor der Sternenwelt empfand, wesensverschieden ist, so verschieden wie Unendlichkeit und ewiges Gesetz sind. Denn der antike Mensch beugte sich in Ehrfurcht vor den ewigen und unabänderlichen Gesetzen, die die Bewegungen der Sterne regieren, der moderne Mensch wird in seinem Innersten von dem Schwindel vor der Unendlichkeit ergriffen. Was das Unendlichkeitsgefühl bedeutet und wie gerade dieses das astrologische Weltbild zertrümmert, hat Troels Lund in demselben Werk geschildert, in dem er für die richtige Einschätzung der Bedeutung der Astrologie für die Geistesgeschichte der Menschheit die Bahn gebrochen hat.

Martin P:n Nilsson.

Fr. Boll, Antike Beobachtungen farbiger Sterne. Mit einem Beitrag von C. Bezold (Abhandlungen der k. Bayer. Akad. der Wiss., philos.-philol. u. hist. Klasse Bd. XXX Abh. 1.). München 1918. 164 s. 4°.

Ff. börjar med att aftrycka ett kapitel af den text till Ptolemæus' syntaxis, som han länge haft under händer; i detta jämföras stjärnbilder med planeter till sin verkan utan att en grund för jämförelsen angifves. Redan för länge sedan har Boll uttalat den förmodan, att grunden till sammanställningen af fixstjärnor och planeter ligger i den lika färgen. Det är denna tanke som afhandlingen utför, först genom en undersökning af alla antika uppgifter om stjärnornas färg, vidare genom en framställning af de moderna astronomernas undersökningar om stjärnornas färg och slutligen genom att konfrontera dessa med Ptolemæus' listor. Det visar sig, att äfven efter de moderna undersökningarna de fixstjärnor, som hos Ptolemæus sammanställas med en planet, ligga denna så nära på färgskalan, att det ej kan råda något tvifvel om saken. Som nämnt utpräknar Ptolemæus stjärnbilder, hvad dem beträffar, måste man, då de ju ej ha någon enhetlig färg, bestämma färgen efter den största stjärnan, men det finns också ett par listor på enstaka större stjärnor, som sammanställas med planeter. Äfven i dem visar en ingående undersökning, att sammanställningen sker på grund af färgen. Äfven vissa andra hitills ej förstådda punkter, t. ex. femdelningen af djurkretsens stjärnbilder hos Ptolemæus II 12, finna samma förklaring.

Orsaken till att Boll nu upptagit detta arbete, ligger emel-

lertid på den babyloniska astrologiens område. De sista åren ha några gåtfulla stjärnlistor dykt upp i kilskrifttexter, *tikpi*- och *lumaši*-stjärnorna, öfver hvilkas betydelse åtskilliga lösa förmodanden uppställts. Därmed sammanhänger en hittills oförklarad egenomlighet i den babyloniska astrologien, att en fixstjärna kan substitueras för en planet. Vid första ögonkastet konstaterade Boll likheten mellan de babyloniska och de ptolemæiska stjärnlistorna. Det gällde således att ingående pröfva, om babylonierna fördelade fixstjärnorna på planeterna efter deras färg och af samma grund substituerade vissa fixstjärnor för en planet. Den ingående arbetningen af kilskriftmaterialet har Bezold företagit. Den för till det resultat, att *lumaši*-stjärnorna äro Jupiterstjärnor, *māšu*-stjärnorna höra till Mercurius och *tikpi*-stjärnorna till Mars, af en lista på Saturnusstjärnor finns blott fragment kvar. Däremot saknas Venusstjärnor, då babylonierna i triaden Schamasch, Sin, Ischtar förena Venus med solen och månen och således uppställa fyra planeter, hvilket återfinnes i vissa grekiska listor.

Bolls och Bezolds afhandling är ett ytterligt mödosamt och detaljeradt arbete, delvis bestående af långa katalogartade sammanställningar, men på sitt område är det fullständigt grundläggande och afgörande. Det löser med ett slag en hittills förgäfves omdebatterad gåta, och visar, att endast den allsidiga behärskningen af den gamla astrologien och den noggranna detaljundersökningen för till ett säkert resultat, där de skarpsinniga förmodandena leda vilse. I själfva verket är det rätt enkelt, att babylonierna antagit, att stjärnor af samma färg haft samma natur och verkan och därför substituerade en fixstjärna af samma färg för en planet. Den ingående undersökningen gifver, som Boll anmärker, en stor respekt för deras praktiska iakttagelseförmåga i denna som i andra delar af den observerande astronomien. Hufvudresultaten af undersökningen har Boll framlagt i en orienterande uppsats N. Jahrb. f. d. klass. Alt. XXXIX 1917 s. 17 ff.

Martin P:n Nilsson.

Ernst Nachmanson, Erotianstudien (Arbeten utgifna med understöd af Vilhelm Ekmans universitetsfond, Uppsala, 19). Uppsala 1917, Akad. bokhandeln. XV + 574 S.

Erotiani Vocum Hippocraticarum collectio cum fragmentis recensuit Ernst Nachmanson (Collectio scriptorum veterum Upsaliensis). Gotoburgi 1918, Eranos. XXII + 155 S.

Dette omfangsrige Bind indeholder Forarbejder og Studier til Nachmansons planlagte Udgave af Erotians *Τῶν παρ' Ἐπιοκράτει λέξεων συναγωγή* i Corpus medicorum Græcorum. Først

meddeles en Fortegnelse og Beskrivelse af alle de opbevarede Haandskrifter¹, som sondres i to Grupper, hvis enkelte Medlemmers Slægtskabsforhold omhyggelig udredes. Den første Gruppes ældste Haandskrift, Vaticanus 277 (sæc. XIV), beholder den Førstilling, som allerede den sidste Udgiver, Klein (1865), havde givet det, men af den anden Gruppe viser der sig at være flere Haandskrifter, som der maa tages Hensyn til. Ved Siden af den egentlige Overlevering have imidlertid ogsaa Scholierne til Hippokrates Betydning, idet de, som først paavist af Daremberg og senere udførligere begrundet af Ilberg, tildels have benyttet Erotians Glossarium som Kilde, og det paa en Tid, da det havde en anden og udførligere Skikkelse end den, hvori det nu er overleveret. Sagen er nemlig den, at dette Glossarium, der nu er ordnet efter de enkelte Glossers Begyndelsesbogstav, oprindeligt var ordnet efter en bestemt Rækkefølge af Hippokrates's Skrifter. Nachmanson har nu ogsaa undersøgt en Mængde Hippokrateshaandskrifter og derved kastet yderligere Lys over Erotianglossarets oprindelige Form. Det sees heraf, at det i denne Form endnu maa have eksisteret mindst til omtr. Aar 1100, hvilket naturligvis ikke udelukker, at den alphabetiske Omformning kan have fundet Sted tidligere.

Nachmanson paaviser nu fremdeles, at Erotianglossaret i alphabetisk Anordning har været benyttet af Gregorios fra Korinth i hans Skrift om de græske Dialekter, og han beviser, at denne Mand maa have levet i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, medens man hidtil har sat ham et Aarhundrede senere. Da imidlertid Gregor ogsaa anfører Steder af Erotian, som ikke findes i vore Haandskrifter, men kun blandt Hippokratesscholierne, slutes deraf, at Erotiantexten, ogsaa efter at den alphabetiske Anordning er bleven gennemført, har undergaaet en yderligere Omarbejdelse eller Forkortelse. At gjenvinde den oprindelige Erotiantext er altsaa en umulig Opgave.

Glossaret synes oprindeligt at have været formet som Noter eller Scholier til Hippokrates's Text, men saa har en byzantinsk Grammatiker taget sig for at ordne Ordforklaringerne alphabetisk, dog saaledes, at han kun tog Hensyn til Begyndelsesbogstaverne af de Lemmata, som blev forklarede, og indenfor hvert Bogstav gav Noterne i den Orden, hvori han forefandt dem. Den Hovedopgave, som Nachmanson har sat sig, er nu til hver Ordforklaring

¹ Med Urette siges det S. 15, at Paris. 2177 efter Oribasios *Ἡπὸς Ἐρρίαν* giver et enkelt Kapitel af Sammes *Ἱατρικαὶ συγγραφαί*. Sagen er den, at Oribasios i sit forstnævnte Skrift idelg exciperer sit eget større Arbejde, og at Udgiverne, Bussemaker og Daremberg, overalt hvor han exciperer nogenlunde ordret — og saaledes netop i Slutningskapitlet —, notes med at give en Henvisning til *Συγγραφαί*. Dette Forhold er overseet af H. Diels. Die Handschriften der antiken Ärzte II 72, som anfører et ungtigt Explicit for Oribasios *Ἡπὸς Ἐρρίαν*.

at udpege det Hippokratessted, hvortil den sigter, og denne Opgave anvender han 200 Sider paa at løse. Behandlingen er uhyre indgaaende, men Oversigten lettes derved, at der ved Slutningen af hvert af de Hippokratesskrifter, som Erotian har behandlet, er tilføjet en kort Angivelse af de vundne Resultater. Til Slutning tilføjes nogle Bemærkninger om Erotians Arbejdsmaade og om Glossarets Betydning for vor Hippokratestext, som viser sig ikke at være saa helt ringe, selv om der naturligvis i hvert enkelt Tilfælde er Grund til at anvende al mulig Forsigtighed.

Nachmansons Bog er ikke af dem, som man kan læse igjennem fra Ende til anden. Der kunde endog være Grund til at opkaste det Spørgsmaal, om det virkelig var nødvendigt at trykke alle disse omhyggelige Overvejelser, som Erotiantextens kommende Udgiver har maattet anstille for at kunne tilrettelægge sin Udgave, der naturligvis i knap Form skal bringe alle Resultaterne af Forundersøgelsen. Men Bogen er sikkert ogsaa kun ment som en Redegjørelse for de Veje, ad hvilke Resultaterne ere naaede, og tjener da som Bevis for den overordentlige Flid og Grundighed, hvormed Forfatteren har arbejdet paa at fuldkommengjøre den planlagte Udgave. —

Efter at Ovenstaaende var skrevet, udkom Nachmansons Udgave af Erotians Hippokrateslexikon. Da der nemlig ikke viste sig nogen Udsigt til, at «Corpus medicorum Græcorum» i en nær Fremtid kunde paabegynde Udgivelsen af nye Værker, lykkedes det Nachmanson at faa sin Udgave optaget i Uppsalasamlingen, og det efter en med «Corpus» ganske overensstemmende Plan og Anordning. Der er al Grund til at glæde sig herover, men det er rigtignok en næsten urimelig Flothed, naar det loves, at Udgaven efter Verdenskrigens Afslutning vil blive optrykt for at indføres paa sin Plads i «Corpus».

Det er ikke rimeligt, at der, naar den optrykkes, vil være synderlig mange Ændringer at foretage. Udgaven gjør Indtryk af at være udarbejdet særdeles sobert og omhyggeligt; den giver, som ventet, «Erotianstudiernes» Resultater i klar og overskuelig Form. De Hippokratessteder, hvortil Erotians Glosser referere sig eller formodes at referere sig, ere udførligt angivne, men det kan naturligvis tænkes, at Steder, som Udgiveren trods al anvendt Møje ikke har kunnet finde, i Løbet af nogle Aar ville blive fundne; det vil dog næppe være mange. Efter selve Texten følge de Fragmenter, der ere udvundne af Hippokratesscholierne og af Gregorios fra Korinth. Endelig Indices over de citerede Forfattersteder og over Glosser og sjældnere Ord.

Hans Ræder.

Arthur Christensen, Contes persans en langue populaire, publiés avec une traduction et des notes. [Det kgl. danske Videnskabernes Selskab. Hist.-fil. Meddel. I, 3]. København 1918, Høst. 130 Sider.

Arthur Christensen, Hinsides det kaspiske Hav. Fra en Orientrejse ved Krigens Udbrud. København og Kristiania 1918, Gyldendal. 247 Sider.

Den Rejse Dr. Christensen i det Halvaar som gik forud for Krigens Udbrud i 1914 foretog i Persien, har været rig paa Udbytte. Hans nøje Kendskab til Persiens Sprog, Litteratur og Historie har sat ham i Stand til paa Forhaand nogenlunde at klare sine Formaal og forberede sig med dem for Øje. Hans Fortrolighed med Landets Talesprog har givet ham de nødvendige Forudsætninger for at komme i Forbindelse med Befolkningen, og at han tillige har Evne til at komme i Kontakt med Orientaleren fremgaar af hans to ovennævnte Bøger. Det videnskabelige Resultat af hans Rejse er — foruden Indkøb af en anelig Samling Bøger og Haandskrifter til vore Bibliotheker — en Del nye Bidrag til persiske Sprogstudier. Hans Behandling af Sāmnān-dialekten, en hel Grammatik, har tidligere været omtalt i dette Tidsskrift. I sine «Contes persans» har han samlet en Del Fortællinger som meddeltes ham af en Perser, Sajjid Mn'allim. Denne Mand, hvis Levnedsløb berettes i Rejseskildringen p. 69—72, har ført en højst eventyrlig Tilværelse, ægte orientalsk, som taget ud af 1001 Nat eller Hadji Babas Oplevelser. Paa maa og faa er han vanket om, snart alene, snart med en Rejsefælle, har slaaet sig igennem som Sandsiger og Doktor og oplevet lidt af hvert. Under denne Omflakken har han lært en Mængde Fortællinger, hvoraf altsaa nu et Udvalg heldigt er kommet ind i Dr. C.s Materialsamling. C. har nedskrevet dem i den jævne Form hvori de er meddelt og giver derved nye Bidrag til Studiet af persisk Dagligsprog. De vigtigste Ejendommeligheder ved dette er paapegede i Fortalen. De angaar navnlig Brugen af Pronominer og Verbets syntaktiske Anvendelse. Interessant er bl. a. Brugen af det demonstrative ān «næsten som bestemt Artikel». Iøvrigt synes Afstanden mellem Talesprog og litterært Sprog, hvor stor den end kan være, ikke paa langt nær saa afgørende i Persisk som i Arabisk. Efter de persiske Texter følger en fransk Oversættelse af Fortællingerne, hver især efterfulgt af oplysende Bemærkninger om det internationale Fortællestof. Dette giver Samlingen en betydelig folkløristisk Interesse. Om de allerfleste Fortællinger gælder det at de bærer den muhammedanske Orients Fællespræg og for saa vidt godt kunde tænkes fortalt i Ægypten eller Syrien.

En samlet Skildring af Rejsen og dens Resultater har Dr. C. givet i «Hinsides det kaspiske Hav». Læseren følger ham her

paa hans Vej gennem Rusland, Kaukasus, over det kaspiske Hav til Enzeli, derfra videre i persisk (d. v. s. faldefærdig) Equipage til Teheran, hvor han ankom paa Nouruzdagen og derefter tilbragte en 3—4 Maaneder, afbrudt ved Karavanrejsen til Sāmnān, hvor han — i Løbet af 1 Uge! — skaffede sig Materialet til sin Beskrivelse af Dialekten. I Teheran havde han det Held at træffe Behaister, om hvis Stilling i Persien han giver forskellige Oplysninger. Den oprindelige Bevægelses, Babismens, mere direkte Efterfølgere, der efter Bābs Død sluttede sig om Subhi Ezel, er efter C.s Meddelelse uden Betydning. Behaisterne, hvis nuværende Hoved er Behā ullāh's Søn, Abd el-Behā, der opholder sig i Acre, skal være talrige, men dog af ukendt Antal, da de stadig maa dølge deres Anskuelser, navnlig af Hensyn til de officielle islamiske Læreres, Mulla'ernes Fanatisme. De danner altsaa endnu, ligesom Middelalderens «Renhedsbrødre» og de forskellige dengang forekommende shi'itiske Sekter, et hemmeligt Samfund, der dog har sin faste Organisation og sine Sammenkomster. Dr. C. havde forskellige Samtaler med dem om deres Ideer og Spekulationer, der allerede er kendt af deres Skrifter, en mærkelig Blanding af gammelt orientalsk og moderne europæisk Stof. Retningen er tuldstændig international, og dette i Forbindelse med dens Tilhængeres Afsky for Krig har holdt dem tilbage fra Deltagelse i den persiske Revolution, hvilket gjorde dem ilde lidt hos persiske Nationale. Endnu i vore Dage lider de, efter hvad der meddeltes C., haarde Forfølgelser, af den Art som er velkendt i Europa fra Middelalderens Dage. En Del af deres Litteratur lykkedes det at faa købt til det kgl. Bibliothek.

C. giver mange Illustrationer til den elendige Tilstand hvori det fordmum saa stærke og mægtige Folk er sunket ned. Af den gamle Storhed er der ikke andet end Titlerne tilbage. Der er ikke Mangel paa en «Rigets Understøtter», «Sultandømmets Ordner» osv., men Orden findes ikke, og «Kongernes Konge» regeres af fremmede Gesandter. I et særligt Afsnit beskriver C. Persiens nyeste Historie fra Tiden omkring Revolutionen 1905, for de første Aars Vedkommende paa Grundlag af Browne's og derefter Shusters Beretninger. Perioden bestemmes ved Ruslands og Englands Underkuelse af Riget samtidig med at Landet fik en fri Forfatning under Muzaffer ed Dīn 1906. En lang Tragedie er den følgende Tid med dens Kamp mellem Parlamentet og den nye Shah Muhammed Alī med alle hans Slægtninge og hele Embedsmandsvældet, medens de europæiske Magter — Rusland i Spidsen og England lige i Hælene — skubbede til den hældende Vogn. C. giver en livlig Skildring af Shusters Forsøg paa at bringe Orden i Sagerne og hans Kamp med Embedsmænd, Ministre, Prinser og fremmede. Han var aabenbart en stor Finansmand, men desværre ikke lige saa stor en Statsmand. Det fremgaar tydeligt af hans egen Bog, at han ikke var tilstrækkelig kendt

med de særlige Forhold i dette orientalske Land, og at han manglede Diplomatenes Evne til at kunne bøje sig for en faktisk Situation og forhandle med de virkelige Magthavere. Men Opgaven var ogsaa overmenneskelig, hvad man forstaar naar man betænker at Landets egne Ministre hørte til hans værste Modstandere. Dette overser man ofte naar man henviser til Persien som Vidnesbyrd om Stormagters Nederdrægtighed. Vidnesbyrdet er i og for sig godt nok, men Elendighedens egentlige Aarsag er Folkets egen fuldkomne Uduelighed. Og paa det Punkt — som forøvrigt, paa andre — er Dr. C. absolut Pessimist. Perserne er et degenereret Folk, ofte personligt elskværdige, aandfulde Skeptikere, men i det hele et Folk af Lazzaroner, uden Livsenergi og Arbejdslyst, og C. har ikke opdaget noget Tegn paa at nye Kræfter skulde røre sig i det. Om Tiden efter Shusters Fald, det svenske Gendarmeris Virksomhed, og om Forholdene under Krigen kan C. meddele adskilligt af Interesse. Men hvorledes Hovedfjenden Ruslands Opløsning har virket og vil virke kan der naturligvis intet vides om. Bogen slutter med en Skildring af en Rejse gennem de transkaspiske Ørkener og Oaser, hvor C. besøgte Merv's Ruiner samt Bokhara og Samarkand, Byer der alle har spillet en fremragende Rolle i forskellige Perioder af Orientens Historie¹. Just i de Dage da Krigen brød ud, rejste han op gennem Rusland og maatte lægge Vejen helt op om Torneå for at naa hjem.

Bogen er skreven med Liv og Klarhed og dertil ledsaget af gode Fotografier og to Rutekort. Man følger med Glæde Forfatteren paa hele hans Fart, og hans Rejseskildring vil med Udbytte kunne læses af alle der har nogen Interesse for Orienten.

Johs. Pedersen.

¹ En udførligere Skildring af Mervs Ruiner og dets Historie har C. givet i Geografisk Tidsskrift 24. B. H. II. 1917.

Bøger indsendte til redaktionen.

- Thora Goldschmidt*, Engelsk til Selvstudium. 5. Opl. Kbhvn. & Kria., G. B.
Tre Skrifter af *Lukianos* fra Samosata oversatte og forsynede med Oplysninger af *M. Cl. Gertz*. Do. do.
- Homers Odyssee* paa Grundlag af *Wilsters* Oversættelse paany oversat af *M. Cl. Gertz*. 2. Hæfte (7.—12. Sang). 2. Udg. — Tillæg til Oversættelsen af *Odysseen*. Oplysninger og kritiske Bemærkninger. Do. do.
- Danske Folkeviser i Udvalg ved *Axel Olrik* under Medvirkning af *Ida Falbe-Hansen*. Første Samling. 4. Udg. Do. do.
- Kr. Nyrop*, Spansk Rejseledsager. Do. do.
- Aischylos Agamemnon*. Ved *Niels Møller*. 2. Udg. Do. do.
- Platons Protagoras* oversat og indledet af *Chr. Thomsen*. Do. do.
- Richard Loewe*, Germanische Sprachwissenschaft. 3. Aufl. I: Einleitung und Lautlehre. Berlin u. Leipzig, Göschen.
- Franz Studniczka*, Das Bildnis Menanders. Leipzig, Teubner.
- F. v. Duhn*, Pompeji, eine hellenistische Stadt in Italien. 3. Aufl. Do. do.
- O. Neurath*, Antike Wirtschaftsgeschichte. 2. Aufl. Do. do.
- Erik Ahlman*, Über das lateinische Präfix *com-* in Verbalzusammensetzungen. Helsingfors.
- R. Cullis Goffin*, The Life and Poems of William Cartwright. Cambridge, Univ. Press.
- Carl D. Buck*, Dental Terminations I. Chicago, Univ. Press.
- Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXXXVIII 1: Släktbok utgiven av Atle Wilschman II 1*. Helsingfors.
- Dantis Alagherii De vulgari eloquentia libri II*. Rec. *Ludovicus Bertalot*. Friedrichsdorf b. Frankfurt a. M.
- Dantis Alagherii De monarchia libri III*. Rec. *Ludovicus Bertalot*. Do.
- Arnfinn Brekke*, Om præpositionsbruken ved islandske og norske gaardnavne. Kria., Aschehoug.
- Karl Ringdal*, Om det attribute adjektivs position i oldnorsk prosa med et henblik paa sætningsrytmen Do. do.
- Martin P:n Nilsson*, Daimon. Gudemagter og psykologi hos Homer. Kbhvn., Pio.
- Lope de Vega*, Udvalgte Skuespil. Overs. af *Emil Gigas*. 2. Bd. Do. do.
- Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Oktober 1914—Oktober 1916. Do. do. (komm.).
- Carl S. R. Collin*, Étude sur le développement de sens du suffixe *-ata* dans les langues romanes. Lund, Lindstedt (komm.).
- Arkiv för nordisk filologi*. Ny följd. XXX 3—4. Lund, Gleerup.
- Språk och stil XVIII 1—3*. Uppsala, Akad. bokh.

Indhold af 7de binds 2det og 3die hæfte.

	Side
Syntaktiske Bemærkninger. Af <i>C. Jørgensen</i> †	49
Av en Indledning til det danske Folks Historie. Af docent <i>Johannes Neuhaus</i> i Berlin	54
Om oppkomsten av prefixet <i>mé(s)-</i> i franskan. Af professor, dr. phil. <i>E. Staaff</i> i Uppsala	63
Etymologiserende Notitser. XI. Ved dr. phil. <i>E. Jessen</i> i København	83
« <i>Cum</i> » dans la syntaxe de la langue roumaine. Af dr. phil. <i>Constantin Lacea</i> i Stockholm	91

Anmeldelser.

<i>Gudmund Schütte</i> , Ptolemy's Maps of Northern Europe. Af <i>Johannes Neuhaus</i>	94
<i>J. Melander</i> , Étude sur <i>Magis</i> et les expressions adversatives dans les langues romanes. Af docent, dr. phil. <i>Hilding Kjellman</i> i Stockholm	97
<i>Hyperidis orationes sex cum ceterarum fragmentis post Fridericum Blass ed. Christianus Jensen</i> . Af underarkivar, dr. phil. <i>William Norøin</i> i København	107
<i>K. Friis Johansen</i> , Sikyoniske Vaser. Af museumsinspektør, dr. phil. <i>Frederik Poulsen</i> i København	109
<i>Max Wundt</i> , Griechische Weltanschauung. 2. Aufl. Af dr. phil. <i>Poul Helms</i> i Bagsværd	112
<i>W. Capelle</i> , Berge- und Wolkenhöhen bei griechischen Physikern. Af professor, dr. phil. <i>Martin P:n Nilsson</i> i Lund	116
<i>Fritz Langer</i> , Intellektualmythologie. Af samme	117
<i>Fr. Boll</i> , Stern Glaube und Sterndeutung. Af samme	118
<i>Fr. Boll</i> , Antike Beobachtungen farbiger Sterne. Af samme	122
<i>Ernst Nachmanson</i> , Erotianstudien. Af dr. phil. <i>Hans Ræder</i> i København	123
<i>Erotiani Vocum Hippocraticarum collectio cum fragmentis rec. Ernst Nachmanson</i> . Af samme	123
<i>Arthur Christensen</i> , Contes persans en langue populaire. Af docent, dr. phil. <i>Johs. Pedersen</i> i København	126
<i>Arthur Christensen</i> , Hinsides det kaspiske Hav. Af samme	126

NORDISK TIDSSKRIFT
FOR
FILOLOGI

FJERDE RÆKKE

SYVENDE BINDS FJERDE HÆFTE

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL, NORDISK FORLAG

GRÆBES BOGTRYKKERI

1918

Under medvirkning af:

M. Cl. Gertz,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

Vilh. Thomsen,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

Ludv. F. A. Wimmer,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

S. Eitrem,
professor, dr. phil.,
Kristiania.

Johan Vising,
professor, dr. phil.,
Göteborg.

C. M. Zander,
professor, dr. phil.,
Lund.

redigeret af:

Hans Ræder, dr. phil., København.

Af tidsskriftet udkommer årligt et bind på 4 hæfter, hvert på gennemsnitlig 3 ark. På grund af de stærkt forøgede fremstillingsomkostninger vil tidsskriftets omfang dog indtil videre blive noget indskrænket. Subskriptionen er bindende for et bind, hvis pris er 6 kroner.

Bidrag til tidsskriftet bedes sendte under redaktørens adresse (Dronningensvej 7, Kbhvn. F.), bøger, afhandlinger og tidsskrifter til anmeldelse under samme adresse eller til Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Kbhvn. K.

D'hr. anmeldere gøres opmærksomme på, at redaktionen ved at tilstille vedkommende bogs forlægger to eksemplarer af anmeldelsen sørger for, at den kan komme forfatteren i hænde.

Bøger indsendte til redaktionen.

Die Gedichte *Homers*. Zweiter Teil: Die Ilias. Erster Band, Buch 1—13. Bearbeitet von *Oskar Henke*. 5. Aufl. besorgt von *Georg Siefert*. Leipzig u. Berlin, Teubner.

Hilfsbuch zu *Homer*, Odyssee und Ilias. Von *Oskar Henke*. Neu herausgegeben von *Georg Siefert*. 4. Aufl. Do. do.

Des *Titus Livius* Römische Geschichte im Auszug herausgegeben von *Franz Fügner*. Hilfsheft 3. Aufl. bearbeitet von *Arthur Rosenberg*. Do. do.

Theophil Klee, Zur Geschichte der gymnischen Agone an griechischen Festen. Do. do.

Joh. Geffcken, Die griechische Tragödie. Do. do.

E. Bethe, Medea-Probleme. Do. do.

Svend Dahl og *Th. Døssing*, Dansk Tidsskrift-Index. 3. Aargang. Kbhvn., Lybecker.

Urjyske „Vestgermaner“ og moderne Fantaster.

Af

Gudmund Schütte.

I en lille Haandbog for berlinske Universitetsstuderende, «*Modernes Dänisch*», har Lektor *Joh. Neuhaus* 1914 givet et ret fyldigt Indledningsstykke om Jyllands Urindbyggere. Siden 1917 er han gaaet videre paa samme etnologiske Vej gennem fire særlige Afhandlinger i «*Nordisk Tidsskrift for Filologi*», og han varsler sammesteds et yderligere Indlæg, som vil fremkomme i «*Arkiv för nordisk filologi*». Det turde vistnok være paa Tide at tage Stilling til de Resultater, hvortil han mener at være naaet.

Geografisk-etnologiske Undersøgelser om Jyllands Indbyggere paa Grundlag af Ptolemaios og andre gamle Hjemmelsmænd har egentlig Aner ret langt tilbage i dansk Forskning. Fynboen *Claus Clausen Soart* brød Isen allerede i 15. Aarhundrede ved sit Forsøg paa at forlige den ptolemæiske Korttegning med sin Samtids Viden. *Lyskander* i 17. Aarh. gjorde sig, trods megen urhistorisk Svindel, virkelig fortjent ved at tyde de ptolemæiske Kimbrer som Himmerboer. Den i Danmark fødte Hollænder *Pontanus* fortsatte i samme Aarhundrede med sine for den Tid virkelig fortjenstfulde Tydninger af andre ptolemæiske Stammenavne fra Jylland. I 18. Aarhundrede leverede Nordmanden *Schøning* den første kritiske Samling af de klassiske Efterretninger om Norden. *Bredsdorff* og *Werlauff* fortsatte paa samme Bane med fortrinlige Arbejder, henh. 1829 og 1836, *Grundtvig* tydede 1820 den historiske Baggrund for Beowulfkvadets Sagn om Nordboer og Angler, og *N. M. Petersen* udgav 1834 første Bind af sin «*Haandbog i den gammel-nordiske Geographi*», som desværre forblev ufuldendt.

Under medvirkning af:

M. Cl. Gertz,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

Vilh. Thomsen,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

Ludv. F. A. Wimmer,
professor, dr. phil.,
Kbhvn.

S. Eitrem,
professor, dr. phil.,
Kristiania.

Johan Vising,
professor, dr. phil.,
Göteborg.

C. M. Zander,
professor, dr. phil.,
Lund.

redigeret af:

Hans Ræder, dr. phil., København.

Af tidsskriftet udkommer årligt et bind på 4 hæfter, hvert på gennemsnitlig 3 ark. På grund af de stærkt forøgede fremstillingsomkostninger vil tidsskriftets omfang dog indtil videre blive noget indskrænket. Subskriptionen er bindende for et bind, hvis pris er 6 kroner.

Bidrag til tidsskriftet bedes sendte under redaktørens adresse (Dronningensvej 7, Kbhvn. F.), bøger, afhandlinger og tidsskrifter til anmeldelse under samme adresse eller til Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, Kbhvn. K.

D'hr. anmeldere gøres opmærksomme på, at redaktionen ved at tilstille vedkommende bogs forlægger to eksemplarer af anmeldelsen sørger for, at den kan komme forfatteren i hænde.

Bøger indsendte til redaktionen.

Die Gedichte *Homers*. Zweiter Teil: Die Ilias. Erster Band, Buch 1—13. Bearbeitet von *Oskar Henke*. 5. Aufl. besorgt von *Georg Siefert*. Leipzig u. Berlin, Teubner.

Hilfsbuch zu *Homer*, Odyssee und Ilias. Von *Oskar Henke*. Neu herausgegeben von *Georg Siefert*. 4 Aufl. Do. do.

Des *Titus Livius* Römische Geschichte im Auszug herausgegeben von *Franz Fügner*. Hilfsheft. 3. Aufl. bearbeitet von *Arthur Rosenberg*. Do. do.

Theophil Klee, Zur Geschichte der gymnischen Agone an griechischen Festen. Do. do.

Joh. Geffcken, Die griechische Tragödie. Do. do.

E. Bethe, Medea-Probleme. Do. do.

Scend Dahl og Th. Døssing, Dansk Tidsskrift-Index. 3. Aargang. Kbhvn., Lybecker.

Urjyske „Vestgermaner“ og moderne Fantaster.

Af

Gudmund Schütte.

I en lille Haandbog for berlinske Universitetsstuderende, «*Moderne Dänisch*», har Lektor *Joh. Neuhaus* 1914 givet et ret fyldigt Indledningsstykke om Jyllands Urindbyggere. Siden 1917 er han gaaet videre paa samme etnologiske Vej gennem fire særlige Afhandlinger i «*Nordisk Tidsskrift for Filologi*», og han varsler sammesteds et yderligere Indlæg, som vil fremkomme i «*Arkiv för nordisk filologi*». Det turde vistnok være paa Tide at tage Stilling til de Resultater, hvortil han mener at være naaet.

Geografisk-etnologiske Undersøgelser om Jyllands Indbyggere paa Grundlag af Ptolemaios og andre gamle Hjemmelsmænd har egentlig Aner ret langt tilbage i dansk Forskning. Fynboen *Claus Clausen Soart* brød Isen allerede i 15. Aarhundrede ved sit Forsøg paa at forlige den ptolemæiske Korttegning med sin Samtids Viden. *Lyskander* i 17. Aarh. gjorde sig, trods megen urhistorisk Svindel, virkelig fortjent ved at tyde de ptolemæiske Kimbrer som Himmerboer. Den i Danmark fødte Hollænder *Pontanus* fortsatte i samme Aarhundrede med sine for den Tid virkelig for tjenstfulde Tydninger af andre ptolemæiske Stammenavne fra Jylland. I 18. Aarhundrede leverede Nordmanden *Schøning* den første kritiske Samling af de klassiske Efterretninger om Norden. *Bredsdorff* og *Werlauff* fortsatte paa samme Bane med fortrinlige Arbejder, henh. 1829 og 1836, *Grundtvig* tydede 1820 den historiske Baggrund for Beowulfkvadets Sagn om Nordboer og Angler, og *N. M. Petersen* udgav 1834 første Bind af sin «*Haandbog i den gammel-nordiske Geographi*», som desværre forblev ufuldendt.

Men netop fra denne Tid af var det, som om Interessen for Jyllands Urhistorie svækkedes. Muligvis var det tildels, fordi *Schiern* og senere Svenskeren *Erdmann* landsforviste et Par af de navnkundigste Oldstammer bort fra jysk Omraade, nemlig henh. Kimbrer og Angler. En sikkert endnu væsentligere Aarsag var dog vist det Forhold, at den nu opkommende tyske Etnologi, istedenfor at følge i *Caspar Zeuss'* særdeles forsigtige Spor fra 1837, slog ind paa et Hjørnespind af den fantasifuldeste Art. I let forstaaelig Reaktion herimod har nyere danske Forskere mest skyet at vove sig ind paa et udpræget etnologisk Studium af vort Lands Urhistorie. De har mest holdt sig til Udforskningen af visse indledende Særfelter; *Axel Olrik* har saaledes taget sig af Sagnkilderne, medens *Joh. Steenstrup* og *H. V. Clausen* har kastet sig over Stednavnene.

Foregangsmanden for den tyske fantasifulde Retning var *Karl Müllenhoff*, der gav smukke Prøver i sin Afhandling i «Nordalbingische Studien» 1844. Idet han ubarmhjærtig forkastede det ptolemæiske Jyllandskort som Opdigt, faldt det ham slet ikke ind at raadspørge den foreliggende danske Lokalforskning; ja, han gjorde sig end ikke den Ulejlighed at undersøge den gamle jyske Landskabsinddeling, hvori han vilde have fundet Himbersyssel paa de ptolemæiske Kimbrers Plads. Ogsaa den oldnordiske Overlevering vragede han glatvæk, naar den ikke passede ham; saaledes siger han om de «tyske» Ingvæoners Stamfader Yngve: «fälschlich rühmten sich die schwedischen Ynglingar, von ihm abzustammen». Til Erstatning for de kategorisk affejede Overleveringer fremfører han en Masse sprogvidenskabelige Paavisninger af de gamle tyske Stammers Bopæle i Jylland: Thyringerne finder han f. Ex. i Tyrstrup, Torsbjerg, Torntved, Tornskov, Torsbøl; Varinerne tilsvarende i det «nuværende Warnitz» i Nordslesvig, det «forhenværende» Varnæs, som han gengiver ved «promunturium Varinorum». Man forbauses blot over, at han ikke tager hele den skandinaviske Halvø med, da han her vilde kunne finde Bunker af yderligere Sammensætninger med Torn og Tor samt flere baade norske og svenske Varnæs.

Seelmann i «Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung» 1886 fortsætter værdig i Mesterens Fodspor. Han tager for det første det af Plinius omtalte «mægtige Bjærg Saevo» paa det skandinaviske Fastland, dernæst den af Ptolemaios omtalte jyske Stamme Haruderne (Hardsysselboerne), og laver derudaf et mystisk *Saiwoharud, der skal være det gamle Navn for den

flade Ø Sjælland!!!! Stednavnetypen *-leo* tilkender han den tyske Stamme Varinerne; han finder den bl. a. afhjemlet i Skarrek-lev ved Jammerbugten (!!) og i Villabyen Wassersleben ved Flensborg Fjord. Sidstnævnte Bygd hed forhen Sosti, og hedder fremdeles saaledes paa Dansk; men efter en kgl. dansk Justitsraad Wascherlebe i 18. Aarh. har den faaet sit nuværende tyske Navn, fordi han dér paa Stedet byggede sig en Villa, — den, der nu altsaa af den tyske Videnskab er udnævnt til en tysk-varinisk Bosættelse fra Urtiden!

Otto Bremer i sin «*Ethnographie der germanischen Stämme*» 1899 (genudg. 1904) udtrykker endelig den nyeste ænseværdige Fortsættelse af den müllenhoffske Linje. Ligesaa fuldstændig som Mesteren ignorerer han den danske Lokalforskning om Kimbrer etc. Hele Old-Jylland samt Fyen tilkendes Anglo-Friserne paa Grundlag af halvanden Runeindskrift og en ad hoc konstrueret Sproggrænse ved Storebælt. Der siges S. 836, at Sydvestslesvig efter 1026 «*blieb niederdeutsch*» (hvornaar havde det forud været det? hvordan bliver Danmarks «anglofrisiske» Indbyggere pludselig forfremmede til «*Niederdeutsche*»?). S. 848 citeres *K. J. Clements* Skrift «*Schleswig, das urheimische Land der Angeln und Friesen*», 1862 (auch m. d. Titel «*Schleswig, das Urheim der Angeln u. Friesen*», 1867). Det forties her, at Clement i Titlen skriver «*das Land des nichtdänischen Volkes der Angeln und Friesen*». Overhovedet er det højest mærkeligt at se Bremer i et videnskabeligt Værk citere en Forfatter, der af *Vilh. Thomsen* i «*Literarisches Centralblatt*» 1870 er bleven afsløret som latterlig Dilettant og usømmelig Annexionstysker; det citerede Skrift er et af de allerværste i den Retning. — Endnu kan tilføjes, at Müllenhoffs Paafund «*promunturium Varinorum*» bliver yderligere forbedret, idet Bremer «*vom Innern des Bewusstseins*» tilføjer Aars-tallet «1231», hvad der skal sige saa meget som «Citat fra Valdemars Jordebog». Dermed er det virkelig lykkedes ham at narre ikke blot sig selv, men ogsaa godtroende Afskrivere som *Chadwick* og Undertegnede. Først bagefter har jeg opdaget, at det hele «Citat» er fri Fantasi.

Dette er i Korthed Baggrunden for vor Landsmand *Joh. Neuhaus'* Forskninger, — jeg mener: hans Baggrund er den müllenhoffsk-tyske, ikke den danske Linje. Og jeg skal villig

indrømme, at Hr. Neuhans har ikke nødtigt at skamme sig for Forgængerne.

Jeg skal først aftrykke et Stykke af Indledningen til «Modernes Dänisch», S. 1 ff.

«Das Sprachgebiet zerfällt in mehrere Unterabteilungen:
a) Die Sprachen Jütlands (. . . z. B. eine Sprache, die einerseits an das Englische, und anderseits an das Schwedische anklingt) . . .
b) Die Inslsprachen, an die sich auch noch die Sprachen der alten dänischen Provinzen (besonders Schonens) anschliessen.» —

«Diese sich noch zähe haltende Verbindung ist der Beweis (!) dafür, dass die Inseln von dem damaligen Gedan-Stamm (!) (> Danner) von Schonen aus erobert sind (und zwar im 3.—4. Jahrh.), während Jütland, wenn auch zum Teil schon früher in grösseren oder kleineren Gebieten unterjocht, noch gegen Ende der heidnischen Periode selbständige Könige hatte. Was die alte Bevölkerung Jütlands betrifft, so gehörte sie zweifellos den Westgermanen an. Die Zeugnisse hierfür liegen 1. in den alten Landschaftsnamen (siehe Jütländisch)¹, 2. in dem Einsetzen von -borg für -berg wie Viborg < Wibiærghe, Flensborg < Flinsbjerg als Zeichen des Siegers (!!)

3. in den sprachlichen Eigentümlichkeiten, die keine andere Schlussfolgerung gestatten, und die doch nicht alle im Mittelalter entstanden sein können, z. B. der vorangestellte Artikel æ für Ma. und N., das pers. Pron. 1. Person a, Verbalformen wie gawn, gå(w)n = engl. gone (!!), der Wegfall des auslautenden -e (komm = engl. come) (!!).

4. in Doppelformen wie Hedeby (dänisch) und Slesvig (örtlich).

5. in der Möglichkeit, dass die alten Jüten (Entii) mit den Sachsen England eroberten (!).

6. in der nichtdänischen Entwicklung von Ortsnamen: Limfjorden aber an. Limafjodr, Saxo: Lymicus sinus, vgl. Lemvig (!!), Eider («Wassertür») oder «Inseltür» < Agwjaduriz*, Egidora (erst spät dän. Eder), Sli (Schlei) neben Slæ u. a.»

Dette var nogle Prøver af Udtalelser i Lærebogsstil. Vi skal nu se lidt paa Tidsskrift-Afhandlingerne. Det kan være omtrent tilstrækkeligt at nævne Titlerne.

«Sillende == vetus patria = Angel, i Angelsaksernes og Oldsaksernes Mund Navnet paa det gamle Hjemland».

¹ Henvisningen «Siehe Jütländisch» sigter til Forf.s vist endnu ikke udkomne Skrift «Modernes Schwedisch und Jütländische Texte, mit Einleitung: die Stellung des Jütländischen im Germanischen».

«Helges Prinsesse Svåvå = Eider = den svebiske Flod (hos Ptolemæos)».

«Halfdan = Frode = Hadbardernes Konge, hvis Rige forenes med det danske».

«Vestgermanske Navne i dansk Historie og Sprog».

Nogle enkelte Stykker kan hidsættes til yderligere Prøve.

Af «Sillende». «Sillendi betyder som en med oldsaksisk (Heliand) sinweldi (gammel Skov) analog Dannelses: det gamle Land . . . . først efter at en fornyet omhyggelig Undersøgelse havde gjort det klart, at Sillende på de 4—5 Steder var Angel — i en vis Betydning, og at Sakse endog højst rimeligt gemte et Minde om Navnet i Betegnelsen «Sællænder» til Hako, der langt snarere burde været betegnet Sillandicus, så trode jeg mine egne Øjne, at Hjemstavnen endelig var funden, og at de uddragende svebiske Angler-Jyders og svebiske Saksers Sprog var oldsaksisk, hverken mer eller mindre.» «I hint gammeljyske Rige Angel, der talte Jyder og Sveber under sig, var Sproget ét, og i dette Sprog kunde dannes: Sinlendi».

Af «Helges Prinsesse». «Klassikerne ved . . . fuld Besked: de kender svebiske Angler og svebiske Barder omkring den svebiske Flod: Swābā.»

Af «Halfdan = Frode». «Men vi kan se mere endnu. Hadbarderrigets Kærne var Nordslesvig . . . I den gamle Sysselbenævnelser Barwith må efter Sysselnavnernes Regel stikke en Folkestamme — . . . ., og i Syslet gentager Navnet sig oftere.»

Af «Vestgermanske Navne». «Som gennem en Tåge var det dog endnu muligt at skimte en Tid, da Danerne virkelig må have taget Livtag med anglisk-bardisk-svebisk-saksiske Folk i Nabolaget.»

Som i en Taage, ja, det skal Himlen vide, — vil Læseren uvilkaarlig udbryde efter Læsningen af Hr. Neuhaus' Resultater.

En vildere Fortsættelse af den müllenhoffske Taagedans skulde det være vanskeligt at tænke sig. Endog Hr. Seelmann vilde vist blive svimmel, naar han skulde følge med.

Det skulde synes fuldkommen Tidsspilde at give sig i Lag med sligt. Naar jeg alligevel gør det, søger jeg min Undskyldning i tvende Forhold. For det første er det den Skæbnens Tilskikkelse, der nu eengang har gjort Hr. Neuhaus til Legemliggørelse af dansk Videnskabelighed ved Berlins Universitet. For

det andet er det den næsten endnu mere forbausende Foreteelse, at hans «Resultater» har kunnet finde Indpas i ikke mindre end fire Hæfter af «Nordisk Tidsskrift for Filologi» og ovenikøbet truer med at brede sig til «Arkiv för nordisk filologi», — om vi da skal tro Forf.s egne Ord.

Det er mest praktisk at holde sig til Forf.s Sproghaandbog «Modernes Dänisch», thi her har pædagogiske Hensyn ialfald tvunget ham til at fastholde en overskuelig Ordning og en ordknap Udtryksmaade, medens han derimod i Afhandlingerne hengiver sig til en springende Orakelstil, som der hverken er Hoved eller Hale paa.

Næppe vil det imidlertid være lønnende at imødegaa Hr. Neuhaus' «Beweise», Punkt for Punkt. Jeg vil derimod prøve at kaste Lys over dem ved at opstille en nøje tilsvarende Række «Beweise» til Fordel for en ny Syllogisme efter frit Valg.

Exempelvis paatager jeg mig efter Hr. Neuhaus' Metode at vise, Sort paa Hvidt, at Norges Urindbyggere var Tyskere, som havde selvstændige Konger og først henimod den hedenske Tids Slutning kuedes og denationaliseredes af Harald Haarfager og hans indtrængende Nordboer.

Vidnesbyrdene herfor er følgende.

1. De gamle Landskabs- og Stednavne. Hordalands Indbyggere Hörderne er, som alle veed, hine tyske Haruder, hvem Hr. Seelmann hensætter til det af ham opfundne *Saiwoharud. Rogalands Indbyggere Rygerne eller Holmrygerne er ligesaa selvfølgelig = Pommerns Ruger alias (H)ulmerugi hos Jordanes. Hallingdals Indbyggere Haddingerne er = de vandalske Hasdinger i Slesien. Der findes endvidere i Norge Masser af Torsberg, Torsnæs osv., der ifølge Müllenhoffs geniale Slutningsmaade maa stamme fra Thyringerne; endvidere Varnæs, «promunturium Varinorum», som Spor af Varinerne; endelig Barvik, der ifølge Hr. Neuhaus' Læsemaade nødvendig maa være et Minde om Barterne. Osv.

2. Skiftet mellem Hordafylki og Hordaland, Vørsafylki og Vørsaveldi etc. viser os Sejerherrens Fremtrængen.

3. Visse sproglige Ejendommeligheder tillader ingen anden Slutning, f. Ex. det vidtgaaende Tab af Ejeformen i norske Dialekter ligesom i Engelsk; endvidere Udtryk som «Hvidesøndag» (eng. whitsuntide) istedenfor Pinse; Stednavneleddet -lo (tysk = Skov) i Os-lo svarende til Oldes-loe i Holsten, etc.

4. Dobbeltformer som Nidaros (norsk) og Throndhjem (stedlig).

5. Den Mulighed, at Norges Haruder var de samme som de Haruder, der Aar 58 f. Kristus fulgte med Sveberne til Gallien.

6. Den ikke-nordiske Udvikling i Stednavne: Fjordene istedenfor oldnorsk Firðir, Nitelven istedenfor oldnorsk Nitja, Hallingdalen istedenfor oldnorsk Haddingjadalsr.

Jeg beder nu den eftertænkssomme Læser sammenligne mine Vidnesbyrd med den tilsvarende Række fra «Modernes Dänisch»; — han vil finde de to Slags «Beweise» hip som hap. De er jævngyldige Exempler paa Formlen: «Per Degn galer som en Hane, — ergo er han en Hane». Hvis min Række savner et saadant Paradenummer som den udødelige «vestjyske Artikel», saa kan den til Gengæld møde op med en ganske anderledes vaskeægte historisk Forfølgelse mod de overvundne «Vestgermaner». Harald Haarfagers blodige Udryddelseskrig mod Snese af stedlige Smaakonger er da noget helt anderledes haandgribeligt end Gorm den Gamles og Harald Blaatands stakkels Sejre over Slesvigerkongen Gnupa, der ovenikøbet ved nærmere Eftersyn viser sig ikke at være «Vestgermaner», men indvandret Svensker.

Endnu skal jeg oplyse om Hr. Neuhaus' filologisk-historiske Kvalifikation, at han ligesom sine Forgængere Müllenhoff, Seelmann og Bremer viser sig lykkelig fri for enhver Hensyntagen til den danske Faglitteratur. Af forbigaaede Arbejder kan eksempelvis nævnes: *Joh. Steenstrup*, «Danmarks Sydgrænse og Herredømmet over Holsten», i vort Universitets Indbydelsesskrift til Festen i Anledning af Kongens Fødselsdag 1900; sammes «Jylland og Jyder» i »Hist. Tidsskrift» 1911; *Wimmers* Afsnit af «Haandbog i det nordslesv. Spørgsmaals Historie» med Imødegaaelse (citeret bl. a. af L. Schmidt i «Geschichte der deutschen Stämme») af Bremers Runeteorier; min Afh. «Var Anglerne Tyskere?», i «Sønderj. Aarbøger» 1900 (velvillig anmeldt af Altyskeren A. Sach i «Deutsche Erde» 1902); mine «Altyske Annexionslærdomme om dansk Land og Folk» 1909 (hvis Gennemgang af Annexionslærens enkelte Punkter omtales med Tilslutning af Joh. Tiedje i «Christliche Welt» 1911); min Ptolemaios-Afhandling i Paul & Braunes «Beiträge» 1916, og min af det danske geografiske Selskab udgivne Bog «Ptolemy's Maps» 1917, hvori jeg bl. a. viser Ubrugeligheden af de klassiske Vidnesbyrd om «svebiske Angler» i Mellemtyskland og om «Floden Svebus» etc.¹

¹ Af en Anmeldelse i forrige Hæfte af dette Tidsskrift seer jeg bag efter, at Hr. Neuhaus nu kender «Ptolemy's Maps». Denne Anmeldelse

Det kan tilslut tilføjes, at Hr. Neuhaus i «Berliner Tageblatt» 22. Maj 1906 forbausede Verden ved at fortælle, at Bornholms Maal «udmærker sig blandt alle nordiske Sprog derved, at det ejer den stemte s-Lyd, der ogsaa spiller en stor Rolle i det gotiske Sprog» og ifølge Forf.s Mening skal være et Minde om østgermanske Urindbyggere. Naar Hr. Neuhaus ikke veed, at det oprindelige stemte s i Nordisk undtagelsesløst er blevet til r eller gaaet tabt (jfr. *Hǫzdingjôz > oldn. Haddingjar), da stempler han sig derved som saa løst funderet, at han overhovedet ikke er værd at indlade sig i alvorlig Drøftelse med¹.

Naar jeg alligevel fremdeles vil dvæle noget mere ved Spørgsmaalet om Urdanmarks Indbyggere, er det altsaa ikke af personlig Ærbødighed for Hr. Neuhaus; men min fortsatte Dvælen skyldes som sagt væsentlig den Omstændighed, at han er Lektor og Docent ved Berlins Universitet, og at han ved en Skæbnens Tilskikkelse er kommen til at faa Indpas i et virkelig videnskabeligt Tidsskrift. Tilsammen med endnu levende Aandsfrænder som Seelmann og Bremer er han saaledes Led i en *circulus vitiosus*, og det er denne Malstrøm af etnologisk Hjærnespind, som det under ét gælder om at bremse.

Idet jeg nu forlader Hr. Neuhaus, vender jeg mig derfor i Almindelighed til den moderne müllenhoffske Retning, der særlig forfægtes af *Bremer*. Om ham kan ingen nægte, at han som Filolog er virkelig Videnskabsmand, og da han har leveret Afsnittet Etnografi i Pauls Monumentalværk «Grundriss der germanischen Philologie», er dermed hans skoledannende Indflydelse tilstrækkelig klar.

Det springende Punkt i Striden med den müllenhoffske Skole er dette Spørgsmaal: hvilke sproglige, kulturelle og historiske Kriterier er udslagsgivende for Fastsættelsen af Urdanmarks Nationalitet?

Man har fremført f. Ex. de unordiske Former Vermund og

er særdeles pæn og velvillig; men den kan ikke ændre min Dom om hans vestgermanske Teorier.

¹ Jeg har i «Dansk Tidsskrift» 1905. 235, diskret antydnet, at det maaske er Hr. Neuhaus, der under Pennavnet «Per-vild» sammesteds vilde gøre vor Saxe til en Saxer!! «Per-vild» er ialfald en Dilettant, der ligner Hr. Neuhaus som den ene Draabe Vand den anden.

Uffe alias Offa istedenfor ægte nordisk Vármundr og Ubbi; Bremer har yderligere fremdraget to Runeindskrifter fra Varde og Viemose, der skal indeholde de unordiske Former Niuwila, Aadagasulaas Auwiŋa; Müllenhoff har endvidere i Afhandlingen af 1844 udmalet den af Widsidkvadet skildrede Kamp mellem Anglerkongen Offa og Danekongen Alewih. Der kunde endnu tilføjes saadanne Ting som den mærkelige østjyske Vold Dandiget, der synes at tyde paa en midlertidig Krigstilstand mellem Daner og Jyder.

Til den sproglige Side af Slutningsmaaden maa der siges, at den udgiver sig for Filologi, men i Virkeligheden er Overfilologi. Ja, jeg er tilbøjelig til at skærpe denne Opfattelse derhen, at jeg trods Bremer & Co.s filologiske Fagdannelse nærmest vil kalde det for Dilettantisme. Det er i alt Fald en Fremfærd à la Prokrustes, der piner og strækker de arme Vidnesbyrd for at faa dem til at række langt videre, end de i Virkeligheden evner.

Først tager Bremer og hans Fæller det for givet, at der i Oldtiden var en skarp Forskel mellem «Vestgermansk» og Nordisk, og Sprogbarrikaden sættes som før nævnt ved Storebælt, eller ifølge anden Læsemaade ved Øresund. Hele denne Forestilling om en skarp Sprogmodsætning i Oldtiden er Hjerne-spind, som jeg allerede har fremhævet i Afhandlingen «Var Anglerne Tyskere?» og i Bogen «Altyske Annexionslærdomme» samt utallige Steder ellers. Joh. Schmidt har med sin Bølgeteori 1872 stillet Vrangforestillingen i det rette Lys: blandt Oldtidens gottonske Folk fandtes der kun vage, flydende Sprogovergange. Og allermindst kunde der tænkes en Sprogbarrikade ved de danske Bælter og Sunde; endnu i Nutiden danner de ingen tydelige Grænser, og end mindre kunde det være Tilfældet i Oldtiden, da Bælter og Sunde, langt fra at være Grænser, tværtimod var Samfærdselens Hovedkanaler.

Indenfor Oldtidens Dialektkort med dets Regnbue-Nuancer kunde der naturligvis paa dansk Grund tænkes en mere eller mindre «vestgermansk» Type, og en mere eller mindre nordisk. Men hvorledes vil man saa paavise dette mere eller mindre? Gennem to Runeindskrifter og to angliske Kongenavne? Det minder dog altfor meget om Barnets tillidsfulde Forslag til Hestetegning: «Far, se, nu har jeg tegnet Øret; vil du saa ikke tegne Resten af Hesten». Bremers Runetydninger bliver af Runefagmanden Wimmer stemplede som fuldkommen vilkaarlige; og Fyrsteanavne som Vermund og Uffe er ikke noget sikkert Kendemærke for Undersaatternes almindelige Nationalitet, -- ellers maatte vore

Fyrstenavne Valdemar og Buris uvægerlig vise, at de Danske var Slaver, og omvendt maatte Erik af Pommern være Nordbo eller Tysker, medens han i Virkeligheden var af slavisk Æt.

Hvis en Forsker vil vise «vestgermansk» Nationalitet hos Oldtidens Jyder, saa paahviler der ham den uvægerlige Pligt at tilvejebringe et ialfald nogenlunde vidtspændende Hjemmelstof. Exempelvis kan det nævnes, at Saxernes oprindelig ikketyske Nationalitet paa Fastlandet røber sig gennem talrige efterladte Stednavne med den saxisk-frisiske Overgang fra *k* til Hvislelyd foran *e* og *i*, f. Ex. Celle i Hannover istedenfor ældre Kelle, Kielle o: «Kilde», plattysk Kelle, højtysk Quelle. Saa-danne Vidnesbyrd træffes endnu i Holsten; men saasnart vi kommer til Jylland, forsvinder de ganske. Ergo: Forsøget paa ad sproglig Vej at paavise saxisk Nationalitet i Jylland lader sig ikke gennemføre ved Hjælp af Stednavne med Forlyden *k*.

Naar vi vil være ærlige, kan vi om Jyllands Ursprog overhovedet kun sige dette: vi veed ikke det aller bitterste. At definere det som «vestgermansk» eller «urnordisk» er blot at stikke den godtroende Lægmand Blaar i Øjnene. Og sligt er ikke Filologi, men Dilettantisme, for ikke at sige noget værre.

Vi kommer nu endelig til den kulturelt-historiske Side af Spørgsmaalet, og det er ikke den mindst vigtige.

Her støder vi først og fremmest paa Læren om den Gruppe «Vestgermaner», der af den müllenhoffske Skole med saa megen Energi opstilles som Modsætning til Nordboerne og tænkes at have ligget i Strid med dem fra Arilds Tid.

Naar vi vil klargøre os de Forestillinger, der uvilkaarlig knytter sig til Navnet «Vestgermaner», er det bedst at gaa ud fra Modsætningen, Nordboerne. Om disse veed vi, at de udtrykkelig brugte Samlingsnavnet Nordmenn, modsat Sunnmenn eller Sudr-menn, og at de vedkendte sig et fælles Sprog, der kaldtes norrøn eller dansk Tunge. Med dette Exempel i Minde kan vi ikke tvivle om, at det ustandselig gentagne og indskærpede Navn «Vestgermaner» naturnødvendig hos Folk som flest maa avle Forestillingen om en tilsvarende national Gruppe.

Der kunde imidlertid næppe tænkes en fuldstændigere Vildfarelse. «Vestgermansk» kan være godt nok som Rubriknavn i Sproglærebøgernes teoretiske Inddelingssystem. Men intetsteds i den praktiske Verden, være sig i klassisk eller hjemlig Litteratur, afljæmles blot den svageste Antydning af en Gruppe, der kunde siges at svare til «Vestgermaner». Aldrig nogensinde i

Historien har «Vestgermanerne» været forenede til een Stat. Ja, end ikke indenfor en saa snæver Undergruppe som den angelsaxisk-frisiske er der Spor af kulturel eller politisk Samvirken: Friserne og Anglerne havde Kongedømme, medens Saxerne havde Fristatsforfatning, og ikke en eneste Gang nævnes en religiøs eller krigersk Fællesoptræden af disse Stammer paa Fastlandet.

Spørger vi om de virkelige Sammenslutningslinjer, viser de sig paa den mest overlegne Maade at ignorere den müllenhoffske Teori, ved paa den ene Side at slaa dybe Revner gennem Enheden «Vestgermaner», og ved paa den anden Side at bygge Bro tværs over den saakaldt uoverstigelige Kløft mellem «Vestgermaner» og Nordboer. Saxernes Arvefjender gennem Aarhundreder var deres «vestgermanske» Stammefrænder Franker og Thyringer. Derimod optræder Saxerne baade c. 560 og paa Karl den Stores Tid i nøje krigersk Forbund med deres saakaldte «Arvefjender» Danerne, og endnu i 11. Aarhundrede nægtede et dansk Hæropbud at kæmpe med Saxerne, fordi disse «altid havde staaet som en Mur, naar Fremmede faldt ind i Landet». Men endnu langt nøjere var de Danskes Forbindelse med Anglerne, som det allerede er fremhævet af Grundtvig. Guddommen Nerthus-Njord dyrkedes af Angler og af Daner og andre Nordboer, mens der ikke er Spor af den hos Saxer, Friser og Tyskere. Anglerne havde Stammeinddelingerne *-folk* og *-far* (Norfolk, Suffolk, Lindisfarer), der genfindes i Danmark (Vendilfolk i Vendsyssel; Sjællands-, Laalands-, Lavinds-, Hallands- og Blekingefarer); *-folk* svarer desuden til norsk «Fylke». Det danske Sagn hos Saxe gør Angul til Dans Broder; det angliske Kvad Widsid nævner ikke en eneste Saxerfyrste, men derimod hele 4 Danekonger, og Danernes Kamp med Hadbarderne skildres med aabenlys Sympati paa dansk Side. Naar Müllenhoff har ment, at Widsid omtaler en Kamp mellem Anglerkongen Offa og Danekongen Alewih, saa hviler denne Opfattelse paa et Fejlsyn; der er kun Tale om en Mandjævning: «Alewih overgik ikke Offa i Manddom», se *Chambers*, «Widsith» 203. De angliske Kongeætter synes overhovedet ikke at have interesseret sig for andre Heltesagn end de nordiske.

Selvfølgelig skal dermed ikke være sagt, at Danerigets Udstrækning over Jylland gik for sig uden Kampe; som ovenfor nævnt, kan Dandiget ved Hobro siges at være et Vidnesbyrd om midlertidigt Fjendskab mellem Danerne og en stedlig Jydestamme. Men hvilket af den Tids større gottonske Riger oprettedes uden blodige Kampe, være sig i Frankrig, England, Sverige eller Norge?

Naar man vil opkonstruere en aarhundredlang Nationalmodsatning paa Grundlag af en udelukkende gættet Kamp, medens man derimod ikke lægger fjærneste Vægt paa de historisk fuldkomment klare Dynastikampe i alle andre gottonske Lande, — da kunde der dog vanskelig tænkes en latterligere Venden-op-og-ned paa de faktiske Forhold.

I det hele kan den müllenhoffsk-bremerske Teori om «Vestgermanerne» og deres Nationalkamp mod Nordboerne bedst kendes ved en kendt Sætning:

«Denn eben wo Begriffe fehlen, da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein».

Og dermed være nok sagt om dette dilettantiske Væv, hvis Optagelse maa siges at skæmme et videnskabeligt Værk som Pauls «Grundriss».

Eskjær, Juli 1918.

Spor af æolisk Betoning hos Homer.

Af

Carsten Høeg.

De homeriske digte forsynes jo nu altid med accenttegn, og ofte behandler man accentuationen som ligesaa godt overleveret som textens øvrige bestanddele. Men da udgavernes accentuation udelukkende beror paa de antike grammatikere — direkte eller indirekte — bør man gøre sig klart, hvilket grundlag disse har haft, og efter hvilke principper de er gaaet frem. Dette spørgsmaal blev for første gang udførlig behandlet af Lehrs (i *De Aristarchi studiis Homericis*. 1833) og er senere blevet diskuteret meget, uden at man dog er kommet til enighed derom. Fra den ene side hævdes, at Alexandrinerne i de fleste tilfælde støttede sig til en overlevering, der gennem rapsoderne gik tilbage til den tid, da de homeriske digte opstod, og at den accentuation, vi har overleveret, i det store og hele kan regnes for «homerisk». Fra den anden side hævdes, at den os overleverede accentuation ikke har nogen gammel tradition til grundlag, men at den udelukkende er et produkt af alexandrinsk lærdom, saa at den kun har interesse som vidnesbyrd om den alexandrinske filologis metoder og værdi. Dette synspunkt anlægger saaledes Wilamowitz (i *Die Ilias und Homer* 1916, S. 8 f.).

Paa den anden side staar J. Wackernagel, der i 1893 i et universitetsprogram fra Basel¹ S. 28 ff. har behandlet problemet i en afhandling «Ueber die Glaubwürdigkeit der Akzentüberlieferung bei Homer». Ogsaa senere har Wackernagel beskæftiget sig med den homeriske prosodi, især i det tredie hefte af «Akzentstudien», der fremkom i *Göttinger Nachrichten* 1914 S. 97 ff. under titlen «Zum homerischen Akzent»². Udgangspunktet i denne

¹ Beiträge zur Lehre vom griech. Akzent.

² Et register til denne afhandling er indarbejdet i registret til W.'s *Sprachliche Untersuchungen zu Homer*. 1916.

afhandling er, at der i vor overlevering er en række tilfælde, hvor man finder barytonese i ord, man maatte vente var oxytona, paroxytona eller properispomena. Dette mener W. kun kan skyldes æolisk betoning, og han fremdrager en række ord og former, hvor der ikke er nogen sandsynlighed for, at Alexandrinerne har kunnet tænke sig æolisk oprindelse, og hvor derfor accenten skulde vise, at den æoliske barytonese havde holdt sig i den mundtlige tradition lige ned til den alexandrinske periode. Afhandlingen har stor principiel interesse, for det første derved, at hvis denne hypotese viser sig at være ganske sikker, er der leveret et bevis for den alexandrinske Homer-accentuations høje værdi, og for det andet ved at give et fast holdepunkt for den æoliske barytoneses meget diskuterede alder. Men jeg skal i det følgende prøve at vise, at hypotesen ikke er sikker, og at man ikke behøver at antage nogen tradition om den homeriske betoning for at forstaa, hvorledes Alexandrinerne kom til den accentuation, der nu forekommer os paafaldende. Det vil dog maaske være paa sin plads først at give et overblik over de alexandrinske filologers arbejds-metode paa dette felt.

Den ældste grammatiker af fag, der beskæftigede sig med homerisk prosodi, var vist Lysanias fra Kyrene, men hans arbejder kender vi kun meget lidt til. Han manglede ogsaa et middel til let og bestemt at angive betoningen i hvert enkelt tilfælde. Denne mangel blev først afhjulpet af Aristofanes fra Byzants, der fandt paa en metode, hvorved man med særlige tegn kunde angive prosodiske forhold. Det blev dog ikke ham selv, men hans berømte elev Aristarkhos fra Samothrake, der kom til at gøre denne opfindelse frugtbringende. Aristarkh leverede nemlig en udgave af Homer forsynet med accenttegn og tillige en udførlig kommentar, hvor accentuationen af enkelte ord blev diskuteret og begrundet. De senere grammatikere byggede videre herpaa, og det værk, der kom til at spille den største rolle, var Herodians store samlerværk «*Περὶ Ὀμηρικῆς προσωδίας*», hvoraf vi har store rester bevaret i vore skholiesamlinger og hos senere grammatikere. Fragmenterne er samlede af Aug. Lentz i «*Herodiani Technici Reliquiae*» I—II, der udgør den tredje del af *Grammatici Graeci*.

Det er især paa ham og derigennem paa Aristarkh, at de middelalderlige haandskrifter og ligesaa de moderne udgaver støtter sig i spørgsmaal om accentuationen.

Det vil heraf være klart, at for vort formaal vil det være

tilstrækkeligt at undersøge Aristarkhs fremgangsmaade ved fastsættelsen af accentuationen.

En saadan undersøgelse er allerede foretaget af Lehrs i «De Aristarchi studiis Hom.» S. 257 ff. og der er samlet nogle af de steder, der bedst belyser spørgsmaalet¹. Vi maa opstille to kategorier: 1. ord, der endnu fandtes i det levende sprog paa Aristarkhs tid; 2. forældede ord og former, der allerede da var forsvundne fra talesproget. Det første tilfælde er det klareste, og jeg skal derfor først citere nogle af de af Lehrs fremdragne steder, der viser Aristarkhs fremgangsmaade overfor ord og former, der falder ind under den første kategori. Meget lærerigt er et skholion t. Il. II 262 med lemmaet αἰδῶ, hvor det hedder:

Ἀρίσταρχος περισπωμένως ἀναγινώσκει, ὁμοίως καὶ τὸ “ἦῶ δῖαν ἔμμνε” (Il. IX 662). καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτῷ συγκατατιθέμεθα. Διονύσιος δὲ ὁ Σιδώνιος ὀξύνει· Πάμφιλος δὲ πάσας τὰς τοιαύτας αἰτιατικὰς περισπᾷ “Λητῶ γὰρ δ’ ἤλκησε” (Od. XI 580) καὶ “Πυθῶ δ’ ἐρχομένην” (Od. XI 581) ἐπεὶ, φησὶν, Λητόα ἐστὶ καὶ Πυθόα. Διονύσιος δ’ ὁ Θρᾷξ φησι κακῶς ἀνεγνωκέναι Ἀρίσταρχον κατὰ τὸν περισπώμενον τόνον τὸ μὲν αἰδῶ καὶ ἦῶ, τὰ δὲ ἄλλα κατ’ ὀξεῖαν τάσιν, Πυθῶ Λητῶ· ἐχρῆν γὰρ φησὶν ὁμοίως ἀνεγνωκέναι. οὐκ εὖ δὲ μέμφεται τῷ Ἀριστάρχῳ, εἶγε ἤδη διαφοροὶ αἱ εὐθεῖαι, ἥως αἰδῶς, Λητῶ δὲ καὶ Πυθῶ. ἔστιν οὖν λόγος ὑπὲρ τῆς Ἀρισταρχείου ἀναγνώσεως καὶ τῆς κατεγνωσμένης προσωδίας οὗτος, ὅτι ἐχρῆν μὲν τὸ Πυθῶ περισπᾶσθαι, ἐπειδήπερ Πυθόα ἐστὶ, καὶ τοῦτο ἀπῆται ἢ συναλοιφή· ἀλλὰ πάλιν τὸ πωτικὸν ὦ ἀπέστραπται τὸν περισπώμενον τόνον· κατὰ τοῦτο ὠξύνετο. ταύτῃ γοῦν καὶ τοῦ χρυσοῦς περισπωμένου τὸ δυϊκὸν ὀξύνομεν. οὕτως ἀποδείκνυνται, ὅτι καὶ ἡ καλῶ δοτικὴ εἰς ι λήγει καὶ οὐκ εἰς ω. δεύτερος δὲ λόγος ἀληθὴς ἐστίν, ὥς εὐθεῖα καὶ αἰτιατικὴ ὁμόφωνος οὔσα κατὰ φωνὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ πάντως καὶ τὸν αὐτὸν τόνον ἀποφέρειται, οἱ ταχεῖς τοὺς ταχεῖς, εἰ δὲ ἡ εὐθεῖα ὀξύνεται πάντως καὶ ἡ αἰτιατική. διὰ τοῦτο οὖν ἡ μὲν αἰδῶ αἰτιατικὴ καὶ ἦῶ, μὴ κρατούμεναι ὑπὸ τῆς συνεμπτόσεως κατὰ τὴν εὐθεῖαν, περισπῶνται, κατεχόμεναι τῷ λόγῳ τῆς συναλοιφῆς, οὐχ ὑπὸ τοῦ πωτικοῦ χαρακτῆρος· ἡ δὲ Λητῶ καὶ Πυθῶ καθάπερ κατεχόμεναι ὑπὸ τῆς συνεμπτόσεως τῆς φωνῆς κατέχονται καὶ τῷ τόνῳ.

Hvad der er uklart i dette skholion, faar man klarhed over ved at sammenligne Apollonios Dyskolos De pronom. 112 B:

¹ F. A. Wolf har ganske kort omtalt sagen i sine Prolegomena S. 245.

ἄλλως τε τὰ εἰς ω λήγοντα πτωτικά κλίσεως τυγχάνοντα οὐποτε περισπασμὸν ἀνεδέξατο. τούτῳ γὰρ τῷ λόγῳ καὶ ἡ νεώ γενικὴ ὠξυτονήθη, μετὰ καὶ ἄλλων λόγων τῆς γενικῆς τὸν περισπασμὸν ἀπαιτούσης καὶ τό “Λητώ γὰρ ἤλκησε” καὶ τὸ “Πυθῶδ’ ἐρχομένην” καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, καὶ τὸ ἐντελὲς ἔχῃσι Λητώα καὶ Πυθόα, ἀναγκαίως ὠξύνθη. ἔνεκα γὰρ τούτου καὶ διστάσαι τὸν Ἀρίσταρχόν φασι περὶ τοῦ “ἦῶ διὰν ἔμιμνε”, καθὼς ἦν τὸ ἐντελὲς ἦόα.

Betoningen af de to sæt ord, αἰδῶ og ἦῶ overfor Λητώ og Πυθῶ, har aabenbart været en anstødssten for alle de alexandrinske grammatikere, og de har behandlet spørgsmaalet hver paa sin maade: Aristarkh har nøjedes med at støde an derved, men har ikke rettet derpaa og heller ikke forsøgt at forklare det, Dionysios har bragt forskellen af vejen ved at sætte akut i begge tilfælde, Pamfilos ved at gennemføre circumflex. Herodian endelig har holdt fast ved forskellen, men har udfundet en forklaring, der gaar ud paa, at der ved disse former er to regler, der kappes med hinanden, den ene siger, at oa sammentrukket giver ῶ, den anden, at kasusendelsen ω altid har akut. Ved αἰδῶ og ἦῶ har den første regel trukket stærkest, men ved Πυθῶ og Λητώ den sidste, fordi der her medvirkede en tredje regel: at enslydende nominativ og akkusativ i samme tal har samme accent, en regel, der ikke kunde gøre sig gældende ved αἰδῶ og ἦῶ.

Wackernagel (Akzentlehre S. 30) mener, at alle disse vanskeligheder opstod for grammatikerne derved, at formerne var forsvundne fra det levende sprog eller saa sjældne, at deres betoning ikke stod fast. Men hvorfor skulde Aristarkh saa have betonet paa denne maade, der aabenbart var ham umulig at forklare? Nej, forholdet er sikkert det (som ogsaa Lehrs opfatter det), at der i det levende sprog har forekommet saavel αἰδῶ som repræsentanter for gruppen paa -ῶ gen. -οῦς, og de er blevet udtalt med den betoning, vi finder angivet af Aristarkh; de andre grammatikere har ikke villet taale saadanne uoverensstemmelser i deres system og har derfor paa trods af udtalen gennemført en ensartet betoning i de to tilfælde. Dette sted viser os saaledes, at for ord, Aristarkh kendte fra sit eget sprog, var den gængse udtale en autoritet, han nødig rokkede ved, den var det afgørende ved fastsættelsen af det tilsvarende homeriske ords accentuation.

Men ved ord og former, der ikke forekom i senere græsk, var forholdet jo adskillig vanskeligere, og ogsaa for os er det vanskeligere her at erkende Aristarkhs principper.

Een ting viser vore kilder os dog tydeligt: at Aristarkh i mangfoldige tilfælde fastsatte betoningen efter analogi med lignende ord og former i hellenistisk græsk. Et karakteristisk sted herom har vi i et skholion til Il. XI 659, sikkert taget fra Herodians "*Περὶ Ἰλιακῆς προσωδίας*" (Herodian ed. Lentz II S. 78¹¹ ff.). Talen er om formen *οὐτάμενος*. Herodian siger, at den kan forklares baade som præf. part. af *οὔτημι*, en supponeret sideform til *οὐτῶ*, og som perf. part. af *οὐτάζω*, altsaa i stedet for *οὐτασμένος*. Men saa fortsætter Herodian: *προπαρωξύνθη δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀριστάρχου διὰ τὸν χαρακτῆρα, ἐπεὶ αἱ τοιαῦται μετοχαὶ προπαρωξύνοντο ἰστάμενος, κιχράμενος. ὁ γὰρ ἀνὴρ τῷ χαρακτῆρι μᾶλλον τοὺς τόνους προσνέμει. ἄλλως τε καὶ ἡ γινομένη τοῦ σ ἴφρσις καὶ ἀναδρομὴν ἐργάζεται τόνου.* Aristarkh har aabenbart, skønt han vel — ligesom Herodian — mente, at *οὐτάμενος* var perf. part., dog betonet uden at tage hensyn til oprindelsen, saaledes som det faldt ham naturligt efter analogi med former af lignende udseende, selvom de grammatisk set ikke kunde sammenlignes med den foreliggende form. *ὁ χαρακτήρ* vil altsaa sige den rubrik, man maa stille den paagældende form i umiddelbart efter dens udseende, i modsætning til den mere videnskabelige betragtning, Herodian (efter Pamfilos' forbillede) anlægger.

Men spørgsmaalet er nu, om Aristarkh foruden analogien har haft noget andet at støtte sig til med hensyn til disse forældede ord. Dette spørgsmaal besvarer Wackernagel, som allerede nævnt, bekræftende og mener, at der har existeret en ubrudt tradition om accenten lige fra den tid, digtene opstod, og indtil Aristarkhs tid. Rapsoderne skulde være bærerne af denne overlevering. Wackernagel fremfører til støtte herfor en række ord, hvor accentuationen er i strid med, hvad man kunde tænke sig, at Aristarkh kunde komme til ad analogiens vej, men i overensstemmelse med den accentuation, man ved sprogsammenlignende undersøgelser mener at kunne fastslaa som den oprindelige. Men de eksempler, W. fremfører, er ikke overbevisende. Det ene eksempel er *δηιοτής*, der er oxytoneret i modsætning til de andre feminine abstracta med suffixet *-tāt-*. Dette ord sammenstilles hos grammatikerne med *ἀρδοτής* eller *ἀδροτής*. Men *ἀ(ν)δροτής* brugtes endnu i sen tid i daglig tale, ja det findes endog i nygræsk i formen *ἀδρότης* «tykkelse, rigelighed». Aristarkh har da sikkert sammenstillet de to ord paa grund af deres beslægtede betydning, og det kan være grunden til, at *δηιοτής* er blevet oxytont.

Et andet eksempel er *θαμειαί* og *ταρφειαί*, hvor man jo kunde vente *θαμεῖαι* og *ταρφεῖαι*, da de svarer til maskuliner paa *-υς*. Overleveringen om disse to ord findes i et skholion til Il. I 52, Herodian ed. Lentz II S. 22₁₁ ff., *θαμειαί*· Πάμφιλος λέγει *θαμεῖαι* ὡς *ὀξεῖαι*, Ἀρίσταρχος δὲ ὡς *πυκιναί*· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ *ταρφειαί*. Betoningen skyldes altsaa analogien med *πυκιναί*, som de er blevet stillet sammen med paa grund af betydningsoverensstemmelsen. Vi har ogsaa andre eksempler paa, at de alexandrinske filologer har bestemt accentuationen efter ord med samme betydning. Det ser man f. ex. af Herodian II S. 65₁ ff. *θυηλᾶς*· ὡς *ἀπαρχᾶς*. τὰ δὲ διὰ τοῦ *ηλῆ* *μονογενῆ* ὑπὲρ δύο συλλαβὰς καὶ ὀξύνεται, ὥσπερ τὸ *γαμφηλή*, *θυηλή*, καὶ βαρύνεται, ὡς τὸ *ἀνθήλη*. (cf. f. ex. Herod. II S. 58₆ og 150₄). —

Wackernagel har ogsaa andre steder¹ fremdraget ord af samme art, hvor de gamle grammatikere accentuerer paa en saadan maade, at de synes at have haft en paalidelig tradition om den homeriske accentuation. Men i de allerfleste tilfælde kan man finde en forklaring paa, hvorledes grammatikerne selv uden en saadan tradition kunde komme ind paa at betone saaledes. Derfor maa vi i reglen opgive at finde oplysninger om den specielt homeriske accentuation i grammatikeroverleveringen og de middelalderlige haandskrifter, der har den til grundlag.

Men nu har vi i den senere tid ved de mange papyrusfund faaet en ny kilde til viden om den homeriske texts historie, og der stiller sig da det spørgsmaal, om vi muligvis gennem den kan komme bagom de alexandrinske filologer. Den almindelige bedømmelse af Homer-papyri gaar nu vist ud paa, at de allerældste har en text, der afviger fra den aristarkhæiske, men er ringere, og at de yngre papyri støtter sig til de alexandrinske filologers udgaver. Men med hensyn til accentuationen er vi saa uheldigt stillede, at de ældste papyri ikke er forsynede med accenttegn af første haand; saadanne findes kun i de yngre papyri. Men selv der er de anvendt meget uregelmæssigt, og det er overmaade vanskeligt at finde principperne for, naar de anvendes²; saameget er dog klart, at de ogsaa med hensyn til accentuationen støtter sig

¹ Gött. Nachrichten 1902 S. 742, 1909 S. 58 og 62, 1914 S. 118 ff.

² Berliner-akademiet udsatte i 1910 udredningen af dette spørgsmaal som sin prisopgave. Den blev besvaret af B. Laum, der vandt prisen, men afhandlingen er vist ikke blevet udgivet endnu, cf. Gardthausen Paläogr. S. 618. — At det ikke kan være rent tilfældigt, naar der accentueres, ser man mange steder, hvor et og samme ord idelig og idelig

til den alexandrinske skole. Hvis man f. ex. undersøger en af de papyri, der er rigeligst forsynet med accenttegn, Oxyr. Pap. II 1899 S. 99 ff. (beg. af III aarh.), Il. V, vil man finde, at accentuationen er i fuldstændig overensstemmelse med den almindelige alexandrinske, og det kunde endog se ud, som om accenttegnene var bleven anbragte med benyttelse af et lignende hjælpemiddel som vore skholier, thi det er kun ganske faa af de ord, hvis betoning der gøres rede for i skholierne, der mangler accenttegn. Papyrusoverleveringen kan vi altsaa i det væsentlige se bort fra paa dette omraade¹. Problemet stiller sig altsaa ikke anderledes end før, nu efter papyrusfundene; vi har kun faaet bekræftet, at vor hele overlevering støtter sig til Alexandrinerne, og det er ud fra dette synspunkt, jeg i det følgende skal prøve Wackernagels eksempler paa æolisk accent; for nemheds skyld tages de i samme orden som i Wackernagels afhandling.

Wackernagel har delt dem i to grupper: 1. de ord, som vi ogsaa paa anden maade kan erkende som æoliske; herfra maa naturligvis undtages de ord, hvis æoliske herkomst de antike filologer kunde gennemskue uden at kende accenten; 2. de ord, hvis

accentueres. Alle tilfælde kan sikkert ikke forklares paa samme maade. Undertiden synes man at have accentueret ord, der særlig skulde fremhæves. Til eksempel kan nævnes Oxyr. Pap. Nr. 448 (III aarh. e. Kr.), udgivet i Oxyr. Pap. III 1903 S. 94 ff. Od. XXII 304-305: μέν---δέ.

¹ I andre henseender kunde det have den største interesse at undersøge accentuationen i papyri. F. ex. tror jeg, at det vilde være muligt at konstatere, at accenterne ofte er blevet sat forkert, fordi man ikke længere forstod det kvantiterende princip for versebygningen, og derfor betonedes arsisstavelserne med den samme slags betoning, som man i prosa angav med accenttegnene. Som eksempel kan nævnes Pap. CVII i Brit. Mus., udgivet i Thompson Catal. of the ancient Manuscripts in the Brit. Mus. Part I Greek 1889, en papyrus fra I aarh. f. Kr., der indeholder dele af Il. XVIII og har accenttegn tilføjet af en yngre haand. I denne papyrus findes der fraset nogle eksempler paa gravis i stedet for akut kun 6 fejl, og heraf kan de 5 forklares paa den nævnte maade. Ordene er følgende: v. 352 λίτι, v. 361 εέλτες (den samme fejl findes flere gange i Rylands Pap. Nr. 53, udgivet i Catalogue of the Greek pap. in the Ryl. libr., ed. by Hunt 1911, f. ex. Od. XIII v. 236; der findes ogsaa andre eksempler af samme art: Od. XX 343 [δὲ] ἔσθαι, Od. XXII 251 παρ[α]τα, Od. XXIII 95 ἀν[α]ρωσασε, Od. XXIII 191 ἀζμη[ρο]ς, Od. XXIII 229 θρη[σ]ς, Od. XXIV 207 πόλλὰ μογη[σεν], Od. XXIV 350 προσέειπεν. Men i denne papyrus er der ogsaa andre fejl, der ikke kan forklares paa denne maade: θέρ[ε]ς 398, og endelig to eksempler, hvor man ligesom griber manden paa forsk. gerning, idet han har sat to accenttegn, et paa det rette sted og et paa arsisstavelsen, nemlig αἰτοῦ 481 og χοροῖοι 517.

æoliske oprindelse vi kun kan slutte os til netop paa grund af deres barytonese.

1. *ἀπούρας* er opstaaet af *ἀπο-φρας og burde følgelig accentueres som andre sammensætninger af samme art: *ἀποδράς*, *ἀποκλάς*, da sammensatte participier beholder accenten paa sidste led, undtagen hvis første led er *α* privativum. Da denne form ikke frembyder andre æoliske karakteristika, kan de antike grammatikere ikke have betonet den efter æoliske regler. Men W. viser selv hen til, at det er tænkeligt, at accenten beror paa den tilsyneladende analogi med aorist-participier paa *-ρας* dannede af verba liquida. Hvis en oldtids-grammatiker havde formen *ἀπουρας* liggende for sig uden at vide noget om dens accentuation, vilde han ikke nemt falde paa at sammenstille den med *ἀπο-δράς* etc. Han vilde vel snarere opfatte det som en sideform til *ἀπαύρας og vilde da naturligt ogsaa paroxytonere *ἀπουρας*. cf. Etym. M. s. v.: *ὁ ἀόριστος, ἡῶρησα· ἡ μετοχή ὁ αὐρήσας· καὶ συγκοπῇ, αὐρας καὶ συνθέσει καὶ τροπῇ, ἀπούρας*. Man kan til sammenligning anføre, at formen i nyere tid er blevet opfattet som aor. part. til et prææs. *οῶρω; først Ahrens forstod oprindelsen.

νῖος νῦ. Disse former burde efter analogien med *ἄνδρός ἄνδρῃ* : *ἄνδρα* etc. være oxytone. Men i vor overlevering er de properispomena. Da nu Bechtel (Aeolica S. 29) har vist, at disse former med ekthlipse af *ε'*et er æoliske (man finder nemlig formen *ῥα* svarende til hom. *νῖα* i en indskrift fra Mytilene), slutter W., at ogsaa betoningen er æolisk. Men en simplere forklaring finder man i et skholion til Il. V 266 (Herodian ed. Lentz II S. 50₁₃ ff.): *νῖος* : *προπερισπαστέον· ἀπὸ γὰρ εὐθείας ἐστὶ μὴ εἰρημένης τῆς νῦς, ἧς γενική ὄφρῃεν εἶναι τρισύλλαβος ὥς μάντιος. αὕτη τοίνυν συναλοιφήν παθοῦσα καὶ δισύλλαβος γενομένη βαρύνεται, ἧς ἀκόλουθος δοτική "Νηληϊῶν νῦ εἰσιζός" (Il. II 20), καὶ αἰτιατική "ἀλλ' εἴα Κλυτίοιο σώσομεν" (Il. XV 427) καὶ πληθυντική εὐθεῖα "νῖες ὁ μὲν Κτεάτου" (Il. II 621) καὶ αἰτιατική "νῖας τ' ὀλλυμένους" (Il. XXII 62). ἀποδείξομεν δὲ καὶ τὸ "νῖάσι δὲ Πριάμοιο" (Il. V 463) παρὰ τοῦτο γεγλίσθαι ἐν τοῖς περὶ ὀνομάτων, ὅταν καὶ περὶ τῆς καθολικῆς ζωήσεως τοῦ ὀνόματος διαλαμβάνομεν. (den forklaring af *νῖάσι*, der her hentydes til, finder vi hos Choeroboskos (Herodian II S. 223₂₄ ff.); den gaar ud paa, at ogsaa *νῖάσι* svarer til nominativen *ῥῖς*, men at *α'*et er indskudt for at undgaa at faa *ν* foran en konsonant). Og maaske et andet sted er endnu tydeligere: skhol. til Il. XVI 177 (He-*

rod. II S. 100₃₂ ff.) *νῦν* : διὰ τοῦ *ι* μόνου γράφεται ἡ τελευταία συλλαβή. διὸ προπερισπαστέον ὁμοίως τῷ “*Νηληϊῆρ νῦν ἔοικώς*” (Il. II 20). εἰ μέντοι διὰ τῆς εἰ διφθόγγου ἐγράφετο ἡ τελευταία, περιεσπᾶτο, ἀπ’ εὐθείας οὕσα τῆς *νιεύς*, ὁμοίως τῷ “*νίει ἔμ’ ὠκυμόρῳ*” (Il. XVIII 458). Disse steder viser, forekommer det mig, at man ingen overlevering har haft om accentueringen af *νίος* og *νῦν*, men de fleste grammatikere har opfattet det som forkortelser af henholdsvis *νίος* og *νῦν* og har supponeret en nominativ *νίς, og naar man havde skemaet *νίς* — *νίος*, maatte betoningen rette sig efter ord som *μάντις* — *μάντιος*, og det er kun paa grund af denne gale grammatikerlære, at vi i overleveringen finder de barytone former. Man kunde tænke sig den indvending rejst, at det netop var ved accentuationen, at grammatikerne hindredes i at forklare *νίος* og *νῦν* som svarende til en nominativ *νιεύς. Men hertil er at svare, at med hypotesen om nominativen *νίς* blev der kun tale om synaloife af to *ι*-er, hvad der ikke voldte nogen vanskelighed; ved at gaa ud fra en nominativ *νιεύς* tvinges man til at antage ekthlipse af *ε* efter *ι*, hvad de antike grammatikere sikkert ikke vilde gaa med til.

θύγατρα θύγατρες θύγατρας. Man kunde vente at finde disse former paroxytonerede, i lighed med nominativ *θυγάτηρ*, der oprindeligt har haft betoningen *θυγατήρ, men har faaet accenten trukket en stavelse tilbage paa grund af vokativens indflydelse paa betoningen af de andre kasus i personnavne og slægtskabsbetegnelser. Formen tyder paa æol. oprindelse, da *θυγ[α]τρες* findes i et Sapfo-fragment Oxyr. Pap. X 47, 16; W. mener da, at ogsaa betoningen er æolisk. — Herodian I S. 414₁₁ ff. opstilles den regel, at alle akkusativer paa *-α* har samme accent som nominativerne, undtagen hvor trestavellesloven forbyder det, og i ordene *μητέρα* og *θυγατέρα*, hvor det skyldes analogi med *δατέρα*, *πατέρα* og *άνερα* — “*τὸ δὲ θύγατρα ἄλυσόμενός τε θύγατρα*” (Il. I 13) *ἀναβιβάζει*”. Her synes *θύγατρα* at staa som en isoleret undtagelse, som Herodian ikke kunde forklare, og da det er en form, der ikke findes andre steder end hos Homer, vilde det være vanskeligt at forstaa, hvorfor Herodian ikke anvendte den lige opstillede regel, men betonedes *θύγατρα*. Men vanskeligheden bliver strax reduceret, naar man ser, hvorledes det paagældende afsnit hos Lentz er sammenarbejdet af to forskellige dele. Det første stykke, der indeholder selve reglen, men intet om *θύγατρα*, er hentet fra Ioannes Alexandrinus ed. Dindorf S. 12₆ ff., hvorimod den sidste sætning *τὸ δὲ θύγατρα* etc. er taget fra Arkadios

de acc. ed. Barker S. 130₅ ff., hvor der gives lignende regler i en kortfattet form. Denne sidste sætning har da sikkert haft en begrundelse, men hele afsnittet om *θύγατρα* er blevet udskudt af Ioan. Alex. og kun bevaret i stærkt forkortet form hos Arkadios.

Og hvis vi saa ser os om for at finde denne begrundelse refereret i den antike grammatikerlitteratur, faar vi den at se i Choerobosci Prolegomena et scholia ed. Hilgard I S. 380₂₇ ff.: *Καὶ περὶ μὲν τῆς θύγατρα αἰτιατικῆς ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι διὰ τοῦτο προπαροξύνεται, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ θυγατέρα γέγονε κατὰ συγκοπὴν θύγατρα, ὥσπερ ἀπὸ τοῦ Δημήτερα Δήμητρα· αἱ δὲ συγκοπαὶ ἀναβιβάζουσι τοὺς τόνους* etc. (den samme forklaring findes i noget forkortet form i Schol. Gr. in Hom. Il. ed. Dindorf Tom. III S. 5). Heraf lærer vi, at Aristarkh, eller hvem det nu er, har opstillet proportionen *Δημήτηρ : Δήμητρα = θυγάτηρ : θύγατρα*.

Infinitiver paa *-μεναι*. Sammenligningen med skr., hvor alle infinitiver paa *-mane* med reduktionstrin i rodstavelsen er paroxytone, viser, at vi i gr. maatte vente at finde *-μέναι*, da næsten alle græske infinitiver af denne type med hensyn til vokaltrinnet stemmer overens med de nævnte infinitiver i skr. Da nu endelsen *-μεναι* i sin oprindelse er æolisk (de hybride former *διδόμεναι*, *ζευγνόμεναι* o. lign. maa tilskrives det senere dialektblandende digtersprog), synes der her at foreligge et udmærket eksempel paa æolisk barytone, og jeg har ikke kunnet finde noget grammatikersted, der direkte modbeviser det. Men en antik grammatiker, der ad analogiens vej uden at kende noget til sprogsammenligning skulde bestemme en saadan infinitivs betoning, vilde vel snarest gøre den til et proparoxytonon. Sammenhængen mellem *-μεν* og *-μεναι* var tydelig, infinitiver paa *-μεν* havde accenten paa stavelsen umiddelbart foran *-μεν*, og der lod grammatikeren saa accenten blive liggende, ogsaa naar der (efter hans opfattelse) blev føjet et *-αι* til. Forøvrigt kan forklaringen ogsaa ligge i, at man allerede i oldtiden havde indset, at det egentlig var en æolisk form. Se Cramer Anecd. Gr. Par. III S. 327₁₀ til Il. I 78 *οἱ δὲ Πόλεες* (se. *τὰ εἰς τὴν ἀπαρτέματα μεταβάλλοντες*) *εἰς ἡμεναι*, eller *ἑταῖοις ἰδμεναι ἄδηρ*.

πολέεις er efter W.'s opfattelse en sammensætning med et nomen agentis med forlængelsestrin af roden; i saa fald bør det sammenstilles med *ἐπιλέεις*, *ἀγγιλέεις* etc. og har oprindelig været et oxytonon; og selvom det er et participium, har man ingen forklaring paa, hvorfor accenten er blevet trukket tilbage (cf. ovenfor under *ἀπολέεις*). Alexandrinerne var ogsaa ganske paa

det rene med, at i participier blev accenten i reglen ikke forandret ved sammensætning, men de havde opstillet en anden regel, at naar participierne mistede deres participialbetydning, blev accenten rykket tilbage paa det første sammensætningsled; for *πολύτλας* er det vel især sammenstillingen med *Ἄτλας*, der har været afgørende. (*Ἄτλας* opfattedes nemlig som sammensat af præfixet *α* + *τλάς*. Se Herod. II S. 652₂₀ ff.). Dette ræsonnement findes i Choerobosci Prolegomena et scholia ed. Hilgard II S. 300₄ ff. *Ἰστέον δὲ ὅτι αἱ μετοχαὶ συντιθέμεναι οὐκ ἀναβιβάζουσι τοὺς τόνους, οἷον ἐλθόν κατελθών . . . ἐὰν γὰρ ἀναβιβάζωσι τοὺς τόνους, οὐκέτι μένουσι μετοχαί, ἀλλὰ γίνονται ὀνόματα, οἷον βάς Ἀβας, φάς Περίφας, τλάς Ἄτλας πολύτλας. Om sammenstillingen med Ἄτλας cf. Herod. II S. 653₁₁ ff.*

2. Denne anden og større gruppe omfatter de ord, hvis formentlige æoliske karakter kun kan ses af barytonesen. —

αἰγίοχος ἡνίοχος ἱππόδαμος staar i modstrid med andre ikke-homeriske sammensatte adjektiver paa *-ος* med et nomen agentis til sidste led og kort pænultima, da disse altid er paroxytone, *-βόλος, δόκος* etc. Til denne kategori føjer W. i Nachträge S. 128 følgende homeriske adjektiver: *γαιήοχος, ναύμαχος, πολίπορθος, ἐρίμυκος* og *ἐκάεργος*.

Adjektiverne med *-οχος* til sidste led kan behandles under et. Reglen i att.-jon. var, at *-όχος* var det almindelige efter nominalstammer, men ellers *-’οχος*.

Men denne inddeling har de alexandrinske grammatikere ikke været klare over, hvortil det ogsaa, som W. gør opmærksom paa, kan have bidraget, at nomen + *-οχος* i reglen fik udgangen *-οῦχος*. Efter hvilke regler Alexandrinerne har betonet disse ord, ser vi af Herodian I S. 234₁₄ ff. *τὰ παρὰ τὸ ἔχει συγκείμενα ὀνόματα, εἰ μὲν τῷ ο παραλήγεται, προπαροξύνεται, αἰγίοχος, ἡνίοχος — — ἔνοχος, μέτοχος, πάροχος. εἰ δὲ τῇ οὐ διαθόγγῃ, προπερισπᾶται, οἷον ῥαβδοῦχος, κλειδοῦχος, λαμπαδοῦχος etc. αἰγίοχος, ἡνίοχος og γαιήοχος falder altsaa bort som eksempler paa æolisk accent, da de er blevet betonet efter analogien med *ἔνοχος, μέτοχος* etc. *ναύμαχος*, der kun findes i neutr. pl., er blevet accentueret efter analogi med neutrumsord som *χαρτότομον, χειρόγραφον* o. lgn., hvad vi ser af Herodian II S. 95₂₅ ff.*

Bestemmende for accentuationen af *πολίπορθος* og *ἐρίμυκος* har *ἱερόσυλος* og *γυμνασίαρχος* været, idet lighedspunktet var det, at det sidste led var afledet af et tostavellesverbum med lang

pænultima. Herodian I S. 234₂₁ ff. *ἐκάεργος* endelig er blevet betonet i analogi med andre sammensætninger med *-εργος*, der endnu var i levende brug i alexandrinsk tid, fx. *πάρεργος*. Herodian I S. 231₃ ff.

Tilbage staar saa kun *ἵπποδαμος*, der unægtelig volder vanskeligheder. Herodian II S. 74₂₀ ff. staar der nemlig som følger: *μογοστόκοι : Ἀρίσταρχος παροξύνει· δρασικὴ γὰρ φησιν ἔννοιά ἐστιν. οὐ γὰρ αἱ Εἰλείθυιαι πάσχουσιν, ἵνα προπαροξύνωμεν, ἀλλ' ἐνεργοῦσι κατὰ τῶν τικτουσῶν. ἔφαμεν δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν συνθέτων ἐνέργειαν ὑπισχνούμενα παροξύνεσθαι, εἰ μὴ κανὼν τις κωλύοι. εἰσὶ γὰρ τινες κανόνες καθ' οἷς καὶ ἐνέργεια σημαίνεται πάντως προπαροξύνεσθαι δεῖ (de regler, der her sigtes til, findes I S. 235₁₂ ff.). μάχεται μέντοι ἄντικρυς τὸ "ὄρνυσθ' ἵπποδαμοι Τρώες" (Il. IV 509). ἐνεργητικὸν γὰρ ὄν καὶ μὴ ὑποπίπτον κανόνι τῷ προπαροξυτονοῦντι προπαρωξυτονήθη. Da det strider mod alle reglerne, forstaar man ikke rigtigt, hvorfor grammatikerne har accentueret det paa denne afvigende maade. Men man kan vel tænke sig, at der foreligger en fejltagelse her. Navnet *ἵπποδαμος* fandtes i alexandrinsk tid, og at det var et proparoxytonon, har vi udtrykkelige vidnesbyrd om, f. ex. Herodian I S. 231₁₇ ff.; da betoningen af det homeriske adjektiv *ἵπποδαμος* var Alexandrinerne ubekendt, er det vel muligt, at det dermed enslydende egennavns betoning har været bestemmende for dem.*

Hvad *ἄλλυδης* og *ἄμυδης* angaar, er det utvivlsomt, at betoningen her er æolisk, naar man sammenligner med adverbier af samme dannelse, f. ex. *ἀμάδης*. Men hermed er der intet bevist om nogen overlevering om æolisk accent, for Herodian har netop proparoxytoneret dem paa grund af, at han antog æolisk oprindelse for at forklare *v*-et, hvad man ser af det sted, hvortil W. selv henviser: Herodian II S. 63₂ ff. om *ἄμυδης*: *τροπή δὲ τοῦ α ἐγένετο εἰς τὸ υ, ὥς τὸ σάρκες σύρκες· καὶ ἐπεὶ Ἀιολικὴ ἡ τροπή, καὶ ὁ τόπος Ἀιολικὸς καὶ τὸ πνεῦμα.*

ἄτεο gaar ud fra en grundform *sntér (cf. oht. *suntar*), og barytonesen kan altsaa ikke være oprindelig her.

Den kan imidlertid skyldes en regel, vi har overleveret i Choerobosci Prolegomena et scholia ed. Hilgard I S. 390₅ ff.: *τὰ γὰρ εἰς τὸ λήγοντα βραχυκατάληκτα ὑπὲρ μίαν συλλαβὴν ἀποσείρονται τὴν ὀξείαν τάσιν, χωρὶς τῆς ὑπὲρ προθέσεως καὶ τοῦ αὐτῶς καὶ αὐτῶς συνδέσμου. ἔστωσαν δὲ παραδείγματα τοῦ κανόνος ταῦτα μάχαρ ἡθαρ ἡπαρ ἔαρ ἡρίαρ κέαρ δέλεαρ ὄνειαρ ἄτεο. Mod denne opstilling kunde man rejse den indvending, at*

der ikke er andre præpositioner eller adverbier i hele rækken end netop *ἄτερ*, og det er vel derfor, Herodian har opstillet det som et isoleret tilfælde i *περὶ μονήρους λέξεως* II S. 952₃ f. Maaske ogsaa sammenstillingen med det ensbetydende *ἄνευ* kan have bidraget til, at grammatikerne barytonerede *ἄτερ*.

κούρητες. II. XIX 193 og 248 har vi appellativet *κούρητες* (-*τας*) overleveret som proparoxytonon, men II. IX 529 og flere andre steder egennavnet *Κουρήτες* som properispomenon. Efter analogien med *γυμνής*, *ψιλής* o. lign. maa man antage, at *Κουρήτες* er oprindeligt. Wackernagel mener derfor, at *κούρητες* er æolisk betonet, og forklarer forskellen ved at antage, at i appellativet holdt den æoliske barytonese sig, hvorimod den i egennavnet blev fortrængt af det oprindelige og almindelig græske *Κουρήτες*. Men for de gamle grammatikere har sagen aabenbart stillet sig ganske anderledes. De har accentueret appellativet i analogi med andre ord paa -*ουρης*, -*ουρητος*, som vi ser af Herodian II S. 680₃₂: — *τὰ εἰς ρης λήγοντα δισύλλαβα τῇ ου διφθόγγῳ παραληγόμενα διὰ τοῦ τος κλίνεται οἷον μούρης μούρητος, δούρης δούρητος, οὕτως οὖν καὶ κούρης κούρητος*. Betoningen *κουρής -ῆτος* har derimod for Alexandrinerne staaet som noget uregelmæssigt, der krævede en særlig forklaring, og i den homeriske text har de derfor kun ved egennavnet, hvor de var nødt til at rette sig efter samtidens udtale, indført denne accentuation, — samtidig som et godt middel til at skelne mellem appellativet og egennavnet. Se herom Herodian II S. 47₁₁ ff.: *περὶ δὲ τοῦ ψιλῆτος παρ' Αἰσχύλῳ καὶ τοῦ "Κουρήτες τ' ἐμάχοντο"* (II. IX 529) *καὶ τοῦ κριτῆς ἐν τοῖς περὶ ὀνομάτων ἀποδώσομεν τὸν λόγον*.

μίννυθα er maaske sammensat af *μινύν (sc. *χρόνον*) + *θα* og det burde derfor betones *μινύνθα. Men det har faaet sin accent ved analogi med andre adverbier paa -*θα*. Herodian I S. 496₄ ff. fx. *πάροιθα*, *ἄτερθα*, *ἑπαιθα* etc.

πεφνοντα er et aor. II part. og burde følgelig betones med akut paa næstsidste stavelse, men det er i vore haandskrifter overleveret som proparoxytonon efter Aristarkhs eksempel. Se Herodian II S. 103₃₉ f. *πέφνοντα ὥς τέμνοντα οὕτως καὶ Ἀρίσταρχος. ὁ δὲ Τυραννίων παροξύνει ὥς λαβόντα, δεύτερον ἀόριστον ἐκδεχόμενος. οὕτως δὲ καὶ τὴν εὐθεΐαν ὀξύνει "κῆρ ἄχθος μεθέηκα, χερεῖονά περ καταπέφνων"* (II. XVII 539), *τοῦ Ἀριστάρχου βαρύνοντος*. Derefter viser Herodian, at Tyrannion havde ret i at opfatte det som et aor. II og betone det som aor. II part., og fortsætter saa: *ὁ μέντοι Ἀρίσταρχος καὶ τῷ χαρσιζήσῃ*

τῆς φωνῆς ἐπείσθη, καὶ οὕτως ἐβάρυνεν. Her er forholdet ganske klart: de alexandrinske grammatikere har staaet ganske uden nogen forudviden om betoningen af πεφνοντα og har saa hver især skønnet over, til hvilken kategori de bedst kunde henregne denne form; Aristarkh har efter den ydre lighed med τέμνοντα gjort den til et proparoxytonon, Tyrannion derimod er gaaet mere videnskabeligt til værks og har bestemt den som et aor. part. og derfor gjort den til et paroxytonon.

νωῖ σφωῖ νωιν σφωιν. — ἐμίν, τεῖν, ἡμίν -ιν, ὑμίν -ιν viser hen til oprindeligt *νωῖν, *σφωῖν. Derfor har vel ogsaa νωῖ og σφωῖ været oxytona, hvad yderligere sammenligningen med skr. āvām tyder paa; men vi finder stadig i vor overlevering νῶι, σφῶι og νῶιν, σφῶιν. Naar man tænker paa, at den almindelige senere græske form var νῶν, σφῶν, forstaar man godt, at en grammatiker i de længere former νωιν og σφωιν maatte sætte circumflex over næstsidste stavelse i analogi med tilfælde som τοῖν : τοῖν o. lgn., og gen. og dat. kunde saa meget nemt drage nom. og akk. med sig, især da det ikke kunde volde nogen vanskelighed at forklare det attiske νῶ med reglen: τὸ πτωτικὸν ὡ ἀπέστραπται τὸν περισπώμενον τόνον. (skhol. t. Il. II 262).

S. 107 opstiller W. den regel, at suffixet -ις brugt som motionselement oxytoneres med følgende undtagelser: 1. femininer paa -τις svarende til maskuliner paa -της eller fem. paa -ις svarende til masc. paa -ης. 2. visse komposita; herhen hører εὔ-πατρις svarende til masc. paa -ίδης, o. lgn. og exocentriske komposita, der har et femininum paa -ις til andet led f. ex. φιλό-πατρις¹. Alle andre undtagelser hos Homer erklærer W. for æoliske, og det er sikkert med rette; thi at barytonesen her er et virkeligt factum og ikke blot et resultat af grammatikernes lærdom, kan vi se af akkusativ-endelsen -ιν, der er et tilstrækkeligt indicium for proparoxytonesen. Da dette bevis imidlertid kunde anvendes lige saa godt af de antike filologer som af os, er der intet bevis ført for nogen overlevering om barytonesen: oldtidsfilologer og nutidsfilologer har draget den samme slutning af det

¹ Det maa skyldes en fejltagelse, naar W. S. 107 fodnoten siger, at der ikke findes noget grammatikervidnesbyrd om betoningen af διχόμερις. Se Choerob. Prolegomena et schol. ed. Hilgard I S. 377 14 ff.: αὕτη δὲ ἡ διχόμερις sc. διχόμερις δέσεται καὶ ἀπὸ τῆς διχόμερις προταγομένης διὰ τὴν δὲ ζωνομένην τὴν εἰδήσιν. Forøvrigt kan man vist nemt finde flere ikke homeriske undtagelser fra reglen end W. nævner, f. ex. χάρημις ~ χάρημις, γέννημις ~ γέννημις, ζώνημις ~ ζώνημις.

samme materiale. (At reglen var kendt i oldtiden, kan f. ex. ses af Arcadius 36. 17). Da barytonesen saaledes er sikret, er det virkelig det sandsynligste at antage, at det er et æolisk levn, der har holdt sig her paa grund af accentens indflydelse paa flexionen. Alle eksemplerne er dog ikke lige sikre.

Κύπρις er egentlig et ethnikon i fem. (svarende til mask. *Κύπριος*) af samme art som *Στυμφαλῖς*, *Εὐβοίς* etc.; det maa derfor oprindeligt have heddet *Κυπρίς. Muligt er det, at denne oprindelse har været glemt allerede dengang, da de homeriske digte opstod, og at barytonesen skyldes sammenstilling med alle andre egennavne paa *-ις*, *-ιδος* f. ex. *Πάρις -ιδος*, *Θέτις -ιδος* o. lgn.

Ἰοίς svarer efter W. til mask. *Ἰοός* og man kunde derefter vente at finde *Ἰοίς. Dette gælder, hvis man gaar ud fra, at *Ἰοίς* (gudinden) egentlig er et gammelt adjektiv eller nomen agentis *ἴ-οίς* «se trouvant en rapport comme personne active avec la route» (Boisacq), afledet af *ἴοις «vej» (cf. *φόρος* : *φορός*). Men det er vel sandsynligere, som Bechtel mener (Lexilogus S. 181), at gudinden er opkaldt efter naturfænomenet (regnbuen) og i saa fald er der ingen grund til at vente oxytonese. *Ἰοός* er saa en yngre dannelses udfra femininet *Ἰοίς*. Naar W. herimod indvender, at *Ἰοός* kun kan dannes af *Ἰοίς* i en dialekt, hvor femininer paa barytont *-ις* svarer til maskuliner paa *-ος*, synes jeg ikke den indvending er helt berettiget; fordi man ikke kan danne *Ἰοίς* af *Ἰοός*, er det da ikke udelukket, at man, naar udviklingen en enkelt gang gik den modsatte vej, kunde danne *Ἰοός* af *Ἰοίς*; og andre muligheder var der jo egentlig ikke for at danne et maskulinum svarende til *Ἰοίς*.

Θοῶρις, der svarer til mask. *Θοῶρος*, er traadt i stedet for oprindeligt *Θουρίς. Barytonesen sikres ved akkusativen paa *-ιν*, f. ex. Il. XI 32. Det er da et af de tilfælde, hvor den æoliske accent er meget sandsynlig.

Det samme gælder om *Κράταις*, der svarer til mask. *κραταίος* (det regelmæssige femininum *κραταιή* findes ogsaa adskillige gange); igen en udvikling *κραταίς* > *κράταις*, der viser hen til æolisk. Od. XI 597 er der overleveret *Κραταίς*; det forklarer W. som indkommet ved en senere korrektur og tænker sig den mulighed, at der endnu i senere tid eksisterede en dæmon *Κραταίς* i Attika. Naar man gaar ud fra det standpunkt, der er blevet hævdet i denne afhandling, behøves en saadan hypotese ikke; oxytoneringen paa det nævnte Odysse-sted er kun en følge

af, at Aristarkh opfattede *κραταις* som et adverbium og derfor betonedede det i analogi med *ἀμφοῦδης*, *λικριφίς* o. lgn.

Ogsaa *ἵππουρις* er et godt eksempel paa æolisk barytonese. Det er et bahuvrihi-kompositum med *οὐρή* til sidste led; det tilsvarende mask. maa have endt paa *-ουρος* el. *-ουρης*; i første tilfælde har fem. oprindelig været oxytont, i sidste tilfælde paroxytont, proparoxytonese er i begge tilfælde uoprindelig. Mærkeligt er det, at ogsaa plantenavnet *ἵππουρις* er et proparoxytonon; det kan næppe skyldes analogi fra plantenavne, der snarere vilde virke i modsat retning (f. ex. *ζυγίς*, *λυχνίς*, *ξυρίς*, *ἰρίς* o. lgn.). Maaske ogsaa plantenavnet har æolisk oprindelse?

αὔλις «lejr», *Αὐλὶς* bynavn. Betoningen har vist oprindelig været *αὐλὶς*, og *αὔλις* maa saa være æolisk; den afgørende akkusativ paa *-ιν* findes f. ex. Il. IX 232.

Heraf har ogsaa Alexandrinerne kunnet slutte sig til barytonese, og for at forklare modsætningen *αὔλις* : *Αὐλὶς* har de antaget æolisk oprindelse. cf. Steph. Byz. 221 15: *τὸ δὲ αὔλις Αἰολικῶς βαρύνεται*.

ἄκοιτις og *παράκοιτις* svarer til *ἀκοίτης* og *παρακοίτης*. Her svarer altsaa *-τις* som fem. til mask. *-της*, og i saadanne tilfælde plejer pænultima at være betonet, f. ex. *ὀμεννέτις* : *ὀμεννέτης*. Barytonesen bevises af *ἄκοιτιν*, f. ex. Il. VI 374. Denne afvigelse forklares nemmest ved at antage æolisk oprindelse, dog er det vel en mulighed, at accentuationen kan skyldes analogi med det ensbetydende *ἄλοχος*.

Til denne række ord, hvor barytonesen bedst forklares ved at antage æolisk oprindelse, slutter sig *κίθαρις*, *πόρις*, *πόρις*, *φύλοπις* og *Χάουβδης*; i alle disse ord er barytonesen sikker nok, men den morfologiske sammenhæng er saa dunkel, at man intet sikkert kan bygge derpaa.

Ἄιδος og *Ἄϊδι*. Hvor suffixet *-ιδ-* staar parallelt med suffixet *-ιδᾱ-*, er det ellers altid oxytont, f. ex. *Κεκροπίς* : *Κεκροπίδης*. *Ἄιδος* og *Ἄϊδι* er derfor uoprindeligt for henholdsvis *Ἄιδος* og *Ἄϊδι*; men man maa huske, at *ΑΙΔΟΣ* lige godt kunde læses i to og tre stavelser, og da *α*-et var betonet, naar man læste *Ἄιδος* i to stavelser, har det beholdt accenten, ogsaa naar man for metrumsskyld blev nødt til at læse *Ἄιδος* i tre stavelser. Saaledes vilde man vel altsaa betone formen rent umiddelbart, og det lod sig nemt forsvare ved at henvise til egennavne af samme udseende fx. *Ἥλιος* — *Ἥλιδος*.

Man ser altsaa, at alle de af W. fremdragne eksempler intet

beviser om en overlevering om accentuationen i Homer. Ved nogle ord har allerede de gamle grammatikere været klare over ordenes æoliske oprindelse af andre grunde (f. ex. *ἄλλυδις*), ved andre har de kunnet slutte sig til barytonese ud fra betoningens virkning paa flexionen (f. ex. *Κρόταυς*), ved alle de andre er det tilfældigt, at ordenes betoning er kommet til at se æolisk ud, det skyldes kun fejl fra grammatikernes side og fejl, hvis aarsager vi i de allerfleste tilfælde kan erkende eller forstaa. Er der end nogle faa ord, hvor allerede de antike filologer synes at have fastsat en betoning, der forekom dem selv afvigende, og hvor vi ikke kan forstaa, hvad der har været aarsagen hertil, maa vi huske paa, hvor mangelfuldt den græske filologi fra oldtiden er os overleveret: af det værk, som paa dette omraade har spillet den største rolle, Herodians bog om homerisk accentuation, har vi jo kun dele bevaret paa tredie—fjerde haand i vore skholiesamlinger. Endelig maa vi huske, at for hele eftertiden har Aristarkh staaet som en næsten ufejlbarlig autoritet, og hvor han havde udtalt sin mening om betoningen af et eller andet ord, havde den grammatiker, der vilde hævde en anden betoning, bevispligten. Hvis derfor Aristarkh tilfældig havde set galt paa et ord og accentueret det fejlagtigt, kan denne fejl have holdt sig i vor overlevering, selvom allerede de følgende grammatikere kunde se, at betoningen var anomal. — De mange Homercitater, selv i skrifter af mere almen art, som f. ex. Herodians *περὶ καθολικῆς προσωδίας*, beviser intet om, at man vidste særlig god besked om den specielt homeriske accentuation; denne maner er kun en følge af, at læren om prosodi oprindelig kun blev dyrket som bidisciplin til Homer-filologien.

Naar da Aristarkh indførte, at man forsynede textudgaverne med accenttegn, var det ikke for at bevare den rapsodiske overlevering eller fordi han havde en bedre overlevering end alle andre, men fordi han havde uddannet en forholdsvis rationel metode, hvorefter man kunde accentuere Homertexten, saa at man kunde blive fri for den vilkaarlighed og usikkerhed, der sikkert havde raadet før hans tid. Hans metode gik ud paa 1. at betone alle de ord, der var fælles for Homer og hellenistisk græsk, paa samme maade som i hell. gr.; 2. at opstille kategorier for de enkelte ordklasser og -former, saaledes at man ved at sammenstille specielt homeriske ord med tilsvarende dannelser i *ζουρί* kunde udfinde, hvorledes de skulde betones. Endelig er der — først noget senere — kommet et tredie princip op: 3. at betone ord,

man vidste var æoliske, i overensstemmelse med de for denne dialekt særegne accentregler, saaledes som de kendtes fra den grammatiske litteratur, der byggede paa den da talte dialekt¹. Naturligvis er det muligt, at der for ganske enkelte ord kan have holdt sig minder om den homeriske accentuations særegenheder, bl. a. ved de meget tidligt af sofisterne drevne sprogstudier, men i det store og hele har der ikke foreligget nogen overlevering derom; resultatet af denne undersøgelse bliver da det negative, at vi ikke igennem den egentlige accentoverlevering ved noget om den homeriske accentuation.

¹ Om de antike grammatikeres opfattelse af Homers dialekt kan henvises til en kort fremstilling i H. Stephan: *De Herodiani Technici Dialectologia*. Argentorati 1889. S. 32 ff.

Anmeldelser.

*Dionis Chrysostomi orationes post Ludovicum Dindorfium edidit
Guy de Budé, vol. I. Lipsiae 1916, Teubner. XII + 431 s.*

Blandt de græske forfattere fra den første kejsertid er Dion fra Prusa utvivlsomt en af de lettest tilgængelige, baade ved stil og tankegang; tillige giver hans skrifter et bedre indblik i forfatterpersonligheden og hans aandelige sphære, end tilfældet er med de fleste andre sophister, og har derfor en betydelig kulturhistorisk værdi. En kritisk textudgave med overskueligt apparat har længe været savnet, og af den i den Teubnerske serie bebudede foreligger hermed den første halvdel. At den maatte komme til at hvile paa v. Arnims grundlæggende arbejde, var rimeligt og naturligt, og det udtales ogsaa ganske uforbeholdent af udgiveren strax i fortalens begyndelse; alligevel er det uheldigt, at han her indskrænker sig til en henvisning til v. Arnims fortale og ikke selv giver en kort oversigt over haandskriftforholdet med karakteristik af de tre familier, deres indbyrdes forhold og værdi for reeensionen. Det savnes stærkt, da fortalen overhovedet ikke kan læses, uden at man har v. Arnim ved siden af (eller i hovedet), og Budé ogsaa paa nogle mindre væsentlige punkter udtaler en fra forgængerens afvigende opfattelse. Arnim havde delt haandskrifterne i tre familier, men hævdede, at de to, der bestod henholdsvis af Urb. 124 og Par. 2958 og af Vat. gr. 99 og Meerman., hang nøjere sammen indbyrdes end med den tredie gruppe, Pal. gr. 117 og Vat. gr. 91; den tredie familie var efter hans opfattelse den bedste overlevering, medens Sonny ansaa denne for interpoleret af en kyndig skriver og mente, at det var den første familie, der var selvstændig og repræsenterede den bedste overlevering. Budé er — sikkert med rette — mest tilbøjelig til at følge Arnim, men vil dog tillægge den første familie noget større betydning. Er den nye udgiver saaledes i det væsentlige enig med forgængeren i opfattelsen af overleveringens karakter, saa afviger han ikke saa ganske lidt fra ham i textens behandling. Gennem de indgaaende studier af Dions hele forfatterskab, som satte frugt i den betydningsfulde monographi, naaede Arnim til en udførlig paavisning af, at den form, hvori skrifterne foreligger for os, ikke stammer fra Dion selv, men fra tachygrapher eller tilhørere, der har nedskrevet talerne efter hu-

kommelsen; herved forklares den haabløse tilstand, hvori teksten ofte befinder sig, og de talrige varianter, der af og til bliver til forskellige recensioner af hele lange episoder. Ganske vist har nu Arnim ud fra sit enestaaende kendskab til Dions stil og tankegang ofte kunnet paavise evidente interpolationer og omstillinger, men han er unægtelig ogsaa ofte kommen ud paa gyngende grund, og mange af hans ændringer er temmelig vilkaarlige og lidet overbevisende; som forholdet er, maa man sikkert i mange tilfælde erkende, at det er umuligt at rekonstruere Dions autentiske text. Budé er her langt mere konservativ; han opgiver i de fleste tilfælde forsøgene paa ved omstillinger og constatering af interpolationer at bringe den ønskelige klarhed og homogenitet tilveje, og følger helst den overlevering, han anser for den bedste, saa nøje som muligt; af og til er dette ganske vist drevet for vidt, men i det hele og store er denne konservatisme utvivlsomt velbegrundet. I rækkefølgen af talerne slutter Budé sig naturligvis til den orden, som Arnim har paavist at være samlingens oprindelige. Budés apparat er knapt og overskueligt og indeholder de vigtigste og væsentligste varianter og et ikke ringe antal conjecturer, baade ældre og yngre; blandt disse findes vel en del, som man uden savn kunde have undværet, men der er paa den anden side ogsaa fremdraget nogle, som har været overset, ogsaa af Arnim, og som fortjente at genoplives, saaledes flere ypperlige af Reiske. Den ikke helt let overskuelige fortale indeholder ogsaa fyldige litteraturhenvisninger. Forhaabentlig vil dette gode arbejde snart blive efterfulgt af den anden halvdel med resten af talerne og nogle utvivlsomt meget fyldige og oplysende indices.

William Norvin.

Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung, begonnen von *Georg Wissowa*, unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von *Wilhelm Kroll*. Supplementband III (Aachen—(Ad) Juglandem). Stuttgart 1918, I. B. Metzler'sche Buchhandlung. 1306 Sp. 25 Mark.

Im Jahre 1903 erschien «Supplement, erstes Heft», 374 Spalten, Zusätze zu Bd. I—V (Aba—Demokratie) enthaltend, 1918 «Supplement, zweites Heft», 520 Spalten, zum VIII. Bd., mit zwei Riesenartikeln «Herodes» (nebst «Herodianoï» u. «Herodias», 205 Spalten) und «Herodotos» (Sp. 205—520!), die, ganz abgesehen von ihrem inneren Werth, schon durch ihren Umfang in einem solchen Werke völlig malplacirt sind, und jetzt

«Supplementband III mit 1306 Spalten Zusätze von «Aachen» bis «Ad Inglandem», d. h. zu den 9 erschienenen Bänden der ersten Reihe (von der zweiten Reihe, R—Z, liegt bis jetzt nur 1 Halbband vor, von «Ra» bis «Ryton», 1914, 1292 Spalten mit 4 Spalten Nachträge).

Wenn in dieser Publicationsweise ein System ist, kann es nur als ein sehr unvernünftiges und unpraktisches bezeichnet werden, und wenn es so weitergehen soll, wird die Brauchbarkeit des Werks trotz der darin aufgespeicherten Gelehrsamkeit und der darauf verwendeten Mühe wesentlich geschmälert werden. Der Benutzer muss ja in jedem Supplementheft oder -band jedesmal nachschlagen und noch dazu die «Nachträge» nachsehen, die jedem Band beigegeben sind; in Bd. IX stehen diese sogar hinter dem ersten Halbband, was die Benutzung noch um ein bedeutendes erschwert. Man hätte doch wenigstens diese meist nicht sehr bedeutenden Nachträge im Supplement wieder abdrucken können; auch so wäre die Mühe für den Benutzer gross genug. Es giebt, wie schon früher an dieser Stelle gesagt, kein anderes vernünftiges Verfahren als das der grossen Conversationslexika, sämtliche Nachträge und Supplemente nach Abschluss des ganzen Werks in ein paar Bänden zu bringen; die damit verbundenen Nachtheile sind verschwindend den Vortheilen gegenüber.

Allerdings sind einige der Lücken, die durch die Supplemente ausgefüllt werden, sehr empfindlich; so fehlen im Haupttext «Germani» und «Goti» (so im Suppl. III, aber Gothicus VII 1683) und «Eunuchen», die hier nachgetragen werden; unter «Domitius» war der Kaiser Nero, unter «Helvius» der Kaiser Pertinax vergessen; nach den sonst befolgten Grundsätzen mussten sie unter dem Familiennamen gesucht werden (ein Hinweis darauf unter dem Stichwort «Nero» und «Pertinax» wird hoffentlich nicht vergessen). Bei einigen Artikeln war schon im Haupttext auf die kommenden Supplemente verwiesen, so unter «Gladiatores» und «Giganten»; letztere bekommen jetzt einen sehr ausführlichen Artikel (von Waser; auch Pingels alte Dissertation ist nicht vergessen), der über das Wort und die Darstellung in der Kunst reiches Material beibringt, ja sogar einen Katalog sämtlicher überlieferten Gigantennamen bringt (dazu schon ein Nachtrag!), aber die zu Grunde liegende mythologische Vorstellung fast gar nicht behandelt. Beim Art. «Herakles» im VIII. Bd. (nur sprachliche Untersuchung über den Namen, von Zwicker) war bemerkt, dass der Rest des Artikels wegen Erkrankung des Verfassers auf die Supplemente aufgeschoben werden musste; jetzt folgt die ausführliche mythologische und kunstgeschichtliche Ergänzung von Gruppe (Sp. 910—1121), als Materialsammlung nützlich, aber im Schlussergebniss wenig einleuchtend. Bei «Ianus», der jetzt nachgetragen wird, war im Haupttext ungenau auf die «Nachträge» verwiesen, wo nichts über ihn zu finden war. Noch schlimmer ist

es dem «Hades» gegangen; VII 2164 war zu lesen «Hades s. Inferi», aber der Art. «Inferi» schloss IX 1543 mit der wenig tröstlichen Bemerkung: «Die griechischen Unterweltsvorstellungen werden an anderer Stelle behandelt werden»; jetzt endlich bekommt der Gott einen Artikel (Prenn), ebenfalls als Materialsammlung vortrefflich (Sp. 867 ist *Ostergaard* verdruckt für *Oestergaard*).

Die Ergänzungen, die der Band bringt, sind übrigens verschiedener Art. Einige tragen, wie gesagt, vergessenes und fehlendes nach, andere sind durch inzwischen hinzugekommenes Material veranlasst, so der Nachtrag über Hera in Tiryns durch die Untersuchungen von Frickenhaus und der vortreffliche Artikel «Archimedes» von Arendt, der auch den im II. Bd. sehr zu kurz gekommenen Mathematiker Aristaios zu seinem Rechte verholfen hat; leider zeigt ein † beim Verfassernamen an, dass der vielversprechende junge Gelehrte ein Opfer des Kriegs geworden ist. Zum Art. «Boëthos» (so richtig III 601, im Suppl. III 210 einer «ortho»graphischen Schrulle zu Liebe «Boëtos») haben neue Inschriften, besonders eine von Lindos, wichtiges Material hinzugefügt. Der Art. «Hermias» von Atarneus (VIII 831 ff.), der etwas rückständig war, wird von P. Vonder Mühl auf das laufende gebracht. Andere Berichtigungen bringen die Zusätze zu «Damagetus» und «dolium». Am Schluss des grossen Artikels «Gewichte» erklärt der Verfasser (Lehmann-Haupt), dass er die Arbeit von Viedebantt zu spät zur Gesicht bekommen habe um sie berücksichtigen zu können; das wird auf diesem schlüpfrigen und umstrittenen Gebiete gewiss neue Nachträge ergeben.

Eine schon im IX Bd. bemerkbare Neuerung von zweifelhaftem Werthe ist es, dass viele Ortschaften unter ihrem modernen Namen aufgeführt werden, wenn in oder bei ihnen Alterthümer gefunden sind. Wo der antike Name bekannt ist, wie bei Aachen, Aare, Anwen, Avignon, Auxerre, Alise St^e Reine, wäre doch besser dieser als Stichwort benutzt; wo er fehlt, und nur Funde die Existenz eines Kastells oder einer Töpferei beweisen, ist der Nutzen wenigstens zweifelhaft; ich kann mir nicht recht vorstellen, wie Jemand darauf kommen könnte «Allmendingen», «Arbeiter Hof», «Grand (oder Gran)», «Avallon» oder «Avocourt» in diesem Werke zu suchen, selbst wenn die zuletzt genannte Stadt, wie bemerkt wird, in den Kämpfen um Verdun 1916 öfters genannt wurde. Auch den Namen «Bourbon» überrascht es hier zu finden (wegen seines keltischen Ursprungs!). Einen grossen Theil des Bandes füllen kurze Artikel über wenig bekannte Personen, z. B. römische Töpfer und andere Leute, deren Namen zufällig in Inschriften u. s. erhalten sind; so sind die 23 «Archias» des II. Bandes (mit Nachtrag Suppl. I 119) jetzt auf 112 gebracht. Vollständigkeit ist allerdings hier angenehm für den Benutzer, aber ungeheuer schwer zu erreichen; das Streben danach ist eine Quelle

zu unabsehbaren Nachträgen. Für eine Bemerkung wie Sp. 480 zu «Fannius 7»: «Leider sind die Angaben in Ciceros Laelius nur ungenügend herangezogen worden; ich denke das Unternehmen an andrer Stelle nachzuholen und die F.-Frage nochmals zu untersuchen» wird der Benutzer dem Verfasser nicht dankbar sein; man fragt sich verwundert und ein wenig beleidigt, was diese Privatmittheilung über Studienpläne des Hn. Verfassers den Benutzer angeht, und sagt sich, dass er besser geschwiegen hätte, wenn er kein weiteres «Supplement» bringen kann, als die Discreditirung seines eigenen Artikels in Bd. VI (1907!); noch besser wäre es ja gewesen, wenn er in den seitdem verstrichenen 11 Jahren, die doch nicht alle Kriegsjahre sind, Musse gefunden hätte um seine ungenügende Arbeit zu verbessern; man könnte sogar meinen, dass er dem Werke, dessen Mitarbeiter er ist, und dessen Benutzern gegenüber einfach die Pflicht hätte. Ueber einen andern Artikel kann ich ebenso wenig meinen Aerger unterdrücken, und zwar einen Aerger ernsterer Art: «Falkenvögel» von einem Hn. Gossen, der sich schon durch seinen Hippokrates-Artikel (wahrlich nicht verbessert durch das Supplement III 1154, unkritische Aufzählung einiger Citate angeblich verlorener Schriften im Hippokrates-Corpus) «hätte unmöglich machen sollen», aber auch sonst Gelegenheit gehabt hat sich unangenehm bemerkbar zu machen (s. in dieser Zeitschrift VI 34). Der Verf. hat, offenbar aus irgend einem Handbuch der Zoologie, 25 moderne Namen von Falkenarten ausgeschrieben, auch solche, die er gar nicht zu identificiren versucht (bei 5 modernen Namen wird nur bemerkt, dass die betreffende Falkenart balsamirt gefunden ist, bei 3, dass sie «ebenfalls mit *ἰκτινός* gemeint sein» können). Der Verf. verhehlt sich nicht die Schwierigkeit der Aufgabe und will den Artikel nur als «Versuch» angesehen haben (Sp. 476). Um so unverantwortlicher ist sein Verfahren; mit oberflächlicher Begründung setzt er leichthin die überlieferten Falken-Namen mit modernen gleich ohne zu unterscheiden, wo wir genügendes Material haben für eine exacte Bestimmung, und wo solches vollständig oder fast vollständig fehlt, überhaupt ohne den elementarsten Begriff davon zu haben, wie eine solche Aufgabe wissenschaftlich anzufassen ist. Vernünftige Litteratur über die Identification benutzt er nicht, nicht einmal das Hauptwerk über griechische Vögel, D'Arcy W. Thompsons sorgfältige und sachkundige Glossary of greek birds (Oxford 1895); zwischen den wissenschaftlichen Angaben des Aristoteles und den Fabeleien Aelians wird kein Unterschied gemacht, alles wird auf gleicher Linie referirt ohne eine Andeutung darüber, was richtig ist, was Schwindel oder Aberglaube. Statt dessen beschert er uns mit versificirten Uebersetzungen eigener Mache von Ilias, Hesiod und Theognis, dessen Vers auf einen *παῖς ἀγχίστροφος* (1262) *ἄλλων ἀνθρώπων ὄψμασι πιθόμενος* zu «hörst wohl auf anderer Wort, doch auf das meinige nicht»

verballhornt wird. Als ob die Benutzer der Encyklopädie kein Griechisch könnten! Sp. 472 wird allen Ernstes die «Altersgrenze» der Falken zu 162 Jahren angegeben. Es wird für diese ungeheuerliche Zumuthung auf «Hesse-Doflein Tierbau u. Tierleben» verwiesen; ich kenne das Buch nicht, wenn aber wirklich so etwas darin steht, gehört es in die Kinderstube, nicht in die Encyklopädie. Ist denn der Herausgeber den Mitarbeitern gegenüber völlig macht- und wehrlos?

Wenn ich mich hierbei so lange aufgehalten habe, ist es nicht aus Neigung zum Nörgeln, sondern aus Interesse für das Gedeihen des grossen Werks, das Anfangs viele der besten Namen innerhalb unsrer Wissenschaft um sich sammelte; durch «Beiträge» von der Qualität des genannten Artikels wird die wissenschaftliche Haltung von Pauly-Wissowas Encyklopädie ernstlich gefährdet.

Und das wäre sehr Schade. Denn trotz allen grösseren und kleineren Mängeln ist das Unternehmen nützlich und verdienstlich. Auch der vorliegende Band enthält mehrere werthvolle grössere Artikel (als Beispiele seien genannt «Angelos» von Andres, «Christophoros v. Mitylene» von Thiele, «Färbung» von Frau Hammer-Jensen, «Felsendenkmäler» von Keune), und vor allem muss man die Energie anerkennen, die unter den jetzigen Verhältnissen das Werk noch immer weiterzuführen vermag.

Kbhvn. 9/IX 1918.

J. L. Heiberg.

Martin P:n Nilsson, Daimon. Gudemagter og Psykologi hos Homer (Studier fra Sprog- og Oldtidforskning Nr. 111). København 1918, Pto. 43 S.

Det interessante lille Skrift vil vise, hvor primitive Forestillinger der ligger bag de homeriske, tilsyneladende farveløse Betegnelser, Daimon og Moira. Med Støtte i Ove Jørgensens smukke Paavisning, at Gudemaskineriet ikke omtales i den direkte Tale, men de overnaturlige Virkninger her tilskrives ubestemte Væsner: en Gud, en Daimon, Zeus, søges Daimons Væsen opklaret. Det genfindes i de hos primitive Folk udbredte Forestillinger om en ubestemmelig, overnaturlig Magt, hvorom den moderne Religionsforskning bruger det irokesiske Udtryk *orenda* eller endnu hyppigere det polynesiske *mana*. Ogsaa Moira hører til samme Støre «Magterne». Endnu vil det vel for mange være revolterende at bruge saadanne barbariske Ord om klassiske Forestillinger, men netop fordi disse Ord er fremmede, kan uvedkommende Associationer holdes borte. Sammenstillingen forekommer

mig overbevisende og er gennemført med den Forsigtighed, der er saa karakteristisk for Martin Nilssons Forfatterpersonlighed. Dette Hovedpunkt i Afhandlingen er iøvrigt knapt udført; Størsteparten optages af en Skildring af det homeriske Menneskes Mangel paa Sindsligevægt og af Gudernes Virkemaade, hvilket er en nødvendig Del af Planen, men ikke bringer saa meget nyt som den religions-historiske Betragtning. Ogsaa i denne Del findes udmærkede Af-snit, navnlig er Skildringen af Gudernes Forhold til Menneskene i den ældre græske Religion rig paa træffende Iagttagelser. At forfølge Daimons Udvikling efter Homer har desværre ligget uden for Bogens Plan; dog gives der i Tilslutning til Zeller en For-klaring af Sokrates' Daimonion, som synes mig indlysende, men næppe er saa overbevisende for dem, der ikke af egen Erfaring kender den advarende indre Stemme.

Bogen læses let i Professor Edvard Lehmanns fortræffelige Oversættelse og slutter sig værdigt til Forfatterens tidligere Ar-bejder.

Ada Adler.

Carl Clemen, Religionsgeschichtliche Bibliographie im Anschluss an das Archiv für Religionswissenschaft. Jahrgang I-II, 1914—15. Berlin u. Leipzig 1917, Teubner. 53 S.

Bibliografiske Hjælpemidlers Værdi viser sig ved Brugen. Det foreliggende Hæfte er fremkommet ved Samarbejde af ansete Fag-mænd og bringer, saa vidt jeg har kunnet konstatere, Stoffet fuldstændigt, hvad der er Hovedsagen. Ordningen er overskuelig og praktisk, dog er det uheldigt, at Tidsskrifters Bindtal ikke angives. Man maa haabe, at det nyttige Foretagende kan fort-sættes.

Ada Adler.

Knud Hjortø, Fra ordenes samfund. Kbhvn. og Kria. 1918, G. B. 185 sider.

Som det vil erindres, har Knud Hjortø skrevet en del avis-artikler om æmner fra det moderne sprogs område. At den fore-liggende bog oprindelig er skrevet som avisartikler, ses s. 45, hvor der i begyndelsen af et nyt kapitel henvises til den fore-gående artikel.

Tre fortræffelige egenskaber medbringer Hjortø til arbejdet: han er fader, lærer og forfatter. Fra hans skønliterære bøger vidste man nok, hvilken rolle repliken spiller for ham; i bogen her hører vi, hvordan forfatteren i det daglige liv studerer det levende sprog.

Dette gælder i særlig grad det første kapitel, Barnesprog. Det er jo et æmne, der er på mode for tiden. Forståeligt nok. Det er meget morsommere at tale med et barn end med en voksen — både af sproglige og psykologiske grunde.

Barnets sproglige liv kan deles i tre stadier. Det første er det medfødte: lallen og pludren, upåvirket af omgivelserne. Så såre den lille er i stand til at skælne morens sproglyd og begynder at efterligne disse, indtræder det andet stadium: kampen for tilegnelsen af modersmålet. I det tredje er kampen forbi, og sejren vunden. Et barn, der kan tale rent, behersker — inden for sin forestillingskres — talesproget med samme virtuositet som det voksne menneske.

Det er tydeligt nok andet stadium, der er mest fængslende såvel for far og mor som for sprogforskeren. Barnet begår fejl på fejl, ligesom den uøvede musikus rammer ved siden af på instrumentet. En række fejl — i lyd, i bøjning, i ordstilling osv. — er typiske for de fleste børn, og dog har ethvert barn private ejendommeligheder. Af egen erfaring kan jeg nævne to søskende som eksempler: en pige tilegnede sig, syntes forældrene, forbavsende distinkt den rette udtale, men kludrede en del i sætningsbygningen; omvendt var broren lige så unøjagtig og omtrentlig i det lydlige som de fleste børn, men syndede fra første færd aldrig mod syntaksen. — For øvrigt kan det siges, at der er meget større grund til at forbavses over, hvad barnet kan, end over, hvad det ikke kan. Dets sproglige udvikling fra c. 1½ årsalderen foregår fænomenalt hurtigt. Et knald — tulipanen åbner sig — og der sidder Tommelise, spæd af krop men talende som en af os andre.

Hjortøs fremstilling er gennemgående meget fornøjelig, navnlig hvad angår børnenes hjemmelavede gloseforråd; den former sig som hele små solstrålefortællinger. «At den voksne nu ikke altid har lige så let ved at lave ny ord som et fireårs barn, derom kan man overbevise sig ved at læse moderne skønlitteratur, især vers» (s. 23). Det er rigtigt. Man burde engang samle et glossar af de ord, som aldrig får plads i de officielle ordbøger, eller rettere samle to glossarer, et omfattende de ord, som børn — og barnlige sjæle — ubevidst danner, og som kun lever et døgnliv, og et andet, omfattende de raffinerede ord og sammensætninger, som udspekulerede ånder har lanceret, og som kun lever på papiret.

Om ejendommeligt glosevalg fortælles s. 24 flg. Det er en virkelig sprogfornyelse, når barnet siger, at sæbeboblen *slukkede*

(skulde dog «korrekt» være *slukkedes*) — barnet har med lynets fart puttet vort fastprægede *boblen sprang* i støbeskeen og slået en mønt med nyt præg. Og når barnet siger: jeg piller *kraven* af jordbærret, så lader det os andre botanikere med vort *blomsterbæger* langt bag sig. — Må jeg tilføje eet eksempel: en seks-års pige bad om en tændstik at lege med; faren gav hende en afreven. «Nej, det skal være en *levende* tændstik!» Hvem kan gøre det bedre?

Forfatterens udviklinger udæsker undertiden videnskaben; et par tilfælde må nævnes. S. 15—16 siges det, at «enhver lærer» kender dette: Børn siger især i byerne hårdnakket *karteder* for *kateder*, hvad der vel skyldes påvirkning fra et ord som *kartoffel*. — (Skønt snart gammel i tjenesten har jeg aldrig hørt det hårdnakkede ord. Men det trives altså!). Kartofflen har nok noget der at gøre, men ikke på den måde, forf. mener. Sproget viser en del usikkerhed med hensyn til *r*, især efter *a* og især foran tungspejlslyd. Der findes tilfælde, hvor *r* forsvinder i ubetonet stilling, navnlig i mere folkelig tale: *ka(r)toffel*, *pa(r)ti*, *kva(r)ter* osv. (Otto Jespersen, Modersmålets fonetik, § 93, anm.); *bombadere* (Dahlerup, Det danske Sprogs Historie, s. 97); endvidere *Cha(r)lotte*, *ga(r)din*, *ba(r)ber*, *se(r)gent*; smlgn. ældre *føste* = *fyrste*; i jysk er det simpelthen regel, at *r* forsvinder foran *t*, *l*, *s*, *n* (P. K. Thorsen, Nørrejysk lydlære, s. 75). Omvendt optræder et uægte *r* i *ka(r)nalje*, *mardame* (Holberg), og altså også i *ka(r)teder*. (*Cha(r)lotteløg* mistænker jeg for forbindelse med *Cha(r)lotte*, der er jo adskillige plantenavne, der indeholder personnavne. *Marcipan* har *r* allerede på tysk, og det har også *tater* — *tarter*, *tartar*). Endvidere må nævnes *orting* og *mersing* ved siden af *otting* og *messing* og endnu et enkelt ord (Kalkar, III, 396, a, 20). Endelig kan nævnes, at *parpir* har jeg ikke helt sjældent set i danske stile, men aldrig hørt det¹.

S. 42 omtales det, at børn ikke respekterer den gramatiske regel om, at adjektiver på *-sk* ikke får *-t* i neutr., de siger: kødet er *frist* (og ligeledes *mørt* for *mørkt*), ligesom man på Møn siger: et *rast* vær, et *lumst* vær. Dette er, hvad forf. ikke anfører, smukke paralleler til svensk udtale; for resten findes der også eksempler i ældre dansk, Poul Helgesen skriver: eet *høwist* oc tilbørligt swar. Derimod benytter forf. lejligheden til at kalde den omtalte regel «tåbelig» og insinuere, at dens ophavsmand er jøde².

¹ Tilføjelse under korrekturen: Fra Himmerland og Kjær Herred, 1918, s. 109: En blaae og hvied *Kartuns* Trøje. — Hr. dr. phil. Hans Ræder meddeler mig, at han på et tilbud fra en håndværker har truffet *kloark*.

² Den fynsk-fødte Køge-præst Erik Pontoppidan i Grammatica Danica (1668), s. 126 (Henrik Bertelsens udg., s. 109): *nidskt*, *bidskt*, *mis-dædiskt* propter *zaxoqowlar* non dicimus.

— Spørgsmålet om brugen af *-t* er i nogle tilfælde svævende: *frisk(t)*, men i visse tilfælde klart: heller ikke Hjortø vil føje *-t* til *dansk, jysk* osv.

Det næste kapitel, Kvindens og mandens sprog, står jeg noget usikker over for. Vel rummer det mange gode bemærkninger og fine iagttagelser, men også adskilligt, som hviler på det løse. En af forf.s yndlingsideer er den, at kvinder (og børn) er tilbøjelige til at bortkaste artiklerne (s. 37, 42, 46); eksemplerne virker ikke overbevisende. Hvad den ubestemte artikel angår, indskrænker materialet sig til følgende tænkte samtale: Hvor en mand for eksempel vil sige: Er der ikke *en ske* til mig? vil hans kone som regel svare: Har jeg ikke lagt *ske* til dig? — Herimod kunde man opstille et andet spørgsmål og svar: Skal du ikke have *en stok* med dig? — Nej, i regnvejr tager jeg ikke *stok* med (eller: *går jeg ikke med stok*). — Mand og kone har hver sine faste talemåder, «tekniske» udtryk, hver inden for sit interesseområde.

Et sted i den klassiske litteratur kaster et glimt over spørgsmålet; i H. C. Andersen, Snedronningen, spørger Gerda: «Vil Du have *Kniven* [denne bestemte kniv] med, naar Du skal sove?» og den lille røverpige svarer: «Jeg sover altid *med Kniv!*» [«fast» talemåde, parallel med at *gå med stok*]. Det er blevet hendes vane og hendes talemåde.

Kapitlet om kvindens og mandens sprog er det mest originale og fængslende i bogen; det beror på selvstændige iagttagelser og fremdrager en mængde spørgsmål, som det ikke altid er let at tage stilling til. Undertiden ægger de til modsigelse, men man kan ikke frakende forf. et indtrængende kendskab til kvindelig følelse og tankegang.

De følgende kapitler kan formentlig nøjes med en kortere omtale. Der kan gøres indvendinger imod en del betragtninger, men som helhed er skildringen både underholdende og belærende.

Overskriften Skældsord dækker ikke helt indholdet; det er semasiologiske studier over person-, dyre- og tingsnavne, især den pejorative udvikling. Ved den første gruppe kunde sammenligning med norsk og svensk have frembragt større virkning.

I Eder — dette udtømmelige æmne — lægger man især mærke til den omhyggelige behandling af udtryk med djævel-navne (s. 86 - 94). Det fremhæves, hvilken frodig udvikling reformationen betegner på dette område: «nu åbnes helvedes porte, og alle onde ånder slippes løs» — «reformationen . . . betyder en forrælse af sprogbrugen, altså også af tankegangen, frem for alt hos de skandinaviske folk.» Mærkeligt nok, andre forfattere har beklaget det — utvivlsomme — tab, sproget led på religiøse og andre områder ved reformationen; her beklager en forfatter den tvivlsomme vinding, sproget får ved samme lejlighed.

Tings egenskaber i overført betydning skildrer syno-

nyme adjektiver. Vort sprog og vort legeme behandler ord og talemåder, hvori indgår navne på legemsdele. Vore navne omhandler dels den «officielle» navnegivnings forskellige former, dels folkelige navne, et godt bidrag til det uoverskuelige æmne: kendings-, øge- og spottenavne, der snart er udslag af enfoldighed, snart — og hyppigst — af raffineret ondskab.

Alt i alt er Hjortøs bog et værdifuldt arbejde, der fortjener stor udbredelse blandt lærd og læg; ingen vil fortryde at stifte bekendtskab med den. — Desværre er trykfejlene legio, og et register savnes.

Ålborg, i august 1918.

Anker Jensen.

Rolf Nordenstreng, Europas människoraser och folkslag. Stockholm 1917, P. A. Norstedt & söner. 327 S.

Emnet er interessant. Ikke blot er Udredningen af Forholdet mellem de Racer, hvormed Antropologerne opererer, og de gennem Sprogfællesskab og historisk Tradition udviklede Folk i Europa af stor Vigtighed for Historikeren, men et vist Kendskab til de udviklede Nationalitetsforhold i vor Verdensdel er ogsaa nødvendigt til Forstaaelsen af de Begivenheder i vore Dage, der synes at skulle føre til en Omdannelse af Europas Kort.

Bag Nordenstrengs Bog ligger der et stort Arbejde. Et omfattende og forskelligartet Stof er her bragt tilveje. Man vil finde sammenstillet en Mængde Fakta af antropologisk, etnografisk, etnologisk og historisk Art, som det utvivlsomt er nyttigt at have samlede paa ét Sted.

Men Forfatteren har ikke villet give blot en Samling Leksikonsartikler over Germaner, Slaver o. s. v. Han har, som naturligt er, søgt at anlægge visse almene Synspunkter, at præge Bogen med en Helhedsopfattelse. Og her vil der være Grund til at rette en væsentlig Indvending mod Forfatteren.

Det biologiske, antropologiske Racestudium er jo en ny Videnskab, der endnu lider af megen Løshed, og Nordenstreng er ikke gaaet fri for visse af de Overdrivelser, som Race-Historikerne saa let forfalder til. Den italienske Rennaisances Kombination af høj intellektuel Kultur og lav politisk Moral — en Kombination, som naturligt forklares ud fra de givne historiske Betingelser, — skal efter Forfatterens Mening være et Resultat af den 1000 Aar tidligere stedfundne Blodblanding mellem Romere og Germanere. Vi møder ogsaa hos Nordenstreng — skønt han iøvrigt staar ret upartisk overfor de nu raadende europæiske nationale og politiske

Modsætninger — de fra altyske Race-Historikere kendte Forsøg paa at finde rent germanske Typer i flere af de store, italienske Renaissancekunstnere. Den Udve, der træder frem i Spaniernes og Portugisernes Opdagelsesrejser og Conquistador-Virksomhed, udledes af Blodblandingen med Germanere (Gotere, Svevere, Vandaler). Den franske Revolution var den keltiske Masses Rejsning mod det germanske Aristokrati. Det antydes, at visse paastaaede Ligheder mellem Østrigere og Irlændere muligvis kan bero paa den «keltiske Urgrund» hos de første o. s. v. Mod en saadan ensidig Fremhævelse af det til den historiske Udvikling naturligvis medvirkende, men faktisk ganske ubestemmelige Racemoment maa der, hvor det drejer sig om en videnskabelig Fremstilling, bestemt advares.

Vel er det for den, der skal anmelde en Bog af denne Art, ligesaa umuligt som for Forfatteren at være sagkyndig paa alle de Omraader, Bogen behandler, men selv den usagkyndige Læser faar dog undertiden det Indtryk, at Kilderne er behandlede med for lidt Kritik, at Paastande, som i det mindste er tvivlsomme, tages for Kendsgjerninger. Adskillige af de meddelte Etymologier paa Folkenavne turde ogsaa være hasarderede. Ved Behandlingen af Berøringerne mellem Finnerne paa den ene Side, de gotisk-germanske og de baltiske Folk paa den anden savner man mærkelig nok en Omtale af Vilhelm Thomsens banebrydende Arbejder paa disse Omraader. De nævnes end ikke i Listen over Hovedværker vedrørende Bogens Emne.

Arthur Christensen.

- Beowulf*, herausgegeben von *Moritz Heyne*. 11. u. 12. Aufl. bearbeitet von *Levin L. Schüeking*. Paderborn, Schöningk.
- A. C. Clark*, *The Descent of Manuscripts*. Oxford, Clarendon Press.
- Ragnvald Iversen*, *Syntaksen i Tromsø bymaal*. Kria., Aschehoug (komm.).
- Otto Anderssen*, *Huguenotterne under det nantiske edikt*. Do. do.
- Carl Appel*, *Provenzalische Lautlehre*. Leipzig, Reisland.
- Johannes Jørgensen*, *Betydningsudviklingen i Tysk*. Kbhvn. & Kria., G. B.
- Ordbog over det danske Sprog*, grundlagt af *Verner Dahlerup*, udgivet af *Det danske Sprog- og Litteraturselskab*. Første binds første halvbind, redigeret af *H. Juul-Jensen*. Kbhvn., G. B.
- Foreløbig Liste over Forkortelser til samme*. Do. do.
- J. Byskov*, *Fremmed- og Retskrivningsordbog*. Kbhvn. og Kria., G. B.
- Otto Jespersen*, *Kortfattet engelsk Grammatik*. 8. Opl. Do. do.
- Otto Jespersen*, *Rasmus Rask i hundredåret efter hans hovedværk*. Do. do.
- Finnur Jónsson*, *Udsigt over den norsk-islandske filologis historie*. Kbhvn., Gad (komm.).
- Gudmund Schütte*, *Vor mytiske Kongerække*. Kbhvn., Pio.
- Gudmund Schütte*, *Offerpladser i Overlevering og Stedminder*. Do. do.
- Raphael Meyer*, *Jiddisch*. Do. do.
- Hans Fischl*, *Ergebnisse und Aussichten der Homeranalyse*. Wien u. Leipzig, Fromme.
- Vilh. la Cour*, *Elsass-Lothringen efter Annexionen*. Kbhvn., Aschehoug.
- Gorm den Gamle*. Saga om Fortid og Nutid. Do. do.
- Herbert Iversen*, *To Essays om vor Erkendelse*. Do. do.
- Malte Åkerman*, *Über die Echtheit der letzteren Hälfte von Tertullians Adversus Iudaeos*. Lund, Lindström.
- Res gestae Divi Augusti* herausgegeben und erklärt von *Ernst Diehl*. 3. Aufl. Bonn, Marcus & Weber.
- Vulgärlateinisches Übungsbuch* herausgegeben von *Friedrich Slotty*. Do. do.
- Axel W. Persson*, *Die Exegeten und Delphi*. Lund, Gleerup.
- Fredrik Horn*, *Zur Geschichte der absoluten Partizipial-konstruktionen im Lateinischen*. Do. do.
- Adolf Noreen*, *Vårt Språk*. 26. häftet (VII 5). Do. do.
- Arkiv för nordisk filologi*. Ny följd. XXXI 1. Do. do.
- Skrifter utgivna af Svenska Litteratursällskapet i Finland CXXXIX—CXL: Studier i nordisk filologi utgivna genom Hugo Pipping*. 9. bd.; Förhandlingar och uppsatser 31. Helsingfors.
- Hugo Pipping*, *Finländska ortnamn*. Do., Schildt.
- Maal og minne 1918*, 1—2. Kria., Bymaals-laget.
- Neuphilologische Mitteilungen 1918*, 1—6. Helsingfors.
- Mitteilungen der Islandfreunde VI* 1—2. Jena, Diederichs.

Indhold af 7de binds 4de hæfte.

	Side
Urjyske «Vestgermaner» og moderne Fantaster. Af dr. phil. <i>Gudmund Schütte</i> på Eskjær	129
Spor af æolisk Betoning hos Homer. Af stud. mag. <i>Carsten</i> <i>Høeg</i> i København	141

Anmeldelser.

<i>Dionis Chrysostomi orationes post Ludovicum Dindorfium</i> ed. <i>Guy de Budé</i> , vol. I. Af underarkivar, dr. phil. <i>William Norvin</i> i København	159
<i>Pauly-Wissowa</i> , Real-Encyklopädie der classischen Altertumswissenschaft, Supplementband III. Af professor, dr. phil. & litt. & sc. & med. <i>J. L. Heiberg</i> i København	160
<i>Martin P:n Nilsson</i> , Daimon. Gudemagter og Psykologi hos Homer. Af dr. phil. <i>Ada Adler</i> i København	164
<i>Carl Clemen</i> , Religionsgeschichtliche Bibliographie im Anschluss an das Archiv für Religionswissenschaft, Jahrgang I--II. Af samme	165
<i>Knud Hjortø</i> , Fra ordenes samfund. Af adjunkt <i>Anker Jensen</i> i Ålborg	165
<i>Rolf Nordenstreng</i> , Europas människoraser och folkslag. Af dr. phil. <i>Arthur Christensen</i> i København	169

FEB 29 1977

DATE DUE
~~DATE LOANED~~

1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 26

1107